JEAN AMÉRY'NİN ROMANLARINDA İNTİHAR OLGUSU (Die Schiffbrüchigen, Die Festung Derloven, Lefeu oder der Abbruch)

Hatice GENÇ

Doktora Tezi
Alman Dili ve Edebiyatı Anabilimdalı
Prof. Dr. Turgut GÖĞEBAKAN
2017
Her Hakkı Saklıdır

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ALMAN DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİMDALI

Hatice GENÇ

JEAN AMÉRY'NİN ROMANLARINDA İNTİHAR OLGUSU
(Die Schiffbrüchigen, Die Festung Derloven, Lefeu oder der Abbruch)

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Turgut GÖĞEBAKAN

ERZURUM - 2017

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

17/10/2017

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "JEAN AMÉRY'NİN ROMANLARINDA İNTİHAR OLGUSU (Die Schiffbrüchigen, Die Festung Derloven, Lefeu oder der Abbruch)" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☑ Tezimin/Raporumun 3 (üç) yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

17/10/2017

Hatice GENÇ

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Turgut GÖĞEBAKAN danışmanlığında, Hatice GENÇ tarafından hazırlanan bu çalışma 17 / 10 / 2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof. Dr. Turgut GÖĞEBAKAN	İmza: .....
Jüri Üyesi	: Prof. Dr. Gürsel UYANIK	İmza: .....
Jüri Üyesi	: Prof. Dr. Mehmet AYGÜN	İmza: .....
Jüri Üyesi	: Yrd. Doç. Dr. M.Fikret ARARGÜÇ	İmza: .....
Jüri Üyesi	: Yrd. Doç. Dr. İbrahim ÖZBAKIR	İmza: .....

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 17 / 10 / 2017

Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **III**
ABSTRACT ..... **IV**
KISALTMALAR DİZİNİ ..... **V**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
İNTİHAR OLGUSUNUN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. İNTİHAR VE İNTİHAR TİPOLOJİSİ **19**
1.1.1. İntihar – Felsefe İlişkisi 30
1.1.2. İntihar – Sosyoloji İlişkisi 38
1.1.3. İntihar – Psikoloji / Psikanaliz İlişkisi 40
1.2. JEAN AMÉRY'DE İNTİHAR DÜŞÜNCESİ **45**
1.2.1. İntiharın Belirleyicileri 48
1.2.2. Ölümün Doğallığı ve Doğaya Aykırılığı 52
1.2.3. Özgürlüğe Giden Yol 56

İKİNCİ BÖLÜM
JEAN AMÉRY'NİN ROMANLARINDA İNTİHAR

2.1. DIE SCHIFFBRÜCHIGEN **60**
2.1.1. Romanın Yapısal Özellikleri 60
2.1.2. Romanın Tarihsel ve Kültürel Arka Planı 72
2.1.3. Antisemitizm ve Ötekileşme 76
2.1.4. Kaçış Olarak İntihar 84
2.2. DIE FESTUNG DERLOVEN **98**
2.2.1. Romanın Yapısal Özellikleri 98
2.2.2. Nasyonal Sosyalist Öğeler 102
2.2.3. Otobiyografik Unsurlar 108
2.2.4. Korku Olarak İntihar 113
2.3. LEFEU ODER DER ABBRUCH **122**

2.3.1. Romanın Yapısal Özellikleri 122
2.3.2. Dil ve Estetik Kaygısı 133
2.3.3. Nasyonal Sosyalist Öğeler 140
2.3.4. Çöküş Olarak İntihar 148

SONUÇ 157
KAYNAKÇA 165
EKLER 176
EK 1. Alıntıların Aslı 176
EK 2. Resimler 202
ÖZGEÇMİŞ 207

ÖZET

DOKTORA TEZİ

JEAN AMÉRY'NİN ROMANLARINDA İNTİHAR OLGUSU (Die Schiffbrüchigen, Die Festung Derloven, Lefeu oder der Abbruch)

Hatice GENÇ

Danışman: Prof. Dr. Turgut GÖĞEBAKAN

2017 , 207 Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Turgut GÖĞEBAKAN
Prof. Dr. Gürsel UYANIK
Prof. Dr. Mehmet AYGÜN
Yrd. Doç. Dr. M. Fikret ARARGÜÇ
Yrd. Doç. Dr. İbrahim ÖZBAKIR

Bu çalışmada II. Dünya Savaşı sırasında kurulmuş toplama kampı mağduru ve "arta kalan" olarak tanımlanan Avusturyalı yazar/filozof Jean Améry'nin üç romanında yer alan intihar olgusu, intihar hakkında öne sürülen kuram ve tipolojiler çerçevesinde incelenmiştir. Giriş bölümünde Améry'nin yaşamı, yazın anlayışı, yazın dünyasındaki yansımaları ve yazarın intihar hakkında bilgi ve düşünceleriaktarılmış ve bu çalışmada kullanılması uygun görülen yöntemler ortaya konulmuştur. İki bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde oldukça derinlikli ve karmaşık bir yapıya sahip olan intihar olgusu diğer disiplinlerle ilişkilendirilmiştir. Ayrıca bu bölümde intihar hakkında bir kuram yaratan Améry'nin bu olgu üzerindeki düşünceleri detaylı bir şekilde irdelenmiştir. Öne sürülen intihar tartışmalarının Améry'nin yapıtlarındaki çağın zihniyetinin ışığı altındaki izdüşümü, çalışmamızın ikinci bölümünü oluşturmaktadır. Sonuç bölümünde öncelikle Nasyonal Sosyalist ideolojisinin ve ardından bu ideolojinin ürünleri sayılan toplama kamplarının bir mağduru olan Améry'nin karşılaştırılan romanlarındaki intiharın değişiklik gösteren arka planı ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nasyonal Sosyalizm, Antisemitizm, Ölüm, İntihar, Jean Améry

ABSTRACT

Ph. D. DISSERTATION

THE SUICIDE PHENOMENON IN THE NOVELS OF JEAN AMÉRY
(Die Schiffbrüchigen, Die Festung Derloven, Lefeu oder der Abbruch)

Hatice GENÇ

Advisor: Prof. Dr. Turgut GÖĞEBAKAN

2017, Pages: 207

Jury: Prof. Dr. Turgut GÖĞEBAKAN
Prof. Dr. Gürsel UYANIK
Prof. Dr. Mehmet AYGÜN
Assist. Prof. Dr. M. Fikret ARARGÜÇ
Assist. Prof. Dr. İbrahim ÖZBAKIR

In this work suicide fact, which takes place in the three novels of Austrian author/philosopher Jean Améry described as a "residuum/vestigial" and as victim of concentration camp established during the World War II was analyzed in the context of developed suicide theories and typologies. In the introduction information about life, literary perception and reflections on the literary world of Améry were given and the convenient method used in this work was expressed. In the first chapter, which consists of three subtopics the suicide fact, which has quite complex structure was related with other disciplines. Besides, the thoughts of Améry, who developed a theory about suicide were examined thoroughly. The reflections of presented suicide arguments on the works of Améry consists of the second chapter of our work.In the conclusion the changing background of suicide was found out in the compared novels of Améry, who is victim of the ideology of National Socialism and concentration camps described as the products of this ideology.

Keywords: National Socialism, Antisemitism, Death, Suicide, Jean Améry.

KISALTMALAR DİZİNİ

Bd.	: Band
Çev.	: Çeviren.
DLA	: Deutsches Literaturarchiv
E.A.	: Eugen Althager
GmbH	: Limited Şirket
Ph. D.	: Doktora.
s.	: Sayfa.
SA	: Sturmabteilung (Taaruz Bölüğü)
SS	: Schutzstaffel (Koruma Timi)
ss.	: Devam eden sayfa
vb.	: Ve bunun gibi.
yay.	: Yayıncılık.

ÖNSÖZ

İntihar, bireyin özgürce verdiği bir karar doğrultusunda gerçekleşmesi nedeniyle bireysel bir edim olarak kabul edilmektedir. Sosyolojik, psikolojik, ekonomik vb. nedenlere bağlı olarak bireyi intihara götüren çöküş ve melankoli halleri, intiharın insanlığın bir erdemi olduğunu düşünen Jean Améry'nin yapıtlarında yoğun bir şekilde işlenmiştir. Améry, sorunlarla başa çıkamayıp kurtuluşu amaçlayan ve özgürlüğü tercih eden bireylerin gerçekleştirdiği intihara karşı edinilen toplumsal yargıyı sorgulamıştır.

Bu çalışma için amaçlanan hedef doğrultusunda, Nazi ideolojisinde hâkim olan Antisemitizm ve toplama kamplarındaki insanlık dışı uygulamaların özellikle aydın birey üzerindeki etkileri intihar bağlamında gösterilecektir.

Öncelikle böyle verimli bir konu üzerinde çalışmam için beni teşvik eden değerli danışmanım Sayın Prof. Dr. Turgut GÖĞEBAKAN'a minnet borçluyum. Kaynak aramak için sağlamış oldukları burs ve orada göstermiş oldukları sıcak ilgi için Almanya Marbach'ta bulunan DeutschesLiteraturarchiv yönetimine ve Bayan Gerhild KÖLLİNG'e şükranlarımı sunuyorum. Atatürk Üniversitesi ve Cumhuriyet Üniversitesi bölüm hocalarıma ve özellikle bu süreçte büyük bir sabırla her zaman yanımda olan aileme, eşime ve küçük kızım Elif'ime sonsuz teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Erzurum – 2017 **Hatice GENÇ**

GİRİŞ

Savaş, ölüm gerçeğini bireylerin yüzüne vuran insanlık tarihinin acı olgularından birisidir. Hitler döneminde Nasyonal Sosyalizmin meydana getirdiği modern devlet terörünün etkisi ile acılar içinde işkence yaşamını tanımış bir bireyin tutukluluk durumunun sona ermesi, o kişinin, artık "özgürlüğüne" kavuşması olarak değil, günlük yaşamın içine "fırlatıp atılması" olarak değerlendirilmektedir. [1] Bu ruh halini yaşayan bireyler, artık kendilerini sıradan günlük yaşamın içinde tıpkı toplama kampında olduğu gibi çaresiz, kararsız, korumasız ve güçsüz hissetmektedir. Söz konusu bu tutukluluk halindeyken işkence görmüş bireyler, özgürlüklerine kavuştuktan sonra uzun süre geçmiş olmasına rağmen kendilerini toplumsal ve tinsel anlamda izole edilmiş olarak görmektedir. Bu bireyler onarılması güç durumlara ve baskılara maruz kaldıkları gerçeği ile özgürlük halinde de toplum ve diğer bireyler arasında oluşan gittikçe daha fazla büyüyen bir uçurumun varlığı ile üstesinden gelinmesi zor bir psikolojik durum meydana gelmektedir. Çünkü Alman Faşizmi bireyleri toplama kamplarında zorla tutarak dış dünyada yaşama özgürlüğünü, gaz odalarına ve fırınlara atmak suretiyle de hayatta kalma özgürlüklerini elinden almaktadır. Her türlü hak ve özgürlüklerini yitirmiş olan birey için kamptan sağ kurtulmasına rağmen, başka bir dünyayı umut etmek bir tür felsefi intihardır.

İçerisinde bir paradoks oluşturmasına rağmen hayatta kalmayanlar, hayatta kalanlara göre daha şanslı bireylerdir. Neiman, "*Hayatta kalmayanlar en iyi durumdakilerdi*"[2] der. Çünkü toplama kampları sadece ceset imalatı ile sorumlu değildir, aynı zamanda adeta ruhların ölümü ile de görevlendirilmektedir. Bu nedenle

> "Holokost yaşantısı, insanlarda, hemen hemen her zaman yoğun bir çaresizlik, umutsuzluk, korku, öfke, depresyon, çökkünlük, yılgınlık gibi duygularla dolu genel bir ruhsal şok durumu ortaya çıkarmıştır. Bu ağır şok durumunun etkileri bir süre sonra bilinç düzeyinde azalsa bile, bunun, bilinçdışı varlığı uzun süreler canlılığını sürdürmüştür."[3]

Auschwitz, asla yaratılmaması gereken imkânlar yaratmasının yanında, iyileşmesi olanaklı olmayan yaralara sebebiyet vermektedir. Bu düşünceyi Neiman, Avusturyalı filozof ve deneme yazarı Jean Améry'nin şu ifadesiyle somutlaştırmaktadır:

---

[1] Serol Teber, *İşkence Sonrası Yaşam*, Sorun Yayınları, İstanbul 1993, 41.
[2] Susan Neiman, *Modern Düşüncede Kötülük*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2002, 306.
[3] Teber, 48.

> "Auschwitz'le daha bilge olmadık… bu kamplarda 'derinleşmedik' de, bu ölümcül derinlik, tanımlanabilir bir tinsel boyutsa tabii. Daha iyi, daha insan, daha insancıl ve ahlaken olgun olmadığımızı, inanıyorum ki, tartışmaya gerek yok… Gerçekliğin kendini bütünsel olarak dayattığı her yerde söz ölür. Bizim için çok önce öldü. Ve kaybına üzülmemiz gerektiği hissi bile kalmadı bizde."[4]

Toplama kamplarında yapılan her türlü muameleler karşısında bile intihar oranları, özgürlüklerine kavuşan bireylere oranla azdır. Kamp koşullarına uyum içinde günün birinde elbet kurtulacakları günü, büyük bir umutla bekleyen bireyler aslında bir uyuşma halinde bilinçsizce pasif intihar yolunu seçmişlerdir.[5] Tüm yaşanılanlara rağmen

> "Almanya'daki toplama kamplarında intihar edenlerin sayısı beklenenin altındadır, ancak […] kamplardan sağ kurtulanlar niçin intihar etmediklerine üzülmüşlerdir. Almanya'daki kamplarda her şey ölüme endekslenmiştir. Ölüm dışında hiçbir son uygun görülmemiştir. […] Kamplarda her şeyden önce insan ruhu öldürülmüştür; yaşayan, kampların sahibi olan kişilerin işlerini görenlerse sadece birer cesettirler."[6]

Bu bağlamda kamptan kurtulanlar da normal yaşantılarında intihar düşüncesiyle birlikte yaşamaktadır. "arta kalmanın" getirdiği suçluluk ve utanç duygularından kendilerini kurtarmaları olanaklı olmamaktadır.

Özellikle eski toplama kampı tutuklularında görülen duygusuzluk, umutsuzluk, aşağılık, tedirginlik, sürekli bir korku halinde olma durumu, utanma duygusu, depresyon durumu, canlılığını yitirme, iç huzursuzluk gibi bedensel, vegetatif ve ruhsal bulgular Toplama Kampı Sendromu olarak adlandırılmaktadır. İşkence yaşantısından sonra ortaya çıkan bu psiko-patolojik durumlar ölüm düşüncesi ve intiharı da bünyesinde barındırmaktadır.

Jean Améry, Viktor Frankl, Elia A. Cohen ve Bruno Bettelheim gibi çok sayıda toplama kampından kurtularak arta kalan kimliğine sahip ruh bilimcilerin ve diğer tanıkların ifadeleri ile ortaya çıkan tıbbi açıdan da ele alınan "Toplama Kampı Sendromu" adında bir kavram ortaya çıkar. Geçmişinden ve bu sendromun etkisinden kurtulabilme hususunda Améry için tek tedavi yazmaktı. Améry daha sonra okuduğu "*Siyasi İşkence Sonrasında Gecikmeli Psişik Etkileri*" başlıklı bir yapıtta aynı şekilde yer alan toplama kampı sendromu isimli kavramla başa çıkmak zorunda kalır. Bu

[4] Neiman, 306.
[5] Teber, 51.
[6] Müslüm Yücel, *Edebiyatta Ölüm ve İntihar*, Agora Kitaplığı, İstanbul 2007, 250-251.

kitapta iddia edilgi gibi Jean Améry ve diğer işkence gören Yahudiler, sadece fiziksel olarak değil, aynı zamanda zihinsel açıdan da hasar görmüşlerdir. Bu durumda onların kişiliğini oluşturan figür özellikleri bozulmaktadır. Sinirsel huzursuzluk, kişinin kendi içine çekilmesi sahip olduğu hastalıkların tipik belirtileridir. Bu kişiler "çarpık" (verbogen) olarak vasıflandırılmaktadır. Bu durum ise Améry işkence edildiği anda kollarının vücudunun arkasında bağladıkları pozisyonu anımsatmaktır ve aynı zamanda ona tarihsel açıdan olduğu kadar aynı zamanda ahlaki açıdan yüksek mertebeden olan insanlık durumunun bir biçimi olarak yeniden onların çarpık devletlerini tanımlama görevini vermektedir.[7]

Améry 1978 yılında yaşamına son verir ve aslında onun intiharının temeli İkinci Dünya Savaşı'ndan daha öncesine uzanmaktadır. Üstesinden gelemediği Yahudi geçmişi onu özgür ölüme götürmektedir. Bir zamanlar vatanı olan Avusturya'da Salzburg şehrinde yaşamını kendi elleriyle sonlandırır. Anlık bir bunalım sonucu olmayıp, uzun süreli üzerinde düşünüp taşındığı bir özgür ölümdü bu. Çünkü ona göre

> "özgür ölüm, insani özgürlüğümüzün en uç noktadaki vurgusudur. […] özgür ölümü seçen, böylece yaşamını, saçma olarak 'doğal ölüm' diye nitelendirilen olay gerçekleşmezden önce noktalayan kişi, varoluşumuzun bizim için olanaklı kıldığı en köktenci (ve: en canlı!) eylemi gerçekleştirmiş olur; özgür ölüm, tasarımlayabileceğimiz en görkemli ve en anlamsız ütopyadır…"[8]

Jean Améry günümüz Alman ve Avrupa Edebiyatı'nın büyük düşünür ve yazarlarından birisidir. O, aynı zamanda bir kültür eleştirmenidir. Améry daha çok toplama kampları ve daha sonrasında bunların etkisinde yaşamaya devam edebilme süreci hakkında yazmış olduğu denemeleriyle tanınır. 31 Ekim 1912 tarihinde Viyana'da dünyaya gelen Jean Améry'nin doğum raporunda adı Hans Maier idi. 1920-1921 yılları arasında Bad Ischl'ta ilkokula Hans Mayer adıyla kaydolmuş, 1922-1923 arasında ise yine Hans Maier olmaya devam etmektedir. 1923-1924 ve 1924-1925 dönemleri için Gmunden'de ortaokulu için Johann Mayer olarak kayıtlara geçmektedi**r.** 1930ların başlarında ise ismi resmi kayıtlara Hanns Mayer olarak yansımaktadır. Jean Améry'nin de kendisine yakın bulduğu isim Hans Mayer'dir. Ancak bu isim bile ona

[7] Jean Améry, *Jenseits von Schuld und Sühne,* Klett-Cotta, Salzburg 2002, 127.
[8] Ahmet Cemal, "Ölümün Estetiği ya da Jean Améry", *Varlık Aylık Edebiyat ve Sanat Dergisi*, 1027, Nisan 1993, 15.

oldukça sıradan gelmekteydi. İsim karmaşasını çocukluğundan beri yaşamış,[9] ancak savaş sonrasında her şeyinden vazgeçerek Jean Améry ismini kullanmaya başlamaktadır. Ailesi'nin kökeni Vorarlberg'e dayanmaktadır. Büyükbabasının gurur duyduğu ve 17. Yüzyıla dek uzanan aile ağacına ve kökenine Améry sadece uzaktan bakmakta ve kendisini onlarla ilgili hissetmemekteydi.[10] 1916 yılında Birinci Dünya Savaşı'nda babasını kaybedince Améry, annesi tarafından Hristiyan kuralların egemen olduğu Viyana'daki evinde bir Katolik olarak yetiştirilir.

1930'lu yılların başlarında Yahudi ırkına ve kültürüne karşı nefreti ifade eden Antisemitizm engellenemez bir durum haline gelmeye başlar. Améry'nin ailesi yavaş yavaş değişen bu toplumsal düzenin farkındadır ve arî ırkına mensup olmayan bu aile için gamalı haç artık büyük bir tehdit oluşturur. Améry için ise özellikle Yahudilik hakkında kendi gerçeklerini öğrenme süreci başlamış olur. Antisemitizm ve Nasyonal Sosyalizm hakkında çok sayıda bilimsel yazı ve yazınsal yapıt okumaya başlar ve özellikle Hitler'in "*Kavgam*" adlı yapıtı üzerine yoğunlaşır. Améry bu iki kavram üzerinde yoğunlaştıkça aslında son derece çelişkili bir durumun ortasında yer aldığını farkına varmaktadır. Bir yandan bireylerin kendisi ve kendisi gibi düşünenleri felakete sürüklemek için tinsel hazırlıklarını yapmaları Améry'nin zihninde açık bir biçimde oluşmaya başlar. Öte yandan da ne pahasına olursa olsun objektif kalmak amacındadır. Birkaç yıl sonra Améry'nin Nasyonal Sosyalizm'e karşı takındığı objektif ve mesafeli tutumun psikolojik açıdan duyguların bastırılmasından başka bir şey olmadığını idrak eder.[11] Şimdi üzerine düşen görev, farkına vardığı bu Yahudi kimliğinden kaçıp sıyrılmaktır.

O dönemlerde başlayan Antisemitizm melez olanlarakarşı diğer Yahudilere alınan tutumdan farklı bir tutum sergilememektedir, "ataları 'ırksal olarak' Yahudi olan Hıristiyanlar da Yahudi olarak kabul edildiler ve buna göre muamele gördüler […] yarım kan (veya Mischling bir ya da iki Yahudi büyük anne ve büyük babası olanlar) olanlar için dini ibadet hayati bir fark yaratıyordu. Eğer bir Mischling hangi biçimde olursa olsun, Yahudi dinine ibadet ediyorlarsa, kendilerine 'Yahudi muadili' gibi bir

[9] Birçok kaynakta isminin değişik halleri mevcuttur. Hans Maier, Hans Mayer, Hanns Mayr, Johann Mayer ya da Johannes Maier… Bu isimler ona çok sıradan geldiği için küçük bir çocukken bile isminden hoşnut değildi. Oysa Améry'nin çocukluğu da oldukça sıradandı.
[10] Ingo Hermann, *Jean Améry, der Grenzgänger*, Lamuv Verlag GmbH Göttingen 1999, 20.
[11] Irene Heidelberger-Leonard, *Werke Bd.7: Aufsätze zur Politik und Zeitgeschichte*, Klett-Cotta Verlag, Stuttgart 2005, 32-33.

kaba tanım yapılıyor ve diğer Yahudilerin gördüğü muameleyi görüyorlardı. Eğer Hristiyanlığa ibadet ediyorlarsa, çocukları Hıristiyan olarak vaftiz etmişlerse ya da başka bakımlardan Yahudi olmayan bir kültürel kimlik sergiliyorlarsa, ne arî ne de Yahudi kabul ediliyorlardı. Bir başka deyişle Mischling'e bir dereceye kadar kendi dini kimliği üzerine pazarlık edebilme şansı veriliyordu, ancak bunun sonucunda dini kimliği de başkalarının pazarlığına açıktı. Bu kategorideki Almanlar da Üçüncü Reich'ta ayrımcılığa ve mahrumiyete maruz kaldılar, ama sonuç olarak jenoside uğramadılar. Bu değişebilir durum, olabildiğince çok kurbanın durumunu değiştirilemez görüp, ırkçılığa maruz bırakmış bir rejimde çok önemli bir ayrıcalıktı."[12]

Améry'nin dikkatini çeken bir diğer nokta 1933/34 yıllarında Almanya ve Avusturya'da meydana gelen iç politik olaylardır. Özellikle 15 Eylül 1935 tarihinde yürürlüğe konulan bireyleri Alman ve Yahudi olarak sınıflandıran Nürnberg yasaları gittikçe çaresizlik içine düşen Améry'nin de siyasi merakını uyandırır ve otoriter ve aydınlanma karşıtı ilerlemelere karşı ömür boyu sürecek olan tetikte olma haline neden olur. Nasyonal Sosyalistlerin Yahudi karşıtı bu Nürnberg yasaları, Yahudi seleksiyonun başlangıcıdır. Bu yasalar Améry'i de Yahudi olarak damgalamaktadır. Oysa Améry'e göre sadece toplum onu Yahudi olarak görmektedir, kendisi değil. O sadece verilen hükme uymak zorundadır.[13]

Améry bu olayların yaşandığı esnada 1932 yılında Polonya'da tanıştığı Regine Berger-Baumgarten ile 12 Aralık 1937 tarihinde evlenir. O, Nasyonal Sosyalizm hakkında yazılanları okumasının yanı sıra, Yahudilik hakkında var olan gerçekleri Yahudi eşinden öğrenir. Eşine duyduğu sevgi olmasaydı, büyük ihtimalle Yahudiliği inkâr etme boyutuna da varması söz konusu olabilir ve annesinin de istediği gibi ari ırkını benimseyebilirdi. Fakat değişen dünya siyaseti onun hayatında her şeyi çok farklı yönlere kanalize eder.[14]

Améry, 1938 yılında eşi ile birlikte Nazilerden kaçıp Belçika'ya sığınır. Genç yazar, savaşın çıkmasının ve işgalin ardından burada politik direniş faaliyet lerinde bulunur. 1940 yılında genel taarruzda batı sınırında bir düşman olarak tutuklanır ve Fransa'nın güneyinde bulunan Gurs toplama kampına sevk edilir. İki yıl tutuklu

[12] Jane Caplan, *Hitler Almanyası1933-1945*, İnkılap Yayınları, İstanbul 2013, 153.
[13] Siegbert Wolf, "Ich fühle mich so fremd allerorten Zum 100. Geburtstag des Schriftstellers Jean Améry (1912-1978)", 173. [Erişim: http://www.tribuene-verlag.de/T203_Wolf.pdf 23.12.2012]
[14] Heidelberger-Leonard, 2005, 39.

kaldıktan sonra, bu toplama kampından kaçarak Belçika'ya gelir ve 1943 yılında Nazilere karşı direniş hareketlerine katılır. SS'lerin yapmış olduğu bir baskında yakalanıp Brüksel Gestapo karargâhında sorgusu alındıktan sonra, çeşitli ve çok ağır işkencelere maruz kaldığı Breendonk toplama kampına götürülür. Burada bu kez Améry'nin Yahudi olması nedeniyle değil, direnişçi olması nedeniyle özgürlüğü elinden alınır. Küçük çaptaki çeşitli toplama kamplarında bulunduktan sonra 1944 yılının Haziran ayında Auschwitz-Monowitz toplama kampına sevk edilir. Her Yahudi bireye verildiği gibi kendisine de artık bir numara verilir. O artık 172364 idir. 1945 yılının başlarında Thüringen'deki Dora-Mittelbau ve Nisan ayında da Bergen-Belsen toplama kampına sevk edilir.[15] 15 Nisan'da Améry savaş sonrasında İngilizler tarafından Nazi kamplarından kurtarılan şanslı insanlardan biri olmaktadır. Serbest kalınca yeniden Brüksel'e geri döner ve bu esnda eşinin öldüğünü öğrenir.[16] Savaştan sonra da Almanya ve Avusturya dışında Hollanda ve İsviçre gazetelerinde gazeteci olarak politik ve yazınsal konular hakkında yazmaya başlar.

Toplama kamplarında yaşanılan deneyimlerden ve trajedilerden, diğer insanların da haberdar olması için romandan ziyade daha çok deneme yazıları yazmayı tercih etmektedir. Améry'nin bu yapıtları onun geçmişinden kaynaklanan travmayla yakından ilgili olan zorlukları açığa vurmaktadır. Améry İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra vahşetin devamı etmesi ve deneyimleri aktarmada ve insancıl düşünme ve davranışı harekete geçirmede sözün gücü ile yakından ilgilenmekteydi.[17] Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı sırasındaki deneyimlerini aktardığı otobiyografik yapıtları ve bugün çoğu unutulan çeşitli sosyal problemlere değindiği kültürel denemeleri sayesinde tanınmakta ve savaş sonrası döneminin Avrupa'nın en bilinen ve önemli deneme yazarlarından biri haline gelir. Hans Mayer ismini ömrünün sonuna dek kullanacağı ve Fransa'ya olan bağlılığını ispatlamak için Jean Améry olarak değiştirir. Ancak her şeye rağmen Almancadan ayrı

[15] Matthias Bormuth, *Ambivalenz der Freiheit Suizidales Denken im 20. Jahrhundert*, Wallsteimn Verlag, Göttingen 2008, 221.
[16] David Patterson, Alan L. Berger Sarita Cargas, *Encyclopedia of Holocaust Literature*, Oryx Press, Londra 2002, 6.
[17] Jack Zipes,"Schreiben gegen Schweigen: Grenzerfahrungen in Jean Améry's autobiographischem Werk by Petra S. Fiero", Wiley American Association of Teachers of German, *The German Quarterly*, Vol.73, No.4 (Autumn, 2000), pp.437-438, [Erişim: http://www.jstor.org/stable/3072780 24/12/2012] 437-438.

kalamaz ve Avusturya vatandaşlığına geçmeye karar verir. Tüm gazete ve yazınsal çalışmalarını Almanca yazdı.[18]

Améry, Nazi kurbanı geçmişinin ve özellikle solcuların Yahudi karşıtlığı hakkındaki eleştirileriyle, Alman karşıtlarının da ikonu haline gelir. Ancak daha sonra kriminal geçmişini unutmaya çalışan savaş sonrası Almanya Federal Cumhuriyeti'nde yaşamaya başlayan yazar, burada kendisini izole edilen ve suç ve kamuflaj dünyası ile yüzleşen biri gibi hisseder.

Geçmiş Améry'nin yazma eyleminin temel belirleyicisidir. O, Nazilerin yaptığı işkenceleri, ne gazetelerde yayımlanan cinayet haberlerine ne de içerisinde yakınlarını yitirdiği bireyleri ilgilendiren bir uçak kazasına benzetir. Gestapo işkencesi şimdiye dek işkence gören ve geçmişin izlerini antifaşist konferanslarda açıklayan kişiler için geçerli bir durumdur. Bir anda kişi başkasında kendisini görür ve kavranılması zor bir durum alır. Améry bunu da yabancılaşmanın ve ötekileşmenin bir türü olarak adlandırır.[19] Améry'nin yaşadığı dışlanmışlık psikolojisi, iç hesaplaşma ve geçmişe takılıp kalma, onu kendisine yabancılaşmaya götürür.

İntihar da işkence gibi Améry'nin yapıtlarında yoğun bir şekilde kendisini hissettiren olgulardan biridir. İntihar farklı biçimleriyle psikolojik yönü ağır basan romanlardaki kahramanların seçtiği yoldur. Toplumdan zaten uzak olan birey zamanla kendisinin nereye ait olduğunu unutur ya da daha sonradan sahiplendiği ortama uyum sağlayamaz. Toplumdan dışlanan ve kamp deneyimleri atlatan, ölümle ve ölülerle uzun süre yaşayan birinin intiharı deneme ihtimali çok yüksektir. Örneğin 1934/1935 yıllarında yani İkinci Dünya Savaşı öncesinde kaleme aldığı "Die Schiffbrüchigen" adlı ilk romanında Améry, çocukluğundan beri sürekli ölüm ve intiharı düşünen Eugen figürüyle, adeta Anton Çehov'un "Hikâyede tüfekten söz ediliyorsa, hikâyenin sonunda bu tüfek patlamalıdır." sözüne gönderme yapar. Yapıtın sonunda bir Almanın yaptığı düello davetini kabul etmesiyle Eugen için dolaylı intihar gerçekleşir.

Kendisine özgü bir yazma biçimine sahip olan Améry, kişisel yaşantılarından sıyrılmayarak oluşturduğu romanlarında Yahudi oluşunun ve özellikle İkinci Dünya Savaşı esnasında maruz kaldığı deneyimlerinin etkisiyle muhakkak ölüm ya da intihar

[18] Petra-Maria Dallinger, Stichwörter zu O.Ö. Literaturgeschichte Eine Auswahl A-D 2012, Linz, 26.
[19] Jean Améry, *At The Mind's Limits Contemplatıons By A Survıvor On Auschwıtz And Its Realıtıes,* Indiana University Press, Bloomington 1980, 39.

olgusuna değinmiş ve nihayetinde bir intihar kuramı oluşturmaktadır. Ona göre intihar düşüncesi, bireyin özgürlüğüne ulaşmasını sağlayan bir sıçrama tahtasıdır. 1975 yılında kaleme aldığı "Hand an sich legen Diskurs über den Freitod" adlı inceleme ve deneme yapıtını henüz proje aşamasındayken intiharı tamamen içeriden tasvir eden böylelikle yazarın intihar eden bireyin kapalı dünyasına girebileceği bir çalışma olması gerektiğini düşünür.[20] Bu denemeler bütününde Améry, ölümün kavranamaz ve hayal edilemez yönünü, ölüm çeşitlerini, özellikle intiharı ve ruh-beden ilişkisini açıklamaktadır. Améry'nin intihar hakkındaki düşünce değişikliği kullandığı terminoloji ile açıkça yer almaktadır. Selbstmord ve Freitod kavramlarının Türkçe karşılığı intihar olmasına rağmen, Améry bu tarz ölümü ifade ederken Freitod kelimesini tercih etmektedir. Tam karşılığı özgür ölüm olan bu kavramın altında aslında bireyin özgürü davranışı yer almaktadır. İntiharı deneyen birey yaşadığı çelişkileri çözemediğinin çok iyi farkındadır. Oysa toplum intihar eyleminde aklını kaçırmış ya da yarı deli bir birey görmektedir. Çünkü toplum intiharın kapalı dünyasına adım atmak istemez.[21]

Améry "Hand an sich Legen"de giriş olarak Wittgenstein'ın "Tractatus Logico-philosophicus" adlı yapıtındaki "mutluların dünyası, mutsuzların dünyasından farklıdır. Tıpkı öldükleri vakit dünyaları değişmeyip, aksine sadece sona erdiği gibi."[22] cümlesini seçer. Améry intiharı düşünen bireylerin iç dünyalarına yönelerek, aslında intiharın dünyasında ışık tutmaktadır.

Améry toplama kamplarındaki ölümlerden bahsederken estetik ölüm kavramını kullanır. Sözün ölümü öncelikle "estetik ölüm" olarak varlık aşamalarına eklenir ve buradan olumlu bir anlam kazanır. Bedenin parçalanması sürekliliğin ve aklın genişlediği asıl ve en büyük varlık için şarttır.[23] Améry toplama kamplarında gerçekleşen ilk şeyin, özellikle Alman eğitimini almış olan bir insanın yaklaşık Alman romantik döneminden bu yana kendi içerisinde taşıdığı estetik ölüm düşüncesinin çökmesi olduğunu söyler. Wagner, Novalis, Schopenhauer, Thomas Mann gibi isimler üzerinden edinilen bu düşünce, Auschwitz'de gerçekleşen ölümlerde yer almaz. Bu düşüncenin çökmesiyle aydın birey toplama kampında ölüm karşısında kendisini

[20] Irene Heidelberger-Leonard, *Werke Bd.8: Ausgewählte Briefe 1945-1978*,Klett-Cotta Verlag, Stuttgart 2007, 472.
[21] Améry, 2005, 238.
[22] Améry, 2005, 176.
[23] Ulrike Morgner, *Das Wort aber ist Fleisch Geworden*, Königshausen & Neumann Verlag, Wğrzburg 2002, 146.

silahsız bir konumda hissediyordu. Çünkü estetik ölüm düşüncesi, aydın bireyler için estetik hayat tarzının bir parçası olarak anlamlıydı.[24]

Toplama kamplarından kurtulan bireyler Freud'un deyimiyle "Benini değersiz, eyleme yeteneksiz ve ahlaksal açıdan kınanabilir olarak" göstermektedir. Bu insanlar kendilerini suçlar, kendilerine söver ve dışlanma ve ceza beklerler. Kendilerini başkaları karşısında aşağıda görmektedirler.[25] Tadeusz Borowski, Paul Celan, Peter Szondi, Jean Amèry, Piotr Rawics, Bruno Bettelheim, Primo Levi ve Richard Glazar gibi birçok insan toplama kamplarından kurtulmalarının ardından belli bir süre geçtikten sonra yaşamlarına kendileri son vermektedir. Bu eylemlerin her biri bir çeşit hayatta kalabilenlerin üzerine sinen ve olayların nedenlerini yönelik soruları arka plana iten laneti açıkça meydana çıkarmak gibidir. Avrupa'nın Yahudileri hakkında kıyım kararı alan, toplama kampı sistemini kuran ve son zerreye kadar insanların çalışma gücünü kullanan Nasyonal Sosyalistlerin yapmış oldukları her şey kamp içi ve sonrasında intihara neden olarak gösterilir.[26]

Jean Améry 1945 yılında Belgen Belsen toplama kampından İngilizler tarafından özgürlüğüne kavuşmasından iki yıl sonra Viyana Çevresinde Yeni Olguculuk (Neopositivizm) ile tanışmaktadır. Deneyime önem veren yazar, yapıtlarına yaşamın gerçekliğini doğrudan katmaktadır. Yapıtlarının tümü insanın ve yaşamın gerçekliğine doğrudan, yanılsamalara, aldatıcı avutmalara hiç yer vermeksizin yöneliktir. "Jean Améry'nin yazmış olduğu türden kitapların gerçek okurunun korkmak için hep nedeni vardır. Çünkü Améry'nin kişiliğinde, karşımızda bilen, bilerek yazmış biri bulunmaktadır. O, özgürlükten yoksun olma ve işkence, acizlik ve terör, özgürlük ve dürüstlük, sevecenlik ve dayanışma gibi sözcüklerin neleri tanımlamaya yetmediğini çok iyi biliyordu."[27]

Gerçek gerçeklik ile kurmaca bağlamında Walter Scott'ın getirmiş olduğu yenilikler doğrultusunda hem başkişisi hem de diğer figürlerin sıradan insanlardan oluştuğu tarih konulu romanlarda olay örgüsü iki biçimde gelişmektedir. Tarihi konu

---

[24] Améry, 2015, 32.
[25] Freud, Yas ve Melankoli, 18.
[26] Lothar Baier, "Échec und Dignität: Jean Amérys Nachdenken über den Freitod" Jean Améry, Der Schriftsteller, (Hrg.Irene Heidelberger-Leonard, Hans Höller), Verlag Hans-Dieter Heinz, Akademischer Verlag, Stuttgart 2000, 108.
[27] Cemal, 15.

edinmek isteyen yazar gerçek gerçekliğe ait olan yaşanmış tarihsel bir olayın merkezine fiktif bir olay örgüsü yerleştirir ki burada gerçekliğe ait tarihsel kişilikler olay örgüsünde nadiren yer alır. Ayrıca bu tip romanlarda gerçekte yaşanmış olan değil, yaşanma olasılığı bulunan öyküler yer almaktadır; öte yandan yine aynı şekilde tarihsel bir olayın etrafını tamamen kurmaca figürler ve kurmaca bir öykü ile çevreler. Bu şekilde okuyucu fiktif figürler vasıtasıyla yapıtta sözü geçen dönemin tarihsel ve kültürel özellikleri hakkında bilgi sahibi olabilmektedir.[28] Améry tarihyazımı konusunda şu noktaya dikkat çekmektedir:

> "Tarih yazımı olayın sadece kısmi bir veçhesine bakıyor ve ağaçlar yüzünden ormanı, Üçüncü Reich ormanını gözden kaçırıyor daima. Ama böylelikle bir kavram olarak bizzat tarihin kendisi çürüğe çıkıyor […] Sonunda tüm tarihsel olaylar, diyordu Lévi- Strauss, salt fiziksel süreçlerin oluşturduğu silsilelere dönüşür ve tarih sözcüğünün sahici bir nesnesi yoktur.[…] Üçüncü Reich beni ne şimdi ilgilendiriyor ne de o zaman ilgilendiriyordu. Beni meşgul eden ve hakkında konuşabilme yetkisine sahip olduğum mesele, bu Reich'ın kurbanlarıdır.[…] Ben sadece onların durumunu betimleyebilirim; bu durum değiştirilemez. "[29]

Bu bakış açısından yola çıkarak Jean Améry'nin yapıtlarında gerçek gerçekliğe sıkça göndermeler yapılırken temelde Nasyonal Sozyalizmin kurbanların durumlarını tasvir edilmektedir. Örneğin 1935 yılında yazılan Die Schiffbrüchigen adlı romanında 1933 ve 1934 yıllarında Avusturya'da yaşanan ekonomik sıkıntılar, Nasyonal Sosyalizmin Avusturya'daki karşılığı olan Avusturya Faşiszmi, 12 Şubat 1934 tarihinde Faşizme verilen mücadele gibi tarihsel olaylar yer almaktadır. Yazar olayları bizzat kendisi yaşayıp kaleme almaktadır. 1945 yılında yazıldığı tahmin edilen "Die Festung Derloven" toplama kampından kurtulmasından kısa bir zaman sonra yazarın yaşadıkları kurmaca figür aracılığı ile aktarılmaktadır. Améry, İkinci Dünya Savaşı sonrasında özellikle Auschwitz'de yaşanılanları, bir şekilde imgelere dönüştürerek anlatma taraftarıdır. O, Auschwitz'i açıkça kullanmaz, sadece yorumlarla ortaya çıkabilecek belirli motiflerin arkasına gizler. "Lefeu oder der Abbruch" adlı yapıtında Auschwitz, sembollerle okuyucuya sunulur ve Avrupa tarihinin kolektif suçluluğunu ispatlayan bir anıt olarak ele alınır. Yazarın bu yapıtında geçmiş yaşantının, bireysel ve kültürel hafızaya işlenmesi söz konusudur. 1974 yılında kaleme alınan bu romanında İkinci Dünya Savaşı'nın son dönemine damgasına vuran toplama kamplarına gönderme

[28] Turgut Göğebakan, *Tarihsel Roman Üzerine*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, 24.
[29] Améry, 2015, 38-139.

yapılmaktadır. Burada da yazarın yaşadığı başından geçen bir takım olaylara gönderme yapılmaktadır. Üç romanda kurmaca figürlerle Antisemtizm ve Nasyonal Sosyalizm kurbanlarının psikolojik durumları vurgulanmaktadır.

1966 yılında kaleme aldığı "*Jenseits Schuld und Sühne – Bewältigungsversuche eines Überwältigten*" adlı denemeler bütününde yer alan ve söz konusu bu çalışmanın kilit noktası olarak görülen "*An de Grenzen des Geistes*" adlı denemesinde, Auschwitz'de aydın bir kişiliğin kamp gerçekliğini yansıtır. Améry burada çizdiği düşünen bireyin sınırlarıyla düşünen ve tinsel bir yaşamı yok edebilecek olan güçleri sorgular. "*Tortur*" denemesi Nasyonal sosyalizmin varlığının ispatı olan işkenceyi, "*Wieviel Heimat braucht der Mensch?*" adlı deneme Améry için vatan ve vatansızlık kavramlarının ne anlama geldiğini konu edinir. "*Über Zwang und Unmöglichkeit, Jude zu sein*" denemesi deneyimlerin bireyi şizofren bir kişiliğe götürme ihtimalini ve sonucunu işler. Bu denemeler bütünü ile yazın dünyasının gündemine gelir ve aynı yıllara denk gelen"Über das Altern. Revolte und Resignation" ve 1971 yılında yazdığı ve otobiyografik unsurlar taşıyan "Unmeisterliche Wanderjahre" adlı yapıtlarıyla öne çıkar. Söz konusu bu yapıtların arka planını Belçika'ya göç süreci, Fransa Vichy'ye kaçış, Gurs toplama kampı, Yeniden Belçikaya kaçma süreci oluşturur.

Améry'e göre bir yapıt çok sayıda çağdaş yazarlar tarafından onaylandığı sürece iyidir. Çağın ritmi, tarihsel incelemelere artık izin vermez. Kalite edebiyatta bir yapıtın içinde bulunan ve ondan ayrılamaz bir özellik anlamına gelmez, aksine kalite, yapıt ve bu yapıtı inceleyenler arasında ilişki anlamına gelir. Bu, herhangi bir mevkide birbirine bağlanmış olan sosyal bir ağın parçasıdır ki bu ağa karşı bir şey söylenilemez. Ona göre edebiyatta kalite bir yapıta içsel bir durum olup ondan ayrılamaz bir şey anlamına gelmemektedir. Aksine kaliteli olup olmaması yapıt ve onu dikkatle inceleyenler arasında oluşan ilişkiye bağlıdır. [30]

Alman Akademi Kurulu'nun bir üyesi olarak yaptığı açılış konuşmasında Améry, yazma serüvenini kısaca şu şekilde özetler: O, çocukluğundan itibaren özgürce yazma uğraşı ile yakından ilgilenmektedir. Bu dönemde yazdıkları özellikle Heine'den etkilendiği şiirlerden ibarettir. Onun bu şiirlerini kısa anlatı biçimleri ve romanları takip etmektedir. 1945 sonrasında bir arta kalan olarak yaşamına devam etmeli ve mesleki bir

[30] Irene Heidelberger-Leonard, *Werke Bd.8: Ausgewählte Briefe 1945-1978*,Klett-Cotta Verlag, Stuttgart 2007, 456.

seçim yapması gerekmektedir. Ancak asıl seçim kullanacağı dil ile ilgiliydi. Çünkü ne Avusturya ne de Almanya hakkında bir şey bilmek ve ifade etmek istemiyordu. Buna rağmen seçimini ana dilinden yana kullanan Améry'nin özgür bir sürgün yazarı olarak yapıtlarını Almanca yayınlatmaktadır.[31]

İçgüdüsel olma özelliğine sahip İntihar düşüncesi Améry'nin çocukluğundan beri onunla birlikte hayatında yer almaktadır. On dört yaşındayken intiharı sadece bir kaçış olarak düşünen Améry'nin zamanla bu konu hakkındaki düşüncesinde bir takım değişiklikler meydana gelmektedir. Gençlik yıllarında intihar sadece umutsuz gibi görünen durumlardan değil, tanıdığı ve bildiği her şeyden uzaklaşma ve kaçma arzusundan kaynaklanmaktaydı. Ardından genç bir adam olduğunda özgürlük ve özgür eylem hayali yaşamında galip gelmektedir.[32] Daha sonra ise intihar onun için bireyin "özgürlüğünün güçlendirilmesi"[33] olarak yaşamında yerini almaktadır. Améry yazdığı anılarında, Auschwitz'de yaşadığı günlerde entelektüel dünyasının ne denli tahrip olduğunu ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Ancak yaşamının asıl dönüm noktasını, onun, ilk tutuklanması sırasındaki işkence yaşantısı oluşturmaktadır. Maruz kaldığı işkenceler Améry'nin omuz, dirsek mafsalları çıkmasına ve bazı kemik kırılmasına neden olmaktadır. O anları Améry şöyle anımsar:

> "o an yüreğimde, yaşadığım maddi acılardan daha büyük bir acı olmuştur. […] artık bu uygarlığa, topluma, insanlara bir daha güvenemeyeceğimi, onlarla bir daha bir arada olamayacağımı duyumsadım"[34]

Bu yaşantıya ait ilk intihar denemesini 1943 yılında, SS yönetiminde Anvers'te bulunan Breendonk toplama kampında yaşadığı ilk işkence sonrasında gerçekleşmektedir. İntihar etmesinin nedeni katlanmak zorunda kaldığı işkenceden duyduğu korku ya da endişedir. Uzun süre devam eden işkence esnasında farklı düzenlerin direnç seviyeleri vardır. Belli bir noktadan sonra eski eşinin adresini söyleme korkusuyla bu intiharı seçmiş ve hücresinde bulunan kovadan kırılan paslı bir parçayla bileklerini kesmektedir. O kadar çok büyük bir acı hissetti ki hemen başında hücresinde

---

[31] Irene Heidelberger Leonard, *Werke Bd.9: Materialien,*Klett-Cotta Verlag, Stuttgart 2008 ,s.15-16.
[32] Jean Améry, Mein Tod soll meine Sache sein, Der Spiegel 44, 30.10.1978.
[33]Améry, 2005, 497.
[34] Teber, 60.

baygın düşer.[35] Başarısızlıkla sonuçlanan bu girişimde hayat-ölüm diyalektiğini yakından öğrenir. Birkaç dakika önce var olan, artık yoktur.

Améry'ye göre "kendi içine kapanmış ancak sonunda aslını bulan benlikten başka hiç kimse intiharı anlayamaz."[36] Bu şekilde düşünen Améry'nin ikinci intihar denemesi ise 20 Şubat 1974 yılında olmaktadır. Yazdığı veda mektubunda hastalıkları nedeniyle yazarlık kimliğini daha fazla yerine getiremediğini ifade eder. Ancak yakın arkadaşı Kurt Schindel onu baygın bir halde bulur. Arkadaşı sayesinde St. Jean hastanesine sevk edilen Améry, 30 saat süren koma halinde olmasından sonra yaşama dönebilmektedir.[37]

Améry'nin son dönemlerinde sürekli yaşamına son verme isteğinin temeli ikinci Dünya Savaşına kadar uzanır. Toplama kampında olup bitenlerde birey üzerinde üstesinden gelinemeyen suçluluk duygusundan başka geride hiçbir değer bırakmaz. Tüm ahlaki değerlerini yitiren insan kamptan kurtulsa da öteki olma olgusu üzerine sinmektedir. Kampa girmeden önce zaten öteki olan insan şimdi değerlerini yitiren ötekidir artık. Durkheim'ın intihar teorisinde yalnızlaşan bireyin bir zamanlar özdeşleştiği toplum grubuyla olan bağlarının zayıflamasının ve grubuna yabancılaşmasını[38] ardından depresyonun da yardımıyla intihar kaçınılmazdır. Söz konusu bu yalnızlığına son vermek gerekiyordu. Bir radyo yayınında aşağıdaki sözleri dile getirmektedir:

> "İntihar, ölümü ölüm aracılığıyla aldatmada, yalnızlığı yalnızlık aracılığıyla sonlandırmada tek bir olanak olarak gösterilmektedir."[39]

Aradan yıllar geçse de ötekileştirmenin ve aşağılanmanın getirdiği duygular, onarılması zordur ve somut olarak özgürleşen insan, iç dünyasında özgürlüğüne ancak ölümle kavuşmaktadır. 70li yıllarının sonuna doğru sağlığı gittikçe bozulan Améry, maddi ve manevi zorluklar yaşamaktaydı. Gazete ve deneme yazarı olarak Almanya'da büyük bir üne sahip olmasına rağmen, bir roman yazarı olarak gerektiği değeri görmediğini hissetmektedir. Ayrıca "arta kalmanın" getirdiği suçluluk ve utanç duygularından kendisini kurtaramamaktadır.

---

[35] Jean Améry, *Mein Tod soll meine Sache sein,* Der Spiegel 44, 30.10.1978.
[36] Améry, *Hand an sich Legen,* 98.
[37] Irene Heidelberger-Leonard, *Jean Améry Revolte in der Resignation Biographie,* Klett Cotta Verlag, Stuttgart 2004, 291.
[38] Engin Gençtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000, 164.
[39] Heidelberger-Leonard, *Revolte in der Resignation,* 331.

Ölüm ve intihar romanı olma özelliğine sahip "Charles Bovary" adlı yapıtı kamuoyunda yeterince ilgi görememiş bir yapıt olarak yerini alır. Öyle ki bu yapıtının başarısızlığı zaten geçmişinde başarısız intihar denemesine sahip olan Jean Améry'yi yeniden intihar düşüncesine yönlendirmektedir. Kendisinin kötü bir yatırım olduğunu fark eder. Buna rağmen, bu yapıt aslında olağanüstü bir ahlaki ve düşünsel derinliği bünyesinde barındırır. Yapıtının başarısızlığına üzülen ancak aslında Yahudi kimliği nedeniyle bir gruba ait olma konusunda çıkış yolu bulamadığını düşünen Améry, 16 Ekim 1978 tarihinde doğum gününe sadece bir gün varken, "soylu ölüm" olarak nitelendirdiği intiharla uyku hapı alarak yaşamına son vermektedir. O gün Salzburg Polis Merkezi'ne yazdığı mektubunda bu eylemi gerçekleştirirken tamamen özgür ve tinsel gücünün yerinde olduğunu ifade etmektedir.[40] Yazarın hap alarak intihar etmesi, intiharın sadece daha acısız olmasını sağlamakla kalmamış, ona büyüsel bir hava da vermektedir. Eline bir bıçak alan ve göz göre göre boğazını kesen biri kendini katletmektedir. Ama biri düğmeyi açıp gaz sobasının önüne uzanınca veya uyku haplarını yutunca sırf bir an için huzur bulmak isteğiyle ölmüşe pek benzememektedir.[41]

İntihar ettiği gün eşi Maria Améry'ye yazdığı veda mektubunda Améry gücünün sonunda olduğunu ve entelektüel, fiziksel ve psikolojik çöküşüne daha fazla seyirci kalamayacağını itiraf etmektedir. Bu eylemiyle özgürlüğe ve kurtuluşa giden yolda olduğunu ifade etmektedir. Maruz kaldığı alçakça yılların haricinde her zaman dimdik yaşamış ve ölümünün bu şekilde olmasını istemektedir. Bu yüzden kendisini büyük bir ıstırapla düşünmemesi istemektedir.[42]

Ruhbilimci Serol Teber "Toplama Kampı Sendromu" isimli yapıtında Améry ve onun psikolojik durumu hakkında şu şekilde bahsetmektedir:

> "Améry, intiharından kısa bir süre önce yeniden yazdığı anılarında, Auschwitz'de yaşadığı günlerde entelektüel dünyasının ne denli tahrip olduğunu ayrıntılarıyla anlatmıştır. Ancak Améry'nin yaşamının asıl dönüm noktasını, onun, ilk tutuklanması sırasındaki işkence yaşantısı oluşturmuştur. Améry, savaş süresince Belçika'da direnişçiler ile birlikte çalışmış. Sonra tutuklanmış. Naziler kendisine işkence yapmışlar. … Bu ara, Améry'nin omuz, dirsek mafsalları çıkmış. Bazı kemik kırılmaları oluşmuş. Bu ünlü Avusturyalı filozof …o an yüreğimde, yaşadığım maddi acılardan daha büyük bir acı olmuştur. .. artık bu uygarlığa, topluma, insanlara bir daha güvenemeyeceğimi, onlarla bir daha bir arada olamayacağımı

[40] Heidelberger-Leonard, *Band 8,* 597.
[41] A. Alvarez, *İntihar Kan Dökücü Tanrı*, (Çev. Zuhal Çil Sarıkaya), Öteki Yayınevi, Ankara 1992, 122-123.
[42] Heidelberger-Leonard, Irene, *Jean Améry Werke Band 8, Klett-Cotta*, Stuttgart 2007, 600.

> duyumsadım ..diye yazmıştır. Jean Améry, yaşamı boyu bu duygusunun etkisinden kurtulamamış. Toplama kamplarından kurtulduktan sonra (da) artık bu dünyada yeri olmadığını düşünmüş. Yaşamını kendi elleriyle noktalamıştır. Ruhbilimci Sheldon Roth'a göre, Jean Améry'nin, bu büyük entelektüelin intiharı, Primo Levi'yi çok etkilemiş."[43]

Améry, yazın yaşamında 1970 yılında Deutsch Kritiker ödülünü, 1971'de Bavyera Güzel Sanatlar Akademisi Edebiyat ödülünü, 1977'de Lessingspreis der Freien Hafenstadt Hamburg ödülünü alır. Türkiye'de Germanistik alanında, Türk edebiyatında ve Türk kamuoyunda Améry'ye dair yapılan çalışmalar sınırlı kalmaktadır. Türkiye'de yazın eleştirisi bağlamında henüz çok irdelenen bir yazar olmamaktadır. Cemal Ener'in "Suç ve Kefaretin Ötesinde (Alt Edilmişliğin Üstesinden Gelme Denemeleri)" adlı çeviri kitabı, Améry'nin Türk edebiyatındaki ilk çevirisi olma özelliğindedir. Ancak Ahmet Cemal gerek dergi yazılarında, gerek Alman edebiyatından çevirmiş olduğu romanların önsözlerinde Améry'nin ismini sık sık zikreder. Cemal, örneğin Stefan Zweig'ın "*Satranç*" adlı romanının çevirisinde yer alan yapıt hakkındaki yorumunda Jean Améry'den şöyle bahseder:

> "20.yüzyılda Avrupa edebiyatının en önemli deneme yazarlarından biri olan ve bir süre Nazilerin toplama kamplarında kalan Avusturyalı Jean Améry (1912-1978), toplama kamplarına ait izlenimlerini dile getirdiği bir denemesinde, bu kamplara gönderilen bir aydın için gerçekleşen ilk sonucun 'entelektüel ölüm' olduğundan söz eder. Zweig'ın *Satranç* başlıklı eseri, edebiyat alanında böyle bir 'entelektüel ölüm' üzerine kaleme alınmış en yetkin metinlerden biridir."[44]

Cemal, "*Paul Celan Bütün Şiirlerinden Seçmeler*" adlı yapıtının önsözünde de savaş ve soykırımın etkisini yıllar geçmesine rağmen toplama kampı sendromunu üzerinden atamayıp yaşamlarına son veren sanatçı ve yazarlardan söz eder. Bu noktada da Améry'den şu şekilde bahseder:

> "Orta Avrupalı bir yazar olan Jean Améry, ölüm kamplarında bile sağ kalabilmişken, savaştan yıllar sonra 'üstesinden gelemediği bir geçmişin' etkisiyle yaşamaktan vazgeçmiştir."[45]

Aynı yapıtta Celan'ın şiirlerinde yer alan ölüm olgusu karşısında Améry'nin "*Jenseits von Schuld und Sühne*" yapıtından aldığı alıntılar ile Améry'den söz etmeye devam eder:

---

[43] Teber, 60.
[44] Stefan Zweig, *Satranç,* (Çev. Ahmet Cemal), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016, 83.
[45] Paul Celan, *Bütün Şiirlerinden Seçmeler*, (Çev. Ahmet Cemal), Kavram Yayınevi, İstanbul 1995, 12.

> "Büyük deneme yazarı Jean Améry, Suçun ve Cezanın Ötesinde adlı kitabında, Auschwitz ölüm kampında düşünen insan ile ölüm arasındaki ilişkiyi irdelerken, 'estetik düzlemdeki ölüm tasarımı'nın uğradığı yıkımdan da söz eder. "Örneğin Auschwitz'de düşünen insanın ölüm karşısındaki tavrı neydi? (…) Kamptaki tutuklu, ölümle kapı komşusu olarak değil, fakat birlikte aynı odada yaşardı. Ölüm, her yerdeydi. Gaz odalarına gönderileceklerin seçimi düzenli aralıklarla yapılırdı. Tutuklular bir hiç için toplantı asılırlardı ve arkadaşları da, sağa bak! Komutuyla, marş eşliğinde darağaçlarının yanından yürüyüp geçmek zorundaydılar. Her yerde kitleler halinde ölünüyordu(…) Hiç dikkat etmeksizin cese yığınlarının üstüne tırmanarak yoluma devam edip gittiğimi, ayrıca hepimizin ölenleri kaldığımız barakadan çıkaramayacak kadar yorgun ve umursamaz olduğumuzu da anımsıyorum (…) Düşünen insan, ölümle işte bu koşullar altında karşılaşmış olurdu. Önünde ölüm vardı, iç dünyasında ise hala düşüncenin kıpırdanışları. Düşünce, ötekinin, yani ölümün karşısında – hemen belirteyim ki, boşuna bir çaba ile- onurunu ayakta tutmaya çalışırdı. İlk yaşanan ise, estetik ölüm tasarımının mutlak anlamda ve bütünüyle yıkılması olurdu(…) Edebiyat, felsefe ve müzik alanlarındaki ölüm yorumuna Auschwitz'de yer yoktu. Auschwitz'deki ölümden, Venedik'ten ölüme hiçbir köprü uzanmıyordu."[46]

Çeviri kitaplarının önsözlerinin yanı sıra Ahmet Cemal Varlık Dergisi'nde "Ölümün Estetiği ya da Jean Améry"[47] adlı denemesinde okuyucuya Améry'yi Avrupa edebiyatında yüzyılımızın en büyük düşünür- yazarlarından biri olarak takdim eder. Hiçbir zaman kendisine ait olmamış olan vatanından Nazi egemenliğinde sürgün edilen Avusturyalı Améry'nin Belçika vatandaşlığına geçmeden evvel Belçika'ya gizlice girmesini Améry'nin sözleriyle anlatır:

> "Ben, artık bir Ben değildim ve herhangi bir Biz içerisinde yer almıyordum. Ne pasaportum, ne geçmişim, ne de bir tarihim vardı… Atalarımın elinden bile vatandaşlıkları alınmıştı, bu nedenle sürgüne beraberimde yalnızca onların gölgelerini götürebilmiştim…"[48]

Roman yazarı Öner Yağcı "*Nazi Kampları*" adlı araştırma kitabında Jean Améry'den şu şekilde bahseder:

> "Belçikalı Yahudi filozof, direnme hareketine katılan ve Auschwitz'de kalan Jean Améry: 'İşkence edilen kişi işkence edilmiş olarak kalır. İşkenceye uğrayan kişi artık dünyaya uyum sağlayamaz, bir hiç yerine konmanın getirdiği bulantı asla yok olmaz. Yüze atılan ilk tokat ile parçalanıp daha sonra işkenceyle yok edilen insanlığa güven duygusu bir daha kazanılamaz.'diyor. İşkence onun için sonu gelmez bir ölüm olmuştur."[49]

---

[46] Paul Celan, *Bütün Şiirlerinden Seçmeler*, (Çev. Ahmet Cemal), Kavram Yayınevi İstanbul 1995, 28.
[47] Ahmet Cemal'in bu yazısı, aynı zamanda "Sanat Üzerine Denemeler" adlı yapıtında de yer almaktadır.
[48] Cemal, 15.
[49] Öner Yağcı, *Nazi Kampları, İnsanlık Vicdanını Kaybederken Edebiyat Nazi Kamplarını Unutmadı*, Papirüs Yayınevi, İstanbul 2004, 409

Yağcı yapıtının ilerleyen bölümlerinde Améry'nin 'Suç ve Kefaretin Ötesinde' adlı deneme kitabından alıntı yapar:

> "Her zaman sinekkaydı traş olmak gerekiyordu, ama bir usturaya sahip olmak kesinlikle yasaktı; berbere ise ancak on beş günde bir gidilebiliyordu. Çizgili ceketin bir düğmesi eksik olduğu takdirde cezalandırılıyorduk, ama çalışma sırasında bir düğme kaybedildiği takdirde – ki bu da kaçınılmazdı- yerine yenisini koymanın hiçbir yolu yoktu. (…) Sol kolumda Auschwitz'de derime dövülen bir numara taşıyorum; Tevrat'ın beş kitabından ya da Talmud'tan daha çabuk okunuyor ve içeriği daha anlamlı. İfade ettiği bağ ise Yahudi gerçeğinin tüm oluşumlardan daha bağlayıcı olduğu."[50]

Améry, ahiret inancına sahip olmayan ve ilahi adalete inanmayan aydınların toplama kamplarında en çok sarsılan ve yara alan bireyler olduğunu söyler. Çünkü şimdiki zamana ve mekân olarak da içinde bulunduğu duruma saplanıp kalan bu bireylerin geleceğe dönük söylemleri de yoktur. Gürbilek bu bağlamda Améry hakkında şu sözleri dile getirir:

> "Auschwitz onu dünyadan duyduğu korku, öfke ve kurbanlığıyla, hiçbir pozitif belirleyicisi […] olmayan bir Yahudi kimliğine çivilemiş, geri döndürülemez olanın geri döndürülmesini isteyen, artık ileriye bakmamız gerektiği fikrine katlanamayan, çünkü bunu istemek için gerekli arzu, yetenek ve inançtan yoksun bırakılmış bir varlığa dönüşmüştür."[51]

Yoğun bir şekilde Améry'nin yayınlanmamış el yazmalarını okuyucuyla buluşturma çalışmaları yapan kişilerin başında Irene Heildelberger-Leonard gelir. Améry uzmanı olan Heidelberger-Leonard, Améry'nin tüm yapıtlarının oluşturduğu serinin önsözünde yazarın anı romanları yazmanın önemli kişilerin ayrıcalığı olduğunu dile getirir ve Améry'nin amacının sadece bir yazar olmak olduğunu ileri sürer.

Philipp Müller'e göre "Jean Améry büyük bir adamdı, çünkü son hadde kadar duyarlı ve saygı değerdi. İntiharı onaylayan diğer düşünürlerle kıyaslandığında büyüklüğü açıkça ortadaydı. Trajik bir durumun karşısında gerekli gördüğü az miktarda ironi ile geçinirdi.[52]

W.G. Sebald'in "Göçmenler" adlı yapıtının oluşumu, açıkça Jean Améry'nin yaşamının ve yapıtlarının varlığına dayanmakta ve Austerlitz adlı yapıtında ise ona olan saygısını açıkça dile getirmektedir. Alfred Andersch, Ingeborg Bachmann, Hermann

---

[50] Yağcı, 456.
[51] Nurdan Gürbilek, *Sessizin Payı*, Metis Yayıncılık, İstanbul 2015, 127.
[52] Phlilipp Müller, *Freitod Die beste Lösung*, Books on Demand GmbH, Norderstedt 2004, 108.

Burger, Imre Kertész gibi yazarlar, Améry'de Holokost azizinden daha farklı bir şey görememişlerdir.[53]

Yahudi kimliği nedeniyle her türlü acıyı çeken ve toplama kampı mağdurlarından Imre Kertész öncelikle Améry'nin yapıtlarını Nasyanol Sozyalizm'i ele alan diğer yapıtlarla kıyaslayarak sonunda vardığı özgür ölümü şu şekilde yorumlar:

> "Benzer konuda yazılan yığınla kitap arasından ancak pek azı, Nazi ölüm kamplarında yaşanan benzersiz deneyimleri hakikaten yansıtabiliyor. Bu nadir yazarlar arasında bu konuda en fazla bilgi veren, belki de Jean Améry'nin denemeleridir. Onun olağanüstü yerinde bir sözcüğü var: *Weltvertrauen* – şöyle çevirebilirim: dünyaya duyulan güven. İşte Jean Améry bu güven olmadan yaşamanın ne kadar zor olduğunu yazar. Bu güvenini bir kere kaybedersen, artık insanlar arasında ebedi yalnızlığa mahkûm olursun. Böyle biri, başka bir kişinin şahsında bir daha asla bir insan değil, daima bir düşman görür. İşte Améry'de bu güven, Belçika'da zindan haline getirilen bir kalede, Gestapo'nun işkenceleri sırasında yok olmuş. Auschwitz ölüm kampından sağ çıkabildi, ama yıllar sonra hükmü kendi elleriyle infaz etti: Canına kıydı."[54]

Özellikle intihar bağlamında Brigitte Schwaiger de "Koyver Gitsin" romanında ruh hastalarının dünyasının analizini yaparken intihar düşüncesine karşı koyamamasında Jean Améry'nin "*Mutlu olanların dünyası, mutsuz olanların dünyasından farklı bir dünyadır*."[55] cümlesini temel alır.

Bu çalışmada Améry'nin ölüme ve intihara dair ortaya koyduğu düşüncelerin yapıtlarındaki yansımaları incelemek için yazar odaklı yönteme başvurulmuştur ve zaman zaman tamamlayıcı olarak metin odaklı bir yaklaşım sergilenmiştir.

---

[53]Irene Heidelberger-Leonard, *W.G.Sebald Intertextualität und Topographie, Christian Poetini, "Auf den Spuren Jean Amérys im Werk von W.G.Sebald*", Lit Verlag, Berlin 2008, 144.
[54] Imre Kertész, *Dosya K*., (Çev.Gün Benderli), Can Yayınları, İstanbul 2010, 18-19.
[55] Brigitte Schwaiger, *Koyver Gitsin*, (Çev. Cemile Akyıldız Ercan-Dursun Balkaya), Çizgi Yayınevi, Konya 2014, 100.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNTİHAR OLGUSUNUN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. İNTİHAR VE İNTİHAR TİPOLOJİSİ

İntihar, arkaik dönemlerden itibaren farklı toplumlarda ve farklı açılardan ele alınmaktadır. Günümüzde bilimlerin ışığı altında felsefe, psikoloji ve sosyoloji gibi çeşitli disiplinlerin konusunu oluşturmaktadır. Zaman içerisinde gelişen farklı algılamaların ışığında batı düşüncesinde intihar olgusal düzlemde neden- sonuç ilişkisiyle ve bu açıdan istatistiksel verilerle sınıflandırılarak açıklanmaktadır. İntihar olgusunun açıklanmasındaki çeşitlilik gibi, bireyi intihara götüren nedenler arasında da bir çeşitlilik söz konusudur. İntiharın gerçekleşmesi için kişinin kendisinden ve toplumdan kaynaklanan çok sayıda neden gösterilmektedir. Ancak temelinde "*karamsarlık, hayatın anlamsızlaşması ve insanın hayattaki hedeflerinin ortadan kalkması, insanın kendine saygısını ve güvenini yitirmesi, suçluluk duygusu, insanın kendini ve çevresini cezalandırma isteği… gibi tutumlar*"[56] yer almaktadır.

Ahrens'e göre intihar ve toplumsallık arasındaki ilişki araştırıldığında sosyal bir gerçek gün yüzüne çıkmaktadır. Bu sosyal gerçek her zaman hayal edilmiş bir gerçek değildir ve sosyal olan hiçbir şekilde bir takım salt gerçeklerden oluşmamaktadır. Dolayısıyla çeşitli bilimsel alanların konusu olan intihar olgusunu araştırmak için kapsamlı bir şekilde konuyu ele almak adına diplinler arası bir çalışma gerekmektedir.[57]

İntihar çerçevesinde ölme isteği yaşama isteğinden daha güçlüdür. İki farklı dünya vardır intihar etme düşüncesine sahip olanlarda. Wittgenstein bu iki dünyayı Tractatus'da şu şekilde yorumlamaktadır. "*Mutlunun dünyası mutsuzunkinden çok farklıdır. Tıpkı ölümde de olduğu gibi dünya değişmez, sadece sona erer*." Dünyanın sona ermesi intihar eden kişiye haz veren tek istektir. Bu noktada sona erme iki anlamda

---

[56] Cemile Sümeyra, *Kendi Kalemini Kıranlar Türk Edebiyatında İntihar,* Şule Yayınları, İstanbul 2007,s. 23.

[57] Kai Wode, *Sich selbst das Leben nehmen": Versuch einer Typologie des Suizidanten anhand deutschsprachiger Literatur des 20. Jahrhunderts*, Wehhahn Verlag, Hannover 2007, 87-88.

yorumlanabilir. Dünya sadece sona ermemekte, aksine bireyi ölüm aracılığıyla dikkatle dinlemektedir.[58]

İntihar bilimi, intiharın nedenleri veintihar güdüsünü intiharı düşünenler için terapi ve rehabilitasyon imkanlarıyla ilgilenen bir bilimdir. İntihar eylemi sınırları belirgin ve sonuçları açık bir eylem olmasına rağmen gizemini korur. Baechler, bu gizeme dair şu yorumda bulunur:

> "Diğer sözlerle birlikte itinayla yapılan her bir açıklama asıl eyleme doğru yolda mutlaka bir bilinmeyene çarpar. Bu özgürlüğün ve yaratıcılığın intihar edene kadar kişiyi tutan ölçüsüdür."[59]

Kai Wode *"Sich Selbst das Leben nehmen Versuch einer Typologie des Suizidanten anhand deutschsprachiger Literatur des 20. Jahrhunderts"* adlı çalışmasında intihar karşısında bilim ve edebiyatın tutumunu karşılaştırır. Wode, Jean Baechler'in *"Tod durch eigene Hand. Eine wissenschaftliche Untersuchung über den Selbstmord"* adlı çalışmasındaki intihar ile ilgili sınıflandırmasına dayanarak intihar eden bireylerin yazınsal tipolojilerini hazırlamaktadır. Wode'nin yapmış olduğu bu tipoloji seçmiş olduğu bir takım yazınsal metinlerde somutlaşmış ve örneklendirilmektedir. Örneğin Wode, Kafka'nın Urteil adlı anlatısındaki intihar edenleri suçlu bir tip Hans Fallada'nın Der Trinker adlı romanındaki intihara başvuran ana figürü bağımlı bit tip, Thomas Bernhard'ın Der Untergeher adlı romanındaki intihar eden figürü başarısız tip olaraka yorumlamış ve Reinhold Schneider'in Über den Selbstmord adlı denemesinde intiharı onaylayan tiplerden söz eder. Totoloji kavramını Wode, Hermann Burger'in "Tractatus logico-suicidalis" yapıtından alıntılar. Bu kavram Burger için ölümün yaşam üzerindeki genel üstünlüğünün öğretisi ve felsefesidir.[60]

Fransız sosyal bilimci Jean Baechler intiharı, felsefi, psikolojik, sosyolojik ve psikanalitik açıdan ele alarak intihar bilimini bilimsel açıdan temellendirmeyi dener. Baechler'in araştırması bir bireyi yaşamını sonlandırma noktasına getiren şeyin ne olduğu sorusuna odaklanır. Baechler, bu noktada toplumbilimsel bir intihar sınıflaması yaparak problem çözme aracı olan intiharı dört ana gruba ayırır ve bir anlam tipolojisi oluşturur. Üzüntüden ve kaçıştan kaynaklanan escapist intiharlar; intikam, baskı ve

[58] Wode, 89-90.
[59] Wode, 92.
[60] Wode, 23-26.

ikazlardan kaynaklanan saldırganlık intiharları; daha iyi bir yaşam uğruna gerçekleştirilen adanma intiharlar ve meydan okunan ya da bir oyun uğruna kolayca hayatın verildiği oyun intiharlarıdır. Bu sınıflandırmayı ve hipotezleri onaylayacak herhangi bir deney olmadığı için Baechler doğruluğun tipik anlamların kurumsallaşması ile ispatlanabileceğine inanmaktadır.

Jean Baechler'in İntihar Tipolojisi

a) Kaçış İntiharları (Kaçış Kuramı)

Kaçış kuramı ilk kez Baechler tarafından ortaya atılmaktadır. Bu tipte kaçma, acı ve cezalandırma durumları önemli rol oynamaktadır. Kaçışları içeren intiharlar bireyin tahammül edilemez duruma gelen bir durum ya da bir olaydan kaçmak için başvurduğu bir intihar tipidir. Örneğin sağlığı kötüye giden ve sürekli acı çeken bir birey tahammülü zor olan bu durumdan kurtulmak ve kaçmak için intihara başvurabilir. Baechler, kaçış intiharının genelde kabul edilemez olarak görülen bir durum tarafından meydana geldiği gerçeği ile acı kaynaklı intiharı kaçış kaynaklı intihardan ayırmaktadır, ancak acı kaynaklı intiharlar çok özel bir kayba karşı birer tepkidir. Baechler acı kaynaklı intiharların her zaman kaçış intiharının bir türü olduğuna ancak kaçış intiharların da acı ve hüzün ile muhakkak bir bağlantısının olmak zorunda olmadığını vurgular. Acı kaynaklı intihar doğrudan merkezde yer alan bir nesnenin kaybı ile ilgilidir. Bireyin yaşamında anahtar bir role sahip olduğu müddetçe bu nesne uygulamada herhangi bir şey olabilir. Acı kaynaklı intiharlar için aşağıda yer alan örnekler gösterilmektedir:

a) Sevilen bir nesnenin yaşamını yitirmesi ya da bu nesne tarafından terk edilmişlik hali bireyi intihara sürüklemektedir. Bu nesne eş gibi değerli bir nesne olabileceği gibi aynı zamanda ender durumlarda değersiz bir nesne de olabilmektedir.
b) Bireyin fiziksel ve zihinsel açıdan bölünmezlik durumu çoğu kez ilerleyen yaş, hastalık ve zihinsel gerileme tarafından tehdit edilmekte ve bu konuda kayıplar yaşanmaktadır. Kaçış intiharı bireyin kötü sağlığı nedeniyle meydana gelebiliyorken, acı kaynaklı intihar ise çok belirgin bir hastalık ya da yaşlanmanın özel bir yönü ile meydana gelebilmektedir. Baechler yaşlılığın bir sonucu olarak yaratıcılıklarını kaybetmelerinin ardından yas tutabilen yaratıcı insanları örnek olarak göstermektedir.

c) Toplumsal faktörler de bireyi intihara yönlendirmektedir. Acı kaynaklı intihar ile bağlantılı olan ortak bir kayıp, sosyal mevkiinin kaybıdır. Eğer birinin sosyal konumu iflas gibi ekonomik kaygılar tarafından tehdit ediliyorsa. bu acı kaynaklı intiharı hızlandırmaktadır.
d) Baechler eğer kayıp acı kaynaklı intiharı hızlandıran bir genel etken olarak ihanete uğramış bir nedene olan inancı ve güveni görmektedir. Yanlış bir nedene güven ile yüzleşme birey için çok tehlikeli olmaktadır.
e) Onurunu yitiren birey, Baechler tarafından acı kaynaklı intiharın odağıdır. Bu durum için onurunu yitirmenin utancıyla yüzleşmekten ziyade ölmeyi tercih eden Japon asker Samuraylar örneği tipiktir.
f) Bireyin bağımsızlığını ve özgürlüğünü yitirmesi acı kaynaklı intihara neden olabilmektedir.[61]

Kaçış intiharları için önemli bir fonksiyona sahip olan bir diğer olgu ise cezalandırmadır. Baechler cezalandırma amaçlı intiharı denemesinde, bireyin gerçek ya da hayal olan hatayı telafi etmek için kendi yaşamına suikast girişiminde bulunduğunu savunmaktadır. Cezalandırma kaynaklı olan intiharlar gerçek ya da hayali olan suç ya da kişisel başarısızlığı cezalandırma ya da telafi etme aracı olarak ortaya çıkan intiharlardır. Baechler aşağıdaki ifade edilen durumların bireyi cezalandırma amaçlı intihara yönlendirdiğini belirtmektedir.

a) Utanma intiharın genel başarısızlık duygusuna göndermede bulunmaktadır. Hırsızlık gibi özel bir eylem üzerinde suçluluk ifade etmeyen bir utanç söz konusudur. Bireyin genel ruh hali ve figürüyle ilgili olan bir utanma nedeniyle oldukları ya da olamadıkları durumdan utanan bireyler intihar edebilmektedir.
b) Utanmanın aksine suçluluk duygusu özel bir durum ya da eylemden oluşmaktadır. Bireyin yapmış olduğu eylemin sonucu oluşan suçluluk duygusu onda intihar düşüncesi neden olabilmektedir.
c) Spesifik bir hata üzerinde kurulu olması sebebiyle utanç verici davranış, suç olgusuna benzemektedir. Ancak suç ve utanç verici davranış arasındaki fark düşüncesizlik kapsamıdır. Buradaki hata tüm toplum tarafından hissedilmektedir. Çevresindeki kişiler bireyin yaptığı eylemin farkındadır ve bu

[61] John F. Gunn, David Lester, *Theories of Suicide Past, Present and Future,* Charles C. Thomas Publisher, Springfield 2014, 10-13.

farkındalık onların bireye karşı düşmanca tavır alıp bu şekilde hareket etmesine neden olmaktadır. [62]

b) Saldırgan İntiharlar

Saldırgan intiharlar bir başka kişiyi cezalandırma isteği ile güdülenen intihar tipidir. Suçlama / intikam alma ve tehdit / af dileme olmak üzere iki alt grubu bulunmaktadır. Bir başka kişiyi doğrudan hedef alan intiharlara suçlama / intikam intiharı denilmektedir. Suç intiharları katillerin intiharını ve intihar sözleşmesi içermektedir. İntikam intiharı ise bir başkasından intikam almak için yapılan intihar çeşididir. İntikam için gerçekleştirilen intiharlar ile diğerlerinde derin bir vicdan azabı oluşturma ya da toplumda bir sansüre sebep olma amaçlanmaktadır. Tehdit / af dileme intiharları suçlama ve intikam intiharlarından oldukça farklıdır, çünkü bu tip intiharlarda vicdan azabı oluşturma ya da bir başkasına zarar verme gibi eylemler bulunmamaktadır. Tehdit amaçlı ya da özür bildiren intiharlar diğer kişilerin huzurunda başkalarını etkilemek için meydana gelmektedir. Tehdit amaçlı intihar tipik olarak bir münakaşanın hemen ardından diğerlerine psikolojik olarak baskı yapmak için gerçekleştirilir. Af dileme amaçlı intiharlar ise yardım için bir haykırış olarak da görülebilir.[63]

c) Adanmış İntiharlar

Adanmış intiharlarda bir başka kişiyi kurtarma ya da ölen bir kişinin imajını değiştirme söz konusudur. Bir başka kişiyi koruma amacının güdüldüğü, fedakârlık ederek kendini kurban etme ve bireyin kendisini arzu edilen konuma getirerek şekil değiştirme olmak üzere iki alt başlıkta toplanır. Şekil değiştirmeye örnek olarak Antik Roma döneminde Hıristiyanlar, yargıçları sık sık idama mahkum edilmesi için kışkırtmaktaydı. Sadakatlerini göstermek için ölmek üzereyken kurban konumuna geçip, saygı görmekteydiler.[64] Bu durum şekil değiştirmeye iyi bir örnektir.

d) Oyun İntiharları

Jean Baechler'in tipolojisinde son sırada oyun intiharları vardır. Burada ölme amacı yoktur; bireyin bir şeyleri ispatlama çabası bu intiharda etkilidir. Birilerini belki

[62] Gunn, Lester, 10-13.
[63] Gunn, Lester, 171.
[64] Gunn, Lester, 172.

sadece bir oyun uğruna bile bireyin kendisini ispatlama çabasının yer aldığı eziyet / işkence ve kendi hayatı uğruna girdiği oyun kavramları oyun intiharlarının alt sınıflandırmasıdır. İspatlama durumunda cesaret gösterisi söz konusudur. Oyun alt başlığına örnek olarak en belirgin bir biçimde Rus ruleti gösterilebilmektedir.[65]

Kai Wode'nin İntihar Tipolojisi

a) Suçlu Tip

Burada bireyin kendisini suçlu hissetmesi baş göstermektedir. Bu his zamanla bireyi intihar etmeye yönlendirebilmektedir. Baechler'in tipolojisinde bireyin hissettiği utanç aynı zamanda bir cezayı da içermektedir. Bu hususta Baechler Ben idealini oluşturulmasını sağlayarak suçun bir tipini tasvir etmektedir. Oluşturulan nesne aracılığıyla Ben-İdeali gerçekleştirilemezse, kişinin kendisi ile ilgili bir hoşnutsuzluk ortaya çıkabilmektedir. Kendi güçsüzlüğüne ait olan bu suçun katlanılmazlığına karşı koyabilmek için bu itiraftan kişi kaçınmalıdır. Bu açıdan bakıldığında Ben-İdeali güvensiz ben tarafından yaratılan güvenli olan bendir. Kendisini nihai sonuca adamaktadır, çünkü güvensizlik yeniden ortaya çıkabilmektedir. Bunun sonucunda Özne kendi kimliğini bulma yetisizliği nedeniyle acı çekmektedir. Bireye bir suçun yüklenildiği anda kimliği ile bunun hakkında bir çatışma haline girmektedir. Çünkü bu suçu yükleme dışarıdan yerine getirilemez bir beklentiyi de içermektedir. Bu yüzleşmenin ardından bireyin yaşamı tehlikeye sokabilecek bir Ben-Parçalanması oluşmaktadır. [66]

Umutsuzluk

Benliğin parçalanması, kimliğini yitirme ve sürekli kendini suçlu hissetme bireyde umutsuzluk yaratmaktadır. Umutsuzluk *"üstesinden gelinemeyen YABANCILAŞMA ve AMBİLANS duygularının esiridir. NEVROZLARda gözlendiği zaman ise ANKSİYETEyi azaltmaya yönelik bir tutumu"*[67] ifade *etmektedir*. Umutsuzluk, izole edilmiş çevresindeki diğer kişilere karşı kendisi için karar vermeye ya gücü yetemeyen ya da cesaret edemeyen bireylerle sürekli ilişki halindedir. En uç noktası intiharla gerçekleşme ihtimalinin yüksek olduğu umutsuzluğun da çıkış noktası depresyondur. Her depresyon hastasında kendisini öldürme düşüncesi söz konusu değildir, ancak

[65] Gunn, Lester, 172.
[66] Wode, 103-104.
[67] Charles Rycroft*, Psikanaliz Sözlüğü*, (Çev. M.Sağman Kayatekin), Ara Yayıncılık, İstanbul 1989, 170.

kendisini çaresiz hisseden, yetersiz hisseden ve geleceğini karanlık gören kişilerde intihar etme oranı daha yüksektir. Bu nedenle yapılan bilimsel çalışmalarda umutsuzluğun intihar üzerinde depresyondan daha fazla etkiye sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Geleceğinden umutsuz olan kişiler için tek çıkar yol intihardır. Bu yüzden intiharda önemli olan umutsuzluktur. [68]

Soren Kierkegaard "Ölümcül Hastalık Umutsuzluk" adlı çalışmasında kişinin kendisini intihara yönlendiren nedenleri bertaraf etmesine rağmen sorunun temelinde umutsuzluk yer aldığı için intiharın kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır.

"Eğer sessizliğini el değmeden, her bakımdan mükemmel olarak korursa, intihar ilk riskidir. Genelde insanların doğal olarak böyle bir kapalı insanın maruz kalabileceği şey hakkında en ufak bir fikirleri yoktur; bunu öğrenselerdi şaşkına dönerlerdi. Her şeyden önce intihar tehlikesi taşıdıkları doğrudur. Aksine biri ile konuşsun, birine açılsın, kesinlikle kendisinde öyle bir rahatlama, öyle bir yatışma olur ki intihar kapalılığın sonucu olmaktan çıkar. Bir sırdaş, bir teki bile, mutlak kapalılığı bir ton azaltmak için yeterlidir. Bu durumda intiharı bertaraf etme şansı doğar. Ama sırdaşlığın kendisi de umutsuzluğa yol açabilir, bu durumda kapalı insan, bir sırdaş bulmaktansa susma acısına katlanmayı yeğler. Tam da bir sırdaşa sahip olduğu için umutsuzluğa sürüklenen kapalı insan örneği çoktur."[69]

Kierkegaard'a göre birey bu iman kaynaklarını yitirdiği vakit kendi güçlerine yenik düşerek özgür insan olarak ya ölümü seçmekte ya da kendisine yabancılaşmaktadır.[70]

Kişinin Kendisine Yabancılaşması

Sosyal yapıdan uzak çaresizlik ve umutsuz içinde olan kişi zamanla kendi öz benliğine mesafeli durmaya başlamakta ve bundan sonra kendisine yabancılaşma süreci söz konusu olmaktadır. Kişi kendisi ile olan ilişkisinin sadece Ben ve Dış Dünya arasındaki kırılmayı kendi varlığını dünyaya karşı iddia edebilmek için kabul edip onaylaması sayesinde farkındadır. Varlığın karşı koyması çok güçlü olduğu için bir kurtuluş ümidi hep vardır. Sartre'nin özgürlük felsefesine göre Ben bir şeyin aleyhinde ve lehinde karar vermeye mahkumdur. Daha sonra birey, kendisi bir başkasının

[68] Nesrin Dilbaz, Gülten Seber, "Umutsuzluk Kavramı: Depresyon ve İntiharda Önemi", *Kriz Dergisi,* Yıl:1993, 1(3), 134-138.
[69] Soren Kierkegaard, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, (Çev. M. Mukadder Yakupoğlu), Doğu Batı Yayınları, Ankara 2004,
[70] Eric Volant, *İntiharlar Sözlüğü,*(Çev. Turhan Ilgaz) Sel Yayıncılık, İstanbul 2005, 169.

himayesi altında olup bir karar vermek istemediğinde bir kimlik çatışmasının içine girebilir. Bu noktada bireyin kendisine yabancılaşması söz konusudur.[71]

20. yüzyılın başlarında Schopenhauer, Nietzsche ve Camus gibi filozofların etkisiyle karamsar bir felsefe gelişmektedir. Bu yüzyılın savaşlar ve ekonomik sıkıntılar yaşamış olan insanı, hayal kırıklıkları yaşamış olan bir bireydir. Zamanla kendi yalnızlıklarının etkisiyle kendisine yabancılaşmış insanların intiharı bir kaçıştan ibarettir. "Onlara göre intihar, alternatif yaşamlar üretemeyerek, kendilerini yabancılaştıran bu düzene uyum arzusunun bir parçasıdır. Ölmeyi istemek, aslında toplumla uyum içinde yaşamayı istemektir. Hâlbuki yaşanılan yer, uyum göstermeyi isteyecek kadar iyi bir yer değildir. Onlar için başka bir çözüm yolu başkaldırmaktır."[72]

b) Bağımlı Olma Hali (Süchtigen)

Bağımlılık bireyin varlığındaki baskının tatmin edilmesi, karmaşıklıkların azaltılmasına hizmet eder, bu aynı zamanda sadece intihar yardımıyla sonlandırılabilecek ciddi bir hastalığa ve ölümcül bir sürece dönüşebilir.

Anksiyete ve depresif ruh haline saplanıp kalan bireyler uzun süre bu durumun üstesinden gelememektedir. Bu durum ekonomik sıkıntılar ve onu gittikçe sıklaşan ve yoğunlaşan uyuşturucu madde kullanımına yönlendirecek olan yaşamındaki bunalımlar sayesinde şiddetlenmektedir. Birey bu bağımlılığının ilerlemesiyle tüm hukuki farkındalığını yitirmekte ve korkunç sonuç kaçınılmaz olmaktadır. Kaçış olarak madde alımı "sessizce yaklaşan intihar" olarak değerlendirilmektedir. Bağımlı olan birey doğrudan ölüme giden yolu seçmek yerine, fakat düzenli aralıklarla ya da aşırı bir şekilde uyuşturucu madde almayı tercih eder. Yaşamı için büyük bir tehlike yarattığının da farkındadır. Bağımlılık burada yavaş yavaş ölüme bir kaçış olarak adlandırılmaktadır. Baechler, kaçış intiharını kategorize ederken, hiç kimsenin ölüme kaçmaya zorlanmadığını ifade etmektedir. Uyuşturucu bağımlılığına paralel olarak uyuşturucu kullanımına da kimse zorlanmamaktadır. Bireyin hem hayalinde kendisini öldürmesi hem de uyuşturucu madde alımı onun özgür seçimi ve kararıdır.[73]

---

[71] Wode, 117-118.
[72] Zuhal Güler, Neslihan Şen Altın, "İntiharın Gazetelerdeki Yansımaları", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 16(2), - Güz 2013. file:///C:/Users/elif/Downloads/5000093007-5000132273-1-PB%20(1).pdf [Erişim Tarihi: 10.01.2016]
[73] Wode, 128-129.

Alınan her bir madde bireyin hür iradesiyle yavaş yavaş kendisini yok etme biçimidir. Bağımlılık bireyin kendi varlığı ile olan hoşnutsuzluğunun bir resmi ya da bir aynası olarak yorumlanabilmektedir. Bağımlılık, bireyin varlığında belirsizliğin olumsuzluğunu talep eden destek arayışına denk gelmektedir. Bireyin kendisi yaşamında algıladığı uzun süreli can sıkıntılarından sadece dışarıdan gelen bir uyarıcı ile kaçınmak istemesi buna örnek olarak gösterilebilmektedir. Bir tür intihar düşüncesi teselli aracı olarak anlaşılabilmektedir. Sarhoşluk halinin[74] kalıcı olmasını dileyen bağımlılık (Sucht) ise kaçınılmaz bir şekilde bilinçsiz intiharla eşdeğerde olan bağımlılığa (Abhängigkeit) neden olmaktadır. Sarhoşluk hali bireyin kendi varlığı ile yaşadığı hoşnutsuzluğuna karşı sadece görünüşte bir çare olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeni uyuşma ile hiçbir şekilde bir kurtuluş söz konusu değildir, aksine bireyin kendisini bağımlı yapan maddenin kutsallığını korumaktadır. Öznenin başlangıçta sarhoşluk hali ile keşfettiği özgürlük bağımlılıkta yitirilmektedir. Açgözlülüğün uyuşması için bireyin özgürlük isteğinin yerine bağımlı olan bireye toplumun sözde bakısına karşı durması için kendisi yeterince güçlü hissettiği özgürlüğün aldatıcı duygusu aktarılmaktadır. [75]

Nietzsche'nin Dionysos örneğinde olduğu gibi ölüme bağımlılık da intihar bağlamında ele alınabilmektedir. Bağımlılık dâhilinde Özben (Selbst) kendisini korumak istediği sarhoşluk halinden ayrılmakta ve yerine bağımlılığı koyarak özü yok etmektedir. Başlarda sarhoşluk halinde öğrenilen ve tecrübe edilen destek bağımlılıkla zarar görür. Bu, intiharın en acımasız biçimidir. Bu nedenle sarhoşluk hali teselli edici fonksiyonunu kaybetmektedir. Geriye kalan şey ise intihara doğru yavaş seyir eden hatalı bir yolculuktur[76] (Odysee), çünkü kendisine ait olan hayatta kalma içgüdüsü görünüşe göre hemen yerine gerçekleştirilen intihara karşı gelmektedir. Kendisini öldürmek zorunda olmayan ahlaki doktrinin çok fazla kuvvetli olması bunun için bir neden olabilir.[77]

Çok sayıda faktör bireyin sanrı yaratıcı maddelere bağımlı olmasına neden olmakta ve Kadere razı olma hali de kaçınılmaz bir şekilde bireyi intihara sürüklemektedir. Bireyin intihar etmesi savuncalı güdünün parçalanması demektir.

[74] Apollon'un bahşettiği hayaller ve *Dionysos coşkusu.*
[75] Wode, 132-133.
[76] Wode, 159.
[77] Wode, 137.

Baechler'in tipolojisinden yola çıkarak yaratıcı yeteneğin kaybı söz konusu olduğunda yas ve melankoli tipi idareyi ele almaktadır. Bu yüzden özne için hiçbir şekilde gelişme ve ilerleme gerçekleşmez ve intihar bir çıkış yolu olarak bireyin kendisini aşağılama sürecine girmeden önce hkendisini göstermektedir Tüm umutlarını aynı şeye yükleyen özne üzüntüden yaşamına son vermektedir. Hoşnutsuzluk durumunda Özben'in kendisi ve dünya ile birlikte olması için Özben'in (Selbst) tanıması en temel ön şarttır. Özben (Selbst) kendisini gerçekleştirememekte aksine kendisini sadece adamaktadır. [78]

c) Başarısız Tip (Scheiternden)

Başarısız olma Var Olmadaki (Da-Sein) tüm tehlikeye atılmaların muhtemel sonucudur. Yaratmanın, var olmayı yaratmanın umudu, cesur olan bireyin güdüsüdür. Başarısızlık hakkında bilinçli bir varoluş kendi özü olmanın (Özben olmanın) altında yatmaktadır. Bu varoluş sürekli başarısızlık duygusunun baş göstermemesine dair umutlanmaktadır. Çünkü bu noktada intihar olgusuna yaklaşımı zaten yerini almış olabilmektedir.[79]

Başarısız bir tipin altında, bireyin intihar kararında gizlenen ve Özben'i denetim altına almak isteyen çaresizliği tartışılmaktadır. Bireyin kendi hayatta kalma güdüsüne yönelme arzusu ve aynı zamanda kendi varlığını yok etmek istemesi yaşamındaki çaresizliğinden, bedensel ızdıraplarından ve aşk acılarından kaynaklanmaktadır. Bireydeki intihar etme arzusundaki en muhtemel neden aşkın hayalinde varlığındaki güven ile karşılaşmaktır. Ancak burada Schneider Tanrı'ya duyulan aşkı hedef almaktadır. Bu açıdan kaybolmayan ancak sembolik olarak ölümsüz olan metafizik bir destek kendisini göstermektedir. Desteğin görünüşte özgür olan seçimi olan, olanaklı olan en son karar olarak bilinen ve aynı zamanda dayanıksızlık durumundan çıkış yol olarak kabul edilebilecek olan intihar olasılığını karşılamamaktadır.[80]

İnsan varlığındaki hiçbir şekilde değiştirilemeyen iki olgu vardır: doğum ve ölüm. Özben maneviyat alanına ilerlemeye cesaret ettiğinde, insanlık için zorunlu bir direnç olarak gösterilen aporetik sorunlar yükselmektedir. Bireyin kendisine bahşedileni kabul etmek aynı zamanda çeşitli açılardan değiştirilemez olarak ispatı yapılan var olan ile daimi bir yüzleşme içermektedir. Özben'in değiştirilemez olan ile yüzleşmesi bireyde

[78] Wode, 161-162.
[79] Wode, 167.
[80] Wode, 173-174.

daha fazla var olmak istememe arzusu uyandırabilmektedir. Artık daha fazla var olmak istemeyişin ekstrem biçimi isteğin ifade edilmesinden ibarettir. Fakat bu istek gerçek dışı ve intiharla elde edilemeyecek bir istektir. Yerine getirilemeyen bu istek özneyi varlığı için şimdi ve burada akla gelebilecek tüm sonuçlarıyla büyülemektedir. Aynı zamanda atılmış durumu gibi insanın trajik temel durumunun farkındalığı da ortaya çıkmaktadır. Schneider için birey varlığının bu ontolojik temel gerçeği insan olmanın gerekliliğidir. Bireyin bu trajik temel mevcudiyetinde umut ve hayal kırıklığı, şans ve risk gibi bir takım tezatlıklar açıklanmaktadır.[81]

Yaşamın değiştirilemez ilişkisine bağlı olmanın ve ütopya tasarılarının çelişkisi varlığında trajik hayat bilincini uyandıran, insan tarafından algılanan ve kabul edilen diyalektik bir süreçtir. Trajik olanın anlaşılmaz öğelerinin etkisi ile intiharın yadsınmasında Schneider tarzı temel bir tartışma meydana gelmektedir. İnsanoğlu ölüm ile ilgili trajik olayları ve bir gün ölmek zorunda olduğunu bilmekte, ancak hiçbir suretle ölümün insana neyin haberini verdiğini bilmemektedir. Bu insanoğlunun varlığında uğraştığı düşüncelerin oyunudur. Bunun sonucunda intihar eden bireyin beklediği şey varlığının şimdiki anda dayanılmaz olarak görünmesini sağlayan şeyden daha korkunç olabilir. Bu açıdan bakıldığında birey, ölümün ötesinde durgun halini beklemeyi benimsemeyebilir.[82]

İntiharı olumlayan (Bejahenden) tipine karşılık olarak Schneider Almanya'daki Nasyonal Sosyalist terör hâkimiyetinin anlaşılmaz yok etme âlemine dayanarak kendini yok etmenin tarihsel olgusunu netleştirmektedir. Böylesi bir ölüme kendisini adayan birey insani bir görevi uğraşabilme durumunda değildir. Kendisini yok eden birey yoğun bir şekilde ölüm düşüncesiyle birlikte olmaktadır. Ölüm, yaşamın asıl içgüdü aracıdır. Schneider, bireyde beliren ölüm arzusunun olumsuz bir uç noktasını tüm eylemlerin itici gücü olarak görmektedir. Terör ve ölümle gücünü kanıtlayan ve ölümün işaretleriyle donatılmış olan bu mutlakıyet yönetim genel kıyıma göre düzenlenmektedir.[83]

Doğmak ve ölmek zorunluluğundan oluşan tüm süreç, varlığın baskın ve değiştirilemez bir anı olarak yerini alır. Yazınsal anlatım türleriyle oyunlar oynayan

[81] Wode, 176.
[82] Wode, 177.
[83] Wode, 179.

Burger, sanatı tercih etmesinin nedeni bilim inancının bireyin var oluşsal sorunlarına asla cevap bulamamasında yatar. Tractatus'ta eşi benzeri bulunmayan intihar eylemi ve sanat yapıtının orijinalliği aynı kefede yer alır.

1.1.1. İntihar – Felsefe İlişkisi

Düşünürler intihar konusunda bireyin yaşamına son verme hakkı ve aynı zamanda intiharın etik bir eylem olup olmadığı hususunda birbirleriyle çelişen düşüncelerini dile getirmişlerdir. Burada hem etik hem de dini açıdan intihara karşı çıkan düşünürler yer almaktadır. İntihar olgusu hakkında yapılan Batılı tartışmaların sonucu sürekli ikilikler doğurmaktadır. Örneğin Eski Yunanda intihara karşı çıkan filozoflara karşın, Stoacılar intiharı olumlayarak vatana hizmet, yasa dışı bir iş yapılmaya zorlandığında ve tedavisi güç hastalıklar karşısında intiharın tek çare olabileceğini savunmuşlardır. Çünkü temelinde yer alan iki farklı düşünce uzlaşılmaz bir şekilde birbirinin karşısında durmaktadır. Örneğin 18. yüzyıl felsefesi denilince akla ilk gelen kölelikten kurtularak oluşan özgürlük ve mutluluk kavramlarıdır. Bu dönemde Montresquieu intihar hakkında Acı ve sefalet içinde yaşayan, ıstırap çeken, toplumdan dışlanan ve evrende yerinin olmadığını düşünen kişi için intihar bir kurtuluş olduğunu ifade eder ve dertlerin intiharla sonlanacağını düşünür.[84] 19.yüzyılda ise intihara karşı olmayan düşünürlerden biri olan Schopenhauer'e göre hayat yaşanmaya değmez. Aile ve okul yaşantısında yaşadığı acı tecrübeler sonucunda kötümser bir varoluş anlayışı ile ıstırap ve umutsuzluğu çok büyüktür. Bu durumda bireyin intihar etme hakkı vardır.

> "İntihar yaşama istencin yadsınması olmak bir yana, bu istencin tutkulu bir olumlanmasıdır."[85]

Felsefi intihar tartışmalarını özellikle etik ve biraz da ontolojik yapı oluşturmaktadır. Buradaki amaç bireyin kendisini öldürmesinin meşruluğunu, daha doğrusu yasallaşmasını sağlamaktır. İntiharı savunan ve olumlayan kesim, bireyin yapmış olduğu bu eylemin tamamen farkında olduğunda özgürlüğünü ortaya koyduğunu iddia etmektedir. Bu düşüncesinin karşısında yer alan taraf ise intihar eden bireyin böyle bir özgürlük hakkının olmadığını ispatlamaya çalışmaktadır. Bu noktada birbirinin

[84] Volant, 207.
[85] Volant, 249.

karşısında bulunan bir fraksiyon meydana gelmektedir. Ancak her iki görüş için geçerli olan bir durum söz konusudur ki bireyin yaşamına son vermesinde özgürlüğün bir işareti olduğu düşüncesidir. Alman yazar ve filozof Friedhelm Decher "Özgürlüğün İşareti" (1999) adlı yapıtında bu özgürlük biçimini şu şekilde açıklamaktadır:

> "Sadece intiharın ahlaki meşruluğunu savunanlar değil, aynı zamanda intiharı had safhada rezil bir durum olarak göstermeye çalışanlar da sonunda mecburen intiharın içinde insanın özgürce karar verdiği bir eylem olduğunu kabul ettiklerini iddia etmektedir. İntihar özgürlüğün işareti olduğu formülü itiraf edilse yanlış olmaz."[86]

Sosyal bir tartışmada ahlaki yasağı veya teklife karar verilecektir. Ancak intiharda hiçbir şekilde ahlaki bir soysuzluğun görülmediği bir durumda bireyin böyle bir eylemin güdülerini onaylamasına gerek yoktur. Çünkü Dieter Birnbacher'e göre intihar eden bireyi yapmış olduğu eylemi nedeniyle cezalandırma ve öte yandan da varsayılan güdülerini ahlaki açıdan örnek olarak görme arasında çok ciddi farklar yer almaktadır. Birnbacher intihar hakkında yapılan tartışmanın odağında aslında bireyin kendisini öldürmemesi gerekliliği yer almaz, aksine esas olarak hiç kimsenin kendisini öldürme hakkının olmadığını reddetmesinde oluştuğunu dile getirmektedir[87] Toplumun sosyokültürel gelişmelerin etkisiyle Antik dönemden günümüze kadar intihar olgusuna dair çok çeşitli görüşler ortaya atılmaktadır. İntihara karşı çıkan düşünürlerin yanı sıra intiharın bir hak ve ayrıcalık olduğunu savunan düşüncelerin varlığı bu konunun diyalektik yapısını göstermektedir.

20.yy. felsefesinde ise önemli düşünürlerin intihar hakkındaki yorumları şu şekilde sıralanabilir:

FRIEDRICH WILHELM NIETZSCHE

Alman filozof ve yazar Nietzsche "Böyle Buyurdu Zerdüşt"'te dile getirdiği "Birçokları çok geç ölür, bazıları çok erken. Yabancı gelir şu öğreti hala kulağa: "doğru zamanda öl!"[88] ve "Ölmekte özgür, ölümde özgürdür hayır diyen kutsal kişi, evet demeye zaman kalmadığında: anlar o kişi ölümü ve yaşamı."[89] ifadeleri bireyin varlığının sorumluluğuna ait farkındalığından ve özgür oluşundan sonuçlanmaktadır.

---

[86] Wode, 45.
[87] Wode, 46.
[88] Nietsche, 82.
[89] Nietzsche, 84.

Nietzsche için intihar, istenen zamanda ölüm anlamına gelmektedir. Améry de bu doğrultuda düşünmektedir. İkisinin kesişen noktası 'özgür ölüm'den yana olmalarıdır

Ölmekte ve ölümde özgür olma konusunda öne attığı postulat ile Nietzsche'nin Zerdüşt'ü intihar konusunun değerlendirilmesinde radikal bir değer değişimi amaçlamaktadır. En yüksek yeteneğinde sonuçlanan kendi varlığının insanın varoluşundan kendi kaderini tayin edilmiş bir anda kendisine bahşedilen ölüm ile vazgeçilebilir anlamına gelmektedir[90] Nietzsche'ye göre ölümün zamanı olmalıdır. Ancak zamanını da yine kişi belirlemelidir:

> "Kendi ölümümü överim size, gönüllü ölümü; ben istediğim için gelen. Peki, ne zaman isteyeceğim onu? – Bir amacı ve mirasçısı olan kişi, amacı ve mirasçısı için zamanında ister ölümü.[…] Ün sahibi olmak isteyen herkes vaktinde namusa veda etmeli ve zamanında gitmek gibi güç bir sanatı öğrenmelidir."[91]

Bireyin yaşamına son vermesinin altında neden olarak yaşam mücadelesi yer almaktadır. Çünkü

> "Hayat kimileri için zordur; zehirli bir kurt kemirir durur yüreğini: Öyle ki bir an önce ölmek isterler."[92] […] "Kimileri için hiç tatlı değildir hayat, daha yazın çürümeye başlar. Onu dalında tutan korkaklıktır."[93]

Bu nedenle Nietzsche korku ve kaygı gibi hislere kapılarak hayatta yalnız kalan ve mücadele edemeyen bireyler için onurlu intiharı olumlamaktadır. Bireyin gururlu bir yaşam süremiyorsa gururlu bir şekilde ölmesi gerektiğini vurgulayan Nietzsche "Tan Kızıllığı" isimli çalışmasında intiharı bir hak ve ayrıcalık olarak tanımlamaktadır. İnsan hakkı ve ayrıcalığı konusunda ise şu sözleri dile getirmektedir:

> "Biz insanlar, başarısız olduğumuz zaman, başarısız bir cümleyi siler gibi kendi kendini silip atan tek yaratığız. Bunu ister insanlığın şerefi için yapalım, ister ona duyulan merhametten, ister kendimize karşı duyduğumuz antipatiden dolayı."[94]

İntihar sadece ahlaki açıdan kabul edilemez bir durum değildir, övgüye değer bir durumdur. Ancak yine de doğal ölüm insanın peşinden koşar. Fakat yine de istenmez. Nietzsche'nin intiharın apogelitik tasviri, inatçı ölümün aktarımına hizmet etmektedir.

---

[90] Wode, 49.
[91] Nietsche, 83.
[92] Friedrich Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüşt,*(Çev. Gülperi Sert), İlya Yayınevi, İzmir 2011, 83.
[93] Nietsche, 84.
[94] Friedrich Nietzsche, *Tan Kızıllığı,*(Çev. Özden Saatçi) Say Yayınları, İstanbul 2013, 187.

Ancak hiç bir suretle intiharı çağırmayan bu diyalektik yaklaşım, bireyin kendi sorumluluğunun bilinçli bir şekilde kendi sonluluğu ile tartışma halinde olduğu şeklinde yorumlanamaz.[95]

Sonuç olarak Nietzsche, intihara karşı değildir. İntihar kişinin hakkı ve ona verilen bir armağandır. Üst-insanın yaratılması için felsefesini yönlendiren Nietzsche, bu üstün amaca katkıda bulunamayacak kişinin intihar etmesini ve bundan da mutluluk duymasını söyler. Nietzsche için intihar hayatını sona erdirmek için her açıdan meşru bir fırsat oluşturmaktadır. Sadece bunun düşüncesi onun için güçlü bir teselli aracıydı ve yaşlı ve toplumun paraziti olarak gördüğü hasta bireylerde kendilerinin seçtiği ölümü Nietzsche amaç edinmeye değer bulmaktadır. Hasta olan bireyde korunma ve savunma gücü zayıflaması nedeniyle onun intihara başvurması doğal karşılanması gereken bir durumdur. Nietzsche'nin intihar düşüncesinde birey dış dünya yasalarına bağlı olmadığı için intihar ahlaki bir yasaklanma ile dışarıda tutulamaz. Aksi halde böyle bir yasaklama, bireyin özerkliğini ve özgürlüğünü elinden alabilir.

ALBERT CAMUS

Fransız yazar ve düşünür Albert Camus'un İkinci Dünya Savaşı döneminde kaleme aldığı "Sisifos Söyleni" adlı denemenin merkezinde, saçma olan dünya görüşü ve yaşamın anlamsızlığı sorunu yer almakta ve ayrıca intihar sorgulanmaktadır. Bu yapıtta Camus'nün ileri sürdüğü felsefe, görevi karşısında sürekli kısır döngü içinde olmasına rağmen yaşamın yaşanmaya değer olup olmadığını sorgulamaktır. Ancak yine de yaşam aynı zamanda çok güzel bir ölme nedeni olduğunu da vurgulamaktadır:

> "Gerçekten önemli olan bir tek felsefe sorunu vardır, intihar. Yaşamanın yaşanmaya değip değmediği konusunda bir yargıya varmak, felsefenin temel sorusuna yanıt vermektir."[96]

Camus'ya göre hayatın yaşanmaya değip değmediği hakkında düşünmek intiharın salt teorik sorusunu cevaplandırmaktır. Varoluş ile ilgili soruların çözüme ulaşmasıyla varlığın tasvirini içeren bir hareket çıkış noktasını da gerektirmektedir. Camus varlığın hissedilen saçmalığına göndermesinden ibaret olan hatalı cümle ile başlamaktadır. Ona göre bu insanın ikiye bölünmüşlüğüne ve yaşamına dayanmaktadır. İnsanın yaşadığı ve biçimlendirebildiği şey arasındaki çelişkidir. Camus bireysel düşünce ve kişinin

[95] Wode, 54.
[96] Albert Camus, *Sisifos Söyleni,* Can Yayınları, İstanbul 2013, 21.

yaşamına son verme kararı arasında yer alan bağlantıyı ortaya çıkarmak için çaba göstermektedir. Dolayısıyla burada intihar problematiği toplumsal bir olgu olarak incelenmemelidir. Ahlaki bileşenlerin bir tarafa bırakıldığı sonucuna götürmektedir. [97]

> "İntihar şimdiye kadar yalnızca toplumsal bir olay olarak ele alınmıştır. Buradaysa, tam tersine, bireysel düşünceyle intihar arasındaki ilişki söz konusu. Böyle bir edim, yüreğin sessizliğinde, tıpkı büyük bir yapıt gibi hazırlanır."[98]

Buradan yola çıkarak intihar probleminin yaşamın anlamını sorgulamaktan daha yakın olması duruyor gibi görünmemesi burada gerekçelendirilmektedir. İnsan varlığının anlamlılığı Camus için oldukça şüphe uyandıran ve derinden sorgulanabilir bir durumdur. Bu sebeple insanın varlığının tasarısının başarabilme becerisini sorgulaması kendisinin üzerinde oluşmaktadır. Bir ilişki yaşamın anlamını ve intiharı, tamamen kuramsal olan soruları cevaplandırma ne kadar önemli olursa olsun insanın varoluşu için az çok boş ve anlamsız olmasında gerekçelendirebilmektedir:

> "Bir intiharın birçok nedeni vardır, genel olarak da en çok göze çarpanları en etkenleri olmamıştır. İnsanın bir düşünce sonucu intihar ettiği enderdir. […] Bunalımı başlatan şeyi denetleyebilmek hemen her zaman olanaksızdır. […] Ama aklın hangi dakikada, hangi davranışla ölümü seçtiğini saptamak güç olsa bile, eylemin gerektirdiği sonuçları bu eylemin kendisinden çıkarmak o kadar güç değil. Kendini öldürmek, bir anlamda, melodramlarda olduğu gibi içindekini söylemektir. Yaşamın bizi aştığını ya da yaşamı anlamadığımızı söylemektir. […] Yaşamak, hiçbir zaman kolay değildir."[99]

Camus ve Améry'nin saçma hakkındaki düşünceleri birbirine uymaktadır, ancak Camus'nün bakış açısındaki başkaldırma bir vazgeçmeye kesinlikle müsamaha etmez. İntihar, asla başkaldırmanın mantıksal bir sonucu değildir, aksine onun aksi bir durumdur. Camus'ya göre intihar bir yanılgıdan ibarettir.[100]

EMIL MICHEL CIORAN

Yapıtlarınını Fransızca yazan Rumen felsefeci, ahlakçı ve deneme yazarı Emil Michel Cioran, çalışmalarında yabancılaşma, saçma kavramı, çürüme, uykusuzluk, doğmuş olmanın sakıncası, boşluk gibi temalar yer almaktadır. Fransa'ya sürgün olarak yerleşmektedir. Ona göre

---

[97] Wode, 55.
[98] Camus, 22.
[99] Camus, 23.
[100] Irene Heidelberger-Leonard, *Werke Bd.3: Über das Altern, Améry, Hand an sich Legen, Legen,* Klett-Cotta Verlag, Stuttgart 2014, 515.

> "uyku sorunu felsefenin, hatta tarihin bizzat kendisinin problemi olmakla birlikte, aynı zamanda hayatı yaşanılabilir kılan yegâne koşuldur. […] İnsanın uyuması engellenirse, eşi görülmemiş kıyamlar olacak ve tarih de son bulacaktır."101

Cioran geceleri uykusuz bir şekilde yüzleştiği problemler çözümsüz kalmakta ve zamanla hayatı kendisi için bir yük haline gelmektedir. O, yaşama karşı çıkan (Lebensverneiner) ve intiharı onaylayan biri olarak (Freitodbejaher) teorik açıdan intiharı savunmasına rağmen, o bu yolu tercih etmemektedir.

Dünya insanın yalnızlığını bozarak, inanların birbiri üzerinde silinmez etkileri vardır:

> "Maskelerin düşürüldüğü an insan bütün tasarımlarıyla hakikati tasdik etmekten vazgeçtiği gibi omuzlarına ağır sorumluluklar yükleyen yeryüzü hapishanesinden de çıkış arar. Cioran, insanın yeryüzü hapishanesinden çıkışa açılan kapısını 'intihar' olarak düşünür. Onun için, intiharın olanaklı olduğu tesellisi soluksuz kaldığımız mekânı sonsuz rahatlamaya dönüştürür ve yine ona göre, kendimizi yok etme fikri, buna ulaşma yollarının çokluğu, kolaylığı ve yakınlığı bizi sevindirir."[102]

Üzerinde yaşanılan dünya bireyden sahip olduğu her şeyi almakta, onun karşılığında kişinin kendisini öldürme isteğini vermektedir. Cioran,'a göre

> "kendini ortadan kaldırmayı hiç tasarlamamış; ipin, kurşunun, zehirin ya da denizin yardımına başvurabileceğini hiç hissetmemiş kişi, aşağılık bir kürek mahkûmudur, ya da evrenin leşi üzerinde sürünen bir solucandır. Bu dünya elimizden her şeyi alabilir, bize her şeyi yasaklayabilir, ama kendimizi yok etmemizi engellemeye kimsenin gücü yetmez. Bütün aletler buna yardımcı olurlar, bütün uçurumlarımız buna davet ederler bizi; ama bütün içgüdülerimiz de karşı çıkar. Bu karşıtlık ruhumuzda çıkışsız bir çatışma geliştirir."[103]

Bu nedenle Cioran kişinin boş yere o dünyada yaşayarak kendisine daha fazla işkence etmesini anlamsız bulmakta, zaman kaybetmeden yaşamın saçmalığı karşısında intihara başvurulması gerektiğini vurgulamaktadır:

"Olgunluklarının delili olarak canlarına kıyan antik bilgeler, modemlerin hafızasından çıkmış olan bir intihar öğretisi yaratmışlardı: Dehasız bir can çekişmeye adanmış bizler, ne aşkınlıklarımızın yaratıcısıyız, ne de vedalarımızın belirleyicisi. Son, artık bizim sonumuz değildir: Sayesinde yavan ve yeteneksiz bir hayatı bağışlatabileceğimiz yegane bir girişimin üstünlüğü noksandır, tıpkı yüce bir kinizmin ve eski görkemli can verme sanatının da noksan olması gibi ... Ümitsizliğe talim eden ve kendini

---

[101] Cevizci, 234-240
[102] Cevizci, 234-240
[103] Emil Michel Cioran, *Çürümenin Kitabı,* (Çev.: Haldun Bayrı), Metis Yayıncılık, İstanbul 2013, 39.

kabullenen cesetleriz; kendimize rağmen hayatta kalırız ve yalnızca yararsız bir formaliteyi yerine getirmek için ölürüz: Sanki hayatımız, sadece ondan kurtulabileceğimiz atlı ileri atmamıza bağlıymış gibi."[104]

Uykusuzluk, intihar, hakikat aramanın yanında Cioran'ın yaşam felsefesini belirleyen bir başka öğe de "hınç ve nefret" kavramlarıdır. Felsefe ve sanatı meydana getiren güdüleyicilerden biri de hınç olduğunu ve hınçsız bir şekilde bu disiplinlerin sorunlarının üstesinden gelinemeyeceğini vurgulamaktadır. Cioran'daki en büyük hınç ise Tanrı'ya karşı hissettiklerinden ibarettir. Her ne kadar koyu dindar bir aileden gelse de Cioran, yeryüzünün Tanrı'nın bir günahı olduğunu ve insanları yetersiz, eksik ve anlamsız yarattığı için Tanrı'nın kötü olduğu ifade etmektedir.[105] Cioran'ın düşüncelerindeki intiharın en önemli özelliği bir seçime, bir karara bağlı olmasıdır. Nietzche'nin istenilen zamanda ölüm ifadesine uygun şekilde Cioran da canının istediği zamanda ölmek onun elinde olduğu için yaşamaya devam etmektedir. Améry'nin intiharı insanlığın bir erdemi olarak nitelendirmesi gibi Cioran'a göre de kendini yok edebilmek aslında çok göğüs kabartıcıdır. İntihar kendinde olağanüstü bir fiildir.

> "Her birimizin kendi içinde taşıdığı intihardan daha büyük bir zenginlik var mıdır İntihar, insanın ayırt edici özelliklerinden, keşiflerinden biridir; hiçbir hayvan bunu yapamaz ve melekler bunun ancak farkına varabilir; intiharsız insan gerçekliği, daha az meraka değer ve daha renksiz olurdu: Sonuca bağlanan çeşitli yollar ve yeni çözümleri trajediye sokacak olsa bile, tuhaf bir iklimin ve kendi estetik değerleri olan bir ölüm imkânlar dizisinin noksanlığı hissedilirdi."[106]

KARL LÖWITHS

Alman filozof Karl Löwith'e göre insanlığı ve insanların oluşturduğu toplumu anlamak, tek tek bireyleri incelemekten geçmektedir. Löwith'de sadece Cioran'da betimlenen başka bir bakış açısı için varlığın o anki hissedilen bireyin Offenbleiben'ı değil, çünkü bu yansıtılmış bir bilinçtir. Ancak bilakis insanı diğer tüm türlerden ayıran ve bu sayede Humanität kavramına ait olan şey, insanın doğa betimlemesindeki açıklığıdır. Löwith'e göre insan yaratılışı gereği başka türlü yaşayamaz, nefes alamaz, beslenemez ve çoğalamaz. İnsanın derinlemesine sorgulayabilme içeren arayışında bir eksiklik vardır. Bu tarz bir sorgulama, bireyin kendisine ve dış dünyaya karşı yetersiz

[104] Cioran, 40-41.
[105] Cevizci, 237.
[106] Cioran, 40.

duyumsamasına dayanmakta olup aynı zamanda insanın araştırma çabalarının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bir canlının tamamen kendi kendine yetebilmesi sadece hayvanlara ve Tanrı'ya özgüdür. Bireyin kendi kendine yetememeliğinde hem yaşamı tamamlama hem de aynı zamanda bu yaşamı kendi ayarlarcasına sonlandırma imkanına sahiptir. Ancak bu çabanın başarısız olması halinde ya insanın kendisini başka amaçlara yönlendirmesi ya da intihar ederek bu çabayı büstün olumsuzlaması söz konusu olmaktadır. Yaşamın tamamlanma ya da bireyin kendini öldürme çabasının her iki imkânı sonunu da ölüm olgusunda bulmaktadır. Bu duruma göre ölüm sadece yaşamın bir tezat hali değil, aksine yaşamın temelini oluşturan bir andır. Löwith, insanı kendisini yok etme eylemini yaradılıştan yerine getirebileceğini ifade eder. Çünkü insan kendi doğal varlığından vazgeçebilir. Kendini tamamlama imkanı bireyin kendini yok etme imkanına uymaktadır. [107]

Buradan yola çıkarak intihar, bireyin kendi yaşamından vazgeçme yetisinin ürünüdür. Bu yeti aynı zamanda hemen hemen az şeyle yetinmenin mutlak imkânıdır ve Ben'in tamamen olumsuzlamasının imkânına da göndermede bulunur. Bireyin intiharı seçme durumuna gelmesinde kendi doğal varlığını kendi güdüsünden ziyade değere göre uzun yaşadığı izlenimini vermesi inkar edilemez. Löwith insanların birbiriyle olan ilişkisine hâkim olan kişinin hırsları olduğunu söylemektedir. Aşk, nefret, kıskançlık, iktidar hırsı, sahip olma hırsı, makam hırsı gibi duygular sürekli iki taraflı ve iki anlamlı olarak etkilemektedir. İnsanın kendine duyduğu saygı diğerlerinin görülmeyen değer ve saygı iplerine bağlıdır.[108]

Saygı görememekten kaçınmak için intihar birkaç kişi tarafından seçilen fakat bir ihtimal olarak imkânsız olmaması gereken insan için her zaman en son ve geriye tek kalan kaçış aracıdır. Bu durum göz önüne alındığında insanın hiçbir zaman "causa sui"[109] isteğini karşılayamadığı açıkça ortaya çıkmaktadır. Fakat buna olan umudunu yitirdiği vakit, başkaları tarafından onurun kırılmasını engellemek için insanın kendi canına kıymadaki yeteneği tek çıkar yol olarak yerini muhafaza etmektedir. Bireyin kalıcı bir şekilde onurun kırılması insan değerlerinin kaybına eş değerdir. Nasyonal Sosyalizm döneminde milyonlarca Yahudi'nin yaşamak zorunda kaldığı kaderde

[107] Wode, 66.
[108] Wode, 67.
[109] Stoacı felsefenin kaderi açıklamak için kullandığı bir kavram olup anlamı nedeninin kendinde olması demektir.

onursuz rezillik nedeniyle alt insanlar yaşamlarına kendi elleriyle son vermişlerdir. Löwith, genel olarak hala bir umudu olan insanın intihar edemeyeceğini savunmaktadır. Bu noktada yaşamda çaresizlik ve ümitsizlik nedeniyle gerçekleşen her intiharın tahminin gerçekleşmesi yakındır. Bu sebeple her şeyden önce ölümün mantığı açısından Camus'daki gibi reddedilen bir intiharın ya da ölüme giden gerçek bir özgürlüğün varlığı olmayacağı kabul edilmesi zorunludur. Löwith toplama kamplarında yaşayan insanların şartları hayatta kalanların aktardıklarının aracılığıyla araştırıldığında insanlardaki yaşama isteğinin bulgusunun hayret edici olduğunu ifade etmektedir. Birey, neredeyse kelimelere dökülmesi çok zor olan barbarlıktan kaçmak ve cereyan eden haksızlığı bildirmek için umutla bir arada olmak zorundadır. Tek bir kişi hayatta kalsa bile haksızlığı tüm dünyaya yayma imkânı hala var demektir. [110]Sonuç olarak olumsuz toplumsal yapı ve sonuçları bireyi çaresiz bırakmaktadır. Kişi bu çaresizliği hissettiğinde bilinçli bir şekilde yaşamına son verme kararı almaktadır.

1.1.2. İntihar – Sosyoloji İlişkisi

Toplumsal yapı, içinde yaşadığı insanların umutlarını, duygu ve düşüncelerini kontrol altına alabilen ve bireyi yönlendirebilen bir mekanizmadır. Bu nedenle sosyologlara göre birey, içinde bulunduğu çevrenin ve toplumsal yapının bir ürünüdür. Toplumun denetimi altında yaşayan bu birey, o toplumun insanlar için uygun şartlar sağlamadığı sürece intihara başvurabilmektedir. Sosyologlar intihar konusunda Emile Durkheim'ın "İntihar: Toplumsal Bir İnceleme" adlı çalışmasını temel alarak intiharın bireyden kaynaklanan bir durum olmadığını, aksine toplum ve grubun intiharda etkili olduklarını savunmaktadır. Çevrenin, insan kişiliğine, davranışlarına ve değer yargılarına etki etmesi gibi intihar etmesinde de etkin bir rol oynamaktadır:

> "Buna göre kentleşme, sosyal ve kültürel ayrışmalar, bireyselleşme, toplumsal çatışma, değerlerin gücünün azalması, makineleşme ve teknolojinin insan üzerindeki olumsuz etkileri, anomi ve bunalım, göç, yalnızlık, uyumsuzluk, tüketim, para gibi toplum ölçeğinde ortaya çıkan faktörler intiharlar üzerinde etkili olabilmektedir."[111]

[110] Wode, 68.
[111] Cemile Sümeyra, *Kendi Kalemini Kıranlar Türk Edebiyatında İntihar*, Şule Yayınları, İstanbul 2007, 24.

Zamanla yapılan çalışmalar intihar bilimi[112] adını alarak intiharı araştırma dalı olarak yer almasına neden olmaktadır.[113] Sosyolojik açıdan ele alan Durkheim intiharı toplumsal bir hastalık olarak görmekteydi ve toplumsal araçlar yardımıyla bu hastalığın iyileştirilebileceğini savunmaktadır. Bu bağlamda Durkheim'a göre intihar şu anlama gelmektedir:

> "intihar toplumsal ve kolektiftir; intihara yatkınlık yalnızca özgül toplumsal koşullarda söz konusudur. Bunun için intihar, dışsal biçimde, toplum yapısının belirli tipleriyle ilişkili bir toplumsal olgu"[114]

Durkheim, yapmış olduğu araştırmaların sonucunda intiharın inanç boşluğu, psikolojik bunalımlar, psikiyatrik bozukluklar, ekonomik krizler, toplumun baskısı, bireyin yalnızlaşması gibi faktörler nedeniyle meydana gelebileceğini savunmaktadır. Neden ne olursa olsun Durkheim düşüncesine göre intihar bireyin kendi hür iradesini kullanarak gerçekleştirmiş olduğu bir eylemdir. Toplumsal durumların yarattığı durumlara göre intiharı bencil, özgeci ve anomik olmak üzere üç şekilde sınıflandırmaktadır:

a) Bencil İntihar: Toplumla uyumlu bir şekilde bütünleşemeyen birey zamanla kendi iç dünyasına yönelmesi sonucu bencil intihar meydana gelmektedir. Birey, toplumdan koptuğu zaman aşırı bir bireyleşme ya da yetersiz bir bireyleşme sonucu kendisini daha kolay öldürebilmektedir.[115] Bu bağlamda aile bağlarının zayıflaması ve milli birlik duygusundan yoksun olması bireyin kendisini yok etme içgüdüsünü alevlendirmektedir.

b) Özgeci İntihar: Bu intihar çeşidi bireyin kendisini tamamen bir topluluğa, kabileye ve dine adadığı zaman, bağlanmış olduğu söz konusu bu grupların ilkeleri gereği kolayca kendisini kurban etmesidir.[116] Bencil intiharın aksine özgeci intiharda bireyin toplumla fazlasıyla bütünleşmesi söz konusudur.

---

[112] İntihar bilimi: İntihar olgusunun araştırılmasına ve önlenmesine yönelik olarak sosyologlar, sosyal psikologlar, nüfusbilimciler, istatistikçiler, psikiyatristler, klinik psikologları, eğitimciler, vb. gibi birçok meslekten oluşan disiplin. (*Psikoloji Sözlüğü*, Ed. Selçuk Budak, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2000,s. 401)
[113] Alvarez, 74-75.
[114] Sümeyra, 20.
[115] Volant, 85.
[116] Alvarez, 85

c) Anomik intihar: Bencil ve özgeci intiharda bireyin toplum ya da her hangi bir toplulukla bütünleşme ya da bütünleşememe sorunu hakimdir. Ancak bireyin yaşamında aniden gerçekleşen zenginlik ya da yoksulluk, boşanma ve ölüm gibi gelişmeler bireyin bu yeni yaşamında güçlük çekmesine ve ayak uyduramamasına neden olmaktadır, bunun sonucunda anomik intihar oluşmaktadır. Alıştığı dünyası tamamen bozulan birey bu yüzden kendisini kolayca öldürmektedir.[117]

1.1.3. İntihar – Psikoloji / Psikanaliz İlişkisi

Psikologlar intiharın alt yapısını ve nedenlerini bireyin benliğinde ve ruhsal yapısında aramaktadır. Bu bağlamda kasıtlı ve gönüllü olarak bireyin kendini intiharının nedenleri psikoloji alanında çok çeşitlidir: "Derin bir umutsuzluk, depresyon, insanlardan uzaklaşma, öz-nefret, başkalarını cezalandırma veya onlara suçluluk hissettirme çabası, dayanılmaz acılardan, başarısızlıklardan, yaşlılık korkusundan, vb. kurtulma arzusu, intikam."[118]

SIGMUND FREUD

Psikolojik açıdan intihar üzerine açıklamalar getiren ilk düşünür psikanalist ekolün temsilcisi olan Sigmund Freud'dur. Freud, zihnin 'id, ego ve süperego' olmak üzere üç düzeyden oluştuğunu ve bunların uyum içinde çalışmadığı durumlarda kişinin intihara meyledebileceği düşüncesini savunur. Bireyde, yaşam içgüdüleri gibi ölüm içgüdülerinin de bulunduğunu söyleyen Freud, intiharı, zihinde oluşan dengesizlik sonucu ölüm içgüdülerinin yaşam içgüdüleri üzerindeki zaferi olarak niteler. Freud'un intiharı psikososyal düzeyde açıklaması ise, kişinin kendisini özdeşleştirdiği, sevilen bir nesnenin kaybıyla intiharın gerçekleşeceğidir. Kişi, kaybettiği nesneye karşı hem sevgi hem de düşmanlık besler. Sevilen nesnenin kaybı, bu özdeşleşme yüzünden aynı zamanda kendinin kaybıdır. Dolayısıyla, yitirilen nesneye karşı duyulan nefret duygusu da kişinin kendisine yöneltilir. Freud, "Yas ve Melankoli"de, kişide saklı olan sadistik düşüncenin çöküntü hallerinde ortaya çıktığını ve süperegonun, egoyu tek başına bırakmasıyla, kişinin bu düşünceleri kendisine yönelttiğini ifade eder. Sevilen nesnenin kaybedilmesinin ardından onun yerini alacak yeni bir nesne edinilmezse kişi gerçeklikten uzaklaşır. Kişi, kendine karşı yas tutamadığından, kaybettiği nesneye karşı

[117] Alvarez, 85.
[118] Budak, 401.

intikamını ve saldırganlık duygusunu intihar ederek sonuçlandırır.[119] Ona göre *"intihar, ölüm, reddedilme veya hayal kırıklığına uğrama yolu ile belirgin libidinal ilişkilerin sonucu çabuklaştırılan çok aşırı bir depresyonun sonucudur."*[120] Bunun sonucunda oluşan çöküntü durumunda birey saldırganlığı kendisine yöneltir.

Ben ile üst ben arasında gerçekleşen iç çatışmada iç benin arzularına karşı koyan ben, bir yandan da sürekli üst benin kurallarına uygun davranmak ve ona hesap vermekle yükümlüdür. İç benin istekleri doğrultusunda baştan çıkarılan ego, süper ego tarafından tehdit altında olmak gayet normal bir durumdur. Normal bir bireyde çatışma bilinçte gerçekleşir ve içbenin kuvvetli istekleri ve üstbenin sıkı kontrolü arasında bocalayan ben kuvvetliyse, bu tehlikeyi kontrol altında tutarak kolayca bertaraf eder. Bu durumda üstben tarafından men edilmesine ve içbenin isteklerine boyun eğmesine rağmen bu durumda nevroz söz konusu olmayabilir. Ancak bireyin şuuraltında gerçekleşen çatışma durumunda ben hâkimiyetini yitirmekte ve nevroz baş göstermektedir. Benzeri bir durumda ise birey tehlikeyi meydana getiren gerçek sebebin farkında değildir. Bu nedenle tehlikenin içine girebilir ya da birçok ruh hastasının dış dünyayı karanlık ve inanları da ahlaksız görme sebebi olan kendi içinde yer alan tehlikeyi dışarıya, dış objeler yansıtmaktadır. Eğer ben süperegonun tüm uyarılarına rağmen içbenin isteklerine boyun eğerek ona göre davranmaya devam edip iç benle mücadele etmezse, üstben beni yani bireyi tehdit eder ve sonunda beni içbenden mahrum bırakarak cezalandırır.[121]

Yaşama ve Ölüm İçgüdüsü

Freud, intiharla bağlantılı olan matem ve melankoli kavramlarından ayrı olarak bireyin yıkıcılığına işaret eden ölüm içgüdüsü adını verdiği dürtüyü de incelemektedir. Freud'a göre ölüm içgüdüsünün melankolide etkinliği olan süper ego hastalığı olduğunu iddia etmektedir. Hastalığın şiddetlenmesi, bireyin intihara o derece yakınlaşması anlamına gelmektedir:

> "Süperegoda yer edinen yıkıcı unsurların egoya yöneltildiğini söyleyebiliriz. Şimdi süperegoda egemen olan tek şey, katışıksız bir ölüm içgüdüsü kültürüdür ve gerçekten de çoğunlukla egoyu ölüme itmeyi başarır. Üstelik geçmişindeki karmaşık nedenler yüzünden

[119] Nezahat Arkun, *İntiharın Psikodinamikleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Baha Matbaası İstanbul 1963, 139.
[120] Mehmet Yolcu, "İntiharlar", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 130, Şubat 2001, 61.
[121] Arkun, 125-126.

> ego hassaslaştıkça süperegonun öfkesi karşısında daha da korunmasız bir duruma düşer: 'Melankolideki ölüm korkusunun yalnızca bir tek açıklaması vardır: Ego, sevileceği yerde, süperegonun nefretine ve zorbalığına uğradığını anladığı için kendini bırakır. Bu yüzden ego için yaşamak sevilmekle, süperego tarafından sevilmekle eş değerdedir."[122]

Freud, bireyin ölüm içgüdüsüyle dünyaya geldiğini ifade etmektedir. Normal hayatlarında her şey normalmiş gibi davranan bireylerin bastırılmış duyguları çok ciddi psikosomatik durumlara neden olmaktadır ve yaşamının ilerleyen safhalarda da farklı görüngüler altında ortaya çıkmaya devam etmektedir. Freud bundan sonrası için zaten kötü olan yaşamın çok daha zor olduğunu, bireylere çok fazla acı, düş kırıklığı ve olanaksız görevler yüklediğini ifade etmektedir.[123]

Freud'taki yaşam içgüdüsü Erich Fromm'un düşüncesindeki yaşam sevgisi, ölüm içgüdüsü ise ölüm sevgisi olarak karşımıza çıkar. Bireyde yaşam sevgisi ya da ölüm sevgisinin ağır basması kişiliği belirler. Ancak daha sonra intihar Freud'a göre bireyin doğuştan sahip olduğu ve sonradan kazanılmadığı için yok edilmesi olanaklı olmayan ölüm içgüdüsünün ağırlık kazanması sonucunda kişinin kendi üzerine yönelmesidir. Ona göre intihar da, ölüm içgüdüsünün melankolide etkin olan bir tür süper ego hastalığıdır. Hastalık arttıkça, hastanın intihara duyduğu eğilim de artmaktadır.

Freud yaşam içgüdüsü (eros) ve ölüm içgüdüsü (thanatos) her bireyde doğuştan var olduğunu söyler. Bu iki güdü sürekli birbiriyle savaş halindedir. Ölüm içgüdüsü cansız maddeden gelen yaşam, cansız organik olmayan maddeye dönme eğilimidir. Ölüm İçgüdüsü saldırganlık ve yıkıcılık eylemlerinin barındırmaktadır. Bu içgüdüsü saldırganlığa dönüşebilir. Ölüm içgüdüsünün karşısında yer alan yaşam içgüdüsü ise "bireysel yaşamın ve insan ırkının sürekliliğini sağlar. Açlık, susuzluk ve cinsellik bunlar arasında sayılabilir." [124]

KARL AUGUSTUS MENNINGER

Psikoloji açısından ele alacağımız ikinci kuram Karl Menninger'in intihar anlayışıdır. Freud'un düşünceleri üzerine Menninger intiharı, insanın başkasına karşı duyduğu öfke ve kızgınlığı nedeniyle içselleştirilmiş bir cinayet olarak

[122] Alvarez, 103-104.
[123] Neiman, 267.
[124] Engin Gençtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, Metis Yayınları, İstanbul 2014, 29-31.

nitelendirmektedir. Ona göre saldırganlığın kendiliğe geri dönüşü intihara neden olmaktadır.

Menninger intihar hakkında yazdığı ”Man Against Himself” (1938) adlı çalışmasında intiharı üç temel güdünün oluşturduğunu söylemektedir: öldürme isteği, öldürülme isteği, ölme isteği. İntiharda öncelikle karşısındakini öldürme istekleri belirmektedir. Öldürme isteği “o arzuyu duyanın kişiliğine yöneltilmek ve bir intihar biçiminde gerçekleşmek” suretiyle “kişinin ben’i […] cinayetin ikameci nesnesi haline gelmektedir.” Başkasının yaşamına son verirken aslında bilinçaltında kendisini öldürme planı yatmaktadır. Öldürülme isteği “bilince, yani, babanın ya da bir başka gücün yetkesinin içselleştirilmesine bağlıdır. […] Ben, dışarıya doğru geliştirdiği saldırganlıkla düz orantılı olarak ıstırap çekmek zorundadır. Her şey, sanki ben’in içinde tutulan tahripkâr ilgi parçası, onun dış makrokozmosa karşı uyguladığı etkinlikle tastamam kıyaslanabilir bir etkinliği kişiliğin mikrokozmosunda sergilemek zorundaymışçasına cereyan etmektedir. Eğer kişi, kendi çevresinden birine belirli bir saldırı yöneltirse, bilinç ya da üst-ben, aynı türden bir saldırıyı ben’e karşı yöneltir. […] ölme arzusuna, ben’e karşı ya da başkalarına karşı düşmanlık duygusu eşlik eder görünmektedir.”[125] Fakat asıl mesele ölümü istemektir, ancak o zaman kişi intiharı başarı ile sonuçlandırabilir. Birey başkalarına karşı duyduğu düşmanlığı kendisine yönelterek ölme isteğinde bulunmakta ve kendisini bu şekilde cezalandırmaktadır. Birey ölümle sonuçlanan gerçek intiharlarda bilinçaltında yer alan ölme isteğini gözler önüne sererken, sadece intihar girişiminde bulunan birey ise bilinçaltına yer alan aslında ölmeme isteğini ortaya koymaktadır**.**

ACHILLE DELMAS

Delmas bireydeki ölüm isteğinin ağır gelmesi durumunda intihara başvurabileceğini ifade etmektedir. Ona göre intiharda önemli olan bireydeki ölüm isteği ve iradesidir. Bu nedenle problem gerçek intiharda aranmalıdır. Bunalım, kaza, ahlak baskısı, fedakârlık ile sonuçlanan sözde intihar denilen eylem gerçek bir sorun olarak ele alınamaz. Durkheim da dahil olmak üzere diğer sosyologlar intihar hakkında yapılan düşüncelere karşı çıkarak intiharın tamamıyla ferde ait bir determinizm olduğunu ve bireyin ölümü bizzat kendisinin özgür kararıyla seçtiğini ileri sürmektedir.

[125] Volant, 197-198.

Delmas'a göre intihar bir seçmeyi, bir ölüm iradesini ifade eder. O halde kişinin aklının başında olduğu, bir hezeyan sonucunda bu kararı almadığı ve ölümle yaşamak arasında tam ve iradeli bir seçme yaptığı vurgulanmaktadır. Her türlü ahlak baskısı dışında ölümü seçip yaşamına son vermesi gerçek intihardır. "Sözde intiharda ölüm bir amaç, bir hedef değil, ancak hedefe götüren bir yoldur. Asıl hedef, ya ahlak bakımından üstün ya da daha az acı çekmek veya bir sosyal ideale uymaktır. Asıl intihar sayılan davranışta ise, insan yaşamak isteyeceği yerde, aynı şiddetle ölmek ister. Bir bakıma insan ölüme susamıştır."[126]

Delmas'a göre gerçek intiharlar, çöküntü halleri ya da melankoli nöbetleri, devamlı çöküntü halleri ya da yapıdan ileri gelen çöküntü halleri ve yine aynı şekilde yapıdan ileri gelen ancak aşırı heyecanlılıktaki had devreler gibi durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bu üç durumun ortak noktasını ise 'anxiete' hali oluşturmaktadır. 'Anxiete' hali intihar için gerekli bir koşuldur. Bu durumu Delmas iç psikolojik değişmelerle izah etmektedir. Dolayısıyla Delmas başlangıçta bireyin ölümü seçme iradesinden bahsetmesine rağmen, sonunda intiharı bireyin yapısından ileri geldiğini iddia etmektedir. Bu noktada psikolojik durumdan biyolojik duruma geçiş söz konusudur. Sonuç olarak intihar Delmas için artık kader işi haline gelmektedir.[127]

EDWIN SHNEIDMAN

Amerikalı psikiyatrist, suicidologist ve thanatologist Edwin Shneidman'a göre intihar anlamsız bir eylem değildir ve birey kendi iradesi ile kendisini yok etme gücüne ve hakkına sahiptir. Örneğin birey uğradığı yıkım ve travma sonucu ayağa kalkamayıp kendisini başarısız ve mutsuz hisseder. Dayanılmaz ruhsal acıya katlanamayan birey intiharı tercik etmek zorunda kalmaktadır. Dolayısıyla Baechler'in kaçış kuramına paralellik göstererek Shneidman intiharlardaki ortak tepkinin kaçma olduğunu ifade eder. Amaç ölmek değildir, acının sona ermesini istemek ve bu ortamdan uzaklaşmaktır.[128]

Shneidman intihar eden bireylerde on adet ortak psikolojik özellik saptamaktadır:

---

[126] Nihat Kaya, *Neden İntihar Ediyorlar*?, Nesil Basım Yayın, İstanbul 1999, 13-14.
[127] Arkun, 117-118.
[128] Celal Odağ, *İntihar (Özkıyım) Tanım – Kuram – Sağaltım*, Meta Basım, İzmir 2002, 26.

1. İntihar rastgele bir eylem değildir, asla amaçsız gerçekleşmez. Problem, ikilem, zorluk, kriz, dayanılması zor durumlar karşısında bir çözüm arayışı içinde birey için intihar bir çözüm ve cevaptır.
2. Yaşama son vermeye, acı kaynaklı sorunlarının çözümü olarak mücadele eden birey tarafından uygun görüldüğü an, intihar en iyi biçimiyle bireyin bilincinin ve dayanılmaz acısına tamamen son vermeye karşı bir hareket olarak anlaşılmaktadır.
3. En önemli uyaranlardan biri bireyin daha fazla tahammülün kalmadığı psikolojik acıların devamlılığıdır. Çünkü Shneidman'a göre acı, intiharın çekirdeğidir.
4. Bireyin yerine getirilmemiş ve doyurulmamış engellenmiş psikolojik ihtiyaçları bireyin acı çekmesine ve intiharı düşünmesine neden olmaktadır.
5. İntihar eden bireylerdeki ortak duygu çaresizlik ve umutsuzluktur.
6. Çaresizliğin yanı sıra bireyin de farkına varamadığı bir durum söz konusudur: bir şeye karşı aynı anda sevgi ve nefret gibi birbirine çok zıt duygular beslemek. Shneidman intihar eden/düşünen bireylerin yaşam ve ölüm hakkında intihar ettikleri an bu zıt duyguları hissettiğini iddia eder. Seçim yapamayan birey ölmeyi isterken aynı zamanda kurtarılmayı da beklemektedir.
7. Algısal bir daralma söz konusudur.
8. İntiharda ortak eylem kaçıştır. Uzaklaşmak ve yok olmak istemektedir.
9. İnsanlar arası ilişkilerde niyet bildirmede bir azalma görülmektedir. Birey regresyon halindedir.
10. Ömür boyu devam eden bir tarzın tutarlılığı, yani bireyde intihar konusunda hayatı boyunca bir ısrarlılık hâkimdir.[129] Söz konusu bu faktörler intihar riskini artırmaktadır.

1.2. JEAN AMÉRY'DE İNTİHAR DÜŞÜNCESİ

Jean Améry'nin ideolojisinde intihar kesinlikle savunulacak bir olgu değildir. Aksine intihar etmek isteyen bireyin içinde bulunduğu psikolojik ve toplumsal boyutunu irdeleyerek söz konusu bu bireyin intihar isteği için koşulları hazır eden

[129] Edwin S. Shneidman, *The Suicidal Mind*, Oxford University Press, New York Oxford 1998, 130-133.

nedenlerin betimlemesini yapmaktadır. Améry'nin intihar konusunda yazmış olduğu "Hand an sich legen" adlı çalışması, intihar durumunun çözülemez çelişkilerini araştırma ve bu çelişkiler hakkında bilgi verme çabasıdır. Ayrıca intihara dair bireyin doğuştan sahip olduğu temel güdülerden biri olan bireyin kendini öldürmeyi istemesini bir hak olarak görmekte ve bu hakkı da bu yapıtında yasallaştırmaktadır. Üstelik burada intihar sadece bir hak değil, aynı zamanda insanlığın ayrıcalığı olduğunu ifade etmektedir. Ona göre birey ancak kendisini yok edebildiği sürece "varlık" olarak gerçek anlamda var olduğunu ispatlamaktadır.

Birey her durumda yaşamak zorunda olduğu yaşlandıkça içinde de büyüyen ve aynı zamanda, dış dünyanın tehdidi olarak görülen ölüme daha da yakınlaşmaktadır. Aslında birey bu noktada ölüme sığınmaktadır.[130] Oysa salt ölümü beklemek sadece pasif olan bir eylem türüdür.

Jean Améry yaşamı bir eve benzetmektedir. Yaşamak bir ev inşa etmektir, ölmek ise onu tahrip etmektir. İnsan bir ev inşa ederken onun bir gün yıkılacağını bilen bir varlıktır. Ona göre intihar eden kişi, hiçbir suretle delirmiş ya da akıl sağlığını yitirmiş bir kişi değildir. O kişi sadece içinde bulunduğu durumun anlamsızlığını idrak edip, yaşamın sıradan mantığını izlemeyi terk etmektedir. Kendi içerisinde bir çelişki, bir var olmamayı barındırması nedeniyle var olmanın araştırılması zor bir mantıksal sentaksı vardır. Bu birey var olmamaya, sentaktik imkânsızlığa zorla neden olduğunda deliliğin değil, anlamsızlığın bireyi haline gelir. Bu nedenle ölmek isteyen bireyin zorunlu bir şekilde deli olmasına ya da her durumda dengesinin bozulmuş ya da sarsılmış olmasına gerek yoktur. İntihara eğilimli olmak iyileştirilmesi beklenen bir hastalık demek değildir.[131] Ölüm şekilleri söz konusu olduğunda ise, intihar ayrı bir önem taşır, çünkü bütün ölüm şekilleri istem dışı gerçekleşirken, intihar gönüllü ölümdür. Améry'e göre intihar özgür ölüm olup, bireyin bir ayrıcalığıdır.

Améry, ahret inancı ya da ilahi adalete inanmayan aydınların toplama kamplarında en çok sarsılan ve yara alan bireylerin olduğunu ifade eder. Çünkü şimdiki zamana ve halen içinde bulunduğu yere çivilenip kalan bu kişilerin geleceğe dönük söylemleri de bulunmamaktadır. Acılar içinde acının etkisiyle uyuşan bireylerin düşünceleri de entelektüel ölüm ile son bulur. Farklı düşüncelere sahip olmalarına

[130] Améry, *Hand an sich Legen,* 193.
[131] Améry, *Hand an sich Legen,* 213.

rağmen ölüme atlamadan önce intihar eden bütün bireyler aynı özelliklere ve benzer intihar tutumlarına sahiptir. Baskın ve bertaraf edilmesi zor olan psikolojik ya da psikiyatrik eğilimler, oto-agresyon[132], ödipal çatışma, sosyal izolasyon, narsistik, nevroz, epilepsi durumu, histerik taklit gibi intihar tutumunun diğer biçimleri de mevcuttur. İntihar, birey ölmeden önceki an tüm bu farklılıkları önemsiz kılar ve akıl almaz bir eş değerlilik katar.[133] Bu bağlamda Améry ölmeden önce tüm bireylerin aynı oldukları görüşünü savunmaktadır. İnsanlar ölüme sıçramanın anında (im Moment des Absprungen) yaşamaktadır. İntihar anında bireyler yaşamları aleyhinde karara varmaktadır. Yaşamın mantığında bir kırılma yaşanır ve esrarengiz ve mantıksal açıdan çelişkili ifadeler dile getirmektedirler. Bu noktada Améry, Schiller'in "Die Braut von Messina" adlı oyunundan "Das Leben ist der Güter höchstes nicht."[134] cümlesini kullanarak bireyin yaşamından vazgeçebilmesinde somut olanların sadece yaşamda var olduğunu, ölümün değersiz hiçliğinde yerinin olmadığını vurgulamaktadır. Ayrıca yaşamı değerlendirme veya yaşamın kaybı özellikle riskin yer aldığı belirli durumlarda, bireyin kendisine yüklemesi hususunda haklılık payı bulunmaktadır.[135]

Jean Améry'nin 14 Kasım 1975 tarihinde Hubert Arbogast'a yazdığı mektubunda intihar olgusuna dair dil sorununa eğilmektedir. Améry oluşturduğu intihar kuramında Selbstmord kavramını kullanmaktan kaçınarak yeni bir terminoloji oluşturmaktadır. Buna göre eylemi gerçekleştiren ve planlayan birey hakkında gerçekten intiharı planlayıp deneyen ile intiharı gerçekleştiren kahramanlar gibi bir takım ayrılıkları da göz önüne sermektedir. İntihar eylemini gerçekleştirmiş olan bireyi "Suizidant" olarak adlandırır. Latince kökenli bir kavram olarak bu tamamen doğru değildir, aslında "Suizident" denilmesi gerekir. Ancak bu kelime Améry'e göre kurum ismini çağrıştırdığı için itici gelmektedir.[136]

İntihar planını sürekli içinde taşıyıp onunla sadece oyun oynayan kişi de Suizidär'dir. Ölüm için çaba gösteren suskun yarı Suizidärler ölüme atlamadan önceki anı, tüm yoğunluğuyla yaşayamazlar, ölümün isteğe bağlı olması her zaman yarım kalır. Oysa Suizidant'in yaşamı kendi almış aldığı karar sonucu son bulur. Merhameti yine

---

[132] Bireyin kendisine yönelik gerçekleştirdiği saldırganlık anlamına gelir.
[133] Améry, *Hand an sich Legen,* 186.
[134] Yaşam en değerli hazine değildir.
[135] Améry, *Hand an sich Legen,* 195.
[136] Irene Heidelberger-Leonard, *Jean Améry Werke Band 8 Ausgewählte Briefe*, Klett-Cotta, Stuttgart 2007, 498.

sadece kendisi bahşedebilir, bu merhameti reddettiği vakit, hayata karşı bireye özgürce konuşmayan başka bir merciiye daha ihtiyaç duyulmaz. Bu noktada yaşamda edinilen çok sayıda deneyim ve intihar bilimin bizlere öğrettiği gibi içerisinde Tanrı'nın kararlarının da adlandırıldığı bir çeşit intihar "Ordal-Selbstmord" vardır. Suizidär bir ölüm çeşidi seçer. Genellikle hap alarak ölmeyi tercih ederler Öyle ki muhakkak kapıyı açık bırakır ki diğerleri rahatlıkla hızlıca açabilsin ve onu yeniden yaşama dönmesini sağlayabilsinler. Bu arada teatral bir sahne oluşur.[137]

Améry intihar hakkındaki olguculuğun karşısına, yok olmak için herhangi bir yakarış ya da yalvarma koymamaktadır. İntihar araştırması hakkındaki onun görünüşte oldukça basit olan bir ifadesi bulunmaktadır. Bu ifade tüm savunmaların ötesine yerleşmiş intihar hakkındaki düşüncesinin karmaşıklığını önceden sezdirilmesini sağlar: "Suizidant bir insandır. O zaten toprağa aittir, ama toprak hala ona ait değildir- ve bu güzel bir şeydir."[138]

Améry, ölümün bu hayal edilemez yönünü çalışmalarında belirtmeye devam etmektedir. Var olmadan (vom Sein) var olmamaya (zum Nichtsein) doğru bir köprünün olmayışı, insanı ölüm konusunun düzenlemede çaresiz bırakmaktadır. İntihar etmek isteyen birey, yaşam ve ölüm mantığı arasında sıkışmış ve çaresiz kalmış biridir. Bu noktada durumun bulanık benzersizliği yer almaktadır. Bu durumda Améry, söyleyecek başka birşeyinin olmadığının farkında olmasına rağmen aslında ölümün mantığının ya da ölüm mantık dışılığının bilincindedir.[139] Améry'nin sürekli ölüm hakkında düşünmesi onu hiçbir zaman bir sonuca varmasını sağlamamaktadır. Tek ve kesin sonuç olmadığı gibi ölüm hakkındaki ifadeleri yetersiz kalmaktadır. Ancak bilinmesi gereken bir nokta vardır ki Améry'ye göre ölüm sorunu hem fiziksel hem de toplumsal bir sorundur.

1.2.1. İntiharın Belirleyicileri

Sigmund Freud'un intihar konusunda formüle ettiği ölüm içgüdüsü (Todestrieb) teorisine göre bireyin içinde en başından beri kendini yok etmeye yönelik eğilimler

---

[137] Améry, *Hand an sich Legen*, 270-271

[138] Lothar Baier, "Échec und Dignität: Jean Amérys Nachdenken über den Freitod" Jean Améry, Der Schriftsteller, (Hrg. Irene Heidelberger-Leonard, Hans Höller), Verlag Hans-Dieter Heinz, Akademischer Verlag, Stuttgart 2000, 125.

[139] Améry, *Hand an sich Legen*, 202.

bulunmaktadır. Bu eğilimler sadece çok sayıda durum ve faktörlerin olanaklı kılmak için bir araya gelmesi gibi istisnai durumlarda gerçek intihar biçiminde görünür.[140] Benzer bir biçimde Améry'e göre intihar bireyle birlikte dünyaya gelmektedir. Bu durumu açıklamak için Améry'nin başvurduğu Todesneigung kavramı için Freud'un Todestrieb kavramından faydalanır. Améry, Freud'un Todestrieb kavramını şu şekilde yorumlamaktadır:

> "Freud için Todestrieb bireyin yaşamını idame ettiren içgüdülerine karşı çıkan ve yıkım, özyıkım ve dış yıkım (Fremdzerstörung) ile sonuçlanan bir şeydir."[141]

Freud'un Todestrieb kavramına karşılık olarak Améry, Todesneigung kavramını kullanmaktadır. Bu kavram içerisinde ölüme ve yaşamına sonuna eğilimli olma halinin (Hinneigung) yanı sıra yaşamı ve var olmayı reddetme veya geri çevirme de (Abneigung) barındırmaktadır. Bu durum bir bakıma jeotropizmdir.[142] Ölümü seçen birey yaşama içgüdüsünün karşısında daha zayıf olanı seçmiş olur. Bu aslında hiçliğe doğru bir gidiştir. İçgüdü ve ölme isteği bağlamında Améry intiharı şu şekilde yorumlamaktadır.

> "İntihar bireyin kendisinden vazgeçmesinin saf eyleminden çok daha fazlasıdır. Bireyin kendisine yöneldiği, toprağa yakınlaştığı uzun bir süreç; intiharı teşebbüs edenin haysiyeti ve insanlığı tarafından benimsenmeyen çok sayıdaki onur kırılmaların bir toplamıdır; […] En başından beri bilen birisi için düzeltilen yolda bir çeşit ilerlediği bir yolculuktur."[143]

Ölüm iç güdüsüyle bağlantılı bir şekilde Améry'nin kuramında yer alan intihar davranışını belirleyen iki etmen vardır: Eros ve Thanatos. Eros kişileri haz almaya ve isteklerini gerçekleştirmeye yöneltir. Thanatos ise benlik yıkımına yöneltir. Bireyde ikisi denge halindedir. Bireyin kontrolünün dışında olan bu iki gücün dengesinin bozulması saldırganlık ve intihara varan sonuçlar meydana getirebilir. Eros ve Thanatosun birbirine sıkı sıkıya bağlandığı noktada bir daha geriye dönüş söz konusu olamaz. Ölümün öpücüğü tatlı ve bulaşıcıdır; kime dokunursa, bundan kurtulması olanaklı değildir. Ölüm erotizmine istenildiği gibi girip yeniden çıkılamaz. Kişi bir kez ölüm erotizminin içine dahil olmuşsa muhakkak İki sevgilinin en son ve kesin

---

[140] Karl Menninger, *Selbstzersstörung Psychoanalyse des Selbstmords*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 1974, 17.
[141] Jean Améry, *Aufsatz über das Problem des Selbstmordes*, (Editör: Joachim Monas, Hans Paesche), Merkur: Deutsche Zeitschrift für europäischen Denken, 30, 1976 (638-653), 644.
[142] Améry, *Hand an sich Legen*, 260.
[143] Améry, *Hand an sich Legen*, 262.

birleşmesi olarak anlaşılan Liebestod'a ulaşır. Ölümün büyüsünü ortaya çıkaran sevgi, aynı zamanda eski teolojik arka planını gizleyen bir ölüm erotizmidir.

Améry, Jean Baechler'in intihar hakkında ileri sürdüğü teorilere dayanarak intiharın anlaşılmasını önemli ölçüde etkileyecek olan önemli bir kavram tespit etmektedir: Humanität Améry, intiharın temeline inmek için söz konusu bu kavramları intihar olgusunun başlığı altına sokar. İntiharın insanlık durumunu temel bir ifadesi olduğunu düşünen Baechleri'in bu konudaki ünlü sözünü kendi İntihar hakkındaki çalışmasında yer verir. "İntihar […] özgürlüğü, haysiyeti, mutlu olma hakkını kuvvetlendirir."[144] İntihar spesifik bir durum olmasına rağmen evrensel olarak herkesi kapsamaktadır. Dolayısıyla intihar insanlık durumunun gerekli bir görünümüdür. İntiharın özgürlüğü, haysiyeti ve mutlu olma hakkını pekiştirmesi kanıtları bulunan gerçeklerden ortaya çıktığı görülmektedir. Améry için intihar öznel değerlerin ve kendi kararlarını verebilmenin sonucunda oluşabilen insancıl bir eylem olması nedeniyle, başarısızlığa uğramış olmanın yasal bir ifadesi anlamına da gelmektedir.

Humanität kavramı ile ifade edilmek istenen düşüncenin temelinde özellikle Améry'nin felsefesinde büyük bir yeri olan işkencenin öznenin insanlığını yok etme gücü yatmaktadır.

> "Gerçekliğin, dünyanın başka hiçbir yerinde kamptaki kadar etkileyici bir gücü yoktu; gerçeklik başka hiçbir yerde bu denli gerçek değildi. Gerçekliği aşmak için gösterilen çaba başka hiçbir yerde böylesine umutsuz ve bu denli kof görünmüyordu. Toplama kampı gerçeği insanlığı ortadan kaldırır ve tini gerçeklikle bağlantısı olmayan çorak bir bilinç içeriğine dönüştürür."[145]

Améry'nin intihar hususunda dayandığı başka iki durum daha vardır: échec ve Dignität. Améry'e göre intiharın temelinde yer alan etken, bireyin yaşamında uğradığı başarısızlık ve çöküşün varlığıdır. Bu durumu ifade etmek için Améry Sartre'nin "Weltekel" kavramından etkilendiği "echec" kelimesinden faydalanır. Burada bireyin toplumda yaşadığı dışarıdan gözlemlenebilen somut bir başarısızlıktan ziyade, bu dibe vurma ve karaya oturma gibi ruhsal çöküşü karşılayan durumları, birey bilincine taşıyıp oradaki varlığını benimsemesi sonucunda meydana gelmektedir. Améry'in kullandığı

[144] Améry, *Hand an sich Legen,* 228.
[145] Améry, 2015, 35.

échec kavramı mutlaka dışarıdan gözlemlenmesi zorunlu olmayan ve nesneleştirilmemiş varoluşsal bir deneyimi ifade eder.

Améry, Scheitern kelimesi için Fransızca'dan "echec" kelimesini kullanmayı tercih etmektedir. Çünkü "echec" kelimesi ona göre Scheitern, Misserfolg'tan daha fazlasını içermektedir. Almanca karşılıklarının hiçbiri benzer bir fonetik (ve bu sayede semantik) ifade değerine sahip değildir. Katıksız tonu ve baltalayan, parçalayan gürültüsüyle 'L'echec' kelimesi başarısızlığın düzeltilemeyeceğini daha iyi göstermektedir.[146]

> "Anlamsızlığa anlam bahşetme, şayet kaçınılması gereken bir şeyle anlamlaştırma ile uğraşmak istendiğinde öncelikle anlamsızlığın algılanmasıdır. İddia edildiği gibi geçimsiz ve garip biri değildi, Hegel de belki de günün anlamının bizim beynimize neredeyse teröristçe işlemesinden daha az büyüktür. Defne ağacında yaşamın taşıyıcısının parıldadığı ve yayıldığı yer olan ve aynı zamanda Échec'in de yer aldığı yaşamın anlamsızlığını kavramak intihar düşüncesine doğru bir yol açmaktadır."[147]

Ruhbilimsel yönden bireyin normal olması ise échec'i aşabilmesi ve üstesinden gelebilmesi demektir ve toplum da bu korkutulmamış cesur kişiyi alkışlar. Suizidär korkmuş bir kişidir. Az çok bir yoğunluk ile yaşama karşı tiksinti hisseden kişide yaşamda ve yaşamın échec tamamlanmış ve gururla ve üzüntüyle bu kişi tarafından reddedilmesi planlanan bir iğrençlik haline gelir. O, ölüm korkusu da dâhil olmak üzere her bir korkunun kaynağına karşı göğüs geren biri olarak sanki daha çok cesaretin söz konusu olacakmış gibi, artık katkıda bulunmak istemeyen ve her birinin korkak olarak adlandırılan küçük bir azınlığın tarafında yansıyordu.[148]

Dignität ve "échec" birbiriyle bağlantılı kelimelerdir. Söz konusu bu kavramı da aynı şekilde "échec" gibi öznel bir bilinç boyutuna sahiptir. Améry'nin düşüncelerinde Dignität "échec" ile sıkı bir etkileşim halindedir. Haysiyetine dokunduğu ve kendini söndürme isteğine kadar gidebilen bir cevap istendiğinde, bireyin duygusunun karar vermesini sağlar. Mağlubiyet ve onur kırılması deneyimlerinde "échec" de toplanan şey, "échec" tarafından darbe alınanı kesinlikle karşılamaz. Fakat aklın varoluşa bahsettiği durumda Améry tarafından Dignität olarak adlandırılır. Bu yüzden Dignität saygısının temel haklara dayanarak kendisini sorguladığı "Würde" ile olabildiğince az aynı

[146] Baier, 115.
[147] Améry, *Hand an sich Legen,* 334.
[148] Améry, *Hand an sich Legen,* 232.

zamanda gerçekleşir ve "échec" onur kırılma olarak dışarıdan olanaklı olduğu kadar az görülür.[149]

Améry'nin deyimiyle "yaşam desteğinin defne ağacında parladığı ve yayıldığı" ve iflasın ve diğer başarısızlıkların Scheitern'i işaret ettiği yerde, yaşama ve ölüm onuruna (Dignität) meydan okuyan başarısızlık (échec) deneyimi baş gösterebilir. Ayrıca bundan itibaren yaşama içgüdüsüyle bir düelloya girebilir. Améry yaşama içgüdüsünün direnmesine karşı ölümcül bir sona doğru girişimde bulunmak için "Vor dem Absprung" çalışmasında yer alan dinamiğin boğucu teşhisinde échec ve Dignität olgularının sonunda birbirine bağlandığını göstermektedir.[150]

Bireyin insanlığı ve haysiyeti, échec'in karşısında tahammülü dahi yoktur. Başarısızlığa doğru sürüklenmesinin ardından yarı parçalanmış bir şekilde birey insanlık adına ayağa kalkıp ölümü aniden ve hızla kendisine doğru çeker. Hangi şartlar altında olursa olsun, bir bireyin günlük yaşamında başarısızlık (échec) olarak tanımlanıyorsa, bu durumu belirleyen iki karar mekanizması söz konusudur: Özne ve toplum. Her ikisinin kararları özellikle intihar durumunda aykırılaşmaktadır. Çünkü toplum çoğu durumda dini ve etik göstergeler altında medeniyetimizdeki türlerin korunması uğruna intihara karşı çıkar.[151] Oysa Dignität kavramı échec gibi öznel bir bilinç algısına sahiptir. Başarısızlığı uğrayan ve üstesinden gelmeyi başaramayan özne, haysiyetine dokunulmuş hisseder ve bu durum onu intihara sürükleyebilmektedir. Böyle bir deneyimin yanında Dignität ile ölümü kışkırtan échec'in bir takım halindeki varlığı sonucu, yaşam ile mücadele eden için intihar kaçınılmaz kaçınılmazdır. Kısacası onuru kırılan, haysiyetini yitirmiş olan ve karşılaştığı başarısızlık birey için bardağı taşıran son damla olur.

1.2.2. Ölümün Doğallığı ve Doğaya Aykırılığı

İntihar eylemi, bireyin özgürlüğünü kullanarak yaşamdan vazgeçmeyi kabul etmek demektir. Améry bu noktada gönüllü ya da özgür ölümü özgürlüğün kendisi olmasa da özgürlüğe uzanan bir yol olarak görmektedir. Bireyin içinde bulunduğu anlamsızlık halinin bu durumların bir anlamdaşı değil de sadece bu anlamsızlık

[149] Baier, 119.
[150] Baier, 98.
[151] Améry, *Hand an sich Legen*, 228-229.

halinin en üstün iyi olarak düşünülen yaşamın sıradan mantığından farklı bir yol izlediği görüşündedir. Bu anlamda intihar, ona göre, bir şeyi yapma özgürlüğüne sahip oluştur. Gönüllü ölüm özgürlüğün bizatihi kendisi olmasa da özgürlüğün bir yoludur.

Améry'nin amacı genel bir etik oluşturmak değildi, sadece intihar konusunda yaşam mantığı (Lebenslogik) ve ölüm mantığı (Todeslogik) kavramlarını kullanarak bir takım ahlaki sınırları belirlemeyi planlamaktadır. Bireyde intihar düşüncesi, yaşamın mantığından ileri gelir. Yaşamın mantığı, günlük yaşamda her bir tepki karşısında programlanmış bir şekilde bireylere sunulmaktadır. İnsanoğlu yaptığı tüm rezillikler için özür dileyerek nihayetinde her canlının yaşamak zorunda olduğunu belirtir. Ancak burada "her canlı yaşamalı mı? Sadece bir kez var olduğu için yaşamını sürdürmek zorunda mı?" diye sorar Améry. İntihar eden birey ölüme atlamadan önceki anında, doğanın bir kuralını parçalar ve onu bu kuralı koyan görünmeyenin ayaklarının önüne atar. Çünkü dışarıdan toplumun bir kanunu ve içeriden ise doğanın bir kanunu olarak nüfuz etmiş bir şekilde belirgin olan dayatmaya artık boyun eğmek istemeyen birey[152] için özgür ölümü seçebiliyor olması onun sahip olduğu bir haktır. Dolayısıyla bireyin seçme hakkına bağlı olması nedeniyle intihar, insanlığın bir ayrıcalığı olup, yüce bir harekettir.[153]

Yaşam mantığının karşısında yer alan ölüm mantığı, intihar eden ya da deneyen birey için akla karşı koyan bir anlama sahip değildir. Bunun nedeni ölüm mantığının sürekli kendisini yenilemekten başka bir sonucunun bulunmamasıdır. Akıl, birey ölüme atlamadan önce gerçeklikle olan son bağlantısını kısmen kaybeder ve o an birey bir ayağıyla yaşamın mantığında iken, diğer ayağıyla da ölümün mantık karşıtı mantığında durur.[154] Yaşam ve ölüm ikilemi karşısında intiharın aslında paradoksal bir eylem olduğunu Améry şu şekilde ifade eder:

> "Yaşam bizim tek varlığımızdır, fakat aynı zamanda en değerlimiz de değildir. Evet, intihar insani özgürlüğümüzün son derece önemli bir onaylamasıdır. Fakat bu, hiçbir şeye ve hiçliğe doğru uzanan bir özgürlüktür, bu sayede özgürlüğün bir edimi olarak kendisini sona erdirir, evet, bize ancak az bahşedilen ömür, tek şansımızdır, yine de kendisini reddetme imkânını da içerir; bu yüzden intihar anlamsız bir şekilde doğal olarak tanımlaman ölümden

[152] Améry, *Hand an sich Legen,* 195.
[153] Heidelberger-Leonard, *Revolte in der Resignation,* 330.
[154] Améry, *Hand an sich Legen,* 201.

> önce yaşamın gidişatına ara veren intihar, bize varlığımızı veren en radikal eylem olur; evet, intihar aynı zamanda planlayabildiğimiz görkemli ve en anlamsız ütopyasıdır. [155]

Bu paradoksal düşüncesinin sonucu olarak Améry intiharı düşünen kişi çelişkiyi ortadan kaldırmadığını aksine tüm sürekliliğin son bulduğu kesintiye kadar yaşadığının farkında olduğunu ifade eder.[156]

"Ölmek için yaşıyoruz" düşüncesi ile karşıt bir mantık ölümle iç içe olan bireyin yaşamına yavaşça girer. Bunun sonucunda ölüme doğru hareket eden varlığın anlamsızlığı/saçmalığı açısından, her zaman ironik bir değere sahip olan tüm mantık olarak bu karşıt mantığın olağanüstü bir varoluşsal bir ağırlığı vardır.[157] İnsan doğuştan var olan doğal özgürlüğe karşı yaşamak zorunda değildir. İnsani ve doğal olarak ölümü, yaşamına son vermeyi seçebilir. Aydın bir hale gelen toplumun tüm kurumlarında intihar, topluma karşı işlenmiş bir suç ya da günah değildir. Ölümün yüzünün başka eğilimleri de mevcuttur. Ölümün yerini hiçbir şey dolduramaz. Sadece umut ilkesini haklı gören yeni bir hümanizm ufukta görünür. Fakat aynı zamanda kendi içerisinde çelişkili ve bununla birlikte kaçınılmaz olan Nihilizm ilkesini de onaylamaktadır.

Améry doğal ölüm ile doğal olmayan ölüm arasında bir nüansın varlığına dikkat çekmektedir. Buradan yola çıkarak ölümün doğal olup olmadığını ya da "Ölüm ne kadar doğaldır?" sorusunu sorarak ölüm anlayışını ve algısını açıklamaktadır. Var olmanın anlamsızlığı ve saçmalığı göz önünde bulundurulduğunda, her ölümde doğallık içermesine rağmen doğal olmayan durumlar da söz konusu olabilmektedir. Doğal ölüm yaşlılık ile bağlantılı iken, zamansız gerçekleşen ölümler ise doğal olmayan ölüm olarak adlandırılmaktadır. Doğal ölüm mantıksal dilde tanımlanabilen bir şey olarak doğası gereği ya da belirli nedenlere bağlı kalarak mekansal-zamansal ve öznelerarası incelenebilen ancak uzun vadede akli dengesi yerinde olmayan biri tarafından onaylanmayan gelişmeler sonucu oluşan ölümdür.[158]

Améry doğal ölüm ile doğal olmayan ölüm arasındaki ayrımını iki örnek ile somutlaştırmaktadır. Améry burada babası tarafından sınavı geçtiği için kendisine

---

[155] Jean Améry, "Améry, *Hand an sich Legen*, Legen: Expose/Jean Améry" (İçinde Helmut Heißenbüttel ve Bernd Jentzsch) Halbjahrsschrift für Literatur Sonderheft Jean Améry, Klett-Cotta Verlag, Stuttgart 1978, 16.
[156] Améry, *Hand an sich Legen,* 133.
[157] Werner Höfer, *Leben Müssen Sterben Dürfen: Die letzten Dinge, die Letzte Stunde*, (Jean Améry "Die Unbekannten Größen) Gustav Lübbe Verlag, Bergisch Gladbach 1977, 114 (Erişim Yeri DLA)
[158] Améry, *Hand an sich Legen,* 218-219.

verilen spor arabada bir dikkatsizlik sonucu yapılan kazada genç adamın hayatını kaybetmesi ve diğer yandan doksan yaşındaki ihtiyar bir kişinin zihinsel fonksiyonlarını yitirmesinin ardından vefat etmesi örneklerini göstermektedir. Doğal ve doğal olmayan ölüm arasındaki ayrımında insanlığa yeni kuşkular yaratan başka bir ölçek genişletmektedir.[159] Özellikle tehdit altında olanlar için olmayıp, bir şekilde hala duyuları güçlü olanlar için aslında ölüm hiçbir şekilde doğal olmamaktadır.[160] İntihar da aynı şekilde açıklanabilmektedir. "Doğal ve doğal olmayan ölüm Tanrı'dan daha büyüktür. Ölen kişi her bir şeyi bir kez görür, Tanrı ise her zaman karanlıkta kalır, bu onun yaşadığı yerden bir hilesidir."[161] Bunun yanı sıra ölümün aktif ve pasif olmak üzere iki biçimi vardır. İntihar, aktif ölüm kategorisinde yer alırken, ölümü beklemek pasif eylemin bir parçasıdır. Améry çoğu yapıtında insanların yaşlılığından ve özellikle yaşlı bireylerin ölümle yaşamak zorunda olduğundan bahseder. Bu noktada okuyucularına ölümle yaşamayı öğretir. Aydınlatıcı bir ölüm edebiyatından ziyade, sadece yaşlanan bireylerin payına düşen zehir tadındaki deneyimlerine dikkat çekmektedir. Bir realist ve sadece gerçeklerle ilgilenen bir yazar olarak olguları bir kenara koymayı kendisine müsaade edemez. Yaşlılıkla bağlantılı olan ölüm Améry'nin komşusudur.[162]

Doğanın mantıkla bir ilgisi bulunmamaktadır. Améry'e göre temelde ölüm hiç bir suretle doğal nitelikli değildir. Kendi ölümü hakkında Améry, mantığın ve alışılmış düşüncelerin ötesinde ve ona göre son derece doğaya aykırı bir şekilde aklı ve yaşamı yaralayıcı olduğunu ifade eder.[163] İntihara meyilli olmak, doğal ölümün yalnızlığından kaçma ve bu yalnızlığı tamamıyla içselleştirme hususunda çelişkili ve anlamsız bir çabadır. Aynı zamanda bu meyil, gerçek ve özgün bir durumdur.

İntihar eden (Suizidär) kahraman gibi örnek bir figüre dönüşür. İnsanlardan ve doğadan uzaklaşan, dünyayı fetheden bireyden daha kötü değildir. Hatta bir parça daha iyi de olabilir. Onun değişken fakat işlevsellik anlamında ebediyen aynı kuralı koyan çoğunluğun artık son sözünün olmadığı bir noktada, hoşgörü ve anlayışın bireyi

---

[159] Améry, *Hand an sich Legen,* 215.
[160] Améry, *Hand an sich Legen,* 216.
[161] Améry, *Hand an sich Legen,* 220.
[162] Fritz Brühl "Mit dem Tod habe ich intimen Umgang…" *Westermanns Monatshefte,* September 9/1978, (6-8)
[163] Améry, *Hand an sich Legen,* 223-224.

kendisine ait olanın etkinliğini hissettirir.[164] Bireyin yaşamına son verebilmesi için insaniyet ve haysiyet kuralına göre davranması gerekir.

Nietzsche'ye göre bireyin kendi ölümünü belirleme hakkına dair ahlaki bir sorunun aksine intiharı haklı çıkarabilmek için ölüme dair daha başka bir bakış açısı söz konusudur. Olma ve yok olma süreci ile ilişkili olan istemli ve istemsiz ölüm arasında farkı ortaya çıkarmaktadır. Bunun nedeni organik yaşamın her zaman ölüme yönelik olmasıdır. Buradan yola çıkarak Nietzsche "doğal ölüme" dair genel bir değerlendirme yapmaktadır. Bu doğal ölümü "doğanın intiharı" olarak sınıflandırmaktadır. Nietzsche, "İnsanca, Pek İnsanca"nın ikinci bölümünde şunları dile getirmektedir:

> "İsteksiz (doğal) ve gönüllü (mantıklı) ölüm hakkında konuşuyorum. Doğal ölüm tüm akıldan bağımsız, kendine has mantıktan uzak bir ölümdür. […] Doğal ölüm doğanın intiharıdır, daha doğrusu mantıklı varlığın mantıktan uzak ilk olarak bağlanmış olduğu varlık tarafından yok olmasıdır."[165]

1.2.3. Özgürlüğe Giden Yol

"Kendi tercihlerine göre, akla dayalı kararlarına, iradesinin buyruklarına" uyarak "var olan alternatif eylem tarzları arasında bir seçim"[166] yapan birey başkalarının yönlendirmesi altında olmayarak kendi özgür iradesini kullanmış olur. Özgür olan birey, almış olduğu kararların ve bu kararlar sonucu gerçekleşen eylemlerin sorumluluğunun bilincindedir. Çünkü "yaptığı, gerçekleştirdiği şeyi tam bir bilinçle ve özgürlükle"[167] yerine getirmektedir. Dolayısıyla özgürlük ve sorumluluk kavramları birbiriyle yakından ilişkilidir. Bu düşünceyi savunan Améry'ye göre özgürlük ve sorumluluk diyalektik bir bağlamda özgürlük olmadan sorumluluk var olmaz. Aynı şekilde sorumluluk tarafından çekilmiş bir sınır olmazsa, özgürlük kaostan ayrılarak gerçek bir hürriyet (Liberität) söz konusu olmaz. Bu ilişki aynı zamanda Birey ve toplum, tin ve madde, "ben" ve "sen" (Das Ich und Das Du) ya da res cogitans ve res extensa[168] gibi birbiriyle çelişkili olmasına rağmen bir diğerini tamamlamaktadır.

---

[164] Améry, *Hand an sich Legen,* 244-245.
[165] Wode, 52.
[166] Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Ekin Yayınları, Ankara 1996, 537.
[167] Cevizci, 625.
[168] "res cogitans" kavramı Descartes felsefesinde "düşünen varlık" anlamına gelir ve tinsel olana ya da ruha karşılık gelmektedir. Bunun karşısında ye alana res extensa kavramı ise Descartes felsefesine göre cisim ve bedene karşılık gelen "maddi varlık" anlamına gelir. [Cevizci, 582-583.]

Améry bu düşüncelerinin sonucu olarak özgürlük ve sorumluluk hakkında şu çıkarımı yapar:

> "Toplumsal bir alanda sorumluluğa gönderme yapmaksızın özgürlükten, aynı şekilde özgürlüğe bakmaksızın sorumluluktan bahsedemem."[169]

Améry'nin arzuladığı özgürlük, korelatif bağımlılığından kaynaklanmaktadır. Bir kavşakta kırmızı ışık durması gerektiğini emredince kendisinde özgürlüğünde kısıtlanmış hissetmekteydi. Améry'nin şehrindeki bütün işaretler kaldırıldığında, diğer sürülerin trafikte yığılan araçları onun özgürce yolda devam etmesi için engel oluşturacaktır. Bu şekilde oluşan özgürlük dışı durumun kaybolmasının ardındaki özgürlük hissi her zaman çok kısa sürer.[170] Toplumsal kaynaklı çok sayıda nedenler bireyin özgürlüğünü kısıtlanmasına neden olur. Çünkü Freitod doğal ölümün aksine tüm olasılıklardan ve toplumdan ayrılmaktır.

Améry Freitod kavramı ile yaşam ve ölüm arasında karara varmak için sahip olduğu özgürlüğe vurgu yapar. Bireyin yaşamına son vermesi özgürlüğün bir eylemidir ve bu yüzen Freitod olarak adlandırılması gerekmektedir. Yaşamda sürekli başarısızlığa uğrama ve kötü sonuçlar alma Améry'ye göre bireyin insanlığın ayrıcalığı olan intiharı seçmesinde birer neden teşkil eder. Suizid, yaşamın aslında başarısızlıklarla dolu olduğu gerçeğine karşı yapılan en insancıl, en anlaşılır ve en açık tepkidir. Ancak Améry yaşamına son verenleri birer kahraman olarak kutlama taraftarı da olmamaktadır. Çünkü intiharın bir olanak ve bir yol olarak kabul edilmesi gerekmektedir.

Özgürlük ve herhangi bir durumdan azat olma belirli bir öz değildir. Özgürlük yapıcı olduğu kadar aynı zamanda yıkıcıdır. İnsanlık olarak özgürce tüm şartlar altındaki olumsuzluk yüksek bir derecede olumluluk içermektedir. Öyle ki gerçekleşmesi muhtemel olmayan bir projeyi de onaylamaktadır. Böyle çelişkili durumlardan kurtulmak parçalanmak demek olduğu için, özgürlük nihai olası doğrulamasını intiharda bulur.[171] İntihar yaşamına son vermeyi düşünen için birey için bir hak ve özgürlük ifade etmektedir. Suizidant özgürmüş gibi hareket emek zorundadır. İntihar özgürce gerçekleştirilmiş ve doğanın kör hükmüne karşı yöneltilmiş bir edimdir. İnsanoğlunun ulaşabileceği en nihai ve en son biçimdir.

---

[169] Jean Améry, Freiheit und Verantwortung des Schriftstellers, 2 81.1252 DLA. YAZILDIĞI TARİH
[170] Améry, *Hand an sich Legen,* 313.
[171] Améry, *Hand an sich Legen,* 315.

Epikur, Seneca, Diderot gibi kuramcılardan ve felsefe okulları istisnalarıyla baktığı yerde Améry, intiharın ne olduğundan ziyade ne olarak kabul göreceğini görememektedir. İntihar özgür bir ölümdür ve gerçi toplumsal bağları olmadan hiçbir zaman gerçekleştirilmeyen, ancak bireyin bununla da yalnız olduğu oldukça bireysel bir şeydir.[172] Améry'nin özgürlüğe giden yol olarak gösterdiği intihar, inanlık yaşamında yerini alan çelişkiler, bunalımlar, mücadeleler, savaşlar, krizler ve saçmalıklardan kurtulmaya giden bir yoldur. Oysa bu noktada intihar ve özgürlük arasında da çelişki vardır. Çünkü Améry de bireyin dünyaya fırlatılmasından sonra özgür olma zorunluluğunu düşünen Sartre'nin özgürlük seçilecek durum değil, insanlık özgür olmaya mahkûmdur sözünden yola çıkarak intihar edenden başka hiç kimsenin özgürlüğün verdiği cehennem azabını daha yoğun yaşayamayacağını ifade eder. Çünkü intihar anında özgürlükte ve her özgürlüğün sonunda özgürlükle işe başlanır. [173] Nihayetinde özgürlüğüne kavuşmuş bir özne ortaya çıkar.

İntiharı deneyen kişi kararında özgür ve yalnızdır. Yanında eşlik eden kimsesi yoktur. Çifte intihar (Doppelselbstmord) denilen durum nadiren gerçekleşir ve nadiren sürüklenmiş olan birey gibi sürüklenmekte olanın eylemi haline gelen herkes yalnızdır. Bütünlüğündeki özgürlüğünün derecesine denk gelecek şekilde her bir birey özgür olduğunu düşünen Améry, Sartre'nin sözünün tam da bu duruma uyduğunu iddia eder. Hiçbir birey özgürlüğün cehennem azabını intiharı düşünen bireyden (Suizidär) daha yoğun bir biçimde öğrenemez. Burada özgürlükte ve özgürlük ile birlikte her türlü özgürlüğün kendi değişmezliğinde artık bir zorunluluk ve baskı olmayan sonuna adım atılır. [174]

Kararın ciddiyeti ve onun devamından gelen inandırıcılık ölümcül bir boyuttadır. Kurtuluş ölümcül olacak ve özgürlük zorunluluk ve baskıdan oluşan cani bir durumun baş göstermesi sessizce yok olacaktır. Bu yüzden intihar özgürlüğe doğru giden nefes verici bir yoldur.[175]

Kendi kendini yok etme yaşamanın/yaşayanın mantığına ters düşmektedir. Özgürlüğü bilmedikleri için hayvanlar intiharı (Freitod) da bilemezler. Aynı zamanda Selbstmord'u da gerçekleştiremezler. Çünkü Mord kavramı hiçbir suretle doğal

[172] Améry, *Hand an sich Legen,* 284.
[173] Améry, *Hand an sich Legen,* 330.
[174] Améry, *Hand an sich Legen,* 330.
[175] Améry, *Hand an sich Legen,* 331.

programlamaya göre uyarlanmamaktadır. Bu nedenle bireyin özgürlüğüne, özgürce alınmış olan bu karara vurgu yapması ve özellikle Selbstmord'un çelişkili anlamlara sahip olması nedeniyle Améry, Selbstmord ve Suizid kavramlarını kullanmak yerine Freitod kelimesini tercih etmektedir. Bir bireyin yaşamına kendi elleriyle ve iradesiyle son vermesi bireyin özgür kararının sonucu meydana gelmektedir. Bu yüzden özgür iradesini kullanarak gerçekleştirdiği bu ekstrem bir olgu, saygı duyulası gereken bir davranıştır. Ayrıca Améry, intihar olgusunu karşılamak için Freitod kavramını kullanmasıyla Euphemismus yapmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

JEAN AMÉRY'NİN ROMANLARINDA İNTİHAR

2.1. DIE SCHIFFBRÜCHIGEN

2.1.1. Romanın Yapısal Özellikleri

Hanns Mayer ilk gazetecilik ve yazarlık girişimlerini Viyana'da 1930 yılının başlarında gerçekleştirmektedir. 1933 yılında Katolik olarak vaftiz edilip edilmediğinden emin olmamasına rağmen Yahudi Cemaati ile yollarını tamamen ayırmaktadır.[176] Bu dönemde yakın arkadaşı Ernst Mayer ile yazınsal fikirlerin ve yayınların yer aldığı "Die Brücke" adlı dergide çalışmaya başlamaktadır. Çağının zihniyetinin çöküşü hakkında yeni bir bakış açısı kazandırabilme çabası bu derginin önemli bir özelliğidir. Améry dergi çalışmalarının yanı sıra 1935 yılında yaklaşık 400 sayfalık ilk el yazması (Romanmanuskript) "Die Schiffbrüchigen" yazarın kendi öz ismi olan Hanns Mayer ile ortaya çıkmaktadır. 1978 yılında intihar etmesinin ardında geride kalan eşyaların arasında 392 sayfalık daktilo ile yazılmış bir nüshası bulunmaktadır. Uzun bir süre Neckar'da Marbach Deutsches Literaturarchiv'de saklanmaktadır. Ancak yapıt, okuyucunun karşısına yeniden 2007 yılında çıkabilmektedir.[177] Sonuç olarak 70 yıl önce yazılmasına rağmen okur kitlesine henüz kavuşan bir romandır. Bu yüzden Améry için hayal kırıklığıdır bu durum. Ölene dek sürekli zihnini meşgul eden bu manuskript, yazarın yaşamında hiçbir zaman kitap olmayı başaramamaktadır.

Marcel Reich Ranincki genel olarak Améry'yi "ahlaki merci" olarak övmesine rağmen, "Schiffbrüchigen" adlı yapıtıyla Améry bu kez ağır bir eleştiriye maruz kalmaktadır. Eleştirisinin başlığı ile yaralı bir noktaya ateş eder Ranicki: "Romanı Çekici Kılma Tahammül Edilemez Birşeydir." Améry'nin yazın dünyasına yaptığı gezisini sapma olarak yorumlar. Ona göre bu yapıt açıklık ve somutluk yeteneğinden yoksun ve figürler de gölge gibi herhangi bir konuda açıklamalar yapan kişilerdir. Bir özet niteliği sunmak yerine sadece hicivsiz bir konferans olarak yüzeysel bir söyleşi

[176] Jean Améry 1937 yılında yeniden bu cemaate üye olmuştur.
[177] Holger Böthling, Dem Abgrund entgegen taumeln „Die Schiffbrüchigen" bei Jean Améry Jean Amérys Roman „Die Schiffbrüchigen", *Die Berliner Literaturkritik, 15.11.07*

sunmaktadır. Denemelerinde düşüncesini az ve öz şekilde ifade etmesine rağmen bu yapıtı yavan ve belirsiz ifadelerden oluşur.[178] Oysa ona göre bu yapıt öylesine görkemli görünüyordu ki sadece Thomas Mann gibi bir şahsiyet bu yapıtı doğru bir şekilde değerlendirebilirdi. Kaleme aldığı bu yapıtı yazıldığı tarihlerde yayımlanmak yerine öncelikle yazdıklarını derinden saygı duyduğu Thomas Mann'a göndermeyi tercih etmektedir. Yapıtını gönderdiği Mann'dan unutulmaz sözlerle ve oldukça içten bir geri dönüt sağlamaktadır. Mann'a göre bu yapıt, normal politik şartlar söz konusu olsaydı, diğerleri gibi Avusturya'da kesinlikle yayınlanması gereken bir yapıttır. Ancak devamında maalesef Mann, her şeye yetecek kadar büyük bir güce sahip olmadığını dile getirerek kendisini hoş görmesini istemiş ve Améry'i bu yapıtı okuyup değerlendirebilmesi için Robert Musil'e yönlendirmektedir. Yazarın bir takım olgunlaşmamış yönlerini keşfetmesine rağmen Musil, bu yapıtı "gerçek bir yetenek" olarak nitelendirmektedir.[179]

Robert Musil haklıydı. Çünkü dilsel olarak aşırı süslü ifadeler kullanmasının yanı sıra modası geçen dil biçimlerine de yer vermektedir. ('fragte' yerine sürekli 'frug' kelimesini kullanması gibi) Dolayısıyla bir başyapıt olma özelliğine sahip değildir ancak İşçi Ayaklanması'nı kaleme alarak, büyük talihsizliklerin yaşandığı 1933 ve 1934 Avusturyası'nda etkileyici bir roman haline gelmektedir. Çünkü söz konusu dönemdeki yeni zihniyet (Geist) öncelikle yavaş yavaş ve neredeyse fark edilecek bir boyutta ancak daha sonra daha da şiddetlenerek günlük yaşama dâhil olmaktadır ve en nihayetinde her şeyi değiştirmektedir.[180]

Jean Améry bu yapıtını, adının hala Hans Mayer olduğu ve henüz toplama kampı tecrübesini yaşamadığı bir dönemde yazmaktadır. Roman 1933 yılının ilkbahar mevsiminde başlamakta ve tam bir yıl sonra, Eugen 24 yaşında dolaylı intihar diyebileceğimiz ölümüyle son bulmaktadır. Améry de henüz 22-23 yaşlarında iken kaleme aldığı bu yapıtı, on bir bölümden oluşmaktadır. Her bölüm kendi içerisinde bir bütünlük sağladığı gibi yapıtın genelindeki kronolojik zamanı bozmamaktır. Okuyucu, yapıtın giriş ve gelişme bölümlerini kapsayan ilk bölümlerinde okuyucu Eugen Althager

---

[178] Irene Heidelberger Leonard, *Werke Bd.1: Die Schiffbrüchigen. Lefeu oder Der Abbruch,*Klett-Cotta Verlag, Stuttgart 2007.s.691.
[179] Helmut Heißenbüttel/Bernd Jentzsch, *Hermannstraße 14,* Sonderheft Jean Améry, Stuttgart 1979, (S.15-21) s. 14. (Erişim Yeri DLA)
[180] Volker Weidermann, "*Sein Leben davor*", Frankfurt Allgemeine Zeitung, Nr.8, 25.02.2007.

adındaki protagonistin kökeninin Avusturyalı bir orta sınıfına ait olduğunu ve yapıtın sonuç bölümünü belirleyen Eugen'in ırk ve eğitimiyle bağlantılı bir arka planının olduğunu öğrenmektedir. Eugen Améry gibi Katolik kurallarına göre yetiştirilmiş bir Yahudi'dir; onun düzensiz ve ekonomik nedenlerden kesintiye uğramış incelemelerinin ve eğitim-öğretim hayatının edebi-felsefi bir figürü vardır. Yetiştiği Viyana çevresinin deneysel pozitivizmi, Eugen'in düşünce dünyasında katkıları bulunmaktadır. Maddi dünyanın somut gerçekleri ön plandaydı onun için.

Yaşamının sonuna dek kendisini sadece bir yazar olarak algılaması yazınsal anlayışının temel oluşturan bir tutum olarak kalmaktadır. Kurmaca yazarı olarak mesleğine devam etmesi kendisine öyle doğal görünüyordu ki Améry yaklaşık 20 yılını alan gazeteciliği anlatı amacına giden bu araç olarak görmekteydi. Irene Heidelberg yazısında Améry'nin 13 Mayıs 1949 tarihinde müstakbel eşine Maria Leitner'e yazdığı mektuba yer vererek coşkulu ruh haline sahip bu yapıtın incelenmesinin ve yayınlanmasının kendisi için anlamını sürekli dile getirmektedir.[181] Eşine yazdığı bu mektupta hoş bir coşku karşısında romanını bir kez daha okuyunca ona genel olarak iyi, ara ara çok daha iyi ve hatta mükemmel göründüğünü fark ettiğini dile getirmektedir. Özeleştirinin tüm olumlu duyuları tarafından terk edilmiş olamayacağını iddia etmektedir. Améry bu yapıtını bu şekilde görmesi sonucu kendisini bu çalışmanın novel ya da drama şeklinde bir devamının olması gerketiği düşüncesine yönlendirmektedir.[182] Nitekim bu çalışmanın bir ürünü olan Eugen-Althager-Komplex[183] meydana gelmektedir.

"Die Schiffbrüchigen"in baş figürü Eugen Althager'dir. Eugen Althager şüphesiz Améry'nin ilk otobiyografik kahramanıdır diğer bir ifadeyle anti kahramandır. Améry'nin daha sonraları kaleme aldığı otobiyografik roman-deneme yapıtlarının aksine söz konusu bu roman yazarın şimdiye kadarki yaşamı hakkında bilgiler vermektedir. Avusturya taşrasında kırsal çocukluğu, Savaşta babasını kaybetmesi, proleter bir aydın olması ve aynı zamanda kesintiye uğrayan felsefe öğrenimi gibi ortak özellikler mevcuttur. Ayrıca Jean Améry okurlarını şaşırtacak bir durum söz konusudur.

---

[181] Heidelberger-Leonard, 2004, 47.
[182] Heidelberger-Leonard, *Bd 8,* 54.
[183] Deutsches Literaturarchiv'de bulunan yaklaşık 175 sayfalık ve başlıksız olan bu eser, 1945 yılından sonra yazar tarafından kaleme alınmıştır. İçinde yer alan yayımlanmamış beş fragman "Die Schiffbrüchigen"in devamı niteliğindedir. (DLA 81.1349).

Yapıtta yer alan Eugen Althager'in iki Nazi tarafından dövülmesi sonucu omuz eklemlerinin yerinden çıkması ile Améry'nin yıllar sonra Breendonk toplama kampında omzunun çıkmasının habercisidir. Bu nedenle Améry'nin daha sonraki yıllarda meydana getirdiği yapıtlarının tüm merkez sorular 1933 yılında yazılan "Die Schiffbrüchigen"'inde sorulmaktadır. Aklın ve ruhun dayanma gücü, Yahudi olmanın baskısı ve Yahudi olarak yaşayabilmenin imkânsızlığı, isyan etme ve vazgeçme, onurun yeniden kazanabilmesi, şiddetin meşrulaşması ve nihayetinde ölüm korkusu ve ölüme bağımlı olma hali gibi durumlarına yönelik problemlerin doğuşu bu romanda vücut kazanmaktadır. 1950 yılında ise Eugen Althager "Die Festung Derloven" adlı yayınlanmamış yapıtında Améry daha doğrusu Alter ego gibi yaşamak zorunda olduğu toplama kampında işkencelere maruz kalmaktadır.[184]

İşsiz olduğu için kız arkadaşı Agathe tarafından kendisine maddi destek sağlanan Eugen, Viyana'da yaşayan – ancak belli bir ikamet adresi yoktur- bir entellektüeldir ve yalnızdır. Kendisini kısaca şu şekilde tanımlamaktadır: "Fikir üreten birisi değilim, sadece işsiz bir serseriyim." (s.89) Lefeu'nun yaptığı tanım da gösteriyor ki, evinden ve yurdundan ayrı kalan Eugen, aitlik duygusunu bilmeyen, belirli bir evi ve dünyası olmayan ve yabancılaşmış birisidir. Lefeu'nun bu durumun temelinde kronik depresyon hali yer almaktadır. Çünkü yaşama gücünü kendisinde bulamayan Lefeu "*ufacık bir özveride bulunma, küçücük bir rahatsızlığa katlanma ya da ufak bir risk alma konusunda isteksiz"*[185] bir yaşam sürmektedir.

Kendisini eleştirel bir tarzda sorgulama esnasında Eugen, kendi duygusal ihtiyaçları ve tarihsel olaylar arasında bir ayrım yapması gerektiğini bilmektedir. Bir anının algılanılan değerinden, hatırladığı zaman hakkında mutlak bir karara varmamaya dikkat etmektedir Ayrıca modern pasif bir tiptir Eugen. Kökeni Avusturya'da proleter küçük burjuvazi sınıfına ait olan Eugen, Birinci Cumhuriyetin yıkımına tanık olmaktadır ve bu çöküşe maruz kalmaktadır. Althager zorla Yahudileştirilmektedir ve bu süreçte genç yaşında oldukça yıpranmaktadır. Bu nedenle bunun arka planının unutulmamasından yanadır.

---

[184] Irene Heidelberger-Leonard, "Text als Gedächtnis: Jean Améry (1912-1978)" , Vittoria Borsö / Gertrude Cepl-Kaufmann /. Tanja Reinlein / Sibylle Schönborn / Vera Viehöver (Ed.), *Schriftgedächtnis-Schriftkulturen, (ss. 59-72),* Verlag J. B. Metzler, Stuttgart/Weimar 2002.
[185] Karen Horney, *İçsel Çatışmalarımız*, Sel Yayıncılık, İstanbul 2014, 139.

> Kısaca ve bir bakışta anlaşılacak bir şekilde titreyen ve aydın bir gençliğin ideolojisini ve ilüzyonun dört gözle beklenen yaşama duygusunu en derin inançsızlığa ve azami şüpheye dönüştüren tinsel bir dönüşümden bahsedilmesi gerekmektedir. (s.47)

Yapıttaki figürün ismi, kaderinin belirlemektedir. Übermensch kavramı, doğal seleksiyon ve antisemitizm insanları dışlayan ve ötekileştiren bu teoriler ve kavramlardır. Eugen ismine yapısalcı açıdan yaklaştığımızda, anlamı karşımıza "istenilen kalıtsal özelliğin korunmasında insan genetiği bilgisinin pratik uygulanması"[186] olarak çıkmaktadır. Yani burada Darwin'in doğal seleksiyon da denilen öjeni kavramı ile karşı karşıyayız. Eugen'in soy isminde yer alan Hager kelimesinin anlamı da "güçsüz, zayıf" demektir. Dolayısıyla iki kavramı da beraber düşünerek ve Eugen Althager'in roman içerisindeki tavır ve davranışlarını da hesaba katarak Darwin'in "sadece güçlülerin ve en acımasız olanların hayatta kalabileceği bir 'varoluş mücadelesi'[187] olarak tanımlanan öğretisi bu figürü doğru bir şekilde açıklamaya yetmektedir. Yaşa ve cinsiyete bakılmaksızın uygulanan dışlama politikası sosyal ve ekonomik açıdan en fazla uygulandığı grup ırk bakımından yabancı olan Yahudilerdi. Kendine yabancılaşmanın türü ne olursa olsun ister sürgünde, acıda ya da isterse intiharda olsun bu yabancılaşmanın tek bir nedeni ve yarası vardır. Yahudi olmaya zorlanma. Améry'e göre zaten Yahudi olmak yaraların başlangıcıdır.

Bu yapıtta iki temel figür daha yer almaktadır. Eugen'in genç ve eğitimi için uğraşan bir büro memuru olan kız arkadaşı Agathe Mitmeisser'dir. Eugen, Viyana'ya döndüğünden beri kendisinden iki yaş küçük olan Agathe ile yaşamaya başlamaktadır. Eugen eskisi gibi kitapçılıkla ilgilenmemiş, hatta kendisine yeni bir iş bulma çabasını da göstermemektedir. Geçiminin Agathe tarafından sağlanmasına müsaade etmektedir. Kapıcının kızı olan Agathe ise tamamen dişil özellikleri ön planda olan ve temelde de karmaşık bir kişiliğe sahip olmayan ancak aydınların hırslarıyla beslenen bir figürdür.

Bir diğer figür de Eugen'in yakın arkadaşı Heinrich Hessl ile zamanla aralarında çok yakın bir dostluk meydana gelmektedir. Hessl de katolik kurallarını yerine getiren ve iyi şartlarda yaşayan Teoloji alanında bir doktora öğrencisidir. Onun keskin zekâsı ve hırslı çabaları ona Avusturya'nın kaderini belirleyen yarı faşist bir çevrede hızla yükselme şansını vermektedir. Fakat yeni değerler vermenin bahsedilen yeni yola büyük

---

[186] *Wahrig Deutsches Wörterbuch,* Bertelsmann Lexikon Institut im Wissen Media Verlag 2002, *481*
[187] Caplan, 35.

ihtimalle bir kez girilmiştir, deneysel açıdan doğrulanmış olan yeterince şaşılacak ve metafizik bir şey olacak ve daha sonra bilinmeyende inancın yerine geçebilecek olanı aramaya gerek görülmeyecektir. (s.51) Hessl teoloji alanında doktora yaptığı esnada önceleri Hristiyanlık inancı için çaba sarf ederken Hessl gibi yarı Yahudi olan Eugen de şiddetle Nihilizmi savunur:

> Böyle bir gelişme önceden fark edilemezdi, geriye kalan kahramanca bir nihilizm, tüm anlamsızlığın hükmüne rağmen sonuna kadar dayanmadır. Anarşiye kapılmaması gereken sert ve illüzyonsuz bir yaşam. (s. 51)

Onun bu nihilizmi, saf bir ideolojik figüre sahip değildir, aksine sosyal ve ırksal durumuyla belirlenmektedir. Hessl aslında içten içe inançsız biridir. Buna rağmen düşüncesinde, diyalektiğe ustaca hâkim olduğu katolik düşünce dünyasında tamamen eriyip gitme şeklindeki durumundaki tinsel bir gerçeklik ve basit bir Tanrı inancı yer almamaktaydı. Eugen'in düşünce dünyası Hessl'inki kadar geniş değildir. Aristokrat bir sınıfa ait değildir ve tamamen Katolik kurallara göre yetiştirilmemektedir. Proleter sınıfa ait olan bir aydındır.

Heinrich'in lakayıt monotonluğunun sakin ritmik yaşamı tüm pasifliğinde ve şüphesiz kendi ruhunda iyi çalışmaktadır. Eugen'in dünya görüşü sosyolojik açıdan belirlenmektedir. (s.58) Eugen'in bu düşünce tarzı doğal olarak Hessl'in düşünce yapısında geçerliliği olmamaktadır.

> Daha sonra bu çabaları da acınacak halde başarısızlığa uğraması ve tüm irrasyonal olan ebediyen kayıp kayıp görünmesi nedeniyle, tüm arkadaşlarıyla birlikte kendisini şüpheci araştırmanın, göreceli ve faydalı bir ahlakın soğuk bölgelerine yönlendiren kahramanca ve inanç özgürlüğünün yer aldığı kinizme doğru yeni bir yola girmişti. (s.156)

Eugen'in inancının temeli mistik bir aydınlanmaya ait değildir. Aksine onun inancı Heinrich'in kültürel açıdan karamsar, antiteknik ve estetik yapıtaşlatından derleyip bir araya getirdiği gevşek bir yapıdan oluşmaktadır. Eugen akla bağlı olan inancın umutsuz çelişkisi hakkında söz etmektedir:

> Özgürce bu köylü inancının önünde durmaksızın, dünya korkusunun ve bilgisizliğin hüzünlü bir meyvesi olarak bedbaht çıplaklığında kalana dek estetik ayrıntılarından soyundu. (s.140)

Agathe'nin Eugen'e karşı hissettiği kızgınlık ve heyecan onun dikkatini dağıtmaktadır. Eugen dışında da diğer erkeklerin var olduğunu ve kendi arzusunun

bilincinde olduğunu kavramaktadır. Öte yandan nezaketle ve düşünceli bir şekilde Höllmer, Agathe için sadece ekonomik açıdan değil onun daha iyi yaşama sahip olup olmama konusunda endişelenmekteydi. Nihayet Höllmer Viyana'daki toptancılıktaki mevkiini bırakması için Agathe'yi ikna eder ve onun için iki odalı bir ev kilar.

Agathe'nin ayrılmasının ardından kalbi kırılan Eugen ise her geçen gün daha da içine kapanır ve Agathe'ye Viyana'da iken 24 Ekim 1933 tarihinde bir veda mektubu yazmaktadır. İkisinin de suçsuz olduğunu belirterek artık daha fazla mücadele edemeyeceğini anlamış ve daha fazla savaşmadan teslim olmaktadır:

> Sıcak ve berbat boğucu bir yaz mevsimin bir öğleden sonrasında, bana Bay Höllmer ve Hilde'nin önerisini anlattığında, aşkımız ağır yara almış bir şekilde bulunmaktaydı ve yabancı bir erkeğin evinde seni gören başka bir öğleden sonrasında ise (yine kentsel yaza ait ve çok sıcak) artık ölmüştür. Bilmek zorunda olmadığımı söyleyeceksin ve ben de sana bildiğimi söyleyeceğim. Bunu biliyordum ve fakat bizim bir evlat sahibi olmamız gerektiğini de daha derinden biliyordum. (s.132)

Eugen, paranın Höllmer'den geldiği hakkında şüphelere sahip olmasına rağmen, Agathe'nin ona her ay sürekli gönderdiği parayı almaktadır. Fakat Eugen Agathe ve Höllmer'i birlikte gördüğünde sinir krizi geçirmektedir. Bu arada Heinrich, Eugen'e Kirchleiten'de iki haftalık bir istirahat için para vermektedir. Heinrich 19 yaşından beri içinde Hristiyanlığa karşı bir meyili bulunmaktaydı. Kilise Hessl'in Yahudiliğin gereklilikten tamamen uzaklaarak Hristiyan-Katolik alanında uzmanlaşmasını Eugen'in durumuna tamamen zıt bir durum oluşturmaktadır.

Üç yıldan beri Heinrich Katolik maneviyatından gerçekten de paylaşmaksızın birileriyle görüşüyordu. Hristiyanlık işlerine meyil göstermesinin kaynağı estetik doğa olmuştur. (s.138)

Hessl emin adımlarla zirveye çıkarken, Eugen de kumar ve hayat kadınlarının yer aldığı bir dünyaya batmaktadır. Özgürlük, insanlık ve demokrasi hakkındaki fikirlerinin de kendisi gibi dibe çöktüğünü farketmektedir. Hessl'in bu hızlı yükselişinin sebebi onun protest ruhunda yatmaktadır.

> Ruhsuz ve genç olmayan rasyonalizminin akışkan ve temelsiz atmosferinde eğitilmiştir. Biraz sönük olan maneviyat gençleri Çocuksu tereddütsüzlerinde ele avuca sığmaz bir hücumda teknik ve uygarlık karşıtı, mistik-belirsiz ve duygusal olan bir muhalefete davet etmiştir. Vahşi arkadaşı Eugen tarafından çok fazla etkilenen hassas delaikanlının genç ruhu, firari bir şekilde metafizik ve irrasyonal tinin yavaş yavaş belirginleşerek karanlık ve kilisevari görünen, gürültülü dünyalarına akmıştır. (s.155)

1934 yılının Şubat ayında Eugen, Berlin'de kaldığı süre içinde bir hafta süren bir ilişki yaşadığı Yahudi bar şarkıcısı Doris Hechler ile tesadüf yapıtı yeniden karşılaşmaktadır. Doris, Eugen'e Berlin'de Yahudi bir viyonolist olan Günther Höhnemann'ın beş sarhoş SA askerleri tarafından tartaklandığını ve dövüldüğünü anlatmaktadır. Bunun üzerinde Paris'e gitmiş ve Amsterdam, Zürih ve Basel'de geçici işlerle uğraşmaktadır. Eugen artık yatağını başka kadınlarla paylaşma kararı almaktadır. O geceyi de Eugen, Doris ile birlikte geçirmektedir. Bir sonraki akşam yani 12 Şubat 1934'te Doris'ten Pressburg'ta bir iş aldığı için hemen gitmesi gerektiğine dair bir mesaj almaktadır.

Améry için ruh ve beden ilişkisi çalışmalarının ve yapıtlarının odak noktasını oluşturmaktadır. Eugen Althager için ise beden kavramı daha ağır basmaktadır. Tinsel idraklar bedenine, bedensel deneyimleri de ruhuna adeta kaydedilmektedir. Eugen değişen yaşam koşulları karşısında ve faşizme karşı işçilerin direnişi ve otoriteye karşı yapılan isyanı midesinde hissetti.

> Beden ve tinin birbirinden ayrı kayıp giden ve ara vermeden parça parça birlikte devam eden yolları anlaşılmazdır: aslında soğuk ve tinsel olarak algılanan anlayışlar ve hükümler bedene sıkıca birleşen içgüdülere dönüşmüştür. (s.233)

Eugen büyük mutlulukların insanı değildir. O daha çok acıların nedenleri ve etkileri ile ilgilenmeyi tercih etmektedir. Schloderer Cafe'deki kadın satıcı ile arasındaki kavga, ruh ile beden arasındaki bu durumu ispatlamaktadır.

> Sağ omzunda dayanılmaz bir ağrı onu uyandırdı. Kendisine ait olmadığında kolu yerde yatıyordu. (s.238)

Améry, "Die Tortur" adlı denemesinde 23 Temmuz 1943 tarihinde yaşamış olduğu deneyimleri de net bir şekilde ifade etmektedir. O, Breendonk'ta tırnaklarının arasına kızgın iğne sokulması, çıplak göğsünde yanan sigara söndürülmesi gibi işkencenin en kötü şekillerine maruz kalmaktadır. Bu sözleri rahatlıkla söylebildiği zaman aradan tam 22 yıl geçmektedir. Vücudunda dikkate değer bir yara izi kalmamaktadır artık. Ancak "*İşkence bir insanın kendisini korumak zorunda olduğu en korkunç olaydır*."[188] şeklindeki ifadesiyle de içinde barındırdığı izler asla silinmemiş

[188] Améry, 2002, 57.

demektir. Ancak Eugen için acı "*harika kurtarıcı bir şuursuzluk*" (s.325) halini yansıtmaktadır. Acı, Eugen'i uyuşukluk halince dinginliğe sürükleyen bir katarsisdir.

> Sefaletin ortasına yeniden düşmek için bedensel acıya, sıcak yoğun kan akımına ihtiyacı vardı. Günlerce süren dalıp gitmelerinin büyüyen mahçupluğu ile sona ermiştir. (s.240)

"Die Schiffbrüchigen" Améry'nin Sartre'nin temel düşüncelerini formüle ettiği varoluşçu bir romandır. Bu yapıtta yer alan varlık ve var olma sorunsalı figürün kendi varlığını analiz etmesinin sonucudur. Önceleri Eugen'nin toplumdaki baskıdan üç yıl önce yaşantısı da oldukça farklıydı. Taillerin, partilerin yer aldığı gösterişli yaşamını dolduran çok sayıdaki kişi, kendisinde bulunan özgürlük kavramını bunaltmaktadır. Oysa yalnızlık ve özgürlük Eugen tarafından önemli iki değer olarak görülmektedir.

> O bu özgürlüğe karşı şiddetli bir mücadele vermiştir. Saatlerce güç bela onu elde edebilmiştir. Tüm anlamsızlığına rağmen onursuz bir şekilde ahlaki kuralları hiçe saymayan saatler. Günleri aydın ve acı veriyordu. (s.15)

Bu roman Jean Améry'nin varoluşsal maddelerinin sıralanmasından daha fazlasını içermektedir. Améry'nin Almanya'ya karşı uzlaşmazlık konusunda ömür boyu beslediği kin duygusu, şaşırtıcı bir şekilde bu ilk yapıtının okunmasıyla çok daha acı bir tada kavuşur. Onun yazınsal vaatleri çok açık ve değişmezdir.[189] "Die Schiffbrüchigen"de yer alan acı, melankoli, şiir sanatı, para, cinsellik, ölüm ve değersiz yapıt birbirinin içine girmektedir. Birey kendisini Avusturya'nın hareketin merkezinde değil, ancak siyasi görüşe göre koruyucu ya da bekleme odasında yaşamak zorunda kaldığı yine de olaylara çok yakın mesafede durduğu savaş öncesi ve sonrası arasındaki kendisine has her bir geçiş dönemin büyüleyici bireysel laboratuarında olduğuna inanmaktadır.

Çok yönlü bir yapıt olan fiksiyona dayalı ancak kısmen otobiyografik unsurlar taşıyan "Die Schiffbrüchigen" özkurmaca roman özelliğine daha yakın durmaktadır. Bu yapıt gerçek gerçeklikle fiksiyonun iç içe geçtiği bir romandır. Çocukluğu, aile ve sosyal yapısı gibi bir çok yönden Améry'nin varlığı Eugen'de hissedilmektedir. Buna benzer bir durum romanın diğer kahramanı Heinrich Hessl ile Améry'yi yaşamının sonuna dek yalnız bırakmayan Ernst Mayer arasındaki ilişkide de bulunmaktadır. Politik açıdan da Avusturya'da Faşizmi yakından yaşayan Améry, bu faşizmi İtalyan örneğine benzetmektedir. O dönemdeki İtalya'nın dış ve dünya politikası açısından Avusturya

[189] Jürg Altwegg, "*Eugen Erwacht*", Frankfurt Allgemeine Zeitung, Nr.70, 23.03.2007.

üzerinde dikkate değer etkisinin olduğunu ifade etmektedir. Faşizm, Améry için İtalya'da da vuku bulan ve ilerleyen bir şeydir. Örneğin Roma'ya doğru ilerleme, Sosyalist politikacı Matteotti'ye yapılan suikast, tek partili sistem ve insani ideolojiye kaçışın olanaklı olmayışı gibi durumların varlığı.[190] Buna benzer politik gelişmeler de yapıtta yerini almaktadır. Ancak Améry "alışılagelmiş özyaşamsal yöntemle kendi hayatını roman malzemesi yapmak yerine kendisini roman figürü"[191] olarak okuyucuya sunmaktadır. Dolayısıyla okuyucular kurmaca bir figür olan Eugen vasıtasıyla gerçek gerçekliğin bir öğesi olan Améry'nin kendisine ve kendi gerçeğine ulaşmaktadır. Eugen yazarıyla aynı ismi taşımamasına rağmen yaklaşık aynı yıllarda aynı mekânlarda yaşamış, onunla aynı mesleği yapmaktadır.

20. yüzyılın yapıtlarındaki zaman yapısına uygun bir şekilde yazar "kendi duygularını da dile getiren, olaylardan soyutlanmamış, hatta çoğu zaman, olayların içindeki figürlerden biri olarak öyküyü dile getirmeye başladı. Bu durum özellikle gerilimli öykülerde daha sık kullanılır oldu, şimdiki zaman kullanarak okurun ilgisi ve heyecanı sürekli kılınmaya çalışılıyordu. Sanki anlatıcı bir yandan yaşıyor, bir yandan da yaşadıklarını okurla paylaşıyordu."[192] Bu yapıt adeta Améry'nin çağı ile hesaplaşması ve geleceğin soğukluğu hakkında yazılan bir ağıt gibidir. 1930'lu yılların Viyanası'nda Makrokosmostaki bir Mikrokosmos gibi baş figürün evreni sunulmaktadır. Bu durum söz konusu bu yapıtı bir minyatür halinde Avusturya kültür tarihini dönüştürmekte, öte yandan roman ötelenen ve yabancı olarak belirlenen Yahudileri kendi topraklarından dışarı sürüldüğü İki Büyük Dünya Savaşı arasındaki kırılma noktasını belgelemektedir.[193] Dolayısıyla burada yer alan o-anlatıcı yazarın ta kendisidir, Améry kendi yaşadıklarını Eugen figürü üzerinden okurlara aktarır.

Yazarın yapıtında dile getirdiği döneme olan uzaklığı ve tutumu yapıtının çağ romanı olma özelliğini belirlemektedir. Dolayısıyla çağ romanı özelliği taşıyan bu yapıt, Améry'nin ifadesiyle iki savaş arası dönemin düşünsel havasını yansıtır. Demokratik bir tutumdan otoriter- Katolik bir duruma geçişin söz konusu olduğu bu atmosferde aynı

---

[190] Ingo Hermann, *Jean Améry Der Grenzgänger Gespräch mit Ingo Hermann in der Reihe Zeugen des Jahrhunderts*, Lamuv Verlag, Göttingen 1992, 23.
[191] Nilüfer Kuyaş, *Başka Hayatlar*, Can Yayınları, İstanbul 2012, 73.
[192] Asuman Kafaoğlu-Büke, *Yazın Sanatı*, Can Yayınları, İstanbul 2011, 18.
[193] Améry, *Band 1*, 612.

zamanda gittikçe zehirli bir hal alan antisemitizm de gelişmektedir.[194] Bu yapıtta Améry de Viyana'da 1935 yıllarında yaşanan Avusturya Faşizmine, Şubat Devrimine ve Avusturya İlhakı'na bizzat kendisi de olayların içinde dahil olmak suretiyle tanık olmaktadır. Çağın panoramasının verilmesinin yanı sıra tarihsel olaylar yazar tarafından tarafsız bir gözle incelemiş ancak Améry, kimi noktalarda taraf tutmak zorunluluğu içinde hissetmektedir kendisini. Bunun nedeni de söz konusu bu yıllarda azınlık kimliğinin yansımasının ve duygusunun her zaman hatırlanmasını sağlama çabasıdır.

Yapıt, Avusturya edebiyatının yazınsal özelliklerinden mekân unsuru olarak genellikle kahvehaneleri kullanması yönünü taşımaktadır. Özellikle Viyana'nın kahvehaneleri yapıtın gündelik yaşamını temsil eden mekânlardan biridir. Romanda da işlek olarak kullanılan mekânlardan birisi de Cafe Schoderer'dir. Avusturya edebiyatının Bir diğer özelliği olarak Tezgâhtar ve hayat kadını ve işsiz gibi üst sınıflara ait olmayan figürlerin yer alması Avusturya edebiyatının özelliğine uymaktadır.

Söz konusu bu yapıta öznenin toplumla bir ahenk içerisinde geçmişin içinde kendisini geliştirmesi açısından Bildungsroman; Viyana Çevresinin sorguladığı positivizm çok yönlü bir şekilde tartışılması açısından felsefe romanı ve bunun yanında sanatın ikiye bölünmesi ve sanatçının ruhundaki parçalanmaları aktarması açısından da sanatçı roman da denilebilmektedir. Bunun yanı sıra bu yapıta arkadaşlık romanı da denilebilmektedir. Çünkü Améry'nin yaşamını katlanabilir kılan tek şey diğer insanlarla olan ilişkisidir. Aynı şekilde Eugen'in yaşamında hiçbir zaman fiziksel olarak yalnız kalmamaktadır. Kadın-erkek ilişkisi ve arkadaşlık Améry'nin yazınsal yaratısında ve özellikle kendi özel varoluşunda birinci sınıf rol oynamaktadır. Dostane, şefkatli ve cinsel açıdan bağ kurduğu bayanlarla ilişkiye sahip olmadan kendisinin de var olamayacağını ve hatta insanlık olarak buhar olup uçabileceğini iddia etmektedir. Bunun yanında erkekler arasında gelişen arkadaşlık ve dostluk bağının da Améry'nin yaşamında büyük bir rolü vardır. Büyük olasılıkla homoerotik eğilimlerin başlangıcı bu noktada yer alabilmektedir. Ancak Améry kendisini her açıdan özellikle bayanlara karşı daha yakın hissetmektedir. Bunun altındaki nedeni Améry şu şekilde açıklamaktadır:

---

[194] Jürgen Doll, *Jean Amérys Wiener Jahre zwischen Rotem Wien und Ständestaat,* ", (Editör: Irene Heidelberger-Leonard, Irmela von der Lühe), Seiner Zeit voraus: Jean Améry ein Klassiker der Zukunft, Wallstein Verlag Göttingen, 2009, 40.

> "Ailenin tek erkek evladı idim. Güçlü ödipal bir ilişkinin kesinlikle muğlâk bir ilişki olduğunu bilmek için, psikanalitik açıdan donatılmış bir bireye ihtiyaç duyulmasına gerek yoktur. Annem haddinden fazla şefkatliydi, aynı zamanda aynı oranda da otoriter biriydi ve bu şekilde devam etmiştir. Ve ben sürekli kadınlarda anneyi aradım."[195]

Bu yüzden Améry karşılaştığı bayanlarda yardım eden, evleneceği kadın olmalarından ziyade anne figürünü aramaktadır. Eugen de benzer arayış içerisindedir.

> Eugen onun bunu bir ev hanımı gibi iyi yaptığını düşündü, fakat o anda bir şeyler mırıldanmıyor ve kendi kendine de konuşmuyor. Ve o [Eugen] eğilirken her defasında inleyen annesini hatırladı. Eugen, Doris'in daha genç olduğunu düşündü, ardından o [Doris] kararlılıkla tüm eşyalarını almamakta ve büyükihtimalle annesinşn daha önceden yapmış olduğu gibi bu kadar temiz yapamazdı. (s.191)

Améry Eugen'in yaşamının anlamsız olduğunu ve dolayısıyla ölümün de anlamsız bir amaç uğruna olduğunu dile getirmektedir. Améry'e göre romanda yer alan bir takım entrikanın dışsal bir etkenden ziyade, içsel bir özellik olduğunu vurgulamaktadır. Tüm olumlu ve olumsuz yönleriyle "Die Schiffbrüchigen" psikolojik bir romandır. Ancak burada yer alan psikoloji kavramı sosyolojinin ve düşünce tarihinin bir fonksiyonu olarak ele alınmalıdır.[196] Améry romanının bu karmaşık yönünü çalışmanın içeriği hakkında yazdığı taslakta net bir biçimde ifade etmektedir. Ona göre söz konusu bu romanın entrikası dıştan olmayıp içten kaynaklanmaktadır. Edebiyattaki psikoloji kavramını da içinde bulunduran tüm olumlu ve olumsuzluklarıyla bu, psikolojik bir romandır. Sonuç olarak belki de dikkat edilmesi gereken nokta şudur ki, burada Proust'ta olandan daha farklı bir şey bulunmaktadır ve psikoloji, sosyoloji ve düşünce tarihinin bir işlevi olarak görülmekte ve bu bağlamda düzenlenmektedir.[197]

"Die Schiffbrüchigen" heyecan verici bir romandır. Çünkü yapıtta Jean Améry'ye dair birçok anı ve deneyim bulunmakta ve tutuklanma ve işkence edilme gibi anılarından deneyimlediği her bir konu akıl almaz bir şekilde daha önceden yerini almaktadır. Ayrıca Améry yaratıcı yetenek gibi analitik düşünmeyle kendisinin 30 yıl sonra deneme tarzında işleyeceği temel çatışma aların temeline inmektedir. Söz konusu bu roman dönemin en büyük Avusturya romanlarından birisi hem sayılmakta hem de sayılmamaktadır. Sayılmaktadır, çünkü büyük ihtimalle geride kalan taşra ideolojisinin

---

[195] Hermann, 106.
[196] Hanns Mayer, "Die Schiffbrüchigen.(Inhalts-Umriß)", Heinz Ludwig Arnold (Ed.), *Text+Kritik, Heft 99,* (ss. 30-32), Text+Kritik GmbH, München 1988.
[197] Mayer, 31.

ve büyük şehir hayallerinin, eski burjuva erdeminin çöküşün ve yeni toplumsal yaşam biçimlerinin dibe vurmasının, Yahudilerin uzun zamandır gerçekleştirilen asimilasyonun ve onlar için beklenmedik olan toplumdan kovulmanın zıtlıklarını sorgulayan başka bir ikinci kitap yoktur. Bunlara rağmen büyüleyici, çok iyi yazılmış ve anlayış açısından zengin olan bu roman, sanatının baş yapıtı olamamaktadır. Bu durum Améry'nin berrak pasajlarında her zaman yeniden tartıştığı değerlerin, toplumun ve kişiliğin çöküşü gibi konuları romanının basmakalıp tarzında yansıtamamasıyla yakından ilgilidir.[198]

2.1.2. Romanın Tarihsel ve Kültürel Arka Planı

Yapıtta yer alan tarihsel arka plan 1933 Nisan ayı ile 1934 Şubat ayını kapsamaktadır. Bu zaman diliminde Hitler'in Almanya'da iktidara geçmesi ve Viyana'da patlak veren sosyalist işçilerin Şubat ayaklanması söz konusudur. Romanın ana konularından birisi olan işçi sınıfı ayaklanmasında Richard Dehmel'in 'Nur Zeit' ifadesine karşı bir karşıt melodi yankılanmaktadır.[199] Améry burada konuları tarihe ait olmasına rağmen hala sanat değerleriyle yaşamaya devam eden şiirlerin sahibi Dehmel'in işçi sınıfının duygu, düşünce ve özlemlerinin anlatıldığı "Der Arbeitermann" adlı şiirine göndermek yapmaktadır. Onun bu şiiri geniş bir yankı uyandırmış, özellikle işçi sınıfı bu şiire hayran kalmaktadır.[200]

> Devrimin gerçekleşmesinin ardından politik bilgisizliği üzerine aniden oluşan utancın anında sistematik, fakat temelde isteksiz ve zorunlu gelişen ulusal ekonomi ve politik yazıları okumaya başlamıştır. Gittikçe ekonomist- yaratıcı olmayan dünya görüşüne kayarak – suç işleyen erkekler için doğru ve yararlı, ancak kendisi için tahrip edici ve tehlikeli – […] yine bu uğraşlardan vazgeçmiştir. (s.209)

Onun çağına tuttuğu ışık demeti, yapıtın daha ilk sahnelerine düşmektedir. Sabah yürüyüşü esnasında üniversite çevresinde antisemitlerin bir sokak kavgasına şahit olmuştu.

> Eugen oldukça yoksul bir duruma düşmüştü. Üniversitenin yakınındaki odaya taşındığından beri neredeyse her gün böyle sahnelerin tanığıydı. (s.21)

---

[198] Karl-Markus Baus, *Die große Kränkung des J.A.*, Die Presse, 17.03.2007.
[199] Mayer, 32.
[200] Améry, *Band 1*, 571.

Eugen, Yahudi olmakla yakın bir bağlantısı bulunan suç kavramı üzerine kendine sürekli sorular sormaktadır. Bu konuda bir anlam hissetmemesi, onun suçu değildir. Burada Eugen'in her konuda kararsız tutumu açıkça görülmektedir. Kendi görüşünü meşrulaştırmak için bir katedralde oturmak gibi şüpheci bir tutumda herhangi bir tehlikeye yenik düşmedi. Bu arada Eugen bir ruh sözleşmesi yapar. Buna göre kendi iç dünyasının gerçeklerine daha fazla uymayan fakat anarşinin tehdit edici bastırmasına karşı koyabilmek için olması gereken tutumunu kendisinden koruması gerekmektedir. Bu, aydın oluşumunun, illüzyonsuz tinsel dostluğun ve geceleri oluşan bedensel kaybın uzlaşmasıdır. (s.26) Eugen'in sokak ortasındaki bir Yahudinin tartaklanmasını görmesinin ardından, peşine düşülen bir sınıfa ait olmak zorunda olmadığını, aksine ait olmayı istediğini idrak etmektedir. Çünkü Améry de Yahudi olmadığında, bir hiç olduğunu ve bir hiç olduğunda da asla biri olamayacağını biliyordu.[201] Zamanın onu, ırkının diğer tüm bireyleri ile yabancılaştırdığı bilgisi henüz yavaş ve ağır bir şekilde kendisinde belirmeye başlamaktadır. Onun suçu, bu ırka olan aidiyetinin nerede oluştuğunu ve bulunduğunu bilmemesinde yatmaktadır. (s.21) Bunun yanında Améry de 30 yıl sonra yazacağı "Über Zwang und Unmöglichkeit, Jude zu sein" (1966) adlı denemesinde Yahudilik hakkında Eugen'in durumuna benzer bir anlatımla bağlantı kurulan ilk olumsuz tanımını yapmaktadır. Ona göre Yahudilik şöyledir:

> İsrail'in Tanrısı'na inanmıyorum. Yahudi kültürü hakkında çok az şey biliyorum. Kendimi noelde gece yapılan ayine gitmek için karla kaplı köy boyunca ayaklarımı kuvvetle yere basarak yürürken görüyorum; kendimi bir sinagogda görmüyorum. Evde küçük bir kaza meydana geldiğinde annemin Jesus, Maria ve Josef diye bağırdığını duyuyorum; Yahudice bir yakarma duymuyorum. Hatırlayabildiğim kadarıyla, çünkü imparatoru babamı gönderdiği ve vatanının onu koruduğunu bildiği yerde kalmıştı, baba tablosu bana sakallı Yahudi bir tarzdan ziyade, Birinci Dünya Savaşı'nın üniformasının içinde Tirollü bir asker imajı göstermiştir.[202]

1934 yılında Avusturya'da yaşanılan politik ve toplumsal gelişmeler Eugen'in kendi ve vatanının geleceğinden şüphe duymaya başlamasına neden olmaktadır. Avusturya'daki devrimi Eugen bir kahraman, mücadele eden ya da bir kurban olarak yaşamayıp, aksine onun toplumsal durumuna uygun düşecek şekilde bu tarihi olayın öznesi değildir. O, sadece nesneleştirilen bir yabancı olarak yaşamaktadır. Toplumun politik gelişmelerine paralel olarak yapıtta 12 Şubat 1934 tarihinde Eugen'in Berlin'den

---

[201] Améry, 2002, 152.
[202] Améry, *Band 2,* 150

göç eden Doris Hechler ile tesadüfen karşılaşması yaşama karşı mücadelesinde eşlik edebileceği birini bulması yönünde bir umut oluşturmaktadır. Doris Hechler Preßburg'ta söz yazarı olarak hemen başlamak zorunda olduğu iş bulur. Patlak veren grev sonucunda Eugen ile irtibata geçebilecek imkânı olmayacaktır.[203]

Doris de Eugen gibi çok sayıda kayıplar yaşamış ve umutsuz biri olarak tüm güzel ve iyi hayatllaerini terk etmek zorunda kalmaktadır. Bu yüzden Eugen inançsızlığının uçurumunda onunla bir yaşam sürmemesi gerekmektedir. Çünkü kader söz konusu olduğu için herhangi bir yerde herhangi bir şey rollerini üstlendiği vakit, acı veren tesadüfünde anlamsız bir şekilde binlerce kez olayların yaşandığı taş ve dünyayı parçalamaya devam eder. Bu olaylar yine herhangi bir yerde ve amaçsız bir şekilde korkunç darbelerinde yeni kuvvetleri küçük parçalara ayrılmasını sağlar. (s.193) Bu durum Eugen'in tanımıyla tamamen anlamsız bir gidişatı betimleyen bir nedenselliktir.

1934 yılında Avusturya toplumu için dönüm noktası sayılabilecek olaylar yaşanmaktadır. 12 Şubat 1934 tarihinde o zamana dek baskı altında tutulan ve bazı hakları elinden alınan işçi sınıfının ayaklanması gerçekleşmektedir. Çok sayıda kişinin yaşamını yitirdiği bu olay tüm baskılara karşı yapılmış bir eylemdir. Şubat 1934'te Sosyal Demokrat işçilerinin başlattığı Şubat ayaklanması Engelbert Dollfuß tarafından kanlı bir şekilde bastırıldı. Üç gün süren bu ayaklanma yaklaşık 300 ölü ve 10.000 tutuklama ve Engelbert Dolfuß hükümetinin zaferi ile son bulmaktadır.

> Bir grup atlı gardiyan tehditkâr siyah miğferleriyle ve omuzlarındaki tüfekleriyle atların tiz nal seslerine atıldılar. Tramwaylar hatta disiplinsiz terk edilmişliklerinde duruyordu. Cadde neredeyse bomboştu. […] Genel grev ve ihtilal. […] Yaşam yavaşça akmaya devam ediyordu. Otomobiller hızlıca ve sinyal vermerden geçip gidiyordu. Panjurların inmesi sessizliğe yıldırım gibi düştü. […] Genel grev ve ihtilal. Vahşi zevkindeki kaybedecek bir şeyi olmayan kalp atışı saniyeler boyunca adeta kırbaçladı. […] Caddeye atılan bakış fikirlerin harika coşkusunu ve gaddarlığını öldürdü. Genel grev ve ihtilal! Bu caddelerde makineli tüfekler yer almayacak diye düşündü. Bu caddelerde soğukkanlılığın loşluğu ve alacakaranlığı yaşamaktaydı. (s.195-196)
>
> O gece eski dünya alev alev yandı […] şehir soğukkanlılığını yitirmedi (s.202)

Eugen eski dünyanın parçalandığı an, kaybedecek hiç bir şeyinin olmadığının ve yeni bir dünyanın oluştuğu anda ise hiçbirşey kazanamayacağının ve en önemlisi yüzlerce kişinin ölümlerini duyabileceğinin farkındadır.

---

[203] Mayer, 32.

Yapıtta devrimin kadınları ve çocukları gökgrültüsü gibi gelen silah sesleri arasında saklandıkları yerlerde korkarak beklemekteydi. Ayaklanmanın öncüleri ise son günlerde cereyan eden olaylar hakkında haberleri olmadan iktidar koğuşlarında günlerce durmdana devam sorgular nedeniyle seslerini çıkarmadan durmaktaydı. Améry Avusturya'da gerçekleşen Faşizminin tanımını ve özelliklerini şu şekilde yorumlamaktadır:

> "Avusturya Faşizmi 'hafifletilmiş bir şekilde düzensizlik' tarafından belirlenmiştir; Alman Faşizminin ise temelde deliliğe kadar yolu vardı."[204]

> Faşizm Alman Nasyonal Sosyalizmi olarak biçiminde yer almaz. Nasyonal Sosyalizmin de Faşizm olduğu fakat akılcı iyi organize edilmiş vahşetinde, paranoid arka planlarında, intihar eden/düşünen, sadomazoşist zevklere sahip şair ve düşünür halkının olumlu bir tepki gösterilen, yüklediği büyülü dünya görüşünde tarihsel açıdan tekilliğe indirgenemez bir görüntü olduğu Atlanmaması gereken bariz bir gerçek gibi yerini almalıdır. Faşistti, vahşiydi. […] Adolf Hitler'in iltifak olayından sonra zafer kazanmış bir komutan olarak Avusturya'ya girmesini ve konuşmasında "Nasyonal Sosyalist Almanya'daki gibi bir işçi için bu kadar çok şey nerede yapıldı?" dediğini hala hatırlarım ve gerçekten bu Avusturya işçi toplumun durumunun önemli uzun sürmedi […] Faşist Nasyonal Sosyalizm dünyaya ve insanlığa düşmandı: burada "halk" tan Almanlar anlaşıldığı müddetçe halka düşman değildi.[205]

1933 liberal demokrasinin sonlandığı yıl olmaktadır. Artık diktatörlüğün egemen olduğu tek partili dönem başlamaktadır. Nazi ideolojisinin amacı yeni bir Almanya yaratmaktır. Bu amaçla toplumdan devlet yönetimini zedeleyeceğini düşündüğü sosyal açıdan tehlike yaratacak grupları, komünist ve sosyal demokrat gibi siyasi muhalifleri ve ırksal olarak yabancıları temizlemesi gerekmekteydi. Çünkü "özellikle Alman komünistleri, Nazi rejimine karşı kitsel direniş göstermiş, gizli parti yapısını korumuş ve Nazi karşıtı bildiriler ve gazeteler yayımlamışlardı."[206]

Améry, "biz" diyebileceği bir birey olmadığını anlamaktadır. Artık geçmişi, bir hikâyesi hatta geleceği olan biri değildir.

> Kimliğim az çok Alman bir isme ve geldiğim bölgenin lehçesine sıkı sıkıya bağlıydı. Resmi bir kararname, çocukluğumun ilk dönemlerinden beri neredeyse üzerimde taşıdığım yöresel kıyafeti giymeyi bana yasakladığı günden itibaren, o lehçeyle konuşmayı da ben kendime yasakladım. […] Yöresel lehçeyle konuştuğum arkadaşlarımı da silmiştim […] artık benim olmayan ülkemin tarihinden, hatırasını baskıladığım manzaralarına kadar bilincimi

[204] Jean Améry, *Faschismus – Wort Ohne Begriff Versuch Einer Zitgemæssen Definition 1977* (A:Améry 81.1248) DLA (19 Sayfa), 1.
[205] Améry,1977, 14.
[206] Caplan, 113.

> doldurmuş olan her şeyi silmiştim […] Artık "biz" diyemeyen bir insandım ve bu nedenle de benliğimi tam bir sahiplenme duygusu içinde değil, sadece bir alışkanlık sonucu "ben" diye konuşuyordum.[207]

Bu alıntıdan yola çıkarak Améry'nin kendisini bireysel ve kollektif kimlikten uzaklaşmış daha doğrusu uzaklaştırılmış biri olarak gördüğü sonucu çıkarılabilmektedir. İki tarafa da ait değildir artık Améry. Ne "ben" olabiliyor, ne de "biz"in içine girebiliyordur. Burada iki büyük savaş arası yıllarının tinsel atmosferinin tasviri söz konusudur. Haz ilkesini ötesinde duran öte yandan düşüncesizce ve amaçsızca felakete doğru giden Eugen çağın bireysel ifadesidir.[208]

Eugen Althager materyalist bakış açısını bütün pasifliğini meşrulaştırmada kullanmaktadır. Bu bakış açısı Eugen'i toplumsal gelişmenin bir ürünü olarak eylemlerin yükümlerinden muaf tutmaktadır. Ölen bir çağın varlığının ele gelen ifadesi söz konusu olduğu için kanunsuz olmayışını göstermektedir. Eugen'in tüm canlı zihnine zincir vuran çoktan yırtılmış şeritleri rahatça parçalayan güzel bilenmiş bıçak fikri geldi aklına. Materyalist dünya görüşü kendisine dayatılan Eugen, kolayca ve rahatça dejenere olmaktadır. Eugen üzerinde yeşilliklerin bittiği bir yerdi artık. Bunun farkındaydı, fakat umutsuzca gerçekleşen şeylerin yeniden olmasına müsaade etti. (s.217) Yazarın burada amaçladığı husus şudur ki materyalist bakış açısının "ölen bir çağın varlığı"ndaki ideolojisinde tanımladığı ruhsal durum ile bireyin hizmetine alınabilir olmasıdır. Ancak Eugen aynı zamanda ölen bu çağa ait bir bireydi ve dolayısıyla trajik olan bu çöküş onun için zaruri nitelikte bir son olacaktı. Améry'nin bu süreci anlatımında Eugen'in yaşamının ve seçeceği yolun sefil ve acınası bir hal alacağı şüphesiz belirlenmektedir.

2.1.3. Antisemitizm ve Ötekileşme

Yahudilik, Améry için sadece birey üzerinde unutulmayacak etkisi bulunan bir damgadır. Küçük yaşından itibaren kökeni ve ırkı hakkında gerekli bilgiye sahip olmasına rağmen, Yahudilik onun için yetişkinlik çağında daha da anlamsızlaşmaktadır. Toplumsal olayların baskısı olmadan hiçbir şekilde bu kadar yakın ve net Yahudilik'e inanmazdı. Améry, öteki olmayı, ötekileştirilmenin bu baskısıyla öğrenmektedir. Ancak

[207] Améry, 2015, 66.
[208] Mayer, 32

ne din ne de ırk ayrımı gözetmeden Améry'nin Spiegel gazetesinde yayınlanan '*ben anlaşmaya uygun olarak Nazi kurbanı olarak adlandırılan ve soyu tükenen insan grubuna aitim.*'[209] ifadesi özünde ötekiye karşı çıkan bir tutumunu açığa vurmaktadır.

Yapıtta ele alınan en önemli motiflerden biri de Yahudilik ve Yahudi olma zorunluluğu ve zorluğudur. Ayrıca Améry'nin Yahudiler ve Yahudilerin toplumdan izole edilmesi konusunda bir özet niteliği taşımaktadır. Burada yer alan diğer temel konular arasında bireyin varoluş çabası, yabancılaşması, yalnızlık ve evsizlik yer almaktadır. Améry Yahudi insanın haklı paranoyaklarına vurgu yaparak, okurlarından onları anlamalarını istemektedir. Bu bağlamda Sartre "*Yazmak hem dünyanın üstündeki örtüleri kaldırmak hem de onu okuyucunun cömertliğinin karşısına görev gibi çıkartmaktır.''*[210] der. Améry bu yapıtında yer alan bireyin karşına bir açıkça bir öteki yerleştirerek yer alan örtüleri zıtlıklar sayesinde kaldırmış olur.

Yapıtta yer alan olay örgüsü bağlamında babası Siegfried Althager, 1913 yılında Eugen 4 yaşındayken Birinci Dünya Savaşı esnasında vefat ettiğinde ardında Hristiyan inancıyla dolu yarı Yahudi annesine ve kendisine bir villa ve hatırı sayılı bir servet bırakmaktadır. Ancak hayat dolu eşini sonunda oğluyla birlikte borç içinde olan evi terk edene kadar bu servet eritip bitirmektedir. Artık geride ona ait hiçbir şey kalmamaktadır. Şimdi ise Viyana'da kiralık dairesinde yaşamak zorundadır. Ancak annesinin ölümünden sonra Berlin'e gitmektedir. Orada geçirdiği bir yılın ardından Viyana'ya dönmektedir. Améry'e göre vatan normal şartlar altında daha az ihtiyaç duyulan şeydir. Bu konu ile ilgili olan tüm olumlu bildirimler önceden şüpheliydi ancak birisi için ev demek olan şey sadece sürgün esnasında öğrenilebilir.[211]

Henüz 21 yaşında olan Eugen sürekli Rilke, Hermann Broch ve Gottfried Benn'in yapıtlarını okumakta ve yoğun bir biçimde Schnitzler, Hesse ve Thomas Mann'ın etkisi altındadır. Hoffmanstahl'ın yapıtlarından ve empresyonistlerin tablolarından yakından tanıdığı yüzyıl dönümüne düşkündür. Schnitzler'in Avusturya'sına duyduğu akıl almaz sevgisi, burjuva düşüncesi ve Hesse'nin Tübingen özlemi ile yakından ilişkilidir. (s.17) Avusturya ve Alman günümüz edebiyatını aynı anda takip etmektedir. Améry burada

---

[209] "Anti-Semiitismus Stachel Der Deutschen", Der Spiegel, Nr. 32/1966 [Erişim:http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-46408343.html 30.12.2013]
[210] Sartre, J. P. , *Edebiyat Nedir*? Can Yayınları, İstanbul 2008, 53.
[211] W.G.Sebald, Unheimliche Heimat, Essays zur österreichischen Literatur, "Verlorenes Land – Jean Améry und Österreich" Residenz Verlag, Salzburg 1991, 134.

Eugen'e talihsizliklerin ortadan kaldırılması için bir imkânın olmayacağına dair net bir bilgi vermektedir.

> Eugen yitirilmiş olana karşı olan ilgisinin duygusal olduğunun uzun zamandan beri farkındaydı. Bu konu hakkındaki tüm düşünceleri annesi, çocukluğu, vatanı ve neşeli bir şekilde tenis oynayan büyük kuzenleriyle olan anılarıyla bağlantılıydı. […] Fakat aynı zamanda henüz yaşamadığı anlarındaki hatıralar da bunlara bağlıdır. Kendisi tarafından umutsuz ve tuhaf bir şekilde sevilen Hofmannstahl'ın kitaplarından, empresyonistlerin resimlerinden bildiğini zannettiği yüzyıldönümünün her bir an. […] Onun algısı dürüstçe ve duygusuzca oradan daha fazla umutlanacak bir şeyin olmadığını, hesaptaki her bir yanlışın düzeltilmemiş olarak kalmak zorunda olduğunu biliyordu. (S.17)

Yapıttaki olay örgüsü 1933/34 yılları Viyanası'na aittir. Nasyonal Sosyalizm olgusunun Avusturya toplumu ve Yahudi bireyleri üzerindeki etkileri yansıtılmaktadır. Çünkü Nasyonal Sosyalizm denilince akla ilk gelen dışlama politikası yaşa ve cinsiyete bakılmaksızın sosyal ve ekonomik açıdan en fazla uygulandığı grup, ırk bakımından yabancı olan Yahudilerdi. Özellikle bu yapıtta 1933 yılının Nisan ayı vurgulanmaktadır. Çünkü Hitler'in Mart'ın sonunda onaylanan iktidarının hemen devamında, 1933 yılının Nisan ayı, Yahudilere karşı düzenlenen boykotlar, yaptırımlar ve ötekileştirme çabalarıyla doludur.

> Nisan 1933 başlamıştı. Komşu ülkenin Mart Fırtınası, Büyük İmparatorluk tarafından istenen ve kendisine dâhil etmek için çabalayan özgür ve bağımsız Ostland'ı sarsmıştır. Eugen'in anlayamadığı milyonlarca bilinçsiz-cahil, endişeli-üzüntülü insan ruhlarından hareketlilik yaratan, fakir zevzekleyen, anlamsızca heyecanlanan insan kalplerinden soyutlamalar meydana getiren ve onları ortak isimleriyle hesaba katan tüm kolektif düşünceleri, politik yaşam ve devlet eli en uzak ve korkudan titreyen ruhlara, en sıra dışı ve narin olanlara dokunmuşlardır.(s.22)

Eugen 1933 yılında 24 yaşında iken Viyana'da bir caddede genç bir Yahudi'nin Nazi askerleri tarafından dövüldüğüne şahit olmaktadır. Olayı sadece izlemekle yetinmektedir. İç monolog tarzında gelişen yapıtın bu bölümünde Eugen'in tek korkusu, kendisine buna benzer bir davranışın olup olmayacağı yönündedir. Tanık olduğu bu olay sayesinde kendisi de aynı müdahaleye maruz kalıp kamama konusunda bir bocalama yaşamaktadır. Bunun sonucunda Eugen'in içinde bulunduğu ötekileşme duygusu, kişinin öncelikle kendisinden ve diğer bireylerden ve sonunda toplumdan şüphe duyması ile başlamaktadır. Onun bu endişesinin altında aslında hiçbir politik düşünce yoktur.

> Ancak yavaş ve zahmetli bir şekilde zamanın onu ırkının diğer bireylerine yabancılaştırdığı bilgisi onda patlak verdi. Onun suçu tamamen bu ırka aitliğinin nerede bulunduğu hakkında hiçbir şey bilmemesiydi. Onların yapıtları, gerçekleri, kendisine önemsiz gibi görünen doğum belgesi, kendini meydana getiren ölen ahmak seyyar satıcı, soyundan geldiği Aziz Antonius'a dua eden burjuva yarı Yahudi bayan onun için gerçerli değillerdi. Hiçbirşey onu ait olmak zorunda olduğu halkına bağlamıyordu, ya da: buna olan bağlılığı hakkında hiçbirşey bilmiyordu. (s.21)

Eugen'in yaşam savaşına ve Avusutrya'nın siyasi ve sosyal durumlarını gözler önüne sermesiyle burjuva kültürünün çökmesine tanıklık etmekteyiz. Genel grev devlet otoritesinin silah zoru altında sona ermektedir ve Yahudi vatandaşlara da cadde ortasında işkence çektirilmektedir. Eugen bu şekilde yaşaması, ortama uyum sağlaması gerektiğini düşünmekteydi.

> Eugen Althager bu çağın yeterince barbar ve içgüdüsel olduğunu anlamak için yaşamı, alt burjuva ve büyük şehirlerin yabancı yaşamını öğrenmek zorundaydı. […] Delikanlı savaş ve açlığı, anlamsız entrikayı, ayyaşlığı ve pederastiyi bu çağın aklın güçleri tarafından desteklendiğini, yeterince kanlanmış ve açıklanamaz olduğunu, içgüdülerin yoğunlaşmasından, İnsanın vahşi hayvani tabiatının kötücül arta kalanından başka hiçbirşey olmayan zihnin zar zor sözünü geçen yöntemine ve ruh kavramına karşı çıkmanın gerekli olmadığını öğrenmek zorunda kalmıştır. (s.47-48)

Althager'in Nihilizmi büyük ölçüde döneminin toplumsal ve politik şartları sonucu oluşmaktadır. Şimdi kahramanca bir Nihilist tarzda yaşadığı çöküşler vasıtasıyla kendisini kurtarmak için çabalamaktadır. İçinde yaşadığı süreç *"kahraman bir nihilizm, tüm anlamsızlıkların farkına varılmasına rağmen sonuna kadar dayanmaktır. Yine de anarşiye bağımlı zorunda olmayan zor ve gerçekçi bir yaşam*" dan (s.51) ibaretti. Bu nedenle

> Yarı Yahudi Eugen Althager kendisini Alman kitlesinin çığlığı tarafından uyuşturulmasına müsaade etmemesi gerekmektedir, çünkü bu, onu dışlayan bir kitleydi. (s.52)

Ardından yaşamındaki boşlukta kalan Eugen üniversite öğrencisiyle yapacağı düelloda ölümcül bir sonun onu bekleyebileceğinin farkında olmasına rağmen varoluşçu bir istekle bunu kabul etmektedir. Bu düşüncesinde farklı bir son gerçekleşmedi ve Eugen bu öğrenciye yenik düşmektedir. Ölmeden önce yaralı halinde iken de yaşadığı uyuşmanın onun için gayet bir güzel ve iyi olduğunu vurgulamaktadır:

> Darbe sert bir şekilde Eugen'in kafasına geldi. Keskin ve ince kesti, kafatasının tepesini kuvvetlice ve derinden parçaladı. (s.275-276)

1934 Şubat İsyanında son siyasi umutlar yeni bir yola kanalize olmaktadır. Yapıtta bu döneme ait Viyana'da yaşanan sosyo-politik değişimler okuyucuya aktarılmaktadır. İki büyük savaş yılları arasını kapsayan bu dönemde Eugen de iki savaş arasına sıkışmış, bu çağın ruhunu kayıtsızlıkla yansıtmaktadır. Kendi burjuva değerleri ile çağın patlak veren politik koşulları, Sosyal demokrat ve Hristiyan sosyal partisi gibi yaşamında bir takım kutuplaşmalar mevcuttur. Bu esnada Eugen

> Doğrudan devrimden sonra politik bilgisizliği hakkındaki aniden gelişen utanma anında, sistematik fakat aslında ve zorunlu olarak ekonomik ve politik öğrenmeye başlamıştır. (s.209)

Ancak daha sonra savaşın yaklaştığını hisseden Eugen özgürlük, insanlık ve demokrasi gibi fikirleri de yakından tanımaktadır. Şubat ayı onun için çöküşe giden yolun başlangıcıdır. Faşizmin güç kazandığı bu gelişmeler Eugen'in umutlarını neredeyse tamamen alıp götürmektedir. Öyle ki ona göre yaşamı "*son haftalarda neredeyse ölesiye yara almıştı.*" (s. 215)

> Tüm ülkelerde dümende iktidar yer almaktaydı. Burada ona karşı ayağa kalkılır ve yere serilirlerdi. Binlerce yoksul ve haksız kişilerle birlikte kazınmış olan eski fikirler buna karşı durmaktaydı: özgürlük, insanlık, demokrasi. Burada yerde yatıyorlardı ve dünyanın her yerinde ona karşı durdurulamaz darbeler hazırlanmaktaydı. Konvoy halinde ünformalı iktidar, sıra sıra dizilmiş bireyleri yutarak, sessizce ve savaşçı bir edayla yeryüzüne yürümüştür. İntihara benzer bir şekilde güvenli ve siper edilmiş olarak Eugen için yaklaşan savaş fani düşünce sınırıydı. Şüphesiz o da, savaşı getiren iktidarın durdurulamayan ileyişinden acı çekmiştir. (s.215-216)

Althager için Yahudilik konusunda tarihin vermiş olduğu hükme uymaktan başka bir şey kalmaz. Yahudi olma kavramında ise Améry bu Yahudiliğini kendisini keşfetmektedir. Irksal açıdan öteki kavramı bir imge olarak yansıtılmaktadır. Eugen öteki Yahudilerin yapamadığı şeyi yaparak aslında onlardan da ayrılmış ve öteki konuma geçmektedir. Burada öteki olan sadece Eugen değildir. Öteki olan her zaman yalnızdır, yalnız olmak zorundadır. Irkçılık konusunda eleştirel yaklaşan bu yapıtta Eugen de yalnızdır. Bu yalnızlık içinde Eugen, kimi insan gruplarının ölüme özellikle insani olmayan ölüme lanetlendiği bu çağda dünyaya gelen her bir şeytani savaş çığlığının her sözünü açık ve net bir şekilde duymaktaydı. Ancak Améry'nin burada kullandığı "*asil sevimsiz sözlerin çağrısı hiçbirşey bilmemekteydi: ölmek, mezar; gürültüsü vahşice yankı yapan sözleri taşımıyordu: yok etmek, vurarak öldürmek.*"

(s.19) ifadesi gelecekteki insandışı katledilmelerin birer habercisi niteliği taşımaktadır. Her bir insan grubu hayvanca ve onursuz bir şekilde yok edilmeliydi. Bir düşmanı yener gibi değil, birer haşerat gibi ölmeliler. Eugen'in Yahudiler hakkındaki bu düşünceleri gerçekleşmesi olanaklı olacak olan türdendi.

Die Schiffbrüchigen'de Eugen'in yanı sıra iki Yahudi figür daha rol almaktadır. Birisi hemen hemen aynı düşüncelere sahip olduğu yakın arkadaşı Hessl, diğeri ise Doğulu Yahudi olan Hernhäuser'dir. Doktora yapan Hessl kötü niyetin yoluna başvurmaktadır. Sosyal açıdan hızla yükselişinin kendisi için benzersiz olarak saymaktadır. Yahudiliğini inkâr ederek ve saklayarak, yahudiliğinin üstesinden gelmektedir. Kaba kuvvet kullanan Hernhäuser ise değeri daha az olmayan hâkimiyetini ve kudretini toplumun dışında kalan çevreden genişletmektedir. Eugen her iki yolu da alçakça görmekteydi. Sosyal belirsizlik onun eğitimsiz Hernhäuser'i kendisi için değersiz olan diğerlerinin artık kategoriye dâhil ettirmesini sağlamaktadır. Yenilgiyi kabul eden bir Yahudi olarak Hernhäuser, Eugen için toplumun yüz karasıdır ve gittikçe aşağılara düşen Eugen, başarılı bir yükseliş gösteren Hessl'in ahlaki açıdan da çok yükseklerde olduğunu hissetmektedir.

Eugen üçüncü bir yolu da benimsemektedir. Onun için Yahudi olmak, en başından beri sadece "izinli ölü adamlar" olması demektir. Bunlar sadece kanuni açıdan ait olduğu yerde tesadüfen orada olmayan bir katil ve bu arada çok sayıda varyanslarda ve yoğunlukla bu güne kadar var olabilmişlerdir. Ölüm tehdidinde genelde Naziler tarafından Yahudilerin metodik gurur kırılması olarak adlandırılan şey yer almaktadır. Diğer ifadeyle haysiyetten mahrum bırakılma ölüm tehdidini ifade etmektedir.[212] Eugen geçmişi onun bir öznesi olarak yaşamamaktadır, aksine geçmiş onu Yahudi olduğu için bir nesnesi yapmak için bir kez bile çaba harcamamaktadır.(s.628) Çünkü onuru kırılan ve ölüm tehdidi ile yaşayan kişi kaderini üstlenerek ve aynı zamanda isyanda sesini yükselterek kendi onuru toplumunu ikna edebilir.[213] Eugen de Yahudi olarak hoşnut olmada muktedir olmadığının bilincinde olarak çaresizce ari ırkından olduğunu belirterek kaderine boyun eğmektedir. Çünkü sadece bu ırka mensup olarak isyan

[212] Améry, 2002, 155.
[213] Améry, 2002, 159.

edebilirdi. Eugen, antisemit Brandsetter'in kollektif nefretine baskı altındaki Yahudilerin kollektif hınç ve nefreti ile karşı koymaktadır. [214]

> Bizlere karşı olan nefretini, bağırıp çağıran gazabını hissediyorum, Uckermarklı boğa kafatası. Sizler bizden nefret ediyorsunuz, biz sizin soyut fikirleriniz, sizler bizden nefret ediyorsunuz umutsuz kahramanlar – evet kahramanlar. Fakat biz de nefret ediyoruz, bu nefret bize de hala son bir güç veriyor. (s.274)

Bu yapıttaki manzara coşkunluğu sadece yanıltıcı bir tesellidir ve yanılgıdan ibarettir. Eugen'in bu teselli, yatıştırma tesellisi değildir, aksine politik gerçeği kabullenebileceği tesellisidir. Bu teselli düşüncenin kendisinde bulunmaktadır:

> Rahatsız edici ideolojik enkaz toparlanıp ortalıktan kaldırıldı, fakat aynı zamanda onunla birlikte etkisi bulunan ve muazzam değerler yığını da yok oldu. Deniz feneri kuleleri ve son demirleme noktaları. (s.216)

Sosyal gerçeklik Eugen'in yeni göstergesi olmaktadır. Bu yüzden Eugen tarafından devrim olayının sonrasında toplumsal ve politik yazıları ile doğrudan doğruya ilgilendiği (s.209) belirtilmektedir. Gerçekten de bu gençlik romanında maddeci bir dünya görüşünden söz edilebilir, çünkü tamemen maddeci düşünen Eugen'de para gibi eksik olan şey, romanın figürlerinin kaderlerini belirlemektedir. Ekonomik gerçekliğin en yüksek kuralın olduğu yerde, zulüm, baskı, ahlaki çöküntü, yıkım gibi konularda para insanı soysuzlaştırmada bir araç olarak kullanılmaktadır. Örneğin Mimi çok sayıda farklı farklı kadın satıcısının oyuncağı haline gelmektedir. Eugen açısından yaklaştığımızda ise örnek olarak Agathe'nin Eugen'in çocuğunu aldırmak için yüklü miktarda paraya ihtiyacının olduğu bir zamanda kendisini zengin birisi tarafından baştan çıkarılmasına müsaade etmesini ve paranın tutsağı olmasını gösterebiliriz. (s.264) Eugen'in arkadaşı Hessl kendisi için öncelikle mali açıdan güvenli ve sıkıntı yaratmayacak bir yol seçmektedir. Her şeye evet diyen her fırsattan yararlanan Yahudi birisi (Jasager) olmaktadır. Şubat olaylarında pasif kalmaktadır. Eugen'in zamanla arkadaşı Heinrich ile olan ilişkisi de zayıflamaya başladı. Çünkü Hessl Eugen'in dostluğunu bir pranga gibi hissediyordu. Bir defasında bu zincirin kendisini aydın bir nihilisme zincirlendiğine inanıyordu, bir başka zaman da

[214] Hınç ve nefret tarafından yaşam felsefesi değiştirilen bir diğer filozof da Emil Cioran'dır. Ancak onun hınç ve nefreti Tanrı'ya karşıdır.

Avusturya'nın kendi işi hakkında unutmak istediği toplumsal sorunlarına onu gerçekten de bağladığını hissediyordu.

Her şeye karşı çıkan ve her şeye hayır diyen (Neinsager) aydın Eugen ise Hessl'in karşı kutbunda yer almaktadır. Çocukluğunun güzel anılarından yola çıkarak değerlerinin gasp edildiğini ve duygusal kayıp dünyasının kendi içerisinde kanlı aydın ve politik tepkileri için tohumlarını barındırdığının farkına varmaktadır.(s.48) İrrasyonalizmin kendi üzerinde hükmü artık yoktur, radikalizmde bir karara varmaktadır. Metafizik onun için bir zamanlar atalarında var olan ancak daha sonraları yeni kuşakta birden patlak veren bir durumdur.(s.48) Us'un araçlarıyla tüm mistisizmin saydam figürü ortaya çıkartılmaktadır. Kavramların analizi ve parçalanması olayından hareket ederek epistemolojik eleştiri sadece dilin eleştirisi olabilir. Bu yapıtta Améry kendi şüpheci ve dil eleştiri tavrındaki değişmesini Eugen figürü üzerinde yansıtmaktadır. Bu değişimin odak noktası Eugen'in Avusturyalı bir Yahudi olarak almış olduğu tehditkâr durumudur. Bu öyle bir durumdur ki öte yandan edebiyata, felsefeye ve dile olan ilişkisini tayin etmektedir. Bugüne kadarki bireyler ve şeylerin düşünüldüğü onun değer sistemi politik gerçekliği tehlikeye düşürmektedir. (s.22) Sadece mistik yaşam estetiğinden vazgeçilmemektedir, Eugen aynı zamanda bireyin kendisini kandırmasından da uzak durmaktadır. Bu duruma Eugen'in iç dünyasının gerçekliklerine ve Avusturya kimliğini kaybetmesine daha fazla uymayan Agathe'den uzak durması dahildir. Bu duruma ayrıca özellikle Avusturya kültüründe Berlinli dert ortağı Doris Hechler ile birlikte Yahudi bir angajman ütopyanın sarsılması da aittir. Bu yüzden devrimci ve isyancı yönünün çürümesi gibi, sanatçı çiftin hayal gücü de aynı şekilde azalmaktadır. Sonuç olarak hayat kadını Mimi ile birlikte Eugen'in çöküşü hazin bir doruk noktasına ulaşmaktadır.

Bir gün Eugen'in gözlerinin önünde gündemdeki politika açıkça cereyan etmişti. Avusturya'nın 1934 yılındaki sosyalist devrimin tanığı oldu. Dolfuß'un polis birliğin isyanı bastırma esnasında öncelikle kendisinden ve vatanın geleceğinden ümidini kesmesine neden oldu. Kuşkusuz aynı zamanda devrimi sadece silah arkadaşı, kahraman ya da bir kurban olarak yaşamadı, bilakis sosyal durumuna uygun bir biçimde grubun dışında kalan ve öteki konumundaki bir kişi olarak yaşamaktadır. Tarihsel olayların öznesi değildir, bu olaylarda tarih bile onu nesnesi yapmak için uğraşmaz.

Ülkede gerçekleşen genel grev, Eugen'in politik açıdan uyandığı ve aydınlandığı bir olaydır. (s.195) Otuz gün süren işçi-burjuva kavgası, üç yüz kurban, on bin tutuklu ve yeni uygulamaya konulan ölüm kararlarını da beraberinde getirdi. Dolfuß'un başbakanlığındaki yönetim başarısızlıkla sonuçlanınca zaten hiçbirşeyi olmayan Eugen için birşeyleri kaybetme şeklinde bir durum da söz konusu olmamaktadır. Ancak bundan sonra da yeni birşeyler elde edemeyeceğinin de farkındadır. (s.202)

Kader kavramının rolünü üstlenen tesadüf kavramı 12 Şubat 1934 olayının arefesinde Eugen'in karşısına Berlin'den göç etmiş ve eskiden de tanıdığı olan bir bar şarkıcısı Doris Hechler'i çıkarmaktadır. Eugen Doris ile birlikte yaşam mücadelesi vermek amacındaydı. Doris'i kazandığı gibi, yaklaşık on iki saat süren bir beraberlikten sonra aynı şekilde tesadüfen kaybetmektedir. Doris Hechler 12 Şubat sabahında bir acenta sayesinde Preßburg'da şansoniye olarak ve hemen başlamak zorunda olduğu bir görev edinmişti. Ayrıca patlak veren grev nedeniyle Eugen ilişkisine yeniden başlama imkanını elde edemedi. Uçup giden son politik hayali ve Doris'in kaybından sonra Eugen'in ikinci yalnızlığı tüm bohem figürünün kaydetti tamamiyle.

Heinrich Hessl gibi burjuva çevrenin etkisinde gelişen eski arkadaşlarını bulmak için herhangi bir yol izleme isteği yoktu Eugen'de. Onun yerine toplumun kirli çevresine maruz kaldı. Kumar oynamaya başlayan Eugen bir hayat kadını kendisine arkadaş olarak seçmektedir. Sonuç olarak Améry'nin hayata sunduğu figür Eugen'de yazarın kendisi, kendi gerçekliği bulunmaktadır. Okuyucunun karşısında tükenmiş bir tip bulunmaktadır. Aydın demek büyük işler yapan demektir. Dolayısıyla fil kulesinde yaşamayan aydın Eugen basit yaşamında yapacağı extrem bir eylemle varlığını ve toplumdaki yerini ispat etmelidir. Aydın ütopyasında yaşamamaktadır. Nazi toplumun reddettiği Yahudi bir birey olarak içinde yaşadığı bu topluma karşı büyük bir güvensizlik yaşama zarureti Eugen'de bir paranoya ve komplex oluşturmaktadır.

2.1.4. Kaçış Olarak İntihar

Bireyin yaşamındaki her bir zaman kesiti kendisine özgü bir anlamı ve onuru vardır. Aynı zamanda bu zamansal olgunlaşma süreci ölüme giden bir süreçtir. Jean Améry Almanca karşılığı 'Freitod' olan intihar kavramının olduğu gibi bireysel ve özgür bir eylem olarak tanımlanması gerektiği düşüncesini savunmaktadır. Bu nedenle

intihar bir cezalandırma olamaz. Bir kişinin yaşamını sona erdirme kararını hiç kimse ve hiçbir kurum müdahalede bulunamaz, bulunmamalıdır.

Améry, bireyi intihara sürükleyen nedenlerden birinin başarısızlık olduğunu ileri sürmektedir. "Die Schiffbrüchigen"in merkezinde başarısızlığa uğramış, hatta karaya oturmuş sanatçı figürü bulunmaktadır. Yaşadığı acıların anlatımı ve tasviri söz konusu olduğunda, Améry için her bir anlatım etkisini göstermektedir.

> İntihar bilgisiyle …. échec hakkında tecrübe sahibi olunur… karaya oturmak ve başarısızlığa uğramak gibi çok fazla şey ifade etmektedir. […] Bu nedenle bir bireyin insanlığı ve haysiyeti échec'e karşı durmaktadır. Onlar bunu taşıyamaz. [215]

Başarısızlık ile bağlantılı Echec kavramı intiharla yakın bir ilişki içerisindedir. Çünkü hayatında sürekli mağlubiyetler yaşayan birey, yaşama gücünün ve isteğinin yitirebilmektedir. Dolayısıyla echec bireyin yaşamını tehdit edici bir işleve sahiptir. Eugen'in yaşamındaki başarısızlıklarının baskı yapan ve ezici duygusu zamanla Todesneigung için bir güdü haline gelmektedir.

Talihsiz olayların devamlılığı da bireye intihar düşüncesini yerleştirebilir. Kişiyi hazırlıksız bir anda yakalayan kötü olaylar ve talihsizlikler, kişide onarılması güç derin yaralar açabilir. İnsanın acı çekmesine ve üzülmesine neden olan hâller, uzun bir zaman dilimi içerisinde etkisini gösterir. Ayrıca kişinin içinde bulunduğu sosyal yapı ve kültür insanın intiharı seçme nedenlerinden birisi olabilmektedir. Yahudi olduğunun bilincinde olan Eugen etrafında Yahudilere karşı yapılan her türlü saldırılar karşısında zamanla paranoyak bir hal almaktadır. Bir gün kendisine de aynı muamelenin yapılacağını sürekli düşünerek yaşamaktadır. Dolayısıyla Eugen'in ölüme doğru gidişi, yapıtın yazıldığı dönemdeki toplumsal yapısıyla ilişkilidir. Toplumda ötekileşen bir ırka sahip olan Eugen artık topluma uyum sağlayamamasından kaynaklanan bir boşluk yaşamaktadır. Anomik intihar adı verilen bu intihar çeşidinde birey ve toplumsal değerler arasında ortaya çıkan ani ve büyük değişiklilerden söz konusudur.

Kalbinde hissettiği boşluk, sürekli can sıkıntısı çekmesi ve durmadan aklına düşen ölüm düşüncesi gibi belirtilere sahip olan içsel çöküşün yanında Avusturya'ya olan güveni de çökmektedir. Bunun sonucunda ruhsal açıdan uğradığı travma, kendisini mesleki açıdan herhangi bir iş yapamama durumuna getirir. Améry'nin "*taedium*

[215] Améry, *Hand an sich Legen,* 278.

vitae"[216] olarak adlandırdığı bu süreçte ölüme eğilim olma hali baş gösterir. Çünkü Durkheim'ın da belirttiği anomi intiharında bireyin topluma karşı yerine getireceği yükümlülükler ve tutumda bir karışıklık hâkim olur.[217] En soğuk tinin güçsüz algılanması Eugen'e yardım etmemektedir. Kayıp kökenli yaşadığı krizler yine kayıplarla sonuçlanmaktadır.

Weimar Cumhuriyeti'nin ve Birinci Cumhuriyetin sonu Eugen için dönem açısından kırılma noktasıdır. Avusturya'nın burjuva kültürü çökmek üzeredir. Eugen yaklaşan savaşın ayak seslerini duyar gibidir. Şubat ayı da onun için aynı zamanda insanlık, özgürlük, demokrasi gibi düşüncelerin de çöküşünün başladığının göstergesiydi.(s.215-216) Bu duruma paralel olarak Eugen'in aydın kimliğinde de içsel çöküş süreci başlamaktadır. (s.249) Yaşamın anlamsız oluşu, doğaya bağlı rekabet ve değişmeyen zulümler yaşamın ölümden, daha doğrusu intihardan daha saçma olduğuna dair bir fikre yönlendirmektedir.[218] Çünkü savaş karşısında hissettiği korku ve çaresizlik, belleğinde zaten çocukluğundan beri yer edinmiş olan intihar düşücesini alevlendirmektedir. Bu yüzden aslında yalnız kalmayı tercih etmektedir. Metafizik yalnızlık adı verilen bu durum toplum içinde kalabalığın ortasında dahi hayattan uzaklaşma çabası, işe yaramama ve hiçlik duygusunu tanımlamaktadır. Özellikle ölmeden önce kendisini terk edilmiş gibi hisseder. Her ne kadar ölümünden emin olmamasına rağmen Eugen kendisini ölmek üzere olan bir çağın üyesi olarak görmektedir. Yine de umudunun olması gerektiğinin de farkındaydı. (s.17)

Eugen çocukluğundan beri yaşamına son verebilme düşüncesini hafızasının bir köşesinde saklı tutarak büyür. Oysa intihar küçümsenecek bir hadise değildir. Anlamsızlığın ve saçmalığın hüküm sürdüğü bir hayatta iyi-çirkin kavramları olmadığı için belirli bir ahlak da yoktur. Öte yandan etnik ve sosyolojik bağlamda yaklaşıldığında intihar olgusu özellikle Yahudiliği ilgilendiren durumları da yakından kapsamaktadır. Çünkü hürriyet, ahlakın gerekli koşuludur. Yapıttaki anlatılan döneme ait olan savaşlar, toplumsal dışlanma, ırkçılık, ötekileştirme ve yabancılaşma zamanla ölüm gerçeğini ve hatta intihar düşüncesini insanın yüzüne vurmaktadır. Böyle bir düzende, böyle bir dünyada insan nasıl yaşama biçimi bulur veya bulmalıdır? Bu soruya bulunamayan

---

[216] Hayatın bezdiriciliği.
[217] Améry, *Hand an sich Legen,* 264.
[218] Philipp Müller "Freitod – Die Beste Lösung Eine Abrechnung mit der Lebens-Bejahung", Books on Demand GmbH, Norderstedt 2004, 40.

cevap sonucunda intihar, kaçınılmaz olabilmektedir. Ancak aynı şekilde intihar yenilgiyi peşinen kabul etmek de demektir. İntiharı düşünmek karanlığın sonsuza dek devam edeceğini, aydınlık ve umutlu günlerin asla yeniden var olmayacağını var saymaktır.

Sağlığı yerinde olmasına rağmen kişide nedensiz doğuştan gelen bir ölme ve yaşamına son verme saplantısı bulunmaktadır. Hasta kişi bu sabit fikir hiçbir şekilde kafasından uzaklaştıramaz. Ancak kişi bu düşüncesinin saçma olduğunu fark ettiğinde onunla başa çıkmaya çalışmasına rağmen bu süreçte kaygı veren büyük bir sıkıntı sürekli onunladır ve ondan kurtulamaz.[219] İntihar saplantı haline gelmektedir Eugen de. Bu bağlamda karşımıza Durkheim'ın saplantı intihar kavramı çıkmaktadır. Buna göre sağlığı yerinde olmasına rağmen figürde nedensiz doğuştan gelen bir ölme ve yaşamına son verme saplantısı bulunmaktadır. Figür bu sabit düşünceyi hiçbir şekilde kafasından uzaklaştıramaz. Bu kaygı her geçen gün artar. Ne zaman intihar etme kararı alsa bu sıkıntısı hafiflemektedir ve nihayet kaygı intiharı meydana gelmektedir. Kimi zaman intihar girişimi başarısız sonuçlanmasına rağmen, kişi o hevesini dindirdiği için şiddetli dürtü adeta içinden söküp atılmış gibidir.[220]

Çocukluğundan beri ölüm bilinciyle yaşayan Améry'e göre ölüm, Epikür'ün ölüm ideolojisindeki gibi bireyin var olduğu sürece ölümün olmadığını, ölümün geldiği anda ise artık bireyin de var olmadığını da ifade etmektedir. Dolayısıyla Améry aydın insanının ölümden korkmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Ölüm mantığı alışılmış ve akla karşı gelen bir anlayış değildir; bunun sebebinin tek bir neticesi vardır. Dolayısıyla ölüm hiçlikten ibaret olup, kesin bir olumsuzlama ve kesinlikle hayal edilemez bir durumdur.[221]

Améry'ye göre kurtuluş bir nevi parçalanmak anlamına gelmektedir. O, bu nedenle kurtuluşun muhtemel en son anlamını intiharda bulduğunu dile getirmektedir.[222] Benzer şekilde Eugen'in yaşamında büyük yeri olan gizli kalmış intihar fikri şu şekilde açığa çıkmaktadır:

---

[219] Emil Durkheim, *İntihar Bir Toplumbilim İncelemesi,* (Çev.: Zühre İlkgelen), Pozitif Yayınları, İstanbul 2013, 28.
[220] Durkheim, 28.
[221] Améry, *Hand an sich Legen,* 201
[222] Améry, *Hand an sich Legen,* 315.

> Dış süreklilikten yoksun yaşamında görünüşte umutsuz olan ve içerisinde Eugen'in olanaklı olan intiharının koruyucu setini sürekli inşa ettiği yüzlerce durum gelişti. Olanaklı olan bu intihar tek başına ona dışarıdan görülemeyen karanlığın günlerinde geçici bir şekilde bağlayıcı olmama duygusunu sağlamıştır […] bu günlerde de Eugen harekete geçmeyi ciddi olarak düşünmemekteydi, fakat hala ona özgürce seçilmiş olan ölüm, tek ölüm imkânı olarak görünmekteydi. Çünkü iradesiz ve bir zorunluluğa bağlı şekilde bir kez olduğu yerde bulunmak ve büyük suçu beklemek, onun tahammül etmediği bir beklentiydi. (s.212-213)

Agathe'yi kaybetmesi Eugen'in gittikçe çoğalan toplumdan soyutlanmasının tipik bir nedenidir. Çünkü üç yıl boyunca kız arkadaşı onun olası bir vatanı haline gelmiştir. Agathe aynı zamanda ona ideal dünyasına doğru hac yolcuğunu yaptıran kişidir. Eugen'in kayıp ormanlara olan özleminde söz konusu olan güven, şefkat, kırsalda sakin ve huzurlu bir yaşam, ocakta kaynayan çorba, simsiyah gecede yıldızlarla dolu gökyüzü, hilal, sır dolu bir çam ormanı ile çağrışım yaptığı özlemdir. Freud'un kuramına göre yitirilen bir nesnenin yerine birey kendisine yönelir. Freud, intiharı önceden özdeşleştirilmiş bir sevgi nesnesine yöneltilmiş saldırganlık neticesi meydana gelen bir depresyonun sonucu olarak yorumlamış; daha sonra ölüm içgüdüsünün etkinlik kazanarak kişinin kendi üzerine çevrilmesi olarak tanımlamaktadır. Kişideki sadizm çöküntü hallerinde kişinin kendine çevrilir ve üst ben tarafından terkedilen ego kendini koyverip ölüme gider.[223]

> Althager'in felsefi ve politik zamanının içerisinde entelektüel açıdan yükselişi ve bedensel çöküşünün kopya edildiği bir kesiti gibi sosyalleşme geçmişi bugünün bakış açısından okunmaktadır. Protagonist büyük ret jesti olarak mantıksızlığın estetiğini mantığın estetiği değiştirmesi nedeniyle entelektüel bir yükseliş söz konusu; Alman milliyetçisi öğrenci ile olan kavgasında dolaylı intihar ile özgürlüğe giden yolu aramasıyla Avusturya apokalipsinin kaçınılmazlığının önüne geçmesi nedeniyle de bedensel çöküş söz konusudur.[224]

> İntihar sonuçta bir seçimdir. İntiharı ne kadar itkisel, güdüleri ne kadar karışık olsa da yaşamına son vermeye karar veren bir insan o anda geçici bir duruluğa kavuşmuştur. İntihar yaşamını koca bir yanlışlıklar tarihi gibi gören bir iflas bildirisi de olabilir.[225]

Améry'nin seçmediği Yahudi olma durumu varlığına eşlik eden, uzmanlar tarafından büyük ihtimalle tanımlanan, ancak anlatıcıya göre sadece kendisine ait olan ruh hali her gün yaşayıp gördüğü melankoliye yol açar. Paris'te yaşayan amcasından

---

[223] Nezahat Arkun, *İntiharın Psikodinamikleri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Baha Matbaası İstanbul 1963, 45.
[224] Leonard, Irene Heidelberger- Lühe, Irmela von der, *Seiner Zeit voraus: Jean Améry ein Klassiker der Zukunft*, Wallstein Verlag Göttingen, 2009, 13.
[225] A. Alvarez, *İntihar Kan Dökücü Tanrı*, (Çev.: Zuhal Çil Sarıkaya), Öteki Yayınevi, Ankara 1992, 81.

gelen ince düşünceli ama inatçı sorularıyla dolu mektuplar Eugen için daha önemlidir. Amcası mektuplarında yazılanlardan yola çıkarak onun bir işi olmadan nasıl yaşayabildiğini bir türlü anlayamıyordu. Ancak *"dolaylı ve samimi bir biçimde onu intihara yaklaştırmaktaydı.*" (s.209) Dostça ve doğrudan intiharı ona tavsiye etmektedir. Ancak Eugen için amcasının intiharı çağrıştıran bu tavsiyesi belirleyici bir rolü olmamış, aksine intihar konusunda sınır belirleme düşüncesi oluşmaktadır. İntihar bu noktada figüre bir sınır belirlemesini sağlamaktadır.

Eugen'in yaşama duygusu, şüphesinin ve aynı orandaki yok olan üzüntüsünün buluştuğu çizgide birbiriyle iyice örülmüş bir halde bulunur. Fakat bu kısıtlamanın sadece dış görünüşten ve kurmacadan ibaret olduğunun farkındadır. Çünkü uzun zamandır kendisinden kaderin ağır suları karşı konulmaz bir biçimde akmaz. Düşüncesinin mutlak şüphesi, onu tekdüze ve amaçsız devam eden yaşamında biyolojik dayanağını yaratır ve tüm olumsuzluğunda gittikçe geniş alana ve daha derine doğru büyür. (s.211)

Jung bireyin intihara eğilimli olmasında sahip olduğu egonun zayıflığına bağlamaktadır. Ona göre "egosu zayıf olanlar, reddedilme durumuyla karşılaştığında narsistik bir yara alır. Bu yaralanma kişinin saldırganlığı kendine yöneltmesine neden olur."[226] Zayıf egolu bireyler bir zorluk ve problem karşısında mücadele etme gücünden yoksundur. Bu açıdan oldukça duygulu ve hassas aynı zamanda empati kurabilme yeteneği oldukça gelişmiş olan Jean Améry umutsuz ve hayal kırıklığına uğramış kahramanının güdülerini, düşüncelerini ve gelişimini gözler önüne sermektedir. Bu şekilde ilginç ve büyüleyici bir ruhsal profil ortaya çıkmaktadır. Umutsuzluk Eugen'in sürekli ölmeyi istemesinin nedenlerinden birisidir. Bu konuyla ilgili olarak Beck, kişideki "umutsuzluğun bilişsel tedavi gibi özgül yöntemlerle azaltılabileceğini ve bunun sonucunda umutsuzluğun intihar riskinin belirlenmesinde ve intiharın önlenmesinde önemli bir araç olabileceğini"[227] savunmaktadır.

Cioran'a göre dünya bireyden sahip olduğu her şeyi alır ve ona her şeyi yasaklar. Onun karşılığında bireye kendisini öldürme isteği verir. Yahudi sözcüğünün kendisindeki yansıması ve psikolojik baskı sonucu öz güven problemi yaşayan Eugen

[226] Necati Sümer, *Dinlerde İntihar Şehitlik ve Ötenazi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2015, 19.
[227] Nesrin Dilbaz, Gülten Seber, "Umutsuzluk Kavramı: Depresyon ve İntiharda Önemi", *Kriz Dergisi,* Yıl:1993; 1(3), 134-138.

intiharı düşünerek acı veren ya da acı vereceğini düşündüğü durumdan haz almak için bu yaşamdan uzaklaşmak ister. Toplumun baskısından, ötekileşme ve hangi gruba ait olduğunu bilememesinden kaynaklanan sıkışmışlık durumundan kaçma arayışı içindedir. Bu süreçte işittiği hayvan kükremeleri endişelerinin sembolik ifadesidir. Endişe ve sıkıntılar kadar bireyin kendisinden bir kaçışı olarak Eugen'in çok fazla alkol kullanması sessizce yaklaşan intihar anlamına gelmektedir. Figür, alkol gibi bağımlılık yaratan maddeler yaşamı için büyük bir tehlike yarattığının da farkındadır. Bağımlılık burada yavaş yavaş ölüme bir kaçış olarak adlandırılmaktadır. Baechler, kaçış intiharının kategorize edilmesi tipolojisinde hiç kimsenin ölüme kaçmaya zorlanmadığını ifade etmektedir. Bunun sonucunda bireyin hem hayalinde kendisini öldürmesi hem de uyuşturan madde alımı bireyin gönüllü kararına dayanmaktadır.[228] Bu arada bağımlılık yaratan sadece maddeler değil kumar da bir intihar yoludur. Eugen de özellikle annesinin ölümünden sonra yaşamının kötüye doğru gitmesinin ardından öncelikle alkolü sonra da kumar yaşantısını bir kaçış olarak görmektedir.

Hayattaki yenilgiler karşısında birey alkol almaya başlayabilir; bu da zamanla intihara sebebiyet verir. "Menninger de bağımlılık yapan maddelerin kullanımı azar azar olarak intihar olarak yorumlar."[229] Bachler tipolojisinde yer alan oyun intiharı, Eugen'in kumar oynaması ve düello ile eş değerdedir.

Améry'nin intihar ideolojisi, yaşamın mantığını reddeden bir yaklaşımdır. Yaşam mantığının karşısına ölüm mantığını daha doğrusu ölümün mantık dışılığını koymaktadır. (Anti-Logik des Todes) Yaşamın mantığı, varlığın ve var olmanın mantığı anlamına gelmektedir. Eugen'in sanatçı yaşamındaki düzensizlik ve beyhudelik ve onun yaşadıkları varlığının mantıksızlığını göstermektedir. Çünkü bireyin yaşamında varlığına dair sahip olduğu tüm mantıksal çıkarımlar her zaman bu yaşamın gerçeklerine bağlıdır[230] ve akıl, içgüdüler ve mantık ilkesi de yaşamın mantığına aittir. Benzer bir şekilde Améry, yaşam güdüsünün karşısında yer alan ve aynı zamanda Freud'un ölüm itkisi (Todestrieb) ile benzer olan bireyde doğuştan yaşam içgüdüsüyle birlikte dengede varlığını sürdüren kendini yok etme isteğidir. O, intihar fikrinin sadece bir kaçış olmasından ziyade kısmen kaçışın bir düşüncesi olarak kendisinde

[228] Wode, 128-129.
[229] Alvarez, *Kan Dökücü Tanrı*, 130.
[230] Améry, *Hand an sich Legen*, 201.

çocukluğundan beri her zaman var olduğunu sürekli vurgulamaktadır. Kaçış ve dolayısıyla intihar olguları, yazarın bu ilk yapıtında her yerde okuyucuya kendisini hissettiren temalardır. Améry'nin kendi yaşamına bakıldığında toplumdan dışlanması ve tecrübe ettiği Hitler'in iktidara geçmesiyle yaklaşan felaketin göstergeleri yer almaktadır. Eugen Althager de yapıtta Yahudi kimliği nedeniyle Alman yasalarına uygun olmama gerekçesiyle dışlanmış, evsiz ve vatansız bırakılmaktadır. Toplumun kıyısında yaşayan Eugen başarısızlığının ve yaşamın anlamsızlığının farkındadır. Yaşanılanlar öylesine saçmadır ki her şeye güvenini yitirmiştir. İntihar bu durumda olanaklı olan tek kaçış yoludur:

> İyi planlanmış bir işin ve düzenli kazanç imkânını artık düşünememeye ve bu düşünememeye dayanabilmek, ona göre yeniden çocukluğunun ilk yıllarından itibaren intihara dair bilinen ve sınırları belirleyen düşüncesi dayanak ve mazereti idi. (s.212)

Eugen'in yaşamının tüm gelişim süreci üzerinde gölge gibi duran intihar düşüncesi zorunlu bir şekilde bir arınmayı gerektiriyordu. Fakat sahip olduğu güç hakkında hiç hayal kurmayan Eugen biliyordu ki bunun için yeterince güçlü değildi. Bu yüzden tesadüfü yeniden bir kez daha kadere bıraktı ve adi bir sokak kavgasını dolaylı bir intihar için kullandı. Dolayısıyla Eugen'in yaşamına son veren bir etmen de yine dolaylı olarak onun Yahudi oluşu, daha doğrusu yaşadığı çağın gerekliliklerin sonucudur

Faşist hükümetlerdeki kültürel çöküşe paralel olarak Viyana'da Eugen'in yani aydın yalnızın bireysel çöküşü gerçekleşmektedir. Sartre'nin "Bulantı"daki kahramanı Roquentin gibi kayıtsızlık içinde yaşamaya çalışan Eugen, sevgisiz ve dostsuz kendini bulma arayışındadır. Yabancılaşma ve hayal kırıklıkları sonucunda yaşamın anlamını bulma ve varoluş çabası içindedir. Önceleri pasif bir tip iken yaşadığı ve tanık olduğu olumsuz toplumsal ve bireysel olaylar nedeniyle içinde barındırdığı duygular yoğunlaşarak kendi sonu hakkında ne olacağını bilemeden asi ve başkaldıran bir tip olmasına neden olmaktadır. Buna rağmen genel olarak diyebiliriz ki Eugen, çevresine ve özellikle kendisine karşı kayıtsız kalan bir insandır.

Sosyolojik açıdan yaklaşıldığında Yahudilik tarihinde en fazla intihar edilen dönem olan Holokost'tan sonra Yahudiler Nasyonal Sosyalizmin oluşum aşmasında da benzer çoğunlukta birey intihar ettiği görülür. "Almanya'da 1918 ve 1933 yılları

arasında gerçekleşen 214.900 intihar vakasının büyük bir kısmı Yahudiler arasında gerçekleşmektedir. 30 Haziran 1933'te Naziler iktidara geldikten sonra Nazi askerleri sürekli olarak ve sebepsiz yere Yahudilere"[231] saldırmaları sonucu baskıya dayanmak artık söz konusu değildir. İntihar ve savaş birbiriyle çok yakın bir ilişki içinde bulunmaktadır. Savaş olgusu Eugen için intihar demekti. Buna rağmen böyle günlerde ciddi bir şekilde intihar eylemini gerçekleştirmeyi düşünmez. Fakat hala onun tarafından özgürce seçilecek olan ölümü tek yok olma ihtimali olarak görmektedir. Dolayısıyla Eugen için yaşamında artık yeni bir başlangıç söz konusu olamaz. Çünkü uyanmak ve yeni bir güne başlamak onun için savaş anlamına gelmekteydi. İç dünyasındaki yaşadığı çekişmeler ve çatışmalar uyanma gibi durumlarda somut olarak kendisini göstermektedir. Her sabah aynı saatte uyanmasının ardından kendisini yeni günün ölü gibi duran ve ıssız hiçliğinin beklediğini düşünmektedir. Eugen bu yeni gün için de son kuvvetinin ruhuyla çabalamaktadır. Açlığının ve yalnızlığının etrafında dalgalanan ve onu sarmalayan puslu hiçliği, soğuk organlarının ve kuru dudaklarının saatleri, sessizce uğuldayan kalbinin boşluğu, sesinin mat tınısı (s.12) her sabah yeni güne başlamak zorunda olan Eugen'i tanımlayan kavramlardandır. Günlük endişesi sadece o gün ne giymesi gerektiğine dairdi. Oysa burjuva sembolü olan bir sonraki gün giyeceği kıyafetleri geceden tarumar bir şekilde odada dağınık durmakta ve yaka ve manşetlerinde ipçikler yer almaktadır. Eugen sadece geceyi sevmektedir, gündüzler onun için çok zor ve ağırdır. Teselli ve vatan gündüz berraklığında ulaşılması güç bir uzaklıktadır ona göre. Bunu düşündüğünde de sinir ve endişeden oluşan acı bir duygu hissetmektedir. Gündüzün tesellisi yoktur ve evi hapishane demektir. Yaşam konusunda hapishane benzetmesini kullanan bir diğer filozof da Emil Cioran'dır. Eugen'in evi hapishane iken, Cioran'ın hapishanesi yeryüzüdür. Hakikati arayan birey

> "yeryüzü hapishanesinden de çıkış arar. Cioran, insanın yeryüzü hapishanesinden çıkışa açılan kapısını 'intihar' olarak düşünür. Onun için, intiharın olanaklı olduğu tesellisi soluksuz kaldığımız mekânı sonsuz rahatlamaya dönüştürür ve yine ona göre, kendimizi yok etme fikri, buna ulaşma yollarının çokluğu, kolaylığı ve yakınlığı bizi sevindirir."[232]

Bu bağlamda Cioran, bireyin uykusuzluğunun ve uyku halinin almış olduğu kararlarda büyük etkisinin olduğunu ifade etmektedir. Eugen'in geceleri gibi Cioran'ın

---

[231] Necati Sümer, *Dinlerde İntihar Şehitlik ve Ötenazi,* Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2015, 69.
[232] *Felsefe Ansiklopedisi* (Ed. Ahmet Cevizci), Babil Yayıncılık, Ankara 2005,s. 236-237. (Madde: Cioran, Emil Michel ,234-240)

geceleri de birbirinden farklı olmayıp sonsuzdu. Cioran'ın yaşam felsefesini belirleyen uykusuz geçen geceler bireyi zorunlu olarak bakış açısını oldukça değiştirmektedir. Uykusuzluk döneminde felsefeye olan inancını yitirmesi gibi Eugen de geceleri onun yaşamında boşlukta kalmasını sağlamaktadır.

Cioran'a göre intihar doğum felaketinden kaçma demektir. Fiolozof için hatalı yaratılışta bireyin kendisini ortadan kaldırması için çok fazla neden vardır. Çünkü bütün doğumlar kuşkuludur. Ancak kimse doğum felaketinden kurtulamaz. Agathe, Eugen'den hamile olduğunu farkettiğinde anne olmak istemediği için kürtajı düşünmekten başka çaresi kalmamıştı. Aynı şekilde Eugen de çocuk sorumluluğundan oldukça uzak durmaktadır. Bu yüzden kürtaj için gerekli olan imkânı tanımasını istemektedir. Agathe, Eugen'in arkadaşından kürtaj operasyonu için 200 Schilling istemiş ancak Heinrich Hessl bu kadar fazla paraya sahip olmadığını ve bulamayacağını iddia etmektedir. Bir yıl önce varlıklı bir mühendis ile ilişkiye başlayan Agathe'nin kız kardeşi Hilde de kendisine yardım etmemiş, üstelik Eugen'e dönmesi konusunda ona nasihat vermektedir:

> Daha sonra dedi ki: bunu yapmak zorunda kalacaksın, ben de acı çekmek zorunda kalacağım. Ben acı çekmeliyim, ben! diye bağırdı. Ah sen, çok ciddi bir şekilde cevap verdi. Daha kötüsü olmayacak. (s.94)

Kürtaj, Menninger'in teorisine bakıldığında bir çeşit intihar olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü psikanalist Karl Menninger intihardan söz ederken üç isteğin yer aldığını ifade etmektedir: öldürme isteği, öldürülme isteği, ölme isteği. Öldürme isteğinde kızgınlık ve öfke gibi durumlarda kişide öldürme isteği oluşmaktadır.[233] Agathe'nin zihninde yer alan soru işaretlerin çokluğu ve karamsarlığı bebeğin yaşamına son vermek ile sonuçlanmaktadır. Menninger'in kuramında yer alan öldürme isteğinin devamında öldürülme isteği vardır. İntiharda öncelikle adam öldürme istekleri belirir. Bu, ya kendisi ya da başkası hakkında açık bir şekil alabilir. İntihar eden kişi bu istekleri açıktan açığa kendine karşı çevirip, kendini öldürmeye kalkar. Fakat asıl mesele ölümü istemektir, ancak o zaman kişi intiharı başarı ile sonuçlandırabilir.

[233] Mehmet Eskin, İntihar Açıklama, Değerlendirme, Tedavi ve Önleme, Hyb Yayıncılık, Ankara 2012, 90.

Doğmamış bebeğin yaşamına son vermesi aslında kendi yaşamının sonlandırması gerektiğidir.[234]

Ölüm-hayat arasındaki diyalektik bağdan yola çıkarak, bitişi temsil eden intihar düşüncesinin karşısında, Eugen'in hayatında değişim çabası ve başlangıç denemelerini temsil eden yeni insanlarla tanışma ve yeni ortamlara girme çabası da olmaktadır. Örneğin toplum tarafından onaylanmayan ve yüzkarası olarak betimlenen Schloderer adlı bir cafenin devamlı müşterisi olan Eugen, mücadele ve entrikalar eşiliğinde kart oyunlarında şansını aramaktadır. Orada tanışıp bir geceliğine birlikte olduğu Mimi adında hayat kadını ile tanışmasının ardından Mimi kendisini pazarlayan 30 yaşlarındaki Macar Yahudisi olan kişiden yollarını ayırmaktadır. Agathe'nin yerine Eugen Mimi tarafından bakılmaktaydı. Mimi'yi pazarlayan kişi hayat kadınının gitmesine razıymış gibi davranmaktaydı. Ancak birkaç gün sonra Eugen beklenmedik bir anda iki kişi tarafından dövülmektedir. Başkaları tarafından onurunun kırılmasını engellemek için Löwith'in yetenek olarak gördüğü intihar çözüm yolu olmaktadır. Çünkü bir bireyin onurun kırılması, sahip olduğu değerlerin yitimidir. Bu bağlamda Améry için ise intihar salt olarak bireyin kendini ortadan kaldırma eyleminden daha fazlasını ifade etmektedir. Çünkü intihar bireyin kendi yönelmesinin uzun süreci olup yeryüzüne/toprağa yakınlaşması, aşağılanma ve hor görülmelerin toplamıdır. İntihar, Améry'nin bu durumu anlatmak için Fransızca karşılığını kullandığı bir çeşit ilerleme ve yolculuk anlamında kullanılabilecek olan "un cheminement" dir.[235]

Cafede yaşanan bu kavga olayından kısa bir süre sonra Eugen seyir halindeki bir tramvayda orta halli bir çifte sataşan bir üniversite öğrencisine sinirlenmektedir. Bu seyahatte öğrenci Eugen'in kavga esnasında incinen omzunu daha da sarsmış ve Eugen bu kişiye küfürler etmektedir. Kurt Brandstetter adındaki tıp öğrencisi kendisini rencide edilmiş hissetti ve Eugen'in ari bir akademisyen olarak özür dileyeceğinden emindi ve "*yok etmek istediği bir düşman bulunmadıkça, yaşayamayan bir karakterdir*."[236]şeklinde bir antisemit olarak Eugen'i düelloya davet edee. Yapıtta yer alan bu düello sahnesi yapıtın can alıcı noktasıdır. Bir yanda Nasyonal Sosyalizmi temsil eden üniversite öğrencisi bulunurken, öte yanda da Yahudileri temsil eden Eugen

[234] Celal Odağ, *İntihar (Özkıyım) Tanımı-Kuram-Sağaltım*, İzmir Psikiyatri Derneği,1990.
[235] Améry, *Hand an sich Legen,* 262.
[236] Jean Paul Sartre, *Yahudi Sorunu*, İleri Yayınları, İstanbul 2005, 29.

yer almaktadır. Varoluşçuluk felsefesinin geçmişe güvenini kaybeden, öncelikle kendisine ve daha sonra topluma yabancılaşan mutsuz ve huzursuz insan olarak artık iyimserlik duygusundan uzak kalmaktadır. Tanrı tarafından atıldığı bu dünyada acı çekmek ve savaşmak zorundadır. Eugen de mücadeleye bu düello ile başlamaktadır. O aslında umutsuz bir varoluşçudur. Kendisini eksik hisseden Eugen kendisini tamamlama imkânı olarak gördüğü düello, aynı zamanda yine kendisini yok etme imkânıdır.

Faşist bir üniversite öğrencisinin onu bu tür bir düelloya davet etmesiyle anlatıcı Auschwitz öncesinde dahi suçlu toplumunu, seçimi ve Yahudi olmanın getirilerini ve özellikle götürülerini bir kurban gözünden, Toplama kampı kurbanı adayının gözünden aktarmaktadır. Yahudilere karşı yapılan bu baskılardan yola çıkarak onlarda gerçekleşen ötekileşme sorunu bu suçlu toplumun bir ürünüdür. İntihar açısından Améry Alter-Ego-Eugen figürünün sürekli yaşadığı toplumsal inişini yansıtmaktadır ve bununla aynı zamanda kendisinin de yaşadığı yavaş yavaş başlayan zorunlu Alman-Avusturya kültüründen dışlanmasını belgelemektedir. Toplum ve hükümet konusunda kuşkularla dolu olan Eugen, ölüm anında peşine düşülenlerin tarafında olmaktadır. Artık biz diyebileceği bir gruptadır, toplumun öteki sınıfı olan Yahudilerin bu şekildeki ölümü onları kategorileştirmektedir.

> Ben de yalnız değilim, ben de "biz" diyorum. Kana susamış bir şekilde nefret ediyoruz: fikirler, soyutlamalar. Ve şimdi bunlar söz konusu, sadece bunlar. Artık ben söz konusu değilim, Eugen Althager söz konusu değil, artık çok daha fazlası söz konusudur. (s.274)

Améry, bir insanın ölümünün estetik olabilmesi için yaşamının da buna uygun olmuş olması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Yahudilerin toplama kamplarındaki ölümleri, onun bu estetik ölüm anlayışına uymamaktadır. O yüzden Eugen'in düellosu, Selbstmord kavramından ziyade tamamen bir Freitod, dolaylı intihardır. Anlamsız bir hayat anlamsız bir ölümle son bulur. Bu intihar eyleminin arka planında başkaldırı; hayatın saçmalığına karşı alınmış bir tavırdır. Eugen bu özgür kararıyla anlamsız yaşantısına anlam katmaya çalışmaktadır.

Heinrich, arkadaşını kılıç darbesi ile sonlanacak söz konusu bu düellodan vazgeçirmek için boş yere çaba sarf etti. Eugen düello şahitleri Dr. Heinrich Hessl ve Dr. Ewald Geiringer ile belirtilen saatte orada hazır bulunmaktadır. Kurt Brandstetter de mekâna Harald Haidinger ve Wilhelm Sedlatschek-Seewald adlarında okul

arkadaşlarıyla gelmektedir. Geiringer "başla" komutuna verir vermez Eugen kılıçla vahşice bir darbe indirmektedir. Brandstetter kendisine yapılan bu atağa zorla karşı koyabilmektedir. Ancak daha sonra yapmış olduğu darbelerle rakibi Eugen'in kafatasını parçalamaktadır. Bilincine bir daha asla kavuşamayan Eugen yirmi dört saat sonra 11 Mayıs 1934'te hastanede vefat eder.

> Eugen kendisini sıcak – ya da çok soğuk, hatta tamamen dehşet soğuk hissetmişti. Fakat aslında acı verici bir şey değildi. […] ve düşündü ki: ciddi bir yara almadan önce de güçsüzleşeceğim. Bu huzursuzluk! (s.276)

Eugen'in bu son sözleri onun aldığı asıl darbeyi, bu düellodan da daha önce vücudunda bulunduğunu göstermektedir. Önceden beri hissettiği yara Nasyonal Sosyalizmin kendisinde ve halkında açtığı yaradır. Sinsi olmayan bu kılıç darbesi sadece bu yaranın kaçınılmaz bir temsilidir. Ancak Nasyonal Sosyalizm'in eylemlerinin bazıları gibi bu düello ve kanlı sonuç da belgelenmemektedir. Sadece başına ağır bir pencere camı düştüğüne dair bir bilgi resmi kayıtlara geçmektedir. Sonuç olarak Hitler'in Nasyonal Sosyalizmin dayattırdıklarına karşı Yahudiler daha fazla mücadele edememektedir. Améry de bu açıdan bakıldığında bu yapıtı 1934 yılında yazmasına rağmen Nasyonal Sosyalizmin, Yahudileri alt edeceğini önceden tahmin etmektedir.

Yapıtın merkez noktasını oluşturan düello, Baechler'in intihar tipolojisindeki oyun intihar grubuna girmektedir. Bu duruma göre bireyin amacı ölmek olmaktan ziyade bireyin bir şeyleri ispatlama çabası bu intiharda etkilidir. Birilerini belki sadece bir oyun uğruna bile bireyin kendisini ispatlama çabasının yer aldığı eziyet / işkence ve kendi hayatı uğruna girdiği oyun kavramları oyun intiharların alt sınıflandırmasıdır. İspatlama durumunda cesaret gösterisi söz konusudur.[237] Erdem ve insanlıktan sonra bir bireyin sahip olması gereken bir başka değer de özgürlüktür. Améry intiharın ölüme meyilli olma hali tarafından belirlenmiş bir olgu olarak görmesine rağmen, onun için özgürlüğün bir eylemi olan intihar özgür bir ölümdür. Özgürlüğün kendisi Améry için varoluşsal bir durum değildir. Ancak bu, kurtuluşunun birbirinden ayrılan edimleridir. Bu edimler ise devam eden her bir yaşamın esas projesine aittir. Bu edimlerin

[237] John F. Gunn, David Lester, *Theories of Suicide Past, Present and Future*, Charles C. Thomas Publisher, Springfield 2014, 172.

devamlılığında birey kurtulmakta ve bu şekilde varlığını değiştirmektedir. Özgürlük Améry için yıkıcı bir olgudur ve bir ölü olmanın hiçliği anlamına gelmektedir.[238]

Améry bu düelloyu dolaylı intihar[239] olarak tanımlamaktadır. Bunun sebebi ise figürün bir düellonun gerekliliklerini yerini getirme konusunda muktedir olmadığını bilmesine rağmen bu mücadeleye girmeyi tercih etmesidir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir nokta yer almaktadır. Améry bu intiharı tanımlarken, Freitod yerine Selbstmord kavramını kullanmaktadır. Bunu şu şekilde açıklayabiliriz: Eugen düelloyu kendi özgür kararıyla kabul etmiş olmasına rağmen, burada özgürlük uğruna verilmiş bir çabadan ziyade bireyin kendi gücünü ve varlığını ispatlama güdüsü yer almaktadır. Toplumda var olduğunu bu oyun ile göstermeyi planlamaktadır. Eugen toplumda özgürlüğünü yitiren bir bireydir. Dolayısıyla bu özgür bir ölüm değildir. Ayrıca Eugen böyle bir intihar eylemini bizzat kendisinin gerçekleştiremeyecek kadar zayıf figürleri olduğunun farkındaydı. Dolayısıyla kabul ettiği düello, Eugen'in bu zayıflığını aşabilmesi için büyük bir fırsattı. Ayrıca Eugen de Améry gibi dünyaya karşı güvenini yitirmektedir. Gittikçe gerileyen ve olumsuz gelişme gösteren yaşamında ani gelişen intihar tasarımı bu düelloya ciddi bir boyut kazandırmaktadır.

Eugen'in kabul ettiği bu düello ırkçılığa karşı direnişe karşı kendi bünyesinde ve ruh dünyasında yaptığı bir devrimdi. Çünkü Eugen gibi toplumun gücüyle ötekileştirilen bir kitle tarafından *"haysiyetin yeniden kazanılması uğruna gösterilen çabaların değeri ne geçmişte, ne de şimdi olacaktır. Bu durumda haysiyetsizleştirme, yani ölüm tehdidi altında yaşamak, kaçınılması imkansız bir kader*"[240] olarak görülmekteydi. Ancak Améry intiharı ahlak dışı bir durum olarak nitelendirilmemesi gerektiğini savunmaktadır. Bu yapıtının sonunu belirleyen ölüm de mantıksal bir çerçevede yapılmış, meşru bir harekettir.

[238] Améry, *Hand an sich Legen,* 314.
[239] Mayer, 31.
[240] Améry, 2015, 119.

2.2. DIE FESTUNG DERLOVEN

2.2.1. Romanın Yapısal Özellikleri

"Die Festung Derloven"[241] adlı yayınlanmamış kısa hikâyesi Jean Améry'nin yaşamını temel alan ve bir takım kurmaca unsurların ilave edilmesiyle oluşan öz kurmaca bir yapıttır. Otobiyografiyi kurmacalaştırma yöntemi olan öz kurmacada gerçek gerçeklikle kurmaca paradoksal bir tarzda bir noktada birleşmektedir. Bir yazar kendi yaşamını üçüncü bir şahsa aktarmaya karar verdiğinde, önemli olan kimi detay ve figürleri, kurmacayı kullanarak değiştirebilir. Bu durumda kurgusal olmayan roman olan ve tarihsel verilerin ve gerçek olayların kurgusal iddialarla beraber aktarıldığı bir kavram olan faction ile paralellik göstermektedir.[242] Améry'nin asıl amacı Nasyonal Sosyalist ideolojiyi benimseyen suç ve vahşete karşı suskun kalmamaktır. Bu durumu şu şekilde savunmaktadır:

> "Ben de Alman halkının tam ortasında, her an törensel bir kitle katliamına kurban edilmeyi beklerken, bir yanda iyi arkadaşların, diğer yandaysa alçaklar ve aldırışsızlıkların niceliklerini hesaba katmak zorundaydım. İstesem de istemesem de, istatiksel-kolektif suçun varlığını kabul etmek zorundaydım."[243]

Almanların bu kolektif suçun yükünü Améry ve onun tarafında olanlar çekmektedir. Bu yüzden sessiz kalmamak yapılması gereken en doğru hamleydi. Birey, bu sayede kampta yitirmiş olduğu onurunu sessiz kalmayarak kazanabilirdi. Özellikle Améry'nin bu yapıtı bu yaşananlarının ardından Améry'nin yaşamının yeniden inşa etme çabası için değerli deliller olarak kabul edilmektedir. Öyle ki bu yüzden yenilikçi olmamasına rağmen çaba gösterilmiş, emek verilmiş bir yazma çabası söz konusudur. [244] Améry burada da Breendonk toplama kampında yaşadıkları ve maruz kaldığı işkenceleri gibi anılarını okuyucuya aktarmaktadır. Söz konusu metinde yer alan zaman, mekân, kişi ve diğer olaylar gerçek gerçekliğe kısmen bağlı kalarak dile getirilmiş, gerçek gerçeklikle fiksiyon iç içe yer almaktadır. Üçüncü tekil kişi ile aktarıldığı Améry'nin toplama kampı anıları kurmaca ile bir takım değişikliklere uğramaktadır.

---

[241] Die Festung Derloven." In Jean Améry Werke. Bd. 1, Die Schiffbrüchigen. Lefeu oder Der Abbruch, edited by Irene Heidelberger-Leonard, 582-608. Stuttgart: Klett-Cotta, 2007.
[242]en.wikipedia.org/wiki/Autofiction
[243] Améry, 2015, 102.
[244] Heidelbeger-Leonard, *Revolte in der Resignation,* 105

Yapıtın kurgusal yönünü gerçek gerçeklikle kıyasladığımızda isim ve mekan isminin farklıklarının yanı sıra yapıtın doruk noktasını oluşturan intihar vakası yer almaktadır. Figürün bu intiharı aslında okuyucuya Amery'nin sadece yıllar sonra yapacağı eylemin işaretidir.

Jean Améry yaşamış olduğu Nasyonal Sosyalizm ve toplama kampı travmalarını atlatma çabasındayken daha çok içine kapanık bir yazar olmaktadır. Bu durumunu da yapıtlarında yapmış olduğu tasvirler ve içerisinde fiil kullanmadığı cümleleri aracılığıyla görebilmekteyiz. Söz konusu bu deneyimlerinden sonra bir bilim adamı ve aydın kimliği ile yazdığı felsefi yapıtları ve romanları, geçmişin üstünden gelme ve geçmişi aşma çabasıdır. Yapıtlarında yer alan ötekileşen, Yahudiliğin zorluklarını yaşayan, yalnız kalan, kendisi için ev ve vatan arayan ve intihar fikriyle yaşayan tipler, aslında Améry'nin duygu ve düşünce dünyasının birer yansımalarıdır.

Améry'nin ilk romanın figürü olan Eugen Althager, bu yapıtta okuyucun karşısına çıkmaktadır. Auschwitz'ten sonra yaşama geri döndüğünü düşünen Améry, Schiffbrüchigen'de ölen Eugen'e bir şans vermektedir. Bu figür üzerinde ısrar eden Améry ile meslek, yaş, içinde bulunduğu sosyal ve politik çevre ve maruz kaldıkları baskı, işkence gibi açılardan benzerlikler taşıması, yazara ait olan özelliklere sahip olması açısından tamamen özkurmacadır. Çünkü özkurmacada yazar, figür ve anlatıcının bir olup, yazarlar bu yöntemi kullanarak hayali yaşama girdikleri esnada gerçek isimlerini ve maskelerini saklı tuttukları gözlenmektedir. Burada gerçeğin ve kurmacanın tam olarak ne olduğunu sadece yazar bilmektedir.[245] "Hayal gücünün ham maddesi gerçeklik"[246] olduğuna göre Améry bu yapıtında olayları gerçeklik süzgecinden geçirerek bir kurmaca dünyası yaratmaktadır. Yaşadıklarını ve kendisinin yaşam felsefesi intihar etme gibi özellikle düşündüklerini Eugen figürü üzerinde somutlaştırmaktadır.

Toplama kamplarında yaşadığı işkenceler onun ölüm ve intihar hakkında düşüncelerinde bir takım değişikliklere neden olmaktadır. Kamptan kurtulmasından ve Belçika'ya geri dönmesinden sonra 1945 yılına ait olabileceği düşünülen "Die Festung Derloven" adlı yarım çalışmasında da Améry'nin intihar ve ölüm konusunda söz konusu bu değişiklikler yer almaktadır. Bu yapıtı derinden sarsan otobiyografik bir yazıdır.

[245] http://www.diginarrate.net/narrative/digital-autofiction-2/
[246] Gürsel Aytaç, Edebiyat Yazıları 1, Gündoğan 1999, Ankara, 101

Çünkü Eugen Althager de Améry'nin yaşadığı tüm işkencelere maruz kalmaktadır ve toplama kampında yaşananlar, işkence araçları ve yöntemler detaylı bir şekilde okuyucuya aktarılmaktadır. Bunun nedenini Sarlo şu şekilde açıklamaktadır:

> "Enine boyuna düşünerek hatırlayan anlatıcı önemli olanı ne atlayabilir ne de abartabilir, çünkü anlattıkları özel yaşamının bir sayfasıdır ve kendi gözleriyle bizzat tanık olduğu olaylardır. Bir tanıklıktaki ayrıntılara hiçbir zaman sahte gözüyle bakılmamalıdır, çünkü aslında hakikat ayrıntılardadır, hatta ayrıntıların üst üste gelmesinde ve tekrarındadır."[247]

Bu bağlamda Belçika'da Breendonk toplama kampında maruz kaldığı, yaşadığı sorgulamaların, işkencelerin kurmacaya dönüştürülmüş halidir. Toplama kampı öncesi ve sonrası olmak üzere iki tip Jean Améry vardır. Çünkü işkence ve tutukluluk yaşantılarına maruz kalan bireylerin yaşamlarında bir tür *"prizma etkisi"*görülmektedir. Bu insanların yaşamöyküleri -artık- işkence ve tutukluluk yaşantılarının prizmasında yansımaktadır. Burada küçük yaşantı parçacıklarına ayrılmaktadır. Bu tür bir olağanüstü yaşantı prizmasında parçalara bölünmüş "her bir yaşam öyküsü parçacığı, her bir anı, bir diğeri için –artık- bir yabancı cisim, bir *"başkası"*özelliği taşımaya başlamaktadır. Bu durumda, işkence öncesi yaşam ve anılar ile işkence sonrası yaşam ve anıların birbirlerini yoksama eğiliminde oldukları izlenmektedir…. İşkence, tutukluluk, kaçak yaşam koşulları gibi ağır örselenme durumlarında, benlik bilinci, ciddi biçimlerde güçsüzleşmekte, yeni bir kişilik değişimini zorunlu kılmaktadır çok kez.[…] Toplama kampı, işkence, tutukluluk yaşantıları üzerine önemli deneyimleri olan pek çok araştırmacı, bu olağanüstü yaşantıların etkisiyle, korkulu, edilgen, depresif, öfkeli, tedirgin, kuşkulu kişilik değişikliklerinin söz konusu olabildiğini tesbit etmişlerdir.[248] Dolayısıyla Améry, zamanla aksesuarı haline gelen ölüm ve intihar düşüncesini yapıtlarında da belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır. Aynı şekilde iki tip Eugen Althager vardır: Birinci Dünya Savaşı'nın sadece etkilerini yaşayan ve İkinci Dünya Savaşı'nı bizzat yaşayan Eugen Althager. Sayfalarca süren bu işkence anıları, detayları onun yaşadığı acılara da gönderme yapmaktadır. Aslında Breendonk toplama kampı esiri olan Althager, işkence karşısında aklın yetenekteki gücü üzerinde düşünmektedir. Die Schiffbrüchigen adlı romanının yeniden kaleme aldığı bu yapıtta Améry için akıl sınır tanımamaktadır. Kurmaca figürü vasıtasıyla kendi işkence dolu anılarını dile

[247] Beatriz Sarlo, *Geçmiş Zaman Bellek Kültürü ve Özneye Dönüş Üzerine Bir Tartışma*, Metis Yayıncılık, İstanbul 2012, 47.
[248] Teber, 39-40-41.

getirmektedir. Alter Ego Althager tarafından tinin madde üzerindeki mutlak gücü ve zaferi sergilenmektedir.

Jean Améry'nin "Die Festung Derloven" adlı bu çalışmasının üst başlığı "Reise um den Tod in 80 Stünden"[249] isimli bir roman fragmanı yer almaktadır. 1945-1948 yılları arasında yazıldığı tahmin edilen ve sadece Projeden ibaret kalan bu çalışmanın içerisinde kahramanı Eugen Althager olan ortak temalara çerçevesinde bir takım öyküler yazmaktadır: "Reise um den Tod in sieben Tagen"[250], "Die Dornenkrone der Liebe"[251], "Heinrich Greyt"[252], "Die Selbstmörder"[253], "Das Ende des Schriftstellers Heinrich von Kleist."[254], "Die Eingemauerten". Söz konusu çalışmaların figürleri ortak olup bir sonraki yapıtı için tamamlayıcı görevi üstlenmişlerdir. "Die Festung Derloven"de Eugen savaş sonrasında kendisine işkence eden kişinin hayalini canlandırdığı zaman elinde olmadan Odette[255] adındaki sevgilisiyle bağlantı kurmaktaydı. İkisinin arasındaki yakın bağlantı nedeniyle işkenceci Altenhof ve vefasız sevgilisi Odette Eugen'in zihninde tek bir vücut olmaktadır:

> E.A.'in yaşamında kötü şeyler cereyan etmekteydi, fakat sadece bu ikisi esas itibariyle ve örnek teşkil edecek olan ıstırabı ona getirdi: Odette ve Altenhof. Bir zamanlar ölümü ona getirmek üzere olan yanlış kaynamış alt çeneye sahip adamdı, bugün ise onu yok etmek üzere olan sarışın bir kız çocuğuydu. […] Aslında onun ölümünde hiçbirşey yoktu, kuşkusuz sadece huzurlu bir yaşamın peşinden gitmek için kendisi tarafından rahatsız edilmemeyi istemekteydi. (s.596)

---

[249] Söz konusu bu çalışma manuskript halinde DLA'da bulunmaktadır. [Erişim No: 81.1349]

[250] Améry'nin Erzählung olarak tanımladığı söz konusu bu çalışma manuskript halinde DLA'da bulunmaktadır. Bu yapıtın diğer adı "Eine Europäische Tragödie" dir. [Erişim No: 81.1246]

[251] Yayımlanmamış olan Die Dornenkrone der Liebe(1945) Améry'nin ilk anı romanı taslağıdır. Yine kurmaca bir figür aracılığıyla Améry'nin Breendonk toplama kampındaki işkence ve acıları dile getirilmiş, sonunda kahramanın zihnine intihar düşüncesi yerleştirilmiştir. Genel olarak Améry 175 sayfalık bu çalışmalarının bütününe Eugen-Althager Komplex adını vermiştir. [DLA Erişim No: 81.1349]

[252] Schauspiel. DLA'da bulunmaktadır [Erişim No:81.1220]

[253]1946/1947 yıllarında yazılan geçici olarak "Die Selbstmörder" başlığını verdiği film senaryosu DLA'da bulunmaktadır [Erişim No: 81.1222]

[254] DLA'da bulunmaktadır. (Erişim No: 81.1242]

[255] Améry, çağın problemi olan intihar olgusunu ve genel olarak bağlayıcı ve nesnel gerçekliğin kaybını "Die Selbstmörder" adlı çalışmasında Eugene ve Odette figürleriyle aktarmıştır. Kriminal bir arayış içinde oluşturulan mahkemede İntihar eden Odette'nin nedenleri araştırılmaktadır. Odette burada Otuz yaşlarında genç bir bayan, dünyanın sınır bölgelerinden gelen kibar fahişedir. Zeki ancak kendisini geliştirmemiştir. Kaprisli; bazen aniden titreyerek gülmeler patlak veriyor. Orta boyda, sarışın, çok narindir. Eugen ise EUGENE - Yaklaşık otuzlu yaşlarında başarısız ve kanıtlanabilir bir kazancı olmayan bestekar. Kibar ve kendisini geliştirmiştir. Kuvvetsiz, sinirli ve aşırı duyarlı biri ve belirsiz bir figüre sahip. Çoğunlukla alçak sesle dostça alaycı bir tonda konuşur. Dış görünüşü: alçalmış/düşmüş bir orta sınıf ve açıkça görülen fakirlik/parasızlık arasındadır. Psikolojik bir çalışma olan bu yapıtta Dıştaki TEMEL SORUNLAR sonuna kadar bilinmeyen katilin arayışında bulunur; içteki temel sorunlar ise olay örgüsü esnasında KENDİSİNİ KEŞFEDEN BİREYLERİN DÜŞÜNSEL OLARAK SIRLARININ AÇIKLANMASIYLA aktarılır. (Jean Améry, Die Selbstmörder [DLA Erişim No: 81.1222] s.1)

Odette Eugen'den ayrılmaktan başka bir şey yapmamaktadır. Diğeri ise Eugen'in kollarını burkmuş ve derisinden kan çıkmasını sağlamaktadır. Eugen "yaşayan bir insanın böylesine bir et yığını haline dönüştürülebileceğini ve dolayısıyla daha yaşarken yarı yarıya ölümün avı olabileceğini ancak işkence sayesinde öğrenmektedir."[256]

> Her iki güç kaybolmaya başladığında ona göre saniyeler geçmişti, bu yüzden Odette'nin çene doğrultusunun aniden değiştiği bebek yüzü, kalbine bir yumruk darbesi ile tehdit etmiş gibi görünüyordu. (s.597)

Odette'nin Eugen'i terk etmesi, bireysel özgürlüğü sonucu alınmış bir karardı. Öte yandan çıkarmış olduğu tüm çatırtı sesleri eşliğinde Eugen'in kollarını tersine çevirip yerlerinden çıkarmasıda Gestapo[257]'nun özgürlüğüne aittir. Aslında bu özgürlük hiçbir zaman Bay Walter Altenhof'a değil de, bilakis tamamen onun amirlerine ve üst mevkiye ait olan bu özgürlüğü, Altenhof savaş suçluları için yapılan mahkemede ödemek zorunda kalmaktadır. Eugen hem Odette'nin hem de Gestapo'nun özgürlüklerinin kurbanı olarak şimdi Derloven'deki halinden daha acınası bir durum içerisindedir.

Derloven toplama kampında tutsaklığındaki işkence ya da Odette'ye olan tutsaklığındaki işkencede bulunan ölüm tesellisi değildir ve kesinlikle özgürlük vaat etmemektedir. Derloven'in ve dikenli telle çevrili flaman düzlüklerin ötesinde ve Odette ve onun sadakatsizliği sayesinde odanın köşesinde bekleyen terk edilmişliğin ötesinde ölüm çok anlamsız kalmaktadır. (s. 602)

2.2.2. Nasyonal Sosyalist Öğeler

Yahudi olan Jean Améry'yi, büyüdüğü ortam onun Yahudi olmasına izin vermemektedir. Bir Alman gibi büyüyen Améry, Hitler'in ırkçı politikasının hâkim olduğu yönetimi altında Yahudi dinine mensup insanlara yapılan psikolojik baskı ve fişlemeye maruz bırakılmaktadır. Antisemitler onu Yahudileştirmektedir. Améry'nin dikkatini çeken önemli bir nokta 1933/34 tarihlerinde meydana gelen iç politik olaylardır. Özellikle 15 Eylül 1935 tarihinde yürürlüğe konulan insanları Alman ve Yahudi olarak sınıflandıran Nürnberg yasaları, gittikçe çaresizlik içine düşen Améry'nin

[256] Améry, 2015, 62.
[257] Açılımı Geheime Staatspolizei olup 1933-1945 yılları arasında faaliyet gösteren gizli Nazi polis örgütü demektir.

de siyasi ilgisini uyandırmış ve otoriter ve aydınlanmacı karşıtı ilerlemelere karşı ömür boyu sürecek olan tetikte olma haline neden olmaktadır. Nasyonal Sosyalistlerin Yahudi karşıtı bu Nürnberg yasaları, Yahudi seleksiyonun başlangıcıdır. Yahudilerin ötekileştirilme süreci de hız kazanmaktadır. Bu yasalar Améry'i de Yahudi olarak damgalamaktadır. Oysa Améry'e göre toplum onu Yahudi olarak görmekteydi, kendisi değil. O sadece verilen hükme uymak zorunda kalmaktadır.[258]

Dünyaya karşı duyduğu güvenini yitiren Améry için Yahudi olmak onu yabancılaştırmış ve yalnızlaştırmaktadır. Çevresine karşı yabancılaşmış ve yapabileceği tek şey bu yabancılıkta dik durmaya çalışmaktır. Okuduğu ya da çevresinden işittikleri uyarınca Yahudi halkı tembel, kötü ve çirkindi, dış görünüşleri ile dokunduklarını bozmaya yeterdi. Bu yüzden onların yapabileceği tek şey ölmekti. Yahudi olmak en başından beri Améry için izne çıkmış bir ölü "*öldürülmesi gereken, ancak yalnızca bir rastlantı sonucu olması gereken yerde olmayan kişi anlamın*"[259] kazanmaktadır. Bu bağlamda Cioran da intihar konusunda genel olarak tüm insanların ümitsizliğe talim eden ve kendini kabullenen cesetler olduğunu ifade etmektedir.

Antisemitizm'e göre Yahudilik tedavi edilemez bir hastalıktır. Yahudi biri ise "kötülüğün ta kendisidir. Eğer bazı erdemler edinmişse bile, bunlar da sadece Yahudi olduğu için, onda kötülüğe, kusura dönüşmektedir. Elinin emeği onun uğursuz damgasını taşır, bir köprü yapmışsa, ilk ayağından son ayağına kadar uğursuzdur, çünkü Yahudi elinden çıkmaktadır. Aynı iş bir Hıristiyan elinden çıkarsa başkadır, bir Yahudi'nin elinden çıkarsa başka. Yahudi dokunduğu her şeye bir kötülük, ancak şeytanın bildiği iğrenç bir şey bulaştırır. Almanlar her şeyden önce, hahamlarla plajları Yahudilere kapamışlardı. Bir Yahudi'nin bedeni girerse, bütün su pis olur sanıyorlardı. Yahudi soluduğu havayı bile zehirler, vebalardı."[260] Bu durum karşısında yaşadığı güçlükleri ifade eden Améry "Yahudi Olmanın Zorunluluğu ve İmkansızlığı Üzerine" adlı makalesinde kendi Yahudi kimliğini Holokost kurbanı olarak ötekileştirilen ve yabancılaştırılan bir olgu olarak tasvir eder:

> "Ben yalnızca kendi adıma konuşabilirim – ve belki dikkatle de olsa, sayıları şüphesiz milyonlara varan, Yahudiliklerine doğal bir afet gibi maruz bırakılmış ve buna bir Tanrıları, bir tarihleri, bir Messih ya da ulus beklentileri olmaksızın dayanmak zorunda olan

[258] Wolf, 173.
[259] Wolf, 116.
[260] Jean Paul Sartre, *Yahudi Sorunu,* İleri Yayınları, 2005, 33

> çağdaşlarım adına söz alabilirim. Onlar için, benim için Yahudi olmak, dünün trajedisini içsel bir baskı gibi hissetmek demektir. […] Kendime ve beni kendilerinden biri gibi görmeyen dindar ve milliyetçi Yahudiler de dahil olmak üzere, tüm dünyaya "Ben bir Yahudi'yim," diyorsam, burada o Auschwitz numarasının özetlediği gerçekliği ve imkanları kastediyorum."[261]

Holokost'un duygusal ve tinsel etkisi kamp mağduru bireyler dışında hiç kimseye bir şey ifade etmez. Améry'ye Holokost kurbanı olarak imkânsız görünen durum kendisinden sonra gelecek olan nesillere daha tehlikeli ve sakıncalı olması gerekmektedir:

> "Felaket tüm Yahudiler için bir referans noktası oluşturuyor olsa da, o feci olayı olduğu ve yine olabileceği haliyle yalnızca bizler, yani kurban edilenler, zihnimizde canlandırabiliriz. Diğerlerinin duygudaşlık kurmalarının önünde bir engel yok. Dün kendi başlarına gelmiş olabilecek veya yarın gelebilecek bir kader üzerine uzun uzadıya düşünebilirler. Onların bu düşünsel çabasını saygıyla karşılarız, ancak bu, kuşkucu bir saygı olur ve onlarla konuşurken çok geçmeden suskunluğa gömülür ve kendi kendimize mırıldanırız: Devam edin, iyi insanlar, istediğiniz kadar kafa patlatın, yine de fili tarif eden körler gibi konuşuyorsunuz."[262]

1943 yılından sonra Auschwitz toplama kampında yaşadığı işkenceler ve acılar ayrıca Yahudi olduğu için kendisini "*kurbanlık hayvan*" olarak düşündüğü kabullenerek kendisini kaderine boyun eğdi. Artık ne din inancı vardı Améry'de ne de hayatın herhangi bir olumlu varoluşsal algısını yakalayamadığı Yahudiliğe ait gelenek.

> "Yahudiler, Yahudi oldukları için, sadece bu nedenden, takibe alınır, soruşturulur, tutuklanır, sürgün edilirdi. Bu yüzden geçmişe baktığımda bana öyle görünüyor ki, düşman tarafından sadece bir Yahudi olarak değil aksine bir direnişçi yakalanmak isterdim."[263]

Bu yapıtın mekânı Anvers yakınlarında bulunan Derloven adında bir toplama kampıdır. Gerçek gerçekliğe gönderme yapılmak suretiyle Améry'nin Belçika'da bulunan Nazi'lerin işkence kalesi olan Breendonk için kullandığı bir takma isimdir. Derloven toplama kampı, Geheim Staatspolizei tarafından yönetilen ve içerisinde Belçika direniş örgütü üyelerinin de yer aldığı aynı zamanda Avrupa'nın en kötü ve en cani toplama kampıdır. Eugen tahmin ettiği başına geleceklerinin en kötüsü olduğuna inanmamaktadır. Ona göre zaten her bölge kendi içerisinde en kötü ve en cani kampını barındırmaktaydı. Ancak Derloven çok farklıydı. Çünkü

---

[261] Améry, 2015, 125-126.
[262] Améry, 2015, 124-125.
[263] "Mein Judentum" in Ausfaztze zur Politik und Zeitgeschichte, 41.

> Derloven, ölümün, yavaş ve hızlı sürülen, açlıktan ve soğuktan ölümün, aniden gelen felcin, omurilik ve boyun kırılması sonucu gerçekleşen ölmenin, işkence ile idam edilmenin, tabancadan çıkan mermi ile ya da tekmelere maruz kalma sonucu ölmenin, kurala uygun bir şekilde uygulanan kurşuna dizilmenin oldukça insancıl ölümün savaş meydanıydı. (s. 585-586)

Bahsedilen bu ölüm çeşitleri ve Eugen'in ölümle burun buruna geldiği anlar daracık bir zamana sıkıştırılmış ölüm tehlikeleriydi aslında. Eugen toplama kampına getirilmeden önce kendisini ölüme yakınlaştıran sporlar yapmasını ve bu tür deneyimlerini Shneidmann intihar olarak yorumlamaktadır. Çünkü isteyerek yapılan çok tehlikeli sporlar dolaylı bir intihardır. Oysa toplama kampında bireyin ölüme yakın olduğu anların süresi kişiye çok uzun gelmektedir.

> Althager Derloven'in tecrit odasında gerçekten siyah gözyuvalarından ölüme bakmıştı, bakışı derinden ve mahkûmiyetinin soğukkanlılığı ile dalmıştı, öyle ki bugün bile gözlerinde arkadaşı Hein'ın gözlerine yansıyan siyah bir anı hala yaşamaktadır. (s.586)

Simone de Beauvoir'in bir sözüne istinaden yaşamda var olmak için büyük bir avantaj olarak tanımladığı şeyi, Améry hayatta kalmayı başaran bireylerin hayata yeniden başladıktan sonra sahip oldukları bu avantajı, ölmeden önce yabancılaştırır, ama düşmanlaştırmaz. […] Ölümden önce yalnızlık iki türlü yabancılaşmayı içerir: hayatta kalmayı başarabilenin karşısında gerçekleşen yabancılaşma ve öte yandan kelimenin asıl ve en üzücü anlamında yabancı olanın karşısındaki yabancılaşma.[264] Eugen de toplama kampından kurtulmasından uzun bir süre savaş ve savaşa dair anıları nadiren ve isteksizce düşünmesi onun bu yaşantısına yabancılaşmaya başladığının göstergesidir. Bunun bir başka nedeni ise aklında kalanların acı dolu anılar olmasından kaynaklanmamaktaydı, aksine kişiliği belirleyen bu iki hayat yolu ona hiçbir zaman ait olmamıştı. Çünkü "Düşünmek büyük bir şaşkınlıktan başka bir şey değildir. İnsan dayanabilmiş olduğuna, o gümbürtünün bedenini oracıkta berhava etmemiş olmasına, zincirli elleriyle sıvazlayabileceği bir alnın hala açılabilen ve kapanabilen bir göze, eğer şimdi bir aynaya bakabilme imkânı olsa, yine o alıştığı hatlarını sergileyecek olan ağzına şaşırır."[265] Onun yaşadığı bu çağa ait bilgisi Hölle-Dokumentar olarak isimlendirdiği dini açıdan dehşete düşmüş halka, iğrençlikleri gazete makaleleri, Belsen, Mauthausen, Buchenwald, Auschwitz, Derloven'i aktaran sayısız cehennem kitapları

[264] Jean Améry, *Alleinsein vor dem Tode,* Rundfunkmanuskript DLA.
[265] Améry, 2015, 61.

aracılığıyla hoş bir uzun metrajlı filme girişi olarak gösteren haftalık sinema programı aracılığıyla kendisinden çalınmaktadır. Bu kendisin de bizzat yaşadığı bir kitlenin kaderiydi, bu aynı zamanda açlık, üşüme, vücut ağrısı gibi temel duygular tarafından etkilenen röportaj kaderiydi. Kişiliksiz ve oldukça tipik bir tarz olan bu kader onu hiç ilgilendirmiyordu. (s.593)

Kırbaç darbelerinden çıkan sesler, işkenceye maruz kalan bireyin acıdan kaynaklanan, bir hayvana benzer çıkardığı sesler ve Gestaponun sorgu ve işkence ensesindeki naraları işitsel bir nitelik kazanmasına neden olmaktadır. Ayrıca ilk darbın etkisinde birey "boğuk bir gümbürtü işittiğini sanır ve nihayet bu gümbürtü genel bir uğultuya karışarak söner." Bunun sonunda "nihayet tutuklu bu akustik dünyaya alışmaktadır ve bundan iki ay sonrasında her yeni gün başlangıcında yeni sorgulamalar uyuşturmuş ve ona unutturmuş gibi göründükleri için, o tüm zekâsını harcama sırasında kuramsal-felsefi deneyimler hakkındaki her şeyi zorla-kasıtlı unutmada ölüm sorunu ile uğraşmaktaydı.(s.600)

Toplama kampında hücresinde sadece ölümü, kendisine verilecek olan idam kararını beklemekteydi. Ancak "o anda idamdan korkup korkmadığının farkında değildi. Sadece Kendi eliyle gerçekleşen ölüm ile ona engel olmanın daha vakur tabiri caizse daha rahat olduğuna inanmaktaydı." (s.600). Onun adını hücre duvarını örmek için kullanılan tuğlaya yazarak acı veren melankoli ruh hali ile Agathe ile vedalaşan Eugen, kendisinden önce orada kalanların da benzer bir şekilde tuğlalara tırnaklarıyla yazılar yazmış olduğunu fark etti. Bir tuğlanın üzerinde "Moeder waarom leven wij"[266] kaba Flaman çiftçi diline ait bir cümleydi bu.

Toplama kampında sürekli ölülerle içli dışlı olma hali Nekrofili olmasını sağlayabilir. Ölüm ve ihtimali ile yaşamak ölümün Eugen'in arkadaşı haline getirmektedir:

> Bir zamanlar E.A. ilk kez dışarıdan kendisine sessiz adımlarla yürüyen ölüm ile uzun ve neredeyse içten bir konuşma yapmıştı. (F.D. s.586)

[266] Anvers'te dünyaya gelen, 1944 yılında yine Anvers'te Almanlar tarafından yapılan roket saldırısında yaşamını yitirmiş Lode Zielens alt sınıfa ait bir yazardır. Sosyal ve ahlaki açıdan haksızlığa uğrayanlara karşı sempati besleyen Zielens'in "Mutter, warum leben wir?" adlı çalışmasında ve diğer romanlarında alt sınıfa ait sorunlar ele alınmıştır. (bknz. Theo Hermans, *A Literary History of the Low Countries*, Camden House, Rochester 2009, 555)

> Bazı şeyleri yoluna koymak için soruşturmanın cereyanı hakkındaki söylentileri angaje edebilirdi, şansın varlığı hakkında düşünüp ölüm ile arkadaşlık kurabilirdi. (F.D. s.595)

Hiçbir şey bilmeyen ancak sorgulama esnasında konuşması gerektiği vurgulanan suçlu kendisini kurtarmak için kurmaca dünyasına aitmiş gibi hissetmektedir:

> Ağızları açık bir şekilde memurlar A'nın ilginç röportajlarını dinlediler. Bu, aklın madde üzerindeki mutlak zaferiydi: Tutuklu masal anlatıcısı, Suç romanı yazarı olmuştur – ve onların sıkıcı mesai saatlerini kısaltan bu adam için gelişen bir yakınlık, bu memurları ele geçirmişti. (s.595)

Toplama kamplarında meslekler açısından da bir ayrıştırma söz konusuydu. Bireyler sahip oldukları meslekler onların ömrünü belirlemektedir. Kamplarda yaşama hakkına sahip olmak için "meslek temsilcilerinin çok kötü koşullarda çalıştırıldıkları söylenebilir. Bu nedenle de pek çoğu mesleklerini gizlemeye çabalıyordu. Azıcık da olsa el becerisine sahip olan ve ilkel aletlerle çalışmayı becerebilen herkes, gözünü karartıp kendini bir zanaatkâra dönüştürüyordu.[…] gazeteci kendini muhtemelen bir matbaa dizgicisi olarak tanıtıyordu."[267]

> A'ya mesleği sorulduğunda gazeteciliği hakkında hiçbirşey duyulmasını istemiyordu, aksine bir Germanist olduğu cevabını veriyordu. […] Bunun üzerine memur hadsiz bir uyarma ile ona gözlerini dikerek baktı, böylelikle A. onun Tanrı Baba ya da Alman Deniz Kuvvetlerinin büyük amirali olduğunu anlatacaktı – ve ardından ellerinin ayası ile aşağılayıcı bir tokat attı. (s.598)

Germanist bir Yahudi fikri SS Subaylarına çok ağır gelmektedir. Oysa Alman kültürü ile ilgilenen bir Yahudi esirin mesleği sorulduğunda

> "Yardıma çağırmak istediği şey ne olursa olsun, düşmana aitti, ona değil. Beethoven […] Berlin'de Furtwängler'in şefliğinde seslendirilmişti. […] Novalis hakkında Völkischer Beobachter'de makaleler yayımlanıyordu. […] Nietzsche sadece Hitler'e değil […] Ernst Bertram'a da aitti.[…] Merseburg Büyüleri'nden Gottfried Benn'; Buxtehude'den Richard Strauss'akadar tüm düşünsel ve estetik servet, düşmanın tartışılmayan ve tartışılamayacak mülkü haline gelmişti. Mesleği sorulan bir kamp arkadaşım, anlamsız bir biçimde gerçeğe sadık kalarak 'Germanist' olduğunu söylemiş ve bu nedenle SS komandosunun dehşet verici bir öfke patlamasına maruz kalmıştı."[268]

[267] Améry, 2015, 15-16.
[268] Améry, 2015, 21.

2.2.3. Otobiyografik Unsurlar

Toplama kamplarında sadece fiziksel açıdan değil, ruhsal zedelemeye uğramış bireyler yeni icat edilen "Toplama Kampı Sendromu" adı altında toplanmaya başlar. Bu hastalık tablosu, bireyin kişiliğini oluşturan figür özelliklerinin de zarar gördüğünü, belirtilerinin de asabi bir hareketlilik ve düşmanca bir içe çekilme olduğunu iddia eder. Her açıdan birey "çarpılmış"tır.[269] Ancak Améry, hınç duygularını yeniden gözden geçirdiğinde sahip olduğu tedavisi olanaklı olmayan bir ruh hastalığından mı kaynaklandığı yoksa histeri mi olup olmadığını sorar.[270] Yaşadığı, duyduğu ve unutulması zor gerçekliğin kendisine verdiği yüktür hınç duygularını oluşturan. Yaşamının son anına dek akıl rahatsızlığı sorunu yaşamamaktadır. Friedrich Nietzsche ise hınç duygusunu şu şekilde tanımlamaktadır: "… hınç duygusu gerçek tepkiden, eylemin tepkisinden aciz, kendilerini hayali bir intikamla avutan varlıkların duygusudur."[271] Améry Yahudiler hakkında olumsuz sözler sarf edenlere ve hınç duygusuna karşı tamamen olumsuz bir yargıya varan Nietzsche'ye karşı hınç duygularını beslemesi gerekir. Her şeye rağmen geleceğe umutla bakan Améry'nin beslediği bu hınç duygusunu "cürümü suçlu açısından ahlaki bir gerçeğe dönüştürmek; onu kendi canavarlığının hakikati içine çekmek"[272] görevini de aklından hiç çıkarmaz.

Eugen Althager Jean Améry'nin adeta Alter Ego[273]'sudur. Eugen Améry'ye çok benzeyen bir başkasıdır. Bu yapıtta dolayısıyla Améry ve Eugen ikilisi düşünülerek yaşantılar aynı ancak kişiler farklıdır. Okur burada yapıtın baş figüründen hareketle aslında yazarı ve onun yaşamını öğrenir. İkisini duyg ve düşünceleri, yaşantıları, hınçları aynıdır.

Eugen'in tutulduğu Belçika'nın kuzeyinde yer alan Anvers ve Mecheln civarında bulunan Derloven, aslında yine Belçika'da bulunan Breendonk toplama kampını temsil etmektedir. Améry 2 Kasım 1943 tarihine kadar kaldığı Breendonck toplama kampında işkenceye maruz kalmaktadır. Kampın bulunduğu yer şu şekilde tasvir edilmektedir:

> Tarlalar kahverengi, mavi ve altın sarısı olup çok ince bir şekilde sınırları çizilmiştir. […] Flaman gökyüzü her yere yayılmıştı, bu biraz tekdüze olan ve resmetmeye değer

[269] Améry, 2015, 94.
[270] Améry, 2015, 128.
[271] Améry, 2015, 93-94.
[272] Améry, 2015, 97.
[273] Jean Améry bu yüzden bu isim üzerinde diretmiştir. Ego=Eugen Alter=Althager.

> bulunmayan manzaraya benzersiz ve kendisine özgü damgasını veren flaman ışık bulunuyordu: mat gümüş renkte, nemli ve boğuk bir şekilde kendisinde bir esrarengiz duruma dönüşen flaman ışığın yeryüzüne sızdığı belirsiz yüzeylerde gri, mavimsi, altın sarısı ve bronz renkli ürperten bir gökyüzüydü bu. (s.583)

Eugen Althager için Derloven'in donanımı 1943 yılının yaz mevsiminde korkunç bir efsaneden daha korkuncu buna rağmen daha teskin edici ve rahatlatıcı bir gerçekliğe dönüşmektedir. Artık savaş değil, politik amaçların yeridir Derloven. Améry İşkence adlı denemesinde tasvir ettiği Brenndonk ile Die Festung Derloven yapıtında dile getirilen kamp arasında şu benzerlikler dikkat ekmektedir:

> "Brüksel ve Anvers şehirlerini birbirine bağlayan yolun tam ortasında yer alan Breendonk kalesi […] Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma bir kaledir. […] Alman işgali altında bir tür küçük toplama kampına ya da Üçüncü Reich jargonundaki adıyla *Auffanglager*'e dönüştürüldü."[274]

> Derloven toplama kampı […] Anvers'te bulunan askeri kemerin küçük ve biraz harabeye dönüşmüş bir kalesidir, 1914-1918 savaşında top saldırılarında gururlu ve melankolik bir ifade vererek ateş denemelerinden başarıyla kendisini kanıtlamıştır. […] Vesting Derloven' den ya da Fransız Belçikalıların adlandırdığı gibi [Delauvine] kalesinden Derloven toplama kampı doğmuştur. (s.583-585)

"Die Festung Derloven" de 23 Temmuz 1943 tarihi Eugen'in işkenceye maruz kaldığı ve yenildiği andır. Aynı zamanda söz konusu bu tarih Jean Améry'nin de belleğinde yer etmektedir. Améry ve Eugen'in o tarihte yaşadıkları anlar şu şekilde tasvir edilmektedir:

> O, daha önceden söz konusu olduğu 23 Haziran 1943'te işkenceye maruz bırakılmıştı. […] Eugen Althager'e klasik bir işkence uygulandı: elleri ayakları bağlandı ve arkasından ellerini bağlayan çelik kıskaçlarla on inç uzunluğunda odanın tavanından makarayla sarkan zincirde bağlandığı demir askıya asıldı. Bu zincir çekiliyordu ve kol eklemlerinin çıkmasını önlemek için suçlunun yaklaşık yerden bir metre yükseklikte asılı haldeyken arkasından 63 kilogram[275] olan kendi ağırlığını tüm kaslarının var gücüyle tahammül etmesine dek bağlı olan elleri arkasından yukarıya doğru yükseliyordu. […] güç bir şekilde taşıyabildiği kendi ağırlığının omuz eklemlerine verdiği acı dayanılmaz olmaya başlamıştı. Ter alnından dökülüyordu, hırıltılı bir şekilde nefes alıyordu ve açıkça bu durumun oldukça yeterli olduğunu, buna son vermek zorunda olduğunu hissediyordu. […] Bu aynı zamanda en aşırı bir işkencenin edimidir, - uzun süreli kol burkulması acısına katlanmak zorundaydı. […] Kollar çıkmış ya da çoğu kez eklem yerlerinden gürültüyle dönmüştür. (s.586-588)

[274] Améry, 2015, 39.
[275] Jean Améry toplama kampından kurtulduğunda 45 kiloya kadar düşmüştür. (Améry, 2015, 65)

> "Tepede bir makara içinden geçen, alt ucundaysa kalın, güçlü bir kanca taşıyan zincir, mahzenin tonozlu tavanından sarkıyordu. […] Kanca, ellerimi arkamdan bağlayan zincire takıldı. Ardından zinciri benimle birlikte, zeminin yaklaşık bir metre üstünde asıl kalacağım biçimde yukarıya çektiler. İnsan böyle bir durumda, ya da böyle bir askıda, arkadan zincirlenmiş kollarını kas gücünün yardımıyal, kısa bir süre için yarı eğimli bir konumda tutabilir. Alnınızdan ve dudaklarınızdan bir anda terler fışkırır ve nefesiniz kesilir […] Bedenin çok sınırlı bir alanında, tek bir noktasında, yani sırt eklemlerinizde toplanmış olan can tepki vermez, çünkü harcadığı güç onu tamamıyla tüketmektedir. […] Ve derken sırtımda, bedenimin şu saate kadar unutamadığı bir çatırtıyla birlikte bir parçalanma gerçekleşti. Eklem başları yuvalarından fırladı. […] Aynı anda kamçı darbeleri de şaklayarak bedenime iniyor ve 23 Temmuz 1943 günü giymiş olduğum ince yazlık pantolonun üzerinden derin yarıklar açıyordu."[276]

Getto tepetaklak olmuş bir dünyadır ya da dönüşümlerin dünyasıdır. Başarmak isteyen birey, hazır ve istekli bir şekilde yenilgiye mahkûmdur.[277] Bir bireyin yaşayabileceği işkence, acı, nefret gibi olumsuz duygu ve tutumlar Eugen figüründe bütünüyle okuyucuya aktarılmaktadır.

> Çatırdadı ve takırdadı – ve omuzlarında sıra dışı, korkunç, tarifi zor ve aslında neredeyse hala hissedilen bir ağrı vardı. Neredeyse hala hissedilebilen […] çünkü E.A. daha sonra bu acıyı hatırlamak için boş yere çaba harcayacaktı. (s.588)

Kol kalınlığında bir metre uzunluğundaki kırbacıyla askıda sallanan kişiye vurmaya başlayınca acı dolu haykırmak artık kaçınılmaz olur. Çelimsiz vücudundan kendisinin de yabancı olduğu tıpkı aslan kükremesine benzeyen bir haykırma dışa vurur. Duvarlar yıkılmaya mahkûmdur. Ancak bu durum Alman işgal kuvvetlerinin düzenine karşı saldırılar düzenlemek zorunda kalan Derloven'in duvarları için geçerli değildir. Bu duvarlar karşı koymaktaydı. Bu seremoni yaklaşık yarım saat sürdü, ardından Eugen Althager baygın bir hale geldi. (Festung s. 589) Hücresine geri getirilen Althager vücudundaki morluklara ve akan kan damlalarını izlerken hissizlik duygusuna kapıldı birden. Ancak tek düşündüğü vatanıydı. Vatanı kendisine o kadar uzak olmamalı diye düşündü. Bu düşünceyle vatanına doğru yol aldı. O anda hoş duygularla yoğun ve güçlü bir ferahlık hissetti. (s. 589)

Kamp tutuklusunun ölüm düşüncesi ile özgür bir bireyin ölüme karşı tavrı birbirinden farklıdır. Bunun nedeni özgür olan birey için "ölmenin azabı, ölüm düşüncesini tümüyle massedemez. Özgür insan düşünebilir olanın eşiğine kadar

[276] Améry, 2015, 53.
[277] Jean Améry, Widersprüche, Dtv/Klett-Cotta, Stuttgart 1990, 202.

gidebilir, çünkü onun içinde küçücük de olsa korkudan arınmış bir alan vardır."[278] Oysa kamp tutuklusu için insanın aklıma ölümü getirecek olan acıtan ölüm dikenleri yoktur. Her türlü ölme biçimine kendisini hazırlayan, sürekli daha kötüsünün ne olacağını düşünen özgürlüğünü yitirmiş birinin ıstırap ve kaygı ile dolması nedeniyle ölüm korkusunu neredeyse hiç tanımamaktadır.

Améry'nin ölümü bekleme odası olarak tanımladığı hücresinde uyumaya çalışan Eugen'in gecenin bir yarısında başına gelenler korku dolu anlar yaşamasına neden olmaktadır. Bir el tarafından çekiştirilen yarı uykulu Eugen, yanında en az Naziler kadar acımasız köpeği ile birlikte SS subayı ile yüz yüze gelir. Şimdiye kadar tuhaf bir şekilde ölümden korkmayan Eugen o an gerçekten korkmaya ve endişelenmeye başlar. Yüzleşme, işkence, yeniden başlayacak şeytani sorgulama gibi başına gelebileceklerin ihtimalini kısacık bir zaman diliminde düşünmekten kendisini alamamaktadır. Subayın hala düşüncelerinde kalmaya devam eden Eugen'e sert bir şekilde adını sorması üzerine Eugen zihninde subaya aydın Batıdaki basmakalıp hitap şeklindeki gibi üçüncü çoğul kişi formunda nazikçe konuşması gerektiğini söylemektedir. Ancak kırbacıyla güç gösterisi yapan subay karşısında göğsünde oluşan ağrı nedeniyle o an adını söylemektedir. Devamında subayın ona son duası etmesi, yanında bulunan kişilerle birlikte onları avluya kadar takip etmesi gerektiğini ve onun orada kurşuna dizileceğini söylemesi üzerine Eugen tüm emirleri metanetle karşılamaktadır. Onun bu rahat tavrı diğer iki Flamanın hep bir ağızdan içten kahkahalarına ve "Ersossen, Swein" diye bağırmalarına neden olmaktadır. Ancak ölüme karşı dik durmaya çalışan Eugen üzerinde bu baskının bir tesiri olmamaktadır. Eugen yüksek sesle korkması gerektiğini söyleyen subaya kendisini endişelendiren bu güveni yalancı çıkaran bir sesle onaylamaktadır. Çünkü insanı tedirgin edecek ve bu şekilde ona son şakasına sebep olacak her şeyden uzak durmak istiyordu. (s.603-604) Kendisini cesur biri olarak görmeyen ancak ölümden korkmayan Améry de Eugen ile aynı anıyı paylaşmaktadır:

> "bir gün hücremden alındım ve bir SS komandosunun kurşuna dizilmek üzere olduğumu bana dostane bir kesinlikle bildirmesini mutlak bir sükûnetle karşıladım. 'Şimdi korkuya kapıldın herhalde?' dedi bana; kendince eğleniyordu. 'Evet,' diye cevap verdim, ama daha

[278] Améry, 2015, 33.

> çok nezaketen ve beklentilerini boşa çıkararak onu zorbalığa kışkırtmak istemediğim için söyledim bunu."[279]

Eugen'in yaşadığı bu deneyim esnasında son duasını etmesi için yapılan ısrarlara rağmen Vaterunser[280]'i Fransızca ya da Almanca ezberinden söylemenin uygun olup olmadığı konusunda kararsızlıklar yaşayan Eugen, ellerini birbirine kavuşturarak belirsiz ve Flamanca bir şeyler mırıldanmaya başlamaktadır. Onun bu durumu da karşısındaki üç askeri güldürmeye yetmaktadır. Duanın içeriğinde bulunan suç olgusuna istinaden Antisemitlere göre Yahudilerin suçlarının var olması ve bu var oluşları affedilecek bir durum değildir. Eugen'in dua ve din ile olan yakınlığını yazarın biyografisine de dayandırmak mümkündür. Agnostik olarak girdiği toplama kampından yine aynı şekilde çıkan Améry, kendisini kuşkucu-hümanist entelektüel olarak tanımlar. Ne politik bir ideolojiye ne de dine sıkı sıkı bağlanmaktadır. Kendisi gibi olan entelektüeller toplama kampında kendi felsefi, yazınsal ve sanatsal tanrılarına yakarıyorken, gerek ve politik açıdan bir gruba bağlı olan diğer tutuklular inandıklarından bir şekilde destek alıyorlardı. "Onların inancı veya ideolojileri, SS devletini düşünsel olarak yerinden oynatmalarını olanaklı kılan, dünya üzerindeki sabit noktayı kendilerine gösteriyordu."[281] Ayrıca bu kişiler "kampta tahayyül edilemez olanın sıradan bir olaya dönüşmesi karşısında şaşkınlığa uğramıyor ya da pek az şaşırıyorlardı. Tanrı'dan yüz çevirmiş olan insan, Auschwitz vahşetini yaşatmak ve yaşamak zorundadır. Diyordu inançlı Hıristiyanlar ve Yahudiler. Son evresine, yani faşizm aşamasına girmiş kapitalizm kaçınılmaz olarak bir insan kasabına dönüşmek zorundadır, diyordu Marksistler.[…] Şiddet görmek ya da gaz odalarında ölmek, İsa'nın tekrarlanan çilesi veya zaten beklenen politik şahadetti."[282]

Améry'nin düşüncelerine dinen yaklaştığımızda da o öteki konumunda idi. Musa'nın dinine karşı hiçbir bağlılık duygusu hissetmemekteydi.[283] Annesinin çocukluğundan itibaren kendisini bir katolik olarak yetiştirmesi ve gençliğinde de

---

[279] Améry, 2015, 34.

[280] İncil'de yer alan Matta bölümünden altıncı babının 9. ve 14. Ayetleridir: (Göklerdeki Babamız, Adın kutsal kılınsın […]Bize karşı suç işleyenleri bağışladığımız gibi, sen de bizim suçlarımızı bağışla. […] Bizi kötü olandan kurtar.[…] Başkalarının suçlarını bağışlarsanız, göksel Babanız da sizin suçlarınızı bağışlar.) *Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma* (Tevrat, Zebur, İncil), Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul 2001, 1198.

[281] Améry, 2015, 27

[282] Améry, 2015, 28.

[283] "Anti-Semiitismus Stachel Der Deutschen", Der Spiegel, Nr. 32/1966 [Erişim:http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-46408343.html 30.12.2012]

Alman edebiyatı ile yakından ilgilenmesine rağmen, kendisi de dini ve etnik açıdan oldukça karışık olan ailesi, çevresindekilere göre sadece bir Yahudi olarak görülmekteydi. Améry, diğer Yahudiler ile dini inanışa katılmak anlamındaki Yahudilikte kendisini umutsuz ve imkânsız bir durumda olarak görmekteydi. Çünkü zaten Yahudi kültürü hakkında oldukça az bilgiye sahip olması, İsrail'in Tanrı'sına inanmama şeklinde kendisini göstermektedir. Üstelik kendisini Hıristiyanlığa ait biri olarak görmektedir. Kendisini bir sinagogda hayal bile etmeyen Améry'nin çocukluğu, evde annesinin devamlı İsa'ya ve Meryem'e ettiği dualarla geçmektedir. O evde hiçbir şekilde İbrani Tanrı'ya bir yakarış gerçekleşmemektedir.[284] Evde Yahudi dinine ait olmasına müsaade edilmemiş olan Améry, tam olarak Hıristiyan da olamamaktadır.

Ölüm ve ölüm dşüncesiyle bağlantılı olarak Améry işkenceyi anlattığı makalesinde "Bu zindanda yadırgatıcı bazı demir gereçler durur etrafta."[285]der ve bu demir parçası ile Eugen yaşamına son vermeye çalışmaktadır.

2.2.4. Korku Olarak İntihar

Yaşamak intihar etmek için yeterli bir sebeptir. Gettodaki yaşam ilkesini korumak isteyen bireyin nihayetinde ölümü kabul etmek zorunda olmasında ve genel olarak ahlaki yapısını sağlam tutması gereken bireyin de İntikam gibi görünüşte kötü olanı sistemine kabul etmek zorunda olmasında diyalektik bir durum yatar. Améry'e göre ölüm kabul edilmelidir, ancak bu ölüm başka bireyler tarafından karşı koyamadan yaşamı söndürülen kurbanın ölümü değil, gettodaki tutuklunun özgür bir şekilde kendi elleriyle yaşamına son vermesindeki ölümü kabul eder. [286]

Toplama kamplarında yaşamak ise her gün ölüme yaklaşmak demektir. Yaşamak, ölümle aynı odada uyumak ve yine aynı odada uyanmak demektir. Yaşamak, ölümün nefesini ensende hissetmek demektir. Buna göre yaşamak ve ölmek ayrı düşünülmesi gerek bir durum değildir. Buhranları yaşamış olan toplumlarda yaşamak, ölmek demektir. O yüzden toplama kamplarındaki Yahudiler intihara başvurma gereğini hissetmiyorlardı. Ancak bu mekândan ve kendilerine yapılan ölümcül muamelelerden

[284]Jean Améry, *At The Mind's Limits Contemplatıons By A Survıvor On Auschwıtz And Its Realıtıes,*Indiana University Press, Bloomington 1980, 83.
[285] Améry, 2015, 40.
[286] Jean Améry, Widersprüche, "Im Warteraum des Todes", Dtv/Klett-Cotta, Stuttgart 1990, 202.

uzaklaşıp, kendilerini "normal insanların" yaşadığı günlük hayatta nefes aldıklarını fark ettikleri anda, aslında koca bir boşluğun içinde düştüklerini idrak ederler. Toplama kampında olanları unutmak ve unutturmak olanaklı değildir. Bunun düşüncesiyle yaşarken vicdan problemi söz konusudur. Neden ben de ölmedim? Yaşamayı hak etmemin sebebi nedir? Diğerleri kül olurken neden ben buradayım? Bu noktada vicdan ve söz konusu bu sorular daha ağır basmaya başlar ve özellikle aydın kimliğindeki düşünen insanlar "normal hayatta" yerinin olmadığını n bilincine varırlar. Homeros'un "insan iradesi, Tanrı iradesinden de üstündür." düsturu kişinin yaşamına Tanrı'dan önce kendisinin son verebileceğini ifade eder. Aydın kişi de bilinçli bir şekilde yaşamına son verir. Tıpkı Jean Améry gibi.

Freud, intiharda korkunun rolüne de değinir. Freud'a göre korkmak, tehlike karşısında bir iç çatışma halidir. İnsanlar tehlike karşısında kendilerini savunurlar. Savunma hali yoksa kaçarlar. İnsan kendini korkunç bir şekilde savunmasız hissediyorsa ve kendini kurtarma şansına sahip değilse intihar söz konusu olabilir. Sözgelimi, bir işkence anında işkenceden kurtulmak olanaklı değilse, kişi kendini öldürebilir. Kendini öldürmek acıyı bitirmektir. İntihar burada acıya karşı koymanın adı olarak karşımıza çıkar."[287]Bu yapıt bağlamında yer alan "Holokost yaşantısı, insanlarda, hemen hemen her zaman yoğun bir çaresizlik, umutsuzluk, korku, öfke, depresyon, çökkünlük, yılgınlık gibi duygularla dolu genel bir ruhsal şok durumu ortaya çıkarmaktadır. Bu ağır şok durumunun etkileri bir süre sonra bilinç düzeyinde azalsa bile, bunun, bilinçdışı varlığı uzun süreler canlılığını sürdürmüştür."[288]

İntihar Améry'nin deyişiyle "Freitod" yani "özgür ölüm" bireyin kendisini ortadan kaldırması eyleminden çok daha fazlasını ifade etmektedir. Öncelikle bireyin sadece kendisine yönelip kendisini dinlemesini ve toprağa yaklaşmasını kapsayan uzun bir süreçtir ve aynı zamanda intihar eden ya da intihar etmeyi düşünen bireyin haysiyeti ve insanlığı tarafından kabul görmeyen çok sayıda onur kırılmaların toplamıdır. "Haysiyet" (Dignität) kavramı "başarısızlık" (échec) kavramı kadar Améry'nin düşüncelerinde merkezi bir noktada yer almakta ve aynı zamanda bu iki kavram yakın bir ilişki içinde bulunmaktadır. Haysiyet échec gibi subjektif bir bilinç boyutuna sahiptir. Bireyin haysiyeti etkilendiğinde ve bu durumda kendisini yok etme durumuna

[287] Teber, 39-40-41.
[288] Teber, 48.

kadar varabilecek olan bir tepki ya da cevap beklendiğinde karar verme organı bireyin duygusu olur. Onur kırıklığı ve yenilgi deneyimindeki échec kavramında toplanan şey, hakikatte varlığında échec tarafından darbe alan kişiyi karşılamaz, ancak Améry tarafından Dignität olarak adlandırılan ve varlığına anlam veren şeyde karşılığını bulmaktadır.[289] Toplama kampında bulunduğu sürece yitirdiği kimliğine vurgu yapılmaktadır. Yaşama yeteneğinin olmadığını, var olmayı beceremediğini düşünür. İşkenceler ve acılar nedeniyle birey artık varlığını olumlu karşılamaz.

Die Schiffbrüchigen'de savaş intihar demekti. Bu yapıtta Eugen Althager savaştan yurduna dönen bir asker olarak okuyucunun karşısına çıkar. Toplama kampından kurtulan ve ardından kendisini o topluma ait olmadığını düşünen Yahudilerin toplumdan kendisini dışlaması sonucu bu bireyler ölüme sığınmışlardır. Ancak kamp tutuklusu için kampta kaldıkları müddet baş etmek zorunda kaldıkları başka bir durum vardı: acıya katlanmak. Shneidman dayanılmaz acılar karşısında gücü azalan benliğin seçebileceği bir çözüm aracı olarak intiharı göstermektedir. Birey acılara daha fazla tahammül etmek istemez. Acı yaşamın düşmanıdır. Ona göre intihar bilinç bitimine yönelik, dayanılması zor acı ve şiddetli korkudan uzaklaştırmaktadır intihar.[290] Bu nedenle kesinlikle amaçsız ve nedensiz değildir. Kriz anında cevap niteliğinde olduğu için Eugen de ilk fırsatta çözüm olarak intiharı seçmektedir.

Derloven toplama kampında Eugen figüründe işkence karşısında zihnin herhangi bir şeye muktedir olma gücünü aslında güçsüzlüğünü gözer önüne sermektedir. 23 Temmuz 1943 tarihindeki İşkence esnasında çekeceği büyük bedensel acı karşısında yeteri kadar fiziksel direnme gücünün zayıf olması nedeniyle arkadaşlarının adreslerini ifşa etmekten korkmaya başladı. Özellikle Agathe'nin adresini gizli tutmak zorundaydı, bu durumda ölümden başka bir çıkış yol yoktu kendisi için. Çevresindeki kişileri ele vermemek için Eugen'in ölmesi, öldürülmesi gerekiyordu. Düşünce olarak basit, ancak uygulamada biraz zor bir durumdu bu. (Festung s. 590) Ancak beden karşı bir saldırıya geçerek ölmeyi reddetmektedir. Tıpkı Prometheus'un kayalıklarda kartalın her gün ciğerini yemesine rağmen aynı günün sonunda vücudunun kendi kendisini yenilemesi gibi.

---

[289] Irene Heidelberger-Leonard, Hans Höller, "Jean Améry Der Schriftsteller", Verlag Hans-Dieter Heinz, Akademischer Verlag, Stuttgart 2000, 118-119.
[290] Celal Odağ, 109.

> Fakat bir dahaki sefer büyük ihtimalle fiziksel direncinin eksikliğinden, daha iyi bir ifadeyle fiziksel işkence öncesinde zihinsel direncinin eksikliğinden her şeyi söyleyeceğini biliyordu. Özellikle adresini gizlemek zorunda olduğu Agathe'yi düşünüyordu ve doğal olarak ölümden başka bir çare bulamadı. (s.589-590)

"Güvenini ve çaba gösterme gücünü yitiren kişi, çoğu kez içine kapanarak başına gelenlerini anlamaya ve bir çıkış yolu aramaya çalışır. Ne var ki, ağır zorlanmalar karşısında insanın mantıklı düşüncesi de bozulur. İntiharların %75 ila 80'inin ağır depresyon durumları sonucu ortaya çıktığı ve depresyonun temel öğesinin yoğun karamsarlık duygusu olduğu göz önünde tutulduğunda, kişinin diğer çıkış yollarını neden düşünemediğini anlamak güç olmaz."[291] Bu yüzden ikinci işkenceye tahammülü kalamayacağını düşünerek Agathe'ye ihanet etmek zorunda kalmamak için elbette ölünebilirdi. Zincirsiz bir şekilde dünya birine aitti. O an içinden mırıldanmaya başladı. "Bu duyulmamış çirkin ve muhteşem bir şans." Ölmek için en azından dört dakikası var. Kaldığı hücresini hızlıca köşe bucak aradı. Sonra birden bakışları üst kenarı pastan aşınmış, böylece kalın teneke şeritleri sessizce çıkabilen bir kovaya benzeyen büyük bir kaba takıldı. Pastan kolayca yırtılan bu demirle bileğindeki atar damarı kuvvetle kesmeye başladı. Deriyi öyle yırttı ki çünkü çentikli bu plakanın hiçbir kesik yaratamayacağını düşündü. Ancak arterin bu kadar derinde yer aldığını düşünmedi. Öncelikle sadece hiçbir şekilde bir damla kanın bile akmadığı küçük bir yara meydana geldi. Bu onun cesaretini kırmadı, aksine daha kuvvetli bir şekilde küçük paçavralara ayrılan deride kesikler açmaya devam etti. Bu tarifsiz bir acıydı, ancak buna rağmen kol çıkması ile karşılaştırılamayacak bir türdendi. (Festung s. 591-592) Ancak onun bu girişimi olumlu bir cevap vermedi:

> Bu metal şerit macerasını hatırlamasıyla ölüm üzerine neredeyse hiçbir şey öğrenmedi. Bu bir zamanlar istediği ölüm değildi. […] paslı alet çalışmadığında ve beyaz damlayan salgının önünde iğrenip midesi bulandığında sadece bir zamanlar bedensel olarak ölmemişti, - Derloven'in o ilk saatlerinde aynı zamanda ölüm hakkında hiç bir şey bilmiyordu. (s.593)

Bu durumda gerçekleşecek olan Eugen'in toplama kampındaki intiharı şu şekilde özetlenebilir:

---

[291] Engin Gençtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000, 166.

> Bu, dışarıdan gelen bir tehlikeye karşı meşru müdafaa girişiminden daha az romantik bir ölüm arzusuydu: öğrenilmiş bir durumdan tek çıkış yol olara intihar; o anda başarılı olunmamış bir çaba.[292]

Breendonk toplama kampındaki işkencelerin ve fiziksel acının etkisiyle arkadaşlarının adreslerini ifşa etme korkusunu Jean Améry de yaşamaktadır. Çünkü ona göre "insan işkenceden kurtulamayacağı gibi, işkenceye direnme gücünün imkânları ve sınırlarına dair sorular sormaktan da kurtulamaz."[293]

> Hücre hapsindeyken ve ilk işkenceden sonra ilk intihar girişimimde bulundum. Korkudan değildi, aksine somut korkularımı koruduğumdan işkence esnasında adresleri ifşa edebileceğim içindi. Az sayıda adres biliyordum, örneğin eski eşimin adresini biliyordum. İşkence sırasında farklı kuralların direnç düzeyleri vardı. Şimdi daha fazla devam ederse büyük ihtimal onu ifşa edebileceğimi biliyordum. Ve doğal olarak gülünç bir şekilde başarısızlıkla sonuçlanan intihar girişiminde bulundum. Kovadan paslı bir parçasını koparark atar damarımı kesmeye çalıştım. Bu öyle korkunç bir acı verdi ki, ilk önce hemen hücrede baygın düştüm. Ve intihardan hiçbir sonuç alınamadı.[294]

Umutsuzluğa büsbütün saplanan Eugen özgürlük ve yaşam gibi insana huzur verebilecek kavramlara da umutsuz bir şekilde yaklaşmaktadır. Bu durum onun varlığına ve geleceğine dair bir takım şüpheler yaşamasına neden olabilmektedir:

> Özgürlük zulümdü, yaşam da zulümdü. Küçük Barışsever vatanın huzurlu başkentinde savaşçı Derloven'de eskisinden farklı değildi. Ve bir zamanlar olduğu gibi bugün bekleyen bir soru yer alıyordu: diğerlerinin özgürlüklerini, var olmanın acımasızlığını karşılamak için yeterince güçlü müyüm? (s.597-598)

Bu sorunun cevabı doğal olarak hayırdı. Her şeyden umudunu kesen bireyin geleceğe dair hiçbir hedefi ve beklentisi bulunmaz. Bunun sonucunda da İntihar, umutsuzluğun vermiş olduğu depresyonun bir belirtisi olabilmektedir. Dolayısıyla umutsuzluk ve intihar arasında çok yakın bir ilişki söz konusu olabilmektedir. İntihar biliminde yerini alan umutsuzluk teorisi bireyin içerisinde olduğu depresyon durumunun bir alt türünü teşkil etmektedir. Toplama kampından çıkmasına rağmen hala kendisini özgür hissetmeyişi bu umutsuzluğunun sonucudur. Bugün olduğundan biraz daha mutsuz olduğunu ifade eden Eugen Althager'in "*şimdi yıllar boyunca tüm yaşam*

---

[292] Monique Boussart, "Zu einem Themenkomplex und dessen Variationen: Verfall-Tod-Freitod von Die Schiffbrüchigen zu Améry, *Hand an sich Legen*, Legen", (Editör: Irene Heidelberger-Leonard, Irmela von der Lühe), Seiner Zeit voraus: Jean Améry ein Klassiker der Zukunft, Wallstein Verlag Göttingen, 2009, 67.
[293] Améry, 2015, 58.
[294] Jean Améry, *Mein Tod soll meine Sache sein,* Der Spiegel 44, 30.10.1978.

amacını çöküşünün olmadığına dair açıkça bir bilgisi vardı." (F.D.s.598) Eugen savaşa dair bu anılarını bugüne taşıdıkça ve kırmızı bandını[295] düşündükçe yeni imajlar gün yüzüne çıkmaktadır:

> O, tıpkı içki âleminin bir ortağı gibi siyah atı iyi bildiğine inanan E.A. – ölüm hakkında ne biliyordu? (s.601)

Bir zamanlar kolunda taktığı üçgen derin anlamlar içermektedir: ince bir dağ havası, bedensel ve dini aşk ve çok sayıda ölüm. Dolayısıyla her şey ölümü çağrıştırmaktadır. Ayrıca gül kokusu insana huzur veren büyüleyici özelliğine karşın huzuru ölümde arayan Eugen, bu durumu çürümüş gül kokusunda aramaktadır:

> Bir zamanlar bu ölümün çürümüş gül kokusunu içine çekmeyi denemişti. Ancak kireç kokusu, üzerinde taşıdığı tutuklu kıyafetinin buruk pis kokusu ona engel oldu. Her bir kitabın ölümü zevkli kılan yönü onun bildiği diğer edebi, müzikal, sanatsal yapıtların sonsuz ölüm hazzına sahip miydi, onların gerçekten de ölüm ile bir ilgisi var mıydı? Ya da belki de onları bahsettiği müzikal ölüm değildi bu, Tristan'ın ölümü, Novalis'in ölümü, Eros-Thanatos[296] da değildi. (s.601)

Améry bu konuda Alman romantizmden kaynaklanan Novalis, Schopenhauer, Wagner ve Thomas Mann'ın yapıtlarında betimlediği estetik ölüm düşüncesinin Auschwitz'de yerinin olmadığını vurgulamaktadır:

> Auschwitz'de ölüme, bu edebi, felsefi, müzikal şekliyle yer yoktu. Auschwitz'deki ölümü *Venedik'te ölüme* bağlayan bir köprü yoktu. […] Kamptaki ölüme eşlik eden bir Tristan ezgisi yoktu, sadece SS komandolarının ve Kapoların[297] naraları vardı.[298]

Oysa Novalis'e göre yazınsal anlamda ölüm konusuna ilgi duyan Novalis "Geceye Övgüler" adlı yapıtında ölümü güzelleştirme anlamında şu şekilde tasvir etmektedir:

> "Ölüme duyulan özlem
> Şimdi aşağıya, toprağın kucağına,
> Işığın ülkelerinin uzağına
> Neşeli bir yolculuğun işaretleridir."[299]

---

[295] Toplama kamplarında Siyasi mahkumlar ceketlerine kırmızı üçgen takmak zorundaydılar.
[296] Thanatos Yunan Mitolojisinde ölümün vücut bulmuş hali olup aynı zamanda bireyin doğuştan sahip olduğu yıkıcı, tok edici içgüdüdür. Eros Thanatos'un karşıt anlamıdır.
[297] Nazi toplama kamplarında tutsak gruplarının başında bulunan tutsak. (Bkz. Holokost, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 1997, 220)
[298] Améry, 2015, 32.
[299] Novalis, *Geceye Övgüler*, (Çev. Ahmet Cemal, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013, 15.

Ölüm içgüdüsünün tezahürleri olarak yorumlanan bu ölümlerdeki tüm coşku ve cezp edici durumlardan ziyade, toplama kamplarında sadece ayrışmayı cezp eden durum makul olana, yeteneğe ve yaşam yöneltilmektedir. Kamp tutuklularının ölümü yakından tanımaları nedeniyle, her an ölümün nerde ve ne şekilde beklediğini ve kendi sonlarının nasıl olacağını düşünmek onları yaşamlarına son verme isteğinden ziyade dinlenmeye ve huzur bulmaya yönlendirmektedir. Ancak dinlenmek daha güçlü bir şekilde kalkmak koşuluyla bir anlam kazanır, dinlenmek bu anlamda zayıflıktan, acizlikten kurtuluş demektir. Dolayısıyla tutukların istedikleri ölmek ya da yok edilmek değildir, sadece kurtulmayı beklemekteydiler.

Eugen'in korkuyu yaşadığı subaylar tarafından kurşuna dizilmek için götürüldüğü gece üç subay da Eugen'i ortalarına alıp aynı adımlarla parmaklıklı büyük kapıya doğru yönelmişlerdir. Büyük giriş kapısına yaklaşınca kapı yankılanarak açılırken, oldukça ciddi ve titrek ses tonuyla Heidegrab[300]'tan bir dizeyi söylemeye başlamaktadır. Eugen'in zihninde hayal ettiği bu olayı Eugen'e yüzünü duvara dönmesi emri ile son bulmaktadır. Kahramanın zihninde yaşattığı bu yaşantı aslında onun hayalidir. O an öleceğini çok iyi bilmesine rağmen, Eugen yine ölümden kesinlikle korkmadığını ancak buna rağmen cesur biri olmadığını fark etmaktadır. Gözlerinin önündeki siyah boşluğu görmemekte, yaşamı hızlı bir tempoda yanında geçip gitmektedir. Sadece dayadığı alnına vuran duvarı soğuğunu hissetmekteydi. O an arkasında bulunan silah deposundan gürültüyle bu an da son bulmaktadır. Ölümle saf bir mantıksal ilişki olduğunu düşünen Eugen yaylım bir ateş gökyüzünü deldiği vakit sırtından darbe alır. Eugen ölmediğini, sadece yara aldığını gören subayın öfkeli olmasının asıl nedeni ona yaptıkları şakanın başarısız olması ve tutukluya korkudan diz çöktürmeyi sağlamamış olmasıdır. Hücresinde yenilenen yalnızlığında Eugen ölümü ve intiharı sorgulamaya başlamaktadır.

Eugen intiharın aynı anda yaşam ve ölüm haline gelebilen büyük bir çelişki olduğunu ifade eder, ona göre hayat ve intihar büyük bir paradoks içermektedir. (s.607) Améry arta kalanın intiharını kurbanın ölümü olarak nitelendirmektedir. Haysiyeti, insanlığı ve özgürlüğü içerisinde bulundurmayan bir yaşamdan kaçması gerekmekteydi.

[300] August Ferdinand Meyer Brunold'un "Das Grab auf der Heide" adlı baladıdır. (Zum Tode geht's, ich hab's gewusst / Lebt wohl, ihr Brüder - Hier die Brust! / Still schweigend winkt der Kommandeur - / Ein Jünglingsherz, es schlägt nicht mehr.) [http://www.lieder.net/lieder/get_text.html?TextId=86840]

Yaşam ve ölümün varlığı bu noktada mantık ve diyalektik bağlamında olduğu gibi trajikomik bir anlaşmaya varamazlar. Burada söz sahibi olan öznedir ve öznenin düşünceleri geçerlidir. Bu nedenle ölüme giden yoldaki birer özne olan arta kalanlar da yapacakları yaşamına son verme eyleminde haklılardır.

Mantık dışı ve mantık üstü düşünceler ve intiharın saçmalığı ve anlamsızlığı gibi düşüncelerin öne çıktığı bu yapıtta Améry'nin tercih ettiği Althager soy isminde bu kez Latince "öz benlik" anlamına gelen alter ego kavramından zihnin madde üzerinde mutlak gücü gösterilmektedir. Eugen'e göre ölüm özgürlük vaat eden bir durum olmamasına rağmen, uyku hapları alarak negatif ölüm[301] denilen bir durum gerçekleşmeyi planlamaktadır.

Bireyi intihara götüren bir başka neden Delmas'ın gerçek intihar sebeplerinde yer alan 'anxiete' kavramı, Freud'ta karşımıza 'angoisse' olarak çıkmaktadır. 'Angoisse' Freud'a göre bir tehlike anında hezeyana ve korkuya kapılarak bireyin yaşadığı iç çatışma (conflict) halidir.[302]Freud, intiharda korkunun rolüne de değinir. Freud'a göre korkmak, tehlike karşısında bir iç çatışma halidir. İnsanlar tehlike karşısında kendilerini savunurlar. Savunma hali yoksa kaçarlar. İnsan kendini korkunç bir şekilde savunmasız hissediyorsa ve kendini kurtarma şansına sahip değilse intihar söz konusu olabilir. Sözgelimi, bir işkence anında işkenceden kurtulmak olanaklı değilse, kişi kendini öldürebilir. Kendini öldürmek acıyı bitirmektir. İntihar burada acıya karşı koymanın adı olarak karşımıza çıkar."[303]

İntiharı sorgulamasının nihayetinde Eugen intihar aracı olarak demir parçasını kullanmayı tercih etmektedir. Çünkü daha ilk işkenceden sonra yaşamına son verme eylemini yerine getirirken ölüme dair bir düşünceye sahip değildi, o an intiharın amacı sadece başkalarına zarar gelmesini engellemekti. Yaşam ve ölüm sorgulanmadan intihar denemesinde bulunmuştu. İçerisinde ölüm düşüncesi olmayan bir ölüm Eugen'e daha fazla cazip gelmektedir. Sadece yapılan işkencelere son verilmesini sağlayan ve yaşamın sonu ve bir son getirmenin mantığı gereğince daha fazla sorunun sorulmasına

[301] Negatif Ölüm Deneyimi: Koma halindeki insanların o sırada yaşadıklarını iddia ettikleri olaylara verilen ad. Ölüme yakın deneyimde bir tünel, bir buz veya lav görür, beyaz bir ışık göründüğünü, tünelin sonunda farklı kişiler göründüğünden bahseder. Ancak bunun negatif olanında ise kişi kırmızı ışık görür ve hayata döndüğünde her şeye olumsuz bakar.
[302] Mehmet Yolcu, "İntiharlar", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 130, Şubat 2001, 60.
[303] Müslüm, 39.

müsaade etmeyen bir negatif ölüm deneyimini yaşamak istemekteydi. Ancak almayı planladığı otuz adet hap, Griebner ve Heine'nin yardımlarıyla gerçekleşecek olanların olanaklı olan tek ifadesidir. Savaşın etkilerini bu kişiler sayesinde unutamayan Eugen şimdi intihar aracı olarak hap almayı istemektedir. Bu durum hakkında düşünecek olursa her bir söz metafizik, düşünce oyunu, boş, herhangi bir anlam ve sorumluluktan yoksun bir lakırdı olabilirdi. Améry'nin metafizik olarak adlandırılan tüm sorular anlamını yitirmişti. Bütüncül düşüncenin kifayetsiz kaldığı bu durumda Améry'nin 'Schiffbrüchigen'de de aktardığı gibi bu durumun Eugen'i uyku ilaçlarına başvurmasını sağlayan metafizik ve dini bir atacılık olduğunun farkındaydı. Eugen!in sonsuz uykuya yatmayı istemesiyle uzun bir uykunun hayalini kurması Cioran'ın yaşam felsefesini derinden etkileyen uyku kavramı bağlamında ele alındığında hayatı yaşanabilir kılan uykudur. Cioran'a göre "*uyku sorunu felsefenin, hatta tarihin bizzat kendisinin problemi olmakla birlikte, aynı zamanda hayatı yaşanılabilir kılan yegâne koşuldur.* […] *İnsanın uyuması engellenirse, eşi görülmemiş kıyamlar olacak ve tarih de son bulacaktır.*"[304] Geceleri uykusuz bir şekilde yüzleştiği problemler çözümsüz kalmış ve zamanla hayatı kendisi için bir yük haline gelmektedir. Bu yüzden Eugen unutmak için uyumak istemektedir. Eugen içinde bulunduğu ruh hali ile şimdi mantığa hayır demenin vaktidir. Bu, iyi bir cesaretin kollarında uyumayı düşünmenin anıdır.

Ancak o an odaya giren Hans Hein'a Eugen mide sayesinden kan dolaşına giden iyi ve uyuşturan somut bir şey istediğini dile getirmesi üzerine Hein'ın tavsiyesi Vedenik'e gidip Odette'yi bulması üzerine olmaktadır. Bu öneri Eugen'i karanlık bilincinde yıkıcı bir parlaklığın mavimsi yıldırımıydı. Uzunca düşünülmeyecek kadar çok kısa bir zaman diliminde bu düşünce adeta Eugen'i sahiplenmiş, onun kan dolaşımına doğru dünyadaki herhangi bir zehirden daha hızlı bir şekilde yayılmaya başlamaktadır. Eugen'in düşüncelerinin sözcüsü bu tempoya eşlik etmek için çok fazla uyuşmuş gibi ağırkanlıydı. Vizesinin olmadığını söylemesine rağmen barbarca uluyan bir sevinç çığlığı Eugen'in içinde yükselmektedir. Odette'yi yeniden kazanması ve onu geri alması sözü adeta gri Derloven duvarını yıkmış ve sonradan kazanılmış bir mutluluğun tüm renklerinde ortaya çıkan bir Akdeniz manzarasını gözler önüne

[304] *Felsefe Ansiklopedisi* (Ed. Ahmet Cevizci), Babil Yayıncılık, Ankara 2005, 235-236. (Madde: Cioran, Emil Michel ,234-240)

sermektedir. Ancak Eugen sınır dışına çıkmak için gerekli vizesi olmadığı için endişelenmeye başlayınca Hein'ın şu sözleri yine onu cesaretlendirmişti:

> Sizin gibi birisi için ne vizesi. Siz zaten ahmak Gestapo yüzünden kaç tane gümrük gümrüğün etrafında dolaşmadınız mı? Az gözetlenen iki yeşil sınırı geçmek zorundasınız. Ardenler'deki Fransa-Belçika ve Haute-Savoie'deki Fransa-İtalya. Biletiniz var mı? (s.608)

Eugen gibi çok sayıda gümrüğü aşmak zorunda kalan Améry sürgün bir yaşama sahiptir. Belçikalı gümrük memurları sınırdan yasal olarak pasaportsuz ve vizesiz geçiş yapmasına izin vermediği için Améry, kaçakçı yolları kullanmak zorunda kalmaktadır. Yapıt burada yarım bir şekilde sonlanmaktadır. Okurun bundan sonrası hakkında bir bilgisi bulunmaması nedeniyle bu yapıt fragman olarak adlandırılmaktadır.

2.3. LEFEU ODER DER ABBRUCH

2.3.1. Romanın Yapısal Özellikleri

2 Nisan 1955 tarihi Améry'nin özel yaşantısı ve yazarlık kariyeri açısından bir dönüm noktasıdır. O yıl Maria Leitner ile evlendikten sonra İsviçre Gazetesi adına muhabir olarak çalışmak üzere Londra'ya gitmiş ve artık Jean Améry takma adıyla yazmaya başlamıştır.[305] Londra'da bir yaşam sürmeyi planlamasına rağmen orada da kendisini evinde hissedemeyeceğini fark ederek bu kararından vazgeçmektedir. Aynı yıl Londra'yı terk etmesinin ardından Paris'e gitmektedir. Paris Améry için önem taşıyan bir şehirdir. Çünkü ilk kez 1945 yılında Brüksel'de bir konferansta karşılaştığı ve kişiliğine karşı duyduğu saygısı muazzam büyüklükte olan Sartre ile Paris'te yine karşılaşma fırsatını yakalamaktadır. Öyle ki Paris Améry'e göre doğduğu şehir olmalıydı.. Savaştan sonra yeniden vatanını bulamadı. Viyana'da doğmuş Yahudi bir yazar ve eleştirmen için artık bir vatan yoktu.

Enzo Traverzo hem bizzat yaşayanı hem de tanığı olarak Toplama kamplarında bulunan özellikle aydın Yahudi kesiminin taşıdığı kolektif belleği Auschwitz'e karşı vermiş oldukları tepkiler doğrultusunda dört gruba ayırmaktadır. Birinci grupta yer alan aydın grubu miktar olarak az olmasına rağmen göz ardı edilemeyecek bir yapıya sahiptir. İsviçreli tarihçi bu grubun altında yer alan bireyleri "die angeworbenen Musen"

[305] Jean Améry, 2007, 102

olarak tanımlamaktadır. Aynı zamanda Kollaborateur olarak adlandırılan bu grubun katliam tepkileri onaylamadan suç ortaklığının sebep olduğu susmaya kadar uzanır. Hitler Rejimi onlar için apokaliptik beklentilerin vücut bulmuş hali olarak ortaya çıkar. Aynı zamanda vital ve irrasyonel eğilimlerin ifadesi; doğa, teknik, güç ve mitosun zaferidir. Jean Améry, Paul Celan, Primo Levi'nin yer aldığı ve "Überlebende" olarak isimlendirilen ikinci grubu Yahudi olmaları ya da politik angajmanları nedeniyle sürgün edilen ve toplama kamplarından geri dönmeyi başaran aydınlar oluşturmaktadır. Bu noktada Améry toplama kamplarından yeni bir tipin ortaya çıktığını vurgulamaktadır. "insanlıktan çıkarılmış insan", Jean Améry toplama kampından kurtulmasının ardından Brüksel ve Paris gibi şehirlere kaçmış ve buralarda yaşamaktadır. Frankafon dünyasında bu süreci hatırlatan tüm çevreden uzak kalmaktadır böylece. Ancak Heimatlos olarak Alman toplumunda yerini almaktadır.[306] Améry kalifiyeli yurtsuz olmasına rağmen, esas olarak milliyetçidir. Yurtsuz ve vatansız kavramlarından asıl kasteddiği şey, bu çağın insanının zor şartlara maruz kalmasıdır.

Vatansızlık, Améry'nin varlığının iksiridir. Bu bakımdan 1938 yılı onun için sürgün yıllarının başlangıcı demektir. Bu yıl Belçika'ya göç etmek ve vatanından ayrılmak zorunda kalmaktadır. Oysa Améry için 'vatan' kavramı, terk edilen bir vatan değildir. Çünkü Avusturya ya da Almanya hiçbir zaman zaten Yahudilere ait bir yer olmamaktadır. Vatanı olmayan bir yerden ayrılarak bir vatan arayışı içine girmektedir. Kendisi de bu düşünceyi şu şekilde dile getirmektedir:

> "Kişinin ihtiyaç duymaması için bir vatana sahip olmalıdır. Ancak bizler vatanımızı kaybetmedik, aksine hiçbir şekilde zaten vatanın bize ait olmadığının farkına varmak zorundaydık."[307]

Avusturya ve Avusturya kimliği, Améry için öncelikle elinden alınan ve sonra ise onun düşüncesine göre sürgün, işkence ve kitle imha tarafından belirlenen yaşam deneyiminin bir sonucu olarak artık anlam taşımayan bir şey olmaktadır. Savaşın bitiminin hemen ardından Leopald Langhammer'in daveti üzerine Halk Eğitimin yeni binasında katkıda bulunmak amacıyla Viyana'ya dönmeyi düşünmektedir. Fakat açıkçası ne bu teklif ne de daha sonra Avusturya'ya düzenlediği nispeten düzenli

---

[306] Enzo Traverso, *Auschwitz Denken Die Intellektuellen und die Shoah*, Hamburg Edition, 2000 Hamburg, 16

[307] Ulrike Baureithel, "Wer gefoltert wurde, bleibt gefoltert", WochenZeitung, 17, (30.09.2004)

gezileri onu yeniden oraya yerleşme fikrine yönlendirmektedir. Yazar, başka yerde saklanma duygusu devam ettirmek ve bu düşüncede saplanıp kalmaktadır. En azından can sıkıcı vatanına karşı beslediği kin hakkını korumak istemekteydi.[308]

Yurt bireyin güvende olduğu hissini vermektedir. "bu ülkeyle ve onun insanlarıyla bağlantılı olan her şey" aslında hiçbir zaman ait olmadığı yerde yaşadığını öğrenen birey için "varoluşsal bir yanılgıydı."[309] Bu yanılgı sonucu oluşan yurt hasreti bireyin kendisine zarar verme ve yok etme isteğinde önemli bir unsurdur. Améry yurt hasretini şu şekilde özetlemektedir:

> "Hakiki yurt hasreti kendine acıma değil, özyıkımdı. Geçmişimizin parça parça sökülmesinden ibaretti, ki bu da kendini hor görmeden ve kayıp benliğinden nefret etmeden gerçekleştirilemezdi. Düşman-yurt bizim tarafımızdan imha ediliyordu ve bu sırada kendi hayatlarımızın onunla bağlantılı olan parçasını da ortadan kaldırıyorduk. Kendinden nefretle birleşen yurt nefreti can yakıyordu ve kendini imha etmek için giriştiğin zahmetli çalışmanın tam ortasında, geleneksel yurt hasreti kabardığında ve kendine ait yeri doldurmak istediğinde, bu acı katlanılmaz boyutlara varıyordu."[310]

Jean Améry'nin yazmış olduğu yapıtlar arasında çağını yansıtması bakımından en önemlisi olarak gördüğü bir yapıtı vardır: Lefeu oder der Abbruch. Bu yapıt bir zamanlar yazarı Hanns Mayer olup, yayınlanmamış olan "Die Schiffbrüchigen" adlı romanının ardından kırk yıl sonra Jean Améry tarafından kaleme alınmış bir yapıttır. Deneme yazarı Jean Améry, yazmış olduğu çoğu denemesindeki konuları bu yapıtta bir "summa" ya da kendi varlığının ve kendi düşüncelerinin bilançosunda[311] aktarmaktadır. Bu yüzden 1978 yılında bu yapıttan büyük beklentileri olan Améry bir televizyon programında Lefeu hakkında "Tarafımdan yazılan kitaplar arasında bu, satış açısından en başarısızı, ancak en pahalı olanıdır. Ve ben yazdığımın en iyisi olduğuna inanıyorum."[312] demiştir.

Sartre'nin ilk yapıtlarından sayılan Bulantı (1938) ve Duvar (1939)'da Sartre'nin varoluşçu düşüncesinin temellerinin atıldığını düşünmektedir. Çirkin, itici ve tiksindirici olanın yeni bir estetik kategorisine dönüşmesi ancak sanatçının böylesi güçlü bir duygusuyla ve yaratıcılık gücüyle gerçekleşmektedir. 1930'lu yıllarda bu bağlamda

---

[308] W.G.Sebald, *Unheimliche Heimat, Essays zur österreichischen Literatur, "Verlorenes Land – Jean Améry und Österreich*" Residenz Verlag, Salzburg 1991, 132.
[309] Améry, 2015, 73.
[310] Améry, 2015, 7.
[311] "Bilanz der eigenen Existenz, des eigenen Denkens" (*L* 184)
[312] Hubert Arbogast'a yazılmış mektup, June 26, 1978 (DLA 86.730/1).

Hans Mayer kendine şu soruyu yöneltmektedir: "Güzellikten ziyade biçimin yoğunluğunun sanatsal güzellik adına tek bir ölçütü olarak belirleyici bir rolü olmalı mı?" Améry, kendisinden 15 yıl önceki Freud ve Sartre'de olduğu gibi duygusal başarısını kültüründeki rahatsızlığı inandırıcı bir şekilde ifade edebildiği gerçeğine borçlu olduğunu dile getirmektedir. Sartre yapıtlarında okuyucuya tanrılara ait olan gerçek hazzın fırsatını vermektedir. Fakat Améry bunun Fransa'da, kartezyenin vatanında olmasından üzüntü duymaktadır.[313] Améry'nin gençliğinde Sartre'nin yazılarını çok iyi okuyup özümsemesi nedeniyle kendisini Yahudilik konusunda yeniden keşfetmesini sağlayan ve ona Yahudi olduğunu öğreten kişilerden biri olmaktadır.

Améry "Lefeu oder der Abbruch"u 1972 yılının sonbaharında yazmaya başlar ve önceki yazdığı diğer denemeler gibi burada da tamamladığı her bir bölümü yayına hazırlar. İki yıl sonra çalışması okuyucularla buluşur. Améry, rekabetin [=Yapısalcılığın] ürün ile mücadele etmesi gerektiğini düşünmektedir; ona göre deneme-roman olarak adlandırmak istediği bu çalışmasıyla saçmalığı saçmalarcasına ileten bir şey meydana gelmelidir.[314] Böylelikle deneme ve roman türünü birleştirmesi yeni bir kavramın dünyaya gelmesini sağlar. Deneme tarzında ancak kurmaca bir figür aracılığıyla, denemelerinde şimdiye dek değinilmemiş ya da yeterince keşfedilmemiş noktalara dikkat çekmeyi amaçlamaktadır: Anlatma arzusu, daha yüksek bir düşünce düzeyine çıkma arzusuyla birleşmektedir. (s.484)

Geleneksel anlamda bir anlatıcı olmamasına rağmen, tür olarak sadece bir romandan ziyade Roman-Essay ya da Essay-Roman özelliğine sahiptir. Deneme yazmak, roman yazmaktan daha sistematik bir çalışma gerektirdiği için zorluğu daha fazladır. Dolayısıyla Améry, bu çalışmasını oluşturma sürecindeyken kendisini okuldan kaçan bir öğrenciye benzeterek çektiği zorluğu dile getirmektedir. (s. 180) Oysa "Roman-Essay kavramı yeni olabilir, aslında çok uzun zamandan beri var olan bir şeydir. Thoman Mann "Büyülü Dağ" adlı romanında Settembrini ve Naphta'yı uzun bir felsefi konuşma içine sokar. Ardından yapıtta her defasında çelişkili konuşma biçiminde bir deneme belirir. Améry'e göre bazı yazarlar yeterliliklerini romanın içinde enerjik bir şekilde ilerleyen ve ara sıra biraz da yavaşlayan bir olay örgüsünü sona erdirmede

[313] Heidelberger-Leonard, Revolte in der Resignation, 111.
[314] Améry, Paeschke, December 16, 1971

kullanmaktadır. Fakat o, bu roman-essay yazma biçimini bir şovmen olarak kullanmadığını belirtir. Améry bu noktada aksine derin düşüncelere dalmaya ve insan davranış ve tutumunun eleştirel bir açıklamasına yakınlık duymaktadır. Améry tarafından yeni tercih edilen bu yazınsal türün aynı zamanda özellikle yaratıcı yönetmenlerin el yazmasını iyi bir şekilde kullandığı zaman, çok sayıda konuşmacının metne canlılık vermesi suretiyle değerlendirmede radyo aracının tüm detaylarını inceleme avantajına sahiptir.[315]

Deneme tarzında yazdığı bu yapıtı, yazarın günlük yaşamında karşılaştığı olaylar üzerindeki kişisel deneyim ve düşüncelerinden oluşan öznel yorumundan ibarettir. Améry kendi bakış açısının etkisi ve ben anlatım tarzında aktardığı bu duygu, düşünce ve izlenimleri bu çalışmada birlikte yer almaktadır. Hem deneme türü hem de hikâye anlatımına ait unsurları içermesi bakımından içsel ve dışsal gelişmeler hakkında bilgilerin, sürekli deneme tarzı bir yansımasında son bulduğunu ifade eder. Bu yansıma olaylar karşısında net bir ağırlığının olması ve işi taşıması gerekmektedir.[316] Améry'nin Roman-Essay'ı anlatı (Erzählen) ve denemenin (Essay) bir noktada buluşarak iki farklı ifade biçiminin birbiri ile bir bütün oluşmasını sağlamaktadır:

> Ve sonunda buradaki neden ve etki kavramlarını ve süreci ortadan kaldıran bir diyalektik hayal edilebilir, bu Süreç dâhilinde dil saçmalığı Dünya deneyimine misilleme yapmaktadır ve o yerinden oynatmaktadır ve bu sarsılan dünya deneyimi kendisi tarafından sürekli dilin içine nüfuz ettiği ve parçaladığı da hayal edilebilir. Tüm bu muhtemel nöroloji konusu eskiden Amaçlanmamış devrimci bir ideolojinin biçimi bozulan gölgesi olarak bir hiç olan psikiyatri ya da antipsikiyatri olarak yerini almaktadır. Antipsikiyatrik bir tedbirsizliği mevcut bir durumda bir iddia ortaya koyabilirdi, Irene'nin dil protestosu biricik ve bu yüzden aynı zamanda kendisinin yabancılaşmış diline şekil vermiş olan sosyolojik yabancılaştırmanın dünyasına karşı anlamlı bir cevabıdır. (s.365-366)

Améry, dilin ve anlatan öznenin gücünü onaylayabilecek Anti-Antiroman yazmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle bu yapıt Roman-Essay olmasının yanı sıra Anti-roman olarak adlandırılmaktadır. Bu tür roman geleneğine uygu olarak bu çalışmada açık bir olay örgüsü bulunmaz. Olaylarda dağınıklık ve karmaşalık hâkimdir. Kahramanlardaki gelişme asgari düzeyde olup tekrarlamalara çok sık rastlanır. Başlangıç ve bitiş birbirinden çok farklı olay örgüsü yer almaktadır. Zaman düzeni allak

---

[315] Fritz Brühl, "Mit dem Tod habe ich intimen Umgang…", Westermanns Monatshefte, September 9/1978, (6-8)

[316] Bernhard Zeller, Jean Améry, (Marbacher Magazin 24), Stuttgart 1982, 50.

bullaktır. Klasik romanın kurmaca özelliklerini reddeder. Kendi içerisinde romanın ne anlatması gerektiğini sorar. Aynı şekilde bu yapıtın son bölümü olan 'Warum und Wie', üstkurgusal bir düzlemde bu yapıtın yazılma sürecini ve arka planını ve yapıtın nasıl bitmesi gerektiğinden bahseder. Ona göre söylemin kendi kıvamı, kalınlığı, yoğunluğu, işleyişinin olmasının yanı sıra ekonomik yasalarda gibi söylemin de yasaları mevcuttur.

Lefeu oder der Abbruch, Yahudiliğe ilk dönüşüm girişimini temsil eder. Çünkü şimdiye kadar Yahudi kurban Améry adına konuşma tarzında bir deneme olarak açıkça aktarılıyordu. Ancak şimdi ilk kez fiksiyon araç olarak kullanılmaktaydı. Aynı şekilde geleneksel bir romandan ziyade yine deneme-roman tarzında yazılmaktadır. Wie und Warum kapiteli oluşum ürecini yansıtmaktadır. Başlığının da işaret ettiği gibi Paris'te bir mahallenin yıkımı, roman biçiminin yıkımı, dilin yıkımı gibi yıkım kavramına gönderme yaptığı için her durumda üretici bir roman söz konusudur. Ancak bazı noktalarda gerçek gerçeklik kurmacanın önüne geçmektedir:

> Daha sonra Lefeu olan adam (bana öyle görünüyordu.) benim cesaretine tahammül edemedeğim varlığını yönetiyordu. Bu yüzden otobiyografik unsur yeniden ve benim niyetlerime atkırı olarak doğru olan bir projeye dâhil oldu. (s.482)

Jean Améry'nin bu kurmaca anlatısı otobiyografik bir niyetle sonuçlanmaktadır. Yazar yapıtın "Warum und Wie" bölümünde bu niyeti şöyle açıklar:

> Sözünü ettiğim düşünce yarım kalmış düşüncenin kapalı bölgesinde ilerledi. Sabahları traş olurken Brüksel'de benzin kokan caddeler boyunca arasıra yaptığım yürüyüşlerde gelecekteki Lefeu'nun biçimi, anlatıcının çok eski istekleri, inatçı bir şekilde kendisini düşünen (gösterişli bir ifadeyle söylememek için: benliğini arayan, benliğini bulan) otobiyografik niyet birbirini takip eder. (s.482)

Lefeu yazarın düşüncesinin ve kendi varlığının bilançosu (Lefeu s.495) ve aynı zamanda bir tür "oto-varlık analizidir". (s. 497) Lefeu ve Améry'nin isimlerini değiştirmesi bakımından aralarında ortak ve benzer bir eylemdir. Yazar, önceleri Maier, Mayr, Mayer iken sonunda Jean Améry olmaktadır. Lefeu da aynı şekilde sırayla Feuermann, Feiermann, Feyermann olmak üzere çeşitli soyadlarına sahip olmaktadır. (Lefeu s.474) Ayrıca ikisi de Fransızca'yı Alman edebiyatına dâhil etmektedir. Franszıca, 1941 yılında kendisine bir vatan sunması nedeniyle Améry için büyük öneme sahip bir dildir. Yabancı dil bilme Jean Améry'e göre yazarın keşfetme ve yaratma kabiliyetini zenginleştirmektedir. Bundan daha önemlisi ise ana ve yabancı dilin

kaynaşması sürgün edilen yazarların "sürgün varlıklarını"[317] tarif etmek için kolaylık sağlamaktadır. Ancak iki kişilik arasında çok önemli bir fark vardır. Améry toplama kampında bulunmuş bir mağdur iken Lefeu'nun böyle bir kamp tecrübesi yoktur. Bu nedenle kurmaca ve yazarın otobiyografisi de kısmen iç içedir. Yazarın kendi biyografisinin işlenmiş hali ve kurmacalaştırıldığı bu yapıt şu şekilde özetlenmektedir:

> "Bu, [„„] umutsuz bir yardım çığlığı, çaresizliktir. İstek kipi için hiçbir şey arz etmez. Bu bildirme kipidir: Kanser süslenmez. Jean Améry'nin bu kitabıyla dili verdiği tehdit en sonunda hiçbir varyasyon, olasılık biçimi kabul etmemektedir. […] Resmileştirme çabası 'başarısız bir roman başlangıcı' olarak yanlış anlaşılamaz, bilakis bireyin kendisini elde etmesi olarak anlaşılabilir. Améry'nin çabası epik bir sanat figürü tasarlama çabası, kastedilen katılığa karşı çıkmaktadır. Bir sürecin ortaya konulmasu olarak figür ritüeli olarak: acının ve bileğin süreci. Bu yüzden süreç acı ve bilgeliktir. […] Daha sonra adı konulan durum ölümdür."[318]

Lefeu yapıtın anlatıcısı ve protagonisti olarak Paris'te yaşayan bir ressamdır. Lefeu bu şehirde Roquentin adlı bir caddede ikamet eder. Burada Sartre'nin Bulantı adlı romanına gönderme yer alır. Sartre'nin söz konusu bu romanın figürünün adı da Roquentin'dir. Bu figürün belirleyici özelliği ise dünyaya ve zamanla kendi bedenine karşı büyük bir tiksinmeye sahip olmasıdır. İçinde yaşadığ çağın görünüşlerini "Parlak-Çöküş" metaforik kavram altında özetlemeyi huy edinen Lefeu, söz konusu bu çağı tamemen insanlığa ve dolayısıyla tarihe aykırı bir şekilde değerlendirmektedir. (s.401) Améry gibi sürgün hayatı ve sürgün hayatının zorluklarını yaşamış biri olarak figürü Lefeu için yeni ev bulma arayışına sıcak bakmamaktadır. Bu yüzden başka bir yere taşınmama konusunda ısrar etmektedir.

Yapıtın olay örgüsü çoğunlukla üçüncü tekil kişide aktarılmaktadır. Ancak yapıtın belirli bölümlerinde ana figür, iç monolog halinde okurun karşısında yer alır. Lefeu adındaki bu figür isyan eden ve karşı koyma gücüne sahip, ama aynı zamanda kendi içine kapanıp benliğini parçalayabilecek olan bir figürdür. Onun her şeye hayır demesinin arka planında belirli bir sosyo-kültürel bir yapı yer almaktadır. Belirli bir gerçekliğe hayır deme gerçeklik ilkesine eğilimi göstermez, o sadece bir yığın olaya boyun eğmeyen bağımsız tinin tarihe aykırı bir eylemidir. (s.401)

---

[317] Jean Améry, "Vom immerwährenden Schriftsteller-Exil," *Schweizer Rundschau* 77, no. 10 (1975), 8.
[318] Fritz J. Raddatz, "Hauchbilder Zu Jean Amérys Roman-Essay 'Lefeu oder der Abbruch', Merkur: deutsche Zeitschrift für europäischen Denken, (Editör: Joachim Moras, Hans Paesche), 28/1974 Dezember, Heft 319, (1183-1184), Ernst Klett Verlag, Stuttgart, 1184. (Erişim Yeri: DLA)

Söz konusu bu roman, resim ve şiir sanatı hakkında her türlü bilgiyi aktarması açısından Künstlerroman özelliğine sahiptir. Lefeu oder der Abbruch'un ana kahramanı bir ressamdan ziyade, yazarının bir yansıması ve yazarın yaşadığı problemlerin ve acıların paralel bir sanat aracına dönüşmektedir. Dolayısıyla sanatçı romanın aksine varoluşsal bir roman olarak ortaya çıkmaktadır. Améry yapıtında savaş öncesinde Hitler'in iktidarda olduğu dönemde, direniş, kurtulma ve ardından özgürlüğüne kavuşmasının sonrasında hayal kırıklıklarıyla dolu yıllarındaki varlığını sürekli aynı zemini kazıyan bir kepçe olarak görür. Az sayıdaki belirtilerde bu gerçekliklerin içinde ve bunlar karşısında onun için sorun olan her şeyi bu yapıtta gözden geçirmektedir: felsefe, edebiyat, çağın politikası, insan ilişkileri.[319] Yapıtta bu durum okuyucuya şu şekilde sezdirilmektedir:

> Metafizik aydınlanma başlığı altında kanlı hayvan derisi sergileyemem; böylesini akan insan kanı görmeyenler yapar. Fakat ben gördüm. Akışı gözleriyle gören, güzelliğe kendisini kaptırır ve piyasada hizmet edebilmesi uygun olmaz; bu yüzden ben yaratılışımın ilettiği ve onun tarafından işlenen yüceleştirilmiş döküntüyü boyuyorum, bu şekilde hiçbir şey kötü satılan modası geçmiş bir karanlılık olarak kalmaz. (s.407-408)

Lefeu her şeye hayır diyen biri[320], bağımlılığın esaretinde özgürdür. Irrasyonel değer belirlemesinin özgürlüğünü kendisi için gasp eder, bağımlı olarak kalır ve gelecekte ön varsayımın ya da hayalinin mekânında başına buyruk bir şekilde davranır. Her şeye evet diyen birey ise aslında özgürlüğünde özgür değildir; gönüllü olarak gerçeklik sözünü son olarak kabul eder ve bu şekilde hayır diyenin en son çaresi ve teminatı olan bağımsız benlik belirlemesinden vazgeçer. (s.392-393) Dolayısıyla Lefeu her türlü gerçekliğe karşı çıkmaktadır. Oysa yaşamda her şeye karşı çıkmak ve yaşam için her şeye hayır demek gizli bir intiharı da beraberinde getirir.

Yapıtta yer alan ilk gelişme, Lefeu'nun Paris'teki Roquentin caddesinde bulunan 5 numaralı evinin yıkılma planına dair evinin boşaltılması hususunda alınan karara karşı çıkmasıdır. Immobilien-Paris-Seine'e karşı yaşadığı bu yasal mücadelesinde adeta bu eve kök saldıklarını ifade eden ev arkadaşı onu desteklemekteydi. Bedenleri kirli havlularla kaplanmış, yeniden çürüyen tabanın en derine kadar eriştiğini (s. 295) iddia

---

[319] Joachim Günther, "Jean Améry, Lefeu oder der Abbruch. Roman-Essay", Neue Deutsche Hefte: Beiträge zur europäischen Gegenwart (Editör: Paul Fechter),21/ Stuttgart 1974, (S.598-602), 600.
[320] Almanca karşılığı Neinsager.

etmektedir. Bu durum Lefeu ile evi arasındaki sürekliliğe vurgu yapmaktadır. Atölyesinin organik çöküşünde dahi kendisini evinde ve güvende hisseder.

Yaşadığı evi betimlerken aslında o evin aslında dekadenz özelliğine vurgu yapar:

> Herşey geliyor, yaklaşıyor: ön cepheli şövale ve yarım kalmış tablo, içerisinde milimetre kalınlığında yağlı boyaların yapıştığı lavabo, yığılmış kirli bulaşıklar, çatlak ve ince tabakalara ayrılmış duvarlar, barınağı bahşettikleri tablo gibi, aynadan bakan gri traşsız yüz gibi, enlemesine çatlaklarla süslenmiş masanın üzerindeki sigaranın yaktığı avukatın mektubu. (s.7)

Bu evin yıkılma kararı alınmadan önce Lefeu, evini diğer sanatçılarla paylaşmaktadır. Meslektaşlarının aksine inşaat şirketinin baskısına boyun eğmeyi ve yüksek mağarasına karşı bir tazminatı reddetmektedir. Utanç verici ve nahoş olan şeylerin üzerini örtme isteği, ait olmak istemediği bir anın saplantılı temizleme ayini Glanz-Verfall'in belirtisidir. Bu kavram ışığında kirli geçmişinden tamamen kurtulmayı amaçlamış bir geçmiş dönemi tiye alır.

Lefeu'nun karşı çıktığı diğer bir durum da Düsseldorf Sanat Galerisi'nin yaptığı tabloları ticarete dönüştürme çabasıdır. Lefeu sanattaki ve sanatı meslek haline getirerek subitle récupérieren'e karşı çıkar. (Lefeu s.347-348) Sanatını ticari amaçlarla kullanılmasına karşı çıkmaktadır her zaman. Bu bağlamda sanat galerisi çalışanlarının bu konuda Lefeu'yu ikna çabası uzun sürmektedir. Bu nedenle Lefeu'yu çok fazla ziyaret etmek zorunda kalmışlardır. Bu ziyaretlerin birinde Lefeu'nun sanatını metafizik gerçekçilik olarak tanımlayacak detaylı bir pazarlama stratejisini tavsiye etmişlerdir. (s.326) Bununla sanatçının başarısı güvence altına alınması planlanmaktadır. Kız arkadaşı Irene'nin de bu başarıdan faydalanma ihtimaline karşı bu teklif üzerinde uzunca düşünmesi gerekiyordu, (s.363) ancak arkadaşı Jacques'tan galeri çalışanlarına teklifi reddettiğini yazmasını ister. (s.411)

Lefeu'nun Almanya'da bulunan sanat galerisinin teklifini geri çevirmesinde arka planında başka bir durum yer almaktadır. Ailesinin Holokost deneyimi nedeniyle Almanların varlığı Lefeu'yu huzursuz etmektedir. Sürekli Fransız sanatına ve kültürüne ait Paul Verlaine, Stéphane Mallarmé, Arthur Rimbaud, Eugène Delacroix ve Paul Gauguin gibi şahsiyetlere yaptığı göndermeleri, bu tedirginliğini ispatlamaktadır. Bunun yanı sıra Lefeu sanatsal çalışmalardan elde edilen kazanca karşı çıkar. Çünkü ona göre dejenere olmuş bir gerçeklikteki kazanç ve başarı, bireyi ahlaksızlığın suç ortağı haline

getirir. Sanat karşıtı olanların sanatına ve dünyaya karşıt olanların dünyasına hayır diyebilmek Lefeu'nun sadece görüntüde var olan Nihilizminde olumlu değer yargılarıdır. Ayrıca Lefeu'nun her şeye karşı çıkması ve onaylamaması sosyal-gerici yenidünyaya karşı gerçekleştirdiği devrimci eylemidir.

Bir gün Gaz de Lacq yakınlarından geçerken uzaktan doğalgaz alanından yukarıya doğru yoğun bir dumanı görünce aklında hemen Toplama Kamplarında yanan kişileri ve "estetik ölüm" ilkesine hiçbir şekilde uymayan ölüm çeşidini düşünmektedir. Ateş şiddetin hem temizleyen biçimi hem de tetikleyicisi görevinde kronolojik olarak organik bir durumdan cansızlığa ya da tam tersi bir hareketliliğe doğru gelişen bir süreç. Ama sonunda mutlaka yavaş yavaş cereyan eden çökmeyi, yoğun ve doğrudan algılanan çürüme haline gelmeyi ifade etmedir. Yaptığı resimlerden hareket ederek sembol taşıyan bir isme sahip olan Lefeu'nun kan ve ateşin dünyasını betimleyen resimleri onun için bir kaçış yoluydu. Ancak kız arkadaşının da intihar etme ihtimali sonrasında yapıtın sonunda resimlerini yakarak sahip olduğu bu kaçış, yolun önüne aşılması güç bir set kurmaktadır. Kendisini çaresizliğe iterek "ruhsal ölüm" gerçekleşmektedir. Bu bağlamda ateş ve ateşi çağrıştıran kelime ve semboller yapıtta yoğun bir şekilde yer alır. Lefeu yaptığı resimlerini ateşe vererek hem sanatının hem de bu sayede kendisinin sonunu getirmektedir. Bağlı olduğu sanatı öldürmesi kendi kimliğini de ortadan kaldırması demektir.

Lefeu'nun çalışmalarında hakim olan özellikle koyu renkteki gri tonu pisliği andırmaktadır. Ayrıca bu gri ve siyah gibi koyu renk tonları bu belirsizliklere ve net olmayışlığa işaret etmektedir. Renk ile ölüm ilişkilendirildiğinde siyah hemen hemen her kültürde ölümün rengi olarak kabul edilmektedir. Avrupa'da veba ölüm getirdiği için kara ölüm adını almaktadır. Çünkü "bu hastalığın belirtileri kararmaktır. Ölünce insan kararır, beden karar yatkındır. Bu bağlamda siyah rengi toplumsal alan içerisinde uğursuzlukla ilişkilendirilen taraflarıyla sıklıkla gündeme geldiği görülür. […] karanın içerisinde acı, yas, dert gibi pek çok olumsuz duygular barındırmaktaydı. Sanatta edebiyatta şiirde her zaman ölüm ile siyah aynı ölçüde birbirine yakın iki kelime olarak kullanılmıştır."[321] Sıkıntı, keder, yas ve ölümün rengidir siyah. Ancak Lefeu için yapıtın pragmatik özelliği önemlidir.

[321]Adem Sağır, *Ölümün Sosyolojisi*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2014, 169.

> Çöküşü onaylama yaşam görevinde ölüm erotizminin çift anlamlı konusudur. Yapısal değişmedeki derin huzur, yaşama sevincinin karmaşık bir biçimidir. Böyle bilgiler sayesinde işlevselliğe dayalı her türlü estetik bağlayıcı olmamaktadır. […] Onun için güzel, yararlı olandır. (s. 298)

Lefeu figürü için Améry yakın arkadaşı ressam Erich Schmid'den esinlenmektedir. 16 Kasım 1971 tarihinde Ernst Mayer'e yazdığı mektubunda henüz proje aşamasındayken yapıtın merkezinde kurmaca bir figür yer alacağını ancak bunu yaparken arkadaşı Erich'i model olarak kullanabileceğini dile getirmektedir.[322]

> Aslında bunlar bağımsızlaşan ve sürekli yenilenen, gerçekte çok eski ancak saklanmış bir şekilde bilinçaltından ortaya çıkan ve yapıtın içine nüfuz eden hayallerdi. Benim için belli belirsiz bir model teşkil eden Irene'nin silüeti (s.496)

Améry 1959 yılında kaleme aldığı "Die neuen Mönche. Bildnisse (un)berühmter Zeitgenossen: Unbekannter Maler E.S." adlı çalışmasında tıpkı Lefeu'nun Paris'de yaşadığı bir çevreye benzer bir ortamda yaşayan ressam Erich Schmid'ten söz eder.[323]Améry ve Viyanalı ressam Schmid ile ilk olarak Anvers'e göç etmeden önce Avusturya'da karşılaşır. Ardından ikisi de Gurs toplama kampına gönderilir. Améry'den farklı olarak Schmid, Gurs'tan kaçıp Maquis adlında Fransız silahlı direniş grubuna katıldıktan sonra güney Fransa'da yaşamaya devam eder. Burada daha önce Naziler tarafından yarıda kesilen resim alanında kariyerine yeniden başlar. 1945 yılında uzun süren bu durgunluğun ardından Schmid, çağdaş sanatçılarla mücadele edemeyeceğine ve önceleri yenilik yaratan resimlerin şimdi modası geçmiş olduğunu görmesine dair acı dolu bir farkındalık yaşar. Soyut resim yapmayı dener ancak çağdaş sanat piyasasının baskısına boyun eğmeye reddedici bir tutumla daha gerçekçi tarzına geri döner. Améry ve Schmid arasında çok yakın bir dostluk oluşur.[324] Zamanla oluşan bu dostluk sonucunda Améry, Schmid'in tabloları olmadan yaşamak zorunda kaldığı anda kendisini çok güçsüz ve zavallı göreceğini düşünmektedir. Nedenini şu şekilde açıklamaktadır:

> Benim için Schmid'in yapıtlarındaki özellik, yaşamdaki - ya da daha iyisini söylemek gerekirse gerçeklikteki geçen zamanla kaybolmasında değil, aksine kazanılmasında yer almaktadır. İç ve dış varlığımın bölümleri haline gelmişlerdir: ben artık odalarımı ruhum

---

[322] Heidelberger-Leonard, *Bd.8,* 384.
[323]*Jean Améry Werke. Bd. 1, Die Schiffbrüchigen, Lefeu oder Der Abbruch*, ed. Irene Heidelberger-Leonard (Stuttgart: Klett-Cotta, 2007), 643-49.
[324] Heidelberger-Leonard, *Revolte in der Resignation*, 275.

> gibi az düşünebilirim. Fakat bu kadar o basit bir alışkanlık değildir. Bu samimiyetliktir, aynı zamanda nesnelerin teyip edilip aşıldığı bir dünyada kendini evinde hissetmektir. (s.663)

Ancak Lefeu ve Schmid arasında ikisinin de duyulmamış bir ressam olmasının yanı sıra ortak bir diğer nokta Schmid'in ailesi de Auschwitz'de yaşamını yitirmektedir. Ancak bir takım farklılıklar da söz konusudur. Örneğin Améry'nin ifadesi üzerine Schmid Viyana'lı bir ressam olup Viyana Uygulamalı Sanat okulunu bitirmektedir. Kısa bir süre de Wilhelm Reich'sa psikanaliz çalışması yapmaktadır. 193 yılında politik nedenlerden ilk olarak Antvers'e sürgün edilmektedir. 1940 yılında istenilmeyen bir yabancı olarak Fransa'nın güneyinde bulunan Gurs'a sürülmektedir. Burası Schmid'in Almanlara teslim edilme korkusu nedeniyle kaçtığı yerdir. Fransa'nın kurtuluşunun ardından önce ordu daha sonra da yabancılar lejyonu tarafından el konularak savaş sonunda Paris'e yerleşti. Burada kısa süren evliliğin ardından Schmid yeniden yalnızlığına kavuştu. Lefeu'nun köken Stuttgart'a ait olan ancak Suebya'da dünyaya gelen Feuermann için Lefeu bir isimsizdir. Babası Naziler tarafından zorla kaçırılan ve daha sonra ailesi öldürülen Feuermann da kaçaktır ve Lefeu'da Gurs'a dair kinayeli sözler söz konusudur. (s.132) Amery burada Schmid'e ait biyografik ve kurmaca öğelerini birbirine örmektedir.

Yapıtta bulunan diğer figürler sosyal ve kültürel statülerine uygun davranır. Düsseldorf'taki beyler Almanya'nın kültür hareketlerinden bahsederken Lefeu'nun kız arkadaşı güncel yazınsal yapıya hizmet etmektedir. Ancak Lefeu'nun ressam olan ev arkadaşı resim ve sanat alanında gelişen her yeni akımla yakından ilgilenir ve her gelişmeyi onaylar. Sonunda Lefeu gibi başarısız biri olarak kalmaktadır. Lefeu'nun birlikte yaşadığı Jules Déstre de soyut resimler çizen bir ressamdır. (s.49) Aynı şekilde ressam olan bir başka arkadaşı Joris Vandamme faşist yapıtlar ortaya çıkarmaktadır. (s.45) Ayrıca Irene Dadaist ve somut şiir geleneğinin şairidir ve kendisini dünyadan çekmiş ve insanlardan uzaklaşmaktadır.

2.3.2. Dil ve Estetik Kaygısı

"Güncel realizm" olarak tanımlanan çağdaş edebiyatın savaş sonrasında yaşanılanların aktarıldığı yapıtlarda gerçeklerin öğrenebilme bağlamında olaylarla yakından ilgili olan tanığın itirafları söz konusu değildir. Aksine önemli olan alıcının

estetik açıdan duyarlı hale getirilmesidir. Zola'ya göre bir birey mizaç tarafından görülen doğa olarak sanatı gerçekleştirmeyi planlayan klasik realizmden oldukça uzaktadır. Çünkü gerçeği bulmanın titiz süreci hala devam etmektedir. Hümanist olan tüm coşkulu anlatım bu süreçten önce başarısızlığa uğrayarak "mizaç" duygularını bastırmak zorunda kalır. Oysa Améry'ye göre kendini geri çeken öfke, aslında kendisini tamamen susturmaz. Özne de hiçbir suretle kendisini reddedemez. [325] Bu açıdan yapıtın başında yer alan "bir mizaç yoluyla görülen doğa: her zaman sanat hakında daha zekice bir şey söylenmedi." (s.301 ve s. 475) ifadesi Zola'nın ünlü Natüralizm tanımına işaret etmektedir. Lefeu cümlenin mantığına oldukça takılıp kalmaktadır, gerçi resmin bir cümlesi yok ancak kendisine has bir gerçekliğe sahiptir. Ancak şöyle de bir durum vardır: "söz konusu ressam, mizacının nesne yoluyla çalışmasını sağlar." (s.343) Bunun sonucunda da şu durum gelişir:

> Manzara resminin etiğinin bozulması nihayetinde tesadüfi bir durum değildir, aksine sanat tarihi açısından olduğu gibi sosyolojk açıdan da sağlam temellere dayandırılmış bir olgudur. Manzara çağımızın gerçekliğini daha fazla örtmemektedir: belirleyici artık fırtınadan eğilmiş kavak ağaçlarının altında değil, aksine çimenlerde ortaya çıkmakta, aynı zamanda terk edilmiş olabilir ve sabırla çöküşün evlerini bekleyebilirler. Bu yüzden sosyal anlamda manzara resimleri, Sanatın sosyal etkisinden vazgeçildiğinde aynı zamanda gözden çıkarılan düne ait bir zevktir. (s.344)

Bir yazar ve filozof olarak Améry, gerçeğe ulaşma adına dilin kullanım alanları ve sınırları ile yakından ilgilenmektedir. Wittgenstein, mantıklı evrensel bir dil olamayacağını ve bunun yerine bireyin her zaman yaşam biçimi olarak pratikte yerini alan dil oyununu oynadığını söyler. Bu dil oyunu düşüncesi Améry'yi yakından etkilemektedir. Wittgenstein bireyi gerçekliğe oyun ile yönlendirdiği düşüncesi Améry'de büyük bir etki yaratmaktadır. Wittgenstein, fiziksel ve ruhsal açıdan hissedilenleri ifade ederken özel bir dil (Privatsprachen) sorunlarından söz edince, bireyin acılar çektiğini ifade etmektedir. Çünkü anadili öğrenme esnasında huzursuzluğun göstergesiyle ortaya çıkan belli bir duygu keşfedilir. Buna acı denir. Améry bu durumu kendisi şu şekilde ifade etmektedir:

> Ben kendi acılarımdan bahsediyorum ve farkına varılan hissi eskisiyle kıyaslıyorum. Eskisi ve yenisi aynı andan ortaya çıkamazlar. Doğru karşılaştırıp karşılaştırmadığımı asla bilemem. "Acılarım var." cümlesi yerini farklı bir dil oyununu öğrenmemiz ihtimaline bırakmaktadır. Zamanın baskısına sadık kalarak çok fazla karışık olan düşünce silsilerini

[325] Jean Améry, Kleinstadtkristall, (19.09.1972) Zug. Nr. 81.1269 DLA

> basitleştirmek zorundayım. Bazı şeyleri tamamen anlamadığımı ya da yanlış anladığımı kabul ediyorum. Fakat Wittgenstein aynı zamanda tehlikeli bir düşünürdür. Ihm verfallen Demek gerçekliğin kaybı demektir. [326]

Jean Améry bu yapıtıyla kendisini Michel Foucault'nun aydın bir rakibi olacak bir konuma getirmeyi ve dilin sorularına ve gerçekliği yeterince sunabilme yeteneğine yön vermeyi amaçlamaktadır.[327] Çünkü Améry, Foucault'u oldukça tehlikeli olduğuna kanaat getirdiği Fransız felsefesinde yeni bir akımın sözcüsü olarak görmekteydi:

> Yeni filozoflar benim de bağlı olduğum Fransız Aydınlanmasını büyük ölçüde reddetmektedir. […] Orada sonuç veren reddetme, tamamen irrasyonal olup, Nihilizm ve tam bir kültür pesimizmi ile sonuçlanmaktadır. Gerçel acıyı bizzat yaşamamış, aksine sadece kulaktan dolma bilgilerle öğrenen ve bizi inandırmaya çabalayan bu gençler, bizler cehennemde doğuda ve batıda yaşıyorduk. Bu cehennemde rasyonalizm, bireyi baskı altında tutan düşünme, bilme suçluymuş. Eskiden olduğu gibi düşünme ve bilmenin bireyi memnun ettiğini düşünüyorum. Özellikle bir irrasyonalist olarak hiçbir alternatif sunmayanlara karşı çıkıyorum. Akla ve her türlü düzene karşıdırlar, anarşisttirler.[328]

Lefeu gerçekliğe ve atfedilebilmesine sıkı sıkıya bağlı olan ateşli bir Neo-positivisttir. Sezgilere dayalı olanları reddeder. Bunun yanında dil oyunlarından hareket ederek kavramsal çözümlemelerle ilgilenen Ludwig Wittgenstein hayranıdır. Öte yandan Améry'nin post yapısalcılığa olan tutumu ise şu şekildedir:

> "Yapısalcılığa her zaman gerçek dışı gözüyle bakmışımdır. Fakat her zaman yapısalcılığa tartışmalı bir şekilde yaklaştım. Yapısalcılığı hiçbir zaman kabul etmedim." [329]

Yapıttaki en önemli dayanaklardan biri de dile karşı duyulan güvendir. Çünkü dil sürekli sırları ortaya çıkaran bir varlıktır. Lefeu'ya göre dil "*Bir eylem yerine getirilir, hepsi bu kadar. Özgür bir hayal gücünün eylemi*." (s.292) Bu yüzden Améry sürekli öznenin kaybına ve dile duyulan güvenin eksikliğine üzülmektedir. Dili nouveau romanda kristalize edilmiş olarak görür.

Tekrarlanan, değiştirilen ya da karşıtlık gösteren metni oluşturan özellikler sadece sıklığı ve dağılımı daha uzun bir metinde bu kadar kolay fark edilmeyen retorik, mecazi, ritmik tarzın sonuçları değildir. Biçim ifadesinin eninde sonunda çok net biçimde

---

[326] Jean Améry, An den Grenzen von Sprache und Wirklichkeit Zum 25. Todestag Ludwig Wittgensteins [DLA Erişim Nr. 81.1227]
[327] Heidelberger-Leonard, *Bd.8,* 389.
[328] Améry and Hermann, "Jean Améry im Gespräch," 116f.
[329] Améry and Hermann, "Jean Améry im Gespräch," 115.

özetleyen bir tasvir için çabalayan bir inceleme, semantik, sentaktik ya da fonetik çokluğunun statik bir tespiti olarak nüfuz etmeye devam etmelidir. Açıklanan kelime kategorileri, kelime yapımı örnekleri ya da cümle yapılarının tekrarlanması, her spesifik biçim isteğinin temelini oluşturan içerikle ilgili ilkeleri araştırmalı ve tespit etmelidir. Ancak buradan ortaya çıkan metin koherenzi metne bağlı şekilde kalır. Metinde yer alan biçimsel kuramsal ve üslup ilkesinin araştırılmasında basit bir şekilde denebilmesine dair kesin çözüm bulunmaz. Alımlama anlatım biliminin bakış açısından hedeflenen faktörler hep birlikte kolayca fark edilip metni oluşturan Kohärenzin bir fonksiyonu gibi aydınlatılıyorsa burada ilk defa biçem belirginliğinden söz edilebilir.[330] Tanımı verilen biçem belirginliği Lefeu oder der Abbruch'ta çok net biçimde okuyucunun karşısına çıkar. Örneğin öncelikle başlıkta yer alan ve figürün taşıdığı isim Lefeu, Almanca'da sarmaşık anlamındaki "Efeu" kelimesi ile benzerlik göstermektedir. "Abbruch" ise yıkılma, çökme ve çöküş anlamındadır. Dolayısıyla burada yıkılacak olana sarmaşık gibi sarılma anlaşılabilmektedir. Lefeu'nun evinin yıkılmaması için direnmesi ve enkaz halinde olan atölyesinde yaşamına devam etmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Jean Améry, yapıtın ilk paragrafında yer alan ve Leitmotiv özelliğine dönüşen "Die Dinge an sich herankommen lassen" cümlesiyle geleneksel cümle kuruluşları ve dil yapıları ile mücadele eder. "Ding an sich" kavramı Alman düşünür Kant'a göre "şeyin bir kendisi vardır ki bu bilinemez (numen); bir de görünüşü vardır ki ancak bu bilinebilir. (fenomen)"[331] Kant'ın bu ünlü bilinmezlik kavramı bilginin sınırsızlığını göstermesinin yanında, bize verilmiş olan görünüşlerin altındaki bize verilmemiş olan "kendilik"'i dile getirmektedir. Bize verilmemiş olduğu için de bir bilinmez olarak kalır. Çünkü duyu verileri kendinde olan şeyi değil, görünen şeyi bildirir.

Dil teorisi açısından Lefeu oder der Abbruch kendilerini iyi yetiştirmiş olan bireylerin dilsel aracın nötr iletişim yeteneğine güvenmeleri ve poetik açık metin metinlerin dili aşkın gücüne olan inancı arasında kalan ana figürün dalgalanmasını tasvir eder. Onun pozitivist çıkış noktası her cümlenin bir mantığı ve anlamı olması gerektiğine inanmasında yer alır. Bu yüzden sürekli cümlenin anlamı üzerinde durmak

---

[330] Jean Paul Bier, "Zum Begriff der Stilrelevanz Mehrsprachige Stellen in 'Lefeu oder der Abbruch' von Jean Améry", In: Jahrbuch für Internationale Germanistik, Jahrgang XI/Heft 1, Verlag Peter Lang, Bern 1979, 39.

[331] Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopesi Kavramlar ve Akımlar*, Cilt 1 (A-D), Ding an sich maddesi. Remzi Kitabevi, 1976, 322.

istediğini vurgular. Kelimeler ifade biçimlerinin gerçek alanda bulmalı ve cümleler de her zaman bir anlam taşımalı. Lefeu'ya göre dilin otonomisine olan inanç belirtisidir ve tehlike taşır; en nihayetinde çılgınlığın sonucuna götürür.[332]

Améry'nin ifade tarzı öyle güçlüdür ki insanın gözlerinin önünde rahatlıkla canlanıveren bölümler, diyaloglar ve düşünceler kendisine has bir biçimde birleşir. Kimi kavramlar vardır ki işitildiği anda bireyin zihninde toplumsal olarak aynı varlığa göndermede bulunabilir: baca, fırın, dikenli tel, taş ocağı, gaz odası gibi. Bu mekânların hepsini karşılayan tek bir kavram mevcuttur: Hölle.

Bu yapıtta yazar kelimelerle adeta fonolojik oyunlar oynamaktadır. Bilerek ya da farkında olmadan bu yapıtında semantik olarak birbirine akraba olan kelimelerle oynar. Bu bağlamdaki örnekler romanın geneline şu şekilde dağılmaktadır:"Kayıp bir sonraki seslerin peşine düştüm, kendimden önce zikrediyorum, anlamlı, anlamsız, sembolize edilmiş, hiçbir anlamı yok. (Lefeu s.422) […] şeytan beni alıyor, vatanseverlik içimde büyüyor ve çoğalıyor. (Lefeu s.426) […] Paris yanıyor, ben de yanıyorum. Uluyan haykırmayı görselliğe taşımak hiç kolay olmayacak. (Lefeu s.475) Yapıtın genelinde İngilizce kelimeler kullanılmaktadır: drugstores, public relations, supermarkets, pipelines, let it be, four letter words, Bunun yanı sıra yapıtta en yoğun bir şekilde Fransızca kelimeler kullanılmaktadır: c'est toi, Irene, â ta sânté, ma chérie, bonjour, mon ami örneklerinde olduğu gibi Améry bu yapıtında kelimelerde fonolojik oynamalar da yapmayı tercih etmektedir.

Yapıtın dil ve estetik yönü Irene adlı figür ile gösterilmektedir. Irene her zaman kendisini Konkrete Poesiye yakın hisseden bir şairdir. Zamanla zihinsel açıdan yaşadığı karışıklık artmaktadır. Öyle ki okuyucuda nihayetinde Irene'nin intihar etmiş olabileceğine dair bir kanı oluşmaktadır. Irene çok fazla konuşan birisi değildir. Yazdığı hermetik şiirlerinde Irene, dili adeta parçalarına ayırmaktadır. Bu durumda Lefeu'ya göre dil gerçeklikle olan bağlantısını yitirmektedir. Lefeu, bu tarz şiirlerinin karşısına Irene'nin cinsel birleşme esnasında dile getirdiği müstehcen kelimeleri "mots orduriers" olarak adlandırdığı kelimeleri koymaktadır. Oluşan bu kelimeler ikisinin ortak anlaşabildikleri tek kelime grubu, tek dildir. Bu tarz kelimeler sadece Lefeu için geçerlidir. Çünkü Mots'un sosyal bir içeriğine sahip olması gibi kendi içerisinde bir

[332] Bier, 48.

değeri ve işlevi bulunmaktadır. Oysa Irene kelimelerin ve dilin bu yönüyle ilgilenmemektedir. Dolayısıyla onun şiirleri bir ifade anlamından yoksundur. Bu nedenle Lefeu onun şiirlerini Pappelallee olarak yorumlamaktadır.

> Özgürlüğünde akılsızlığın hızla çoğalan arazisinde yolunu şaşırabilen Özgür hayal gücünün eylemi, bu yüzden sonunda Irene gibi zorla kırılan ve parçalanan dil enkazında körü körüne araştırılır. Pappelallee, Pappelallee, alle Pappeln, Pappelnalle, Plapperpappel, Gepalpper, Geplappe yazar. Bu şekilde hiçbir şey ilerlemez. (Lefeu s. 292)

Lefeu kelimelerin bir anlama sahip olması gerektiğini düşünmektedir. Ona göre Irene'nin şiirlerinin içi bomboş olarak görünmektedir. "Freud sanatçının yaratma eylemi ile nevroz arasında sıkı bir ilişki bulur ve bilinçaltının 'yaratma'daki rolünü belirlemeye çalışır."[333] Bu durumda Lefeu'nun zihnine Irene'nin ruhsal ve zihinsel açıdan herhangi bir hastalığa sahip olup olmadığına dair soru işaretleri getirmektedir:

> Psikiyatrinin bu konudaki tüm hülümlerine karşın delilik bulaşıcı gibi görünüyordu. Söz ve cümlenin her anlamının açıklaması, açıklama yapanları saçmalığa sürüklemesi üzerinde hiç kuşku yoktur.(s.360)

Lefeu dildeki tutukluktan acı çekmektedir. Ona göre dilin gücü şu şekildedir:

> Dil, dünyada olanı olduğu gibi ifade eder: ne daha azı ne de daha fazlası. (s.367)

Oysa Lefeu cümlenin mantıksal olması gerektiğini savunmaktadır. Öte yandan Améry, 1978 yılında yazdığı veda mektubunda henüz 1945'te genç iken Fransız bir yazar olma kararını vermediği kader yanılgısı gibi bir şeyin olup olmadığını sorar. Aslında Améry bir seçim yapmamaktadır. Aslında bunu kendisinden daha iyi kimse bilemez. İçten içe doğduğu ve çocukluğunu geçirdiği ülkenin diline bağlıydı. İstemeyerek de olsa Almanca konuşulan ülkelere yaptığı seyahatlerin amacı yazdığı ve yeni bir kaynağa ihtiyaç duyduğu dili duymaktı.[334] Bu bağlamda Lefeu Irene'nin parçalanmış dil enkazıyla karşı karşıya kalmaktadır. Buna daha fazla tahammül edemez ve cümlenin anlamında sıkı sıkıya bağlı olması gerektiğini düşünür. (Lefeu s.292) Bunun üzerine Lefeu Irene'ye Wittgenstein'ın felsefesine göre dil ve dünya arasındaki ilişkiden bahseder. Wittgenstein'ın dil felsefesine göre dünya dil aracılığıyla temsil

---

[333] Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, 150.

[334] Gisela Lindemann, Des Häftlings letzte Pflicht war der Tod : Versuch über Jean Améry (Jean Améry, Gisela Lindemann, Bücher aus der Jugend unseres Jahrhunderts, Klett-Cotta Stuttgart, 1981 (S.7-23), 10. (Erişim yeri DLA)

edildiği için Lefeu için kaybedilmemesi gereken üç şey vardır: bireyin "kendisi, dil, dünya" (Lefeu s.367) Oysa Lefeu, Lacq gezisinden sonra geçmişe dair hatırladıkları nedeniyle kullanılan dil hakkındaki görüşlerinden vazgeçmeye başlar. Anılarında öncelikle kendi benliğinin, dilinin ve dünyasının kaybına tanıklık etmektedir. Şimdi Irene'den özür dileme zamanıdır. Çünkü Lefeu, uzun zamandan beri cümlelerin anlamında emin değildi. (s.459) Kendisinde sorguladığı ölüm içgüdüsü de bu anlamının önünde bir engeldir.

Oysa kelime ve cümlelerin anlamını hissetmesi için geçmişini tam olarak öğrenmesi gerekmekteydi. Artık Lefeu, Irene'nin şiirlerine bir anlam yüklemektedir. Şiirleri yaşantı ile anlam kazanmaktadır. Bundan sonra Lefeu acısını ifade etmek için yeni bir dil arayışı içine girer. Çünkü birey dili isteklerine uygun bir şekilde kullanırsa ve onunla bu şekilde iç içe olduğu müddetçe söz konusu bu dil, o derece güven verici olur. Dil insanlığın işlevidir. Çünkü

> Dil gerçekler içerisinde doğmadığı halde, gerçekleri aktarabilir: Evet, dil karmaşık içeriklerin iletişimini sağlayan araç olarak da çok kullanışlıdır. Önemli olan neyin söylendiğidir: gizli kalanlar değil. (S. 649)

Irene'nin popüler şiirinin yapmış olduğu gönderme Lefeu'nun ailesinin acı çekerek kurban edilmenin tüm anlaşılmaz yönlerinin hissedilmesini sağlar. Çünkü Irene en başından beri her şeyden haberdar idi. Aşağıdaki ifade ölüme sığınan ve yeryüzünde artık hiçbir işe yaramayacağını düşünen Lefeu'nun dilinin çökmesini ispatlar niteliktedir. Bu durumun nedeni şu şekilde açıklanmaktadır:

> … nesnel objektiflik kötülüğün sıradanlığından söz edebilirdi. Kötü sadece kendisinin muzdarip olan için vardır. […], kötü olarak sıradan olamadığını, bilakis asla yerine getirilmemiş olup tamamen anlaşılmaz olduğunu ancak temel mantığın yönetilmesine izin verilirse mümkündür. […] Parak-Çöküşün Lefeu'nun anne babasının kurban konumunda olduğu cinayet ile ilişkisi vardır. […] Lefeu, tecrübe edilmiş kötülüğe ve kendi kurtuluşunun saçmalığına bağlı olarak Mevcut olan sıkıntıyı ve hegelci ve metarfizik sıçrama hareketleri yapmayan her türlü aklı ifşa ettiğinde emindi. (s.500-501)

Gerçeklik, dilin ifade gücünden şüphe duyulmasıyla ve gerçekliğin söylemede tüm olanakların reddedilmesiyle kayba uğrar. Lefeu ailesinin geçmişini hatırlaması üzerine yaşadığı derin acı nedeniyle durumunu ifade etmede uygun bir dil bulamaz. Bu çabaları dilsizlikte son bulur. Uygun kelimeleri bulamayışı kendisini Irene'nin şiirlerine

yaklaştırır. Jean Améry bu noktada toplama kampı deneyimin etkisiyle bireyde oluşan kimlik kaybına şu şekilde vurgu yapmaktadır:

> Der verliebte Einfaltspinsel oder ein nicht ästhetisch verderbter Lefeu würde demnach in unerschütterlicher Legitimität und im Zustand totaler Erlebnisdichte sagen: Vater zeigte das EK I und Mutter weinte leise vor sich hin, aber die Männer kannten keine Erbarmen. Doch wie die Dinge nun einmal liegen (denn es ist unmöglich, abzusehen von der Bedingtheit durch Bildungsfakten), müssen die Wörter verstoßen werden und anstatt ihrer entringt sich noch einmal ein unterdrückter Lachwehlaut dem gequälten Thorax. (s.426)

2.3.3. Nasyonal Sosyalist Öğeler

Jean Améry'nin yapıtlarının merkezini oluşturan kendi ve kendisinin neslinin deneyim ve birikimleri aracılığıyla bizzat yaşadığı ve tanığı olduğu aynı zamanda insanlık için dönüm noktası olan çağın gerçekleridir. Dolayısıyla yapıtlarında yer alan figürler sosyal tiptir. Bu gerçekler Nazi döneminde, Yahudi halkına yapılan işkenceler karşısında kendisine olan özgüveninin kaybedişi, evsizliği, yabancılaşması ve ötekileşmesi şeklinde tanımlanabilmektedir. O dönemin toplumunda iki tip halk söz konusudur: Heidegeger Almanlar ve Yahudi Almanlar[335] şeklinde bir ayrım yapmaktadır. Jean Améry için ise sadece Yahudi olan ve Yahudi olmayan halk vardı. 1930'lu yıllarda Nasyonal Sosyalizm hareketi ve Auschwitz toplama kampı olmasaydı Améry Yahudilik ve Musevilikten tamamen habersiz olacaktı.

Yahudilerin ayrıştırılması, Auschwitz'den çok daha önce bir zamanda bile ölüm tehditi ile eş değerdi. Bu açıdan bakıldığında Améry, Jean Paul Sartre'nin 1946'da yazdığı "Yahudi Karşıtı ve Yahudi" adlı yapıtında hala bugün de geçerliliğini koruyan bir takım fikirler ortaya atmaktadır. Sartre'ye göre aslında 'Yahudi sorunu'ndan ziyade, 'Yahudi karşıtı sorunu' bulunmaktadır. Yahudi karşıtlığı, Yahudileri düşmanının kendisini, öz imaj ile damgalamasına müsaade ettiği bir duruma zorlamaktadır. Her iki durum da Améry'e göre doğruluğundan şüphe edilemezdi.[336]

Améry kendisini Yahudi olma zorunluluğunda keşfetmektedir. Bu yüzden onun için "Yahudilik" kavramından ziyade "Yahudi olma" durumu daha fazla anlam barındırmaktadır. Yahudi olmak, onu oldukça tuhaf duygulara sürüklemektedir. Yaşadığı ikilem konusunda tam anlamıyla gerçek bir acı hissetmemesine rağmen içinde

---

[335] Collins, Jeff, *Heidegger ve Naziler*, (Çev. Kaan H. Ökten), Everest Yayınları, İstanbul 2001, 45.
[336] Jean Améry, *At The Mind's Limits Contemplatıons By A Survıvor On Auschwıtz And Its Realıtıes,* Indiana University Press, Bloomington 1980, 86.

her zaman kök salmış bir rahatsızlık yer almaktaydı. Bu nedenle Améry eski bir Auschwitz esiri olarak ne olduğu ve ne olması gerektiği konusunda da bir ikilem yaşamaktadır. Aslında bir Yahudi olmak düşüncesine endişeyle yaklaşmakta, hatta Yahudi olmayı istememektedir. Gençliğinde beyaz kısa çorap ve deri pantolonunu giyip aynada kendisine baktığında aynanın kendisine hep etkileyici bir Alman gençliğini yansıtmasını umut etmektedir. Fakat kendisi bir Alman olmadığı için bu hiçbir zaman olanaklı olmamaktadır. Taktığı sadece bir maskeden ibarettir. Yahudilere ait toplumun bir parçası olduğunu Yahudi kavramını mantıken özümsediğinde Améry'de rahatsızlığın oluşmaktadır. Bu durumun altında onun sadece Yahudi olmak istemeyişi yatmaz, aynı zamanda gerçek bir Yahudi olamayacağı düşüncesi de yatmaktadır. Yahudi olmanın zorunluluğu ve imkânsızlığı muğlâk bir acıya yönlendirmektedir onu.[337] Ancak Améry şans yapıtı hayatta kalmayı başaran ve anlaşmalar uyarınca Nazi kurbanı olarak adlandırılan nesli tükenen insan türüne aittir. Bu nedenle ona göre Yahudi olmak katlanılması güç bir yük demektir.

Améry'nin hınç düşüncesine göre toplama kampları ve işkence ile bağlantılı olarak Alman toplumun kolektif suç ve sorumluluğu Holokosttan sağ kurtulan bireyler tarafından asla affedilecek bir durum değildir. Bu bireylerin takınmaları gereken tutum bağışlamamak ve bu eylemi yerine getirenlerle uzlaşmamak olmalıdır. Çünkü işkence ile yakından bağlantılı hıncın temelini ve etkilerini Améry kesin ifadelerle şu şekilde özetlemektedir:

> "İşkenceye yenik düşen kişi, bir daha asla dünyaya ısınamaz. Yıkımın utancı bşr daha silinmez. Daha ilk darpla birlikte kısmen sarsılan, ama işkence altında nihayet tümüyle çöken dünyaya güven duygusu yeniden kazanılamaz. Hemcinsini—insan-karşıtı olarak deneyimlemiş olmak, işkence mağdurunun içinde birikmiş bir dehşet olarak kalır: Bu dehşet, umut ilkesinin hüküm sürdüğü bir dünyayı görebilmesini engeller. İşkence görmüş insan, korkunun karşısında silahsız bırakılmıştır. […] Korku – ve bir de hınç denilen şey. Bunlar kalır ve bunların köpürerek arındıran bir intikam susuzluğunda güçlenmek gibi bir şansı yoktur."[338]

Lefeu maddi herhangi bir amaç gütmediği için beslendiği kaynak kendi yaratmış olduğu ilhamıdır. Tarih döküntüsünü mümkün olduğunca uzak tutmaya çalışmasına rağmen ancak sadece onu bir şekilde başka bir vücuda sokmakta ya da geri verme eyleminde yüceleştirmektedir. Burada tarih döküntüsünden kastedilen nokta

[337] Améry, 1980, 82-83.
[338] Améry, 2015, 62.

Auschwitz'dir. Ayrıca ona göre Auschwitz "birçokları arasında kanlı bir dilim" (s.499) demektir.

Lefeu, galeri çalışanlarıyla birlikte Pirene Dağlarının bulunduğu Pau'ya gider ve orada aynı zamanda Jean Améry'nin de tutsak edildiği Gurs toplama kampı da yer almaktadır. O an Lefeu içinde ailesinin de gazlanıp öldürüldüğü geçmişe dair birkaç anı hatırlar. Oysa "belleğin doğrudan deneyimleyerek yeniden inşa edebileceği geçmiş olayların sayısı çok kısıtlıdır, öznenin kendi yaşamındaki ve yakın çevresindeki olaylarla sınırlıdır. Özne yaşadığı döneme ait tüm öteki olayları başkalarından dinlediklerinden öğrenir. Başkalarının anlattıkları da ya kendi deneyimleridir ya da uzak deneyimler üzerine yakın zamanda yazılmış çeşitli kaynaklara […] dayalı bir yeniden inşadır."[339] Lefeu Béarn'e yolculuğu sırasında kendisine bu geçmişini hatırlatacak mistik bir arkadaş olan Feuerreiter ile karşılaşır.

> Lefeu, Bearn seyahati sırasında "Gaz de Lacq" tesisinin yanından geçer ve alevlerin gece semasına yükselişini izler. Annesi ve babası Almanya'da gaz ile zehirlenip, yakılmamışlar mı idi? Öyle olmalı. Ancak alevlerin ışığı ve titreyişi ve soyadının yangın ile ilişkisi, sadece dışsal dairesinin değil, ayrıca içsel – görsel dünyasını kurban edecekleri Paris'te yaşadığı mahalleye yeni yapılan bina kompleksini yakma fikrini doğurmuştur. Kendisine mistik bir yoldaş eşlik eder: Mörike'nin "Alev Atlısı". [340]

Ayrıca Lefeu'nun karşısına çıkan Gaz de Lacq'ta keşfedilen doğalgaz alanı Fransa üzerinden boru hattı ile dünyanın birçok yerine doğal gaz dağıtımı yapılır. Gaz de Lacq yanında geçtiğinde karanlık gökyüzüne doğru yükselen alevleri görür. Bu olay onda Auschwitz gaz odalarını ve fırınlarını çağrışım yapar. Yahudiler canlı ya da ölü bedenleriyle krematoryumlarda yakılmaktaydı. Krematoryumlardan aralıksız çıkan duman, kampta bulunan Yahudilere ölüm gerçeğini sürekli hissettirmekteydi. Olayları bizzat kendisi yaşamamasına rağmen, belleğinde yer edinmiş olan bu durumunda post-memory söz konusudur. Bu bağlamda ikinci kuşak anıları olan "*Postmemory ile kastedilen, olayların kahramanı olan ya da maruz kalan kuşaktan bir sonraki kuşağın anıları*"[341] olup "*merkezine anıları alan postmemory, bir öznenin başkalarından*

[339] Sarlo, 81.
[340] Lefeu oder der Abbruch Konzept s.651.
[341] Sarlo,s.81.

dinlediği, kendisinin yaşamadığı yakın geçmişteki olayları anılara dayanarak belleğinde yeniden inşa etmesi"[342] demektir.

Mikhail Bakhtin'in "*zamansal ve uzamsal ilişkilerin içkin bağlantılığı*"[343] olarak tanımladığı kronotop kavramı ile zaman ve uzamın birbirinden ayrılamayacağını ifade etmektedir. Bu bağlamda bir metinde yer alan kronotoplar sayesinde olay örgüsünün okuyucuya iletilebilirliği artmaktadır. Bakhtin metinde bulunan kronotopları yol, ev ve eşik olmak üzere bir takım gruplara ayırmaktadır. Çalışmanın içeriği ve amacı doğrultusunda bu noktada eşik kronotoplarından bahsetmek gerekmektedir. Bakhtin'in eşik kronotopu "*zaman-uzam karşılaşma motifiyle ilişkilendirilebilir, ama en temel örneğine, yaşamdaki bir dönüm noktası ve kopuş kronotopu olarak*"[344] yazın literatüründe yerini almaktadır. Dolayısıyla insanın yaşamını belirleyecek ve bir dönüm noktasını teşkil edecek olan kriz anının meydana geldiği bir takım mekânlara gönderme yapılmaktadır. Zaman ve mekanın birbirinden ayrılamayacağı gibi "*ölümle yaşamın birbirine dokunduğu, birbirini gördüğü bir yer olarak intihar, yaşamla ölümün birleşebileceği bir çizginin imgelem gücünü kurar*."[345] Eşik kronotopunun "yaşamın bir kopuş noktasıyla, krizle, dönüm anıyla, bir yaşamı değiştiren kararla"[346] yakından bir ilgisinin bulunması yaşam ve ölüm arasındaki ince bir sınır, bir eşik kronotopu aynı zamanda bireyin kendi kimliğini ve yaşamı sorgulamaya başladığı mekan olarak da algılanabilmektedir.

Bahtin'in eşik kronotopu genellikle üstü örtük bir biçimde eğretilemeli ve simgesel bir anlatıma sahiptir. Dolayısıyla toplama kampları da Bazı bireyler için yaşamdan ölüme giden bir eşiktir. Lefeu oder der Abbruch'da yer alan Gaz de Lacq Holokost'un simgesel bir ifadesi olması nedeniyle bu romanın hem eşik kronotopu hem de anı mekanıdır.

Gece Gaz de Lacq'tan karanlık gökyüzüne yükselen duman, Lefeu'nun anılarını bilincin üst yüzeyine getirmektedir. Bu bağlamda Gaz de Lacq Lefeu'ya aslında kim olduğunu ve onun varlığını hatırlatmaktadır. Bazen bir bireyin intiharına sebep

---

[342] Sarlo,s.82.
[343] Mikhail Bakhtin, *Karnavaldan Romana Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2014, 296.
[344] Bakhtin, 302.
[345] Alper Akçam, "Edebiyat ve İntihar", *Lacivert Öykü ve Şiir Dergisi*, Yıl:2 Sayı: 8 2006 s.26.
[346] Bakhtin, 302.

olabilecek etmenler geçmişe karşı duyulan his ve yaşantıların kişi üzerindeki etkileridir. Geçmiş bundan böyle Lefeu'nun yakın dostudur. Ancak bu geçmiş sanatsal, dilsel ve bedensel çöküşü beraberinde getirir. Kırmızı başlığın vatan ile yakından bağlantısı vardır:

> Kırmızı başlık. Sarılma, Kuşatma. Suabi'de bir yerlerde olmuştu bu, onu çatıda gülümserken görmüşlerdi, Allahsızca ateş ile konuşuyordu ve aynı bölgede çok daha sonra adamları görmüştü, evlerin önünde duran ve gebermelerine söz verilmiş olanları dışarı ve uzağa taşımışlardı (…) Hatırlıyorum. (s. 430)

Bu durumun derinliğini sezen Lefeu için şimdiye dek yaptığı gibi her şeye karşı çıkmaya devam etmesi gerektiğini düşünmektedir. Lefeu zamanla dünyayı reddetmeye başlar ve çöküşün ağına düşmesine neden olur. Bu durum da ölümle eş değerdedir. Bütün olasılıklar Lefeu'nun gözünün önünden geçmektedir:

> Hop, kül olmuş düşüyordu. Ben o zamanlar ve orada – her şey Suabi'de başlamış ve doğuda bitmişti- kendimi daha da uzatmam gerekirdi, İrene'nin bacakları arasında keyif yapacağıma. Hop, ancak ben hayatta kaldım, bu da gereksiz ve en alçak tesadüftür; gerekliliğin zıttı bir tesadüf. Ben hayır demiştim, en bağnaz şekli ile ve bunun bir daha geri alınamaz hop'a evet demek olduğunu bilmeden: Ben kül olup düşmedim, bununla birlikte tüm kapılar kapanmıştı. […] Olayları daha fazla yaklaştırmamak lazım, […] Bu bir dil oyunu. Gecenin içerisinde sihirle var ettiğim Alev Atlısı belirli bir ölçüye kadar dilin güçsüzlüğüne bir yedektir, bu demek oluyor ki: anne ve babanın toplama kampına götürülüşleri ve orada yok edilmeleri ile nerede ise hiçbir bağlantısı bulunmayan tüm diğer sözler gelmişti aklıma ve hiçbir nesnel veya şiirsel dönüşüme uğramış cümlelerin yapamayacağı kadar içten sesleniyor idi kulağıma. Bu şekilde ilk kez kendi "hayır" kelimemin silinmiş izine rastlamıştım." (s. 431-432)

Lefeu'nun geçmişin izlerini taşıyan bastırılmış olan bu anılarının istemsizce açığa vurulması "Hatırlıyorum" cümlesi sık sık tekrarlanmasıyla vurgulanmaktadır. Geçmişi hatırlamasıyla birlikte diğer Yahudiler gibi burada da Lefeu suçluluk duygusuna karşı koyamadı.

> "Onların dilini konuşamasam ve yaşam tarzlarına ait olmasam bile bu kötü toprakların yalnız ve tüm dünyadan uzaklaştırılmış insanlarına geri döndürülemez bir şekilde bağlıyım."[347]

Lefeu'nun cani geçmişiyle verdiği keyfi mücadelesi onu hayatta kalanın suçuyla savaşmaya ve Paris ve kendisine karşı şiddetli eylemi aracılığıyla geçmişini düzeltmeye götürür. Lefeu'nun Paris'e dönmek için ulaşım aracı olarak seçtiği tren, toplama

[347] "Mein Judentum" in Ausfaztze zur Politik und Zeitgeschichte, 44.

kampına gelen tutukluların içinde getirildiği trene gönderme yapmaktadır. Çünkü Paris onun vatanı değil, orada sürgün olarak yaşamaktaydı. Lefeu, trenle gerçekleştireceği bu seyahatte dumanlar ve boğucu hava boyunca tarlalar arasından geçerek Paris'e giden güzergâhı ezbere biliyordu, "çünkü bu tren 1941 yılında aynı yolda Gurs[348] toplama kampından kuzeye gitmişti: orada kalanlar başka hatlarda ortadan kaldırılmıştı." (s.435)

Toplama kampındaki krematoryumun bacasından çıkan duman Lefeu'nun zihninde kendisini hissettirmeye devam etmekte ve bundan sonraki tutumunu farklı bir doğrultuda etkilemeye başlayacaktır. Örneğin Lefeu travmatik geçmişi ve anıları ile yüzleştiği vakit, Améry de dilin geçici mağlubiyetini öne sürer. Romanın merkezi noktası dilin mağlubiyetinden kurtarıcı bir şiddet sorununa doğru kayar. (s. 432)

Gaz de Lacq'ın Lefeu'nun kimliğini belirlenmesinde önemli bir rolü bulunmaktadır:

> İtfaiyeci, Stuttgart, çizmeli ayaklar, ağır adımlarla ilerliyor. Holde gürültü ve gülme sesleri var. Çıkın buradan – ya da buna benzer bir şey. Böyle veya buna benzer şekilde olmalı idi. Dolaplarda ve raflarda telaşlı eller, sadece en önemlilerini aldılar, ama en önemlisi ne? Böyle veya buna benzer şekilde. Belki de yaşlı bir kadın hıçkırmıştır ve titrek eller EK I aramıştır. Trenler: Tren tekerleri zafer için yürümeli, gereksiz seyahatler savaşı uzatır. Doğuya doğru gerekli seyahatler, gece ve gündüz içerisinden yapılan gerekli seyahatler, hedefleri alevler olan seyahatler.
>
> C'est lou Gaz de Lacq. (s. 423)

Hatırlamalar ve çağrışımlarla dolu dönüş yolunda geçmişte yaşanılanları zihninde canlandırdıkça şiddete ve intikam almaya yönelik arzuları da çoğalmaktadır. Çünkü yol arkadaşı ve yurttaşı kırmızı kasketli ile Gurs toplama kampında ailesinden ziyade özellikle kendisinin esir alınıp şiddet gördüğünü hayal etmeye başlar.

> Bu gecenin geç saatlerinde veya erken sabah saatlerinde kış aylarında o kadar soğuk olur ki arabanın ısıtması yetersiz kalır. Pirene'nin buz gibi soğuk havasını ovaya indirmişler, rüzgâr eksi zamanlardan esiyor, Gurs toplama kampından, orada vücut kendisini savunmadığı için ruhun derinliklerinde kanamaya devam eden ve bir türlü nasırlaşmayan dayaklar atılıyor idi. Bu 1940 yılında idi – ve hiçbir yara iyileşmedi. […] Mistik yoldaşım, oyun arkadaşım ve hemşerim, bizim beraber önemli planlarımız var" (s. 440)

[348] Gurs toplama kampında Améry 1940-1941 yıllarında, Améry'nin bu yapıtta Lefeu için model olarak kullandığı gerçek gerçekliğe ait bir kişilik olan Erich Schmid ise 1940-1942 yılları arasında kalmıştır. (Bkz. Heidelberger-Leonard, Revolte in der Resignation, 77-78, 274)

Toplama kamplarında yaşanılanların bireyi yaşamının en uç noktasına yerleşmesi ve sıradan insanlar tarafından maruz kalınan işkencelerin hayatının zirvesini oluşturması nedeniyle artık sıradanlıktan bahsedilemez. Herhangi bir olayın insanı "*en uç noktaya varıncaya dek sınıyorsa, orada sıradanlıktan söz edilemez, çünkü o noktada artık bir soyutlama kalmaz ve o gerçekliğe az da olsa yaklaşabilen bir hayal gücü asla olamaz."*[349] Bu bağlamda yaşanılanlar sıradan olmadığı için hayaller de sıradan değildir. Lefeu'nun anıları ve hayalleri kendisini gerçeklik algısından uzaklaştırıp onun sanatsal gücünü olumsuz etkilemeye başlamaktadır:

> Böylece derin düşünme dışında bir araç kalmıyor geriye, bu nedenle nihayetinde doğru dürüst bir ressam olmadım herhalde, çünkü hayal gücüme fazla güvenmem, böylece gerçekçiliğim en iyi hali ile derin düşüncelidir, hayalperest veya hatta metafizik değildir.(s. 441)

Ruhsal açıdan çekilen acı, bedensel olarak da hissedilebilmektedir. Artık hisseden bir varlık olarak herhangi bir tehlikeye karşı cevap vermek isteyen Lefeu'nun bedeni ve onun bilincidir. Olay esnasında psikolojik olarak bildiren hürmetsizlik ve çirkinleştirme bedene karşı yapılan eylemlerdir. Bedene ya da ruha yapılan herhangi bir darbeye karşı bilinç bir saldırıya geçmek ister. Çünkü bireyde derin izler bırakan ilk darpla birlikte dünyaya duyulan güven yerle bir olmasının yanı sıra birey kendisini tecavüze uğramış hissetmekte ve bu durumun da kendisini yok etmektedir.[350] Bu nedenle Lefeu karşı koymak ve saldırıda bulunma düşüncesindedir. Devrimci bir mitolojinin ötesinde şiddete karşı durmak tecavüze uğrayan bu birey için son çaredir. (s.438) Lefeu bu bağlamda bireyde oluşan kin ve intikam duygusunu şu şekilde açıklamaktadir:

> Psikoloji kin gütmekten bahsediyor, bu çok açıklayıcı değil, ancak yine de dil bu ifadeyi güzel türetmiş. Davranışlarda ve gerçekte bastırılmış kin duygusu, sözde bilinçlenme ve aydınlanmadan farksız olarak, kendinden temizlenmiş bir arzu bastırılmasına dönüşür, bu da insanın toplum baskısı veya toplum talepleri doğrultusunda vicdanına yenik düşerek, bertaraf edilen herhangi bir cinsel istek kadar acımasızca insanın vücudunu kötürüm bırakır." (s. 439)

Lefeu, Paris'e geri dönmesinin ardında yapıt içerisinde önemli bir role sahip olan "*Unglücksvogel"* adlı tablosunu yapmaya başlamaktadır. Bu tablonun hem Lefeu hem de Erich Schmid için sembolik bir anlamı bulunmaktadır. Fransızca karşılığı "*l'oiseau*

[349] Améry, 2015, 45.
[350] Améry, 2015, 48.

de malheur" olan bu tablo, renklerin birbirine karışmasıyla bulanıklaşan bir imaja sahip olmaktadır. Bu kavramın temel anlamı talihsiz ya da mutsuz kuş olmasına rağmen, mecaz anlam olarak uğursuz kimse ya da başından talihsizlikler eksik olmayan kişi demektir. Erich Schmid tarafından 1956 yılında resmedilen bu tablo gerçekten de ressamın metafiziğe dönüştürülmüş kendisini tasvir etmektedir. Uzun kuş boyununda bulunan dağınık tüylerin arasından kötü havanın sararttığı teninin buruşuk hali çok net görünmektedir.

Lefeu hala içinde yaşadığı binanın son tarafının da çöktüğünü öğrendiğinde pes eder. Paris'in sokaklarında yaşamaya başlar ve bazen de arkadaş ve tanıdıklarının evinde yaşar. Bir arkadaşı kısa süreliğine atölyesini Lefeu'a tahsis ettiğinde Max-Erns tarzında sürrealist alana kayan çalışma yapar. "*l'oiseau de malheur*" adlı bu oto portresinde Lefeu, çağının toplumsal yıkım tüzüğü ve kişisel durumu arasındaki ilişkiyi aramakta ve kişisel durumunu oto portresinde sembolleştirmektedir. Tesadüflere ve dolayısıyla kadere inanarak varoluşsal özgürlüğü bırakarak kendisi de artık bir "oiseau de malheur" olur.

Geçmişte yapılanların ve yaşatılanların intikamını şehri ateşe vererek alacağını düşünmesine rağmen Lefeu, kundaklama ile bireysel intikamın haklı gösterilecek bir yanının neredeyse olmadığının da farkındadır. Hayalinde şehri kundaklaması sonucu yakalanarak zihninde bir mahkeme oluşturmaktadır. Lefeu'nun bu durumda mahkeme huzurunda piromani adı verilen rahatsızlığı öne sürmesi gerekebilecekti. (s.444) O anda savunma avukatı Lefeu'nun ailesinin başından geçenlerinin ifadesini vererek Lefeu'nun suçsuzluğu yönünde mahkeme heyetinin dikkatini çekebilmektedir:

> Lütfen burada sanık koltuğunda oturan adamın, ülkesinden sürülmüş bir kişi olduğunu, ona tavan arasındaki atölyesi, sadece Fransa'da doğduğumuz için bize normal gelen her şeyi vermesi gerektiğini, unutmayın. […] Müvekkilim […] bir piroman değildir. O bir talihsizdir […] ve Bearn'a yaptığı seyahatten geri döndüğünde ve evinin yaşadığı yan bölümünü yıkılmış görünce, olağan bir şekilde panik haline girmiştir. […] Ve ayrıca unutmamalıyız ki sanığın tüm ailesinin, adı ile söylenmesi gerekir ise yaşlı ebeveynlerinin, Cermenlerin barbarlığına kurban edildiklerini öğrenmiştir: Bazı Fransız vatandaşları gibi o zaman ki Almanya'nın doğusuna götürülmüşler, gaz ile zehirlenerek öldürülmüş ve herkesin bildiği o insan fırınlarında yakılmışlardır. (s. 445-446)

Bu arada Lefeu Irene'yi bin tane resimde sevimli bir şekilde tasvir edilmiş halinde görmektedir, bunlardan bir tanesi de Lefeu'ya ölüm kampını işaret etmektedir. (s.467) Paris şehrinin yakma hayali Lefeu'da öyle baskın gelmektedir ki sonunda *l'oiseau de*

malheur (Unglücksvogel) adlı tablosunu tamamlanmamış bir şekilde bırakmaktadır. "Paris brûle"[351] adlı tablosuna yoğunlaşmaya karar vermektedir:

> Defalarca kızıl gökyüzleri resmettim, nihayet bir kez alevleri [sic]. Bu onunla alakalıdır Jacques, artık nihayet karşı koyduğum talihsizliğim ile… Bunca gerçekten sonra nihayet son gerçek: Adı eylem olsun" (s. 468).

Lefeu'nun bu girişimindeki asıl neden ise şu şekildedir:

> Ben oradan geliyorum, orada benim çifte utandığım için gizlediğim gerçeğe sahipler: ben sürgüne gönderen, yok eden, sürgüne gönderilen, yok edilen olmak istemedim, kendi camiamızda, Lefeu Feuermann (itfaiyeci) kelimesinden, Feiermann (Âlemci), Feyermann kelimesini türetmiştir. Evet, büyük âlemlerin ve büyük yangınların zamanı geldi. Yeni bir iş: Paris brûle. Il brûle et ben bağırıyorum. (…) Bu zırlayan gürültüyü görsele aktarmak hiçte kolay olmayacak, ama eskisinden daha fazlasını yapabileceğime güveniyorum, çünkü ne de olmasa kara çekirdeği buldum: talihsizliğim. Bunu geri alacak kadar basiretliyim. Ama bunu nasıl yapacağımı bilmiyorum. Planlarım var, tabii ki bu planları yaptığım anda elimden akıp gidiyorlar. Çünkü bu kadar gerçekten sonra, son gerçek geliyor: Adı eylem olsun. Talihsizlik sona erdi, yeni yapıt Paris brûle'ye başlıyorum. Büyük fırça darbeleri ile resmedilecek, sanki biri çok önden gidiyor imiş gibi, sanki öne doğru hücum ediyormuş gibi, aynı Alev Atlısı gibi, hareketler doğrudan omuzdan geliyor. Direniş olarak nesneyi önce tutmak, sonra bunu aşmak: yani gerçekçi ressamlık, doğayı görmek ve içerisinden geçmek veya bir mizaç tarafından patlatılması, artık terbiye etmeye çalışmadığım, hatta tam aksine vahşi bir ölçüsüzlük içerisinde tüm nesnel direnişleri alt eden bir mizaç." (s. 475)

2.3.4. Çöküş Olarak İntihar

Çöküş, savaş sonrası dönemi ve özelliklerini belirlemektedir. Bireyin kendini yok etmesi, kendi varlığının üstesinden gelme çabası ve çöküş durumları bu yapıtta şu şekilde gelişmektedir:

> Çöküş yavaşça meydana geliyor ve bu yavaşlığı ölüme doğru ilerleyen, kendisini yok eden, ancak tam da bu yok oluş içerisinde kendisini bulan ve gerçek olarak kabul eden yaşama benziyor. (s. 138)

Lefeu yeryüzündeki endüstriyel açıdan oluşturulan ve adeta soyutlaşan nesnelere karşı bireylerin yabancılaşmasını Glanz-Verfall olarak tanımlamaktadır. Örneğin artık görsel açıdan işlevini ifade etmeyen kahve değirmenleri genel ve soyut bir makine estetiğine göre tasarlanmaktadır. Bu gibi durumların sonucunda yapıtta yer alan çöküş felsefesinde bir çelişki yer almaktadır. Yeni olana karşı duyulan antipati, eski olanın muhafaza edilmesi arzusunda mantıklı bir tamamlayıcı bulamaz.

[351] "Paris yanıyor." anlamına gelmektedir.

Glanz-Verfall olarak tanımlanan durumda yeni olana karşı konulması eski olana herhangi bir bağlılık tarafından simetrik olarak tamamlanmaz. Çağa ait olan çöküşe karşı meyilli olmanın arka planında ekonomik nedenler de bulunmaktadır. Hiçliğin olduğu yerde zihinsel açıdan sürekli daha gösterişli olana yükseltme çabası bulunmaktadır. Modernlik başlığı altındaki yeni olana karşı çıkar:

> Modern çağın karşıtlığı olarak, gürültülü ve parıltı şekilde kendini yeni resimlerde, şiirlerde, mimaride, sosyolojide […] güçlendiren, kendisini rekabete ve ayrımcılığa adamış hayat olarak. Bu ölüm değildir. (s. 308)

Modernizmin sonucu olarak Lefeu'ya göre Glanz-Verfall kaçınılmaz bir durumdur. Kelimelerle oynayarak semantik bir hileyle bu şekilde adlandırılmaktadır. Gerçek çöküş ise yalnızdır ve daha kördür. Ayrıca transtemporaldir, bu yüzden çağ olgularının dayanaklarındaki bir sistemde bir anlamı yoktur. Yapılanma her zaman çağa göre belirlenmektedir. Aynı şekilde çöküş de zaman içinde gelişen, zaman köle olmuş ve zamana ait olan bir durumdur. (s.309)

Düsseldorf Sanat Galerisi müdürlerinin çöküşü "Charakter" ya da "cachet" gibi kavramlar aracılığıyla vasıflandırmaları dünyayı, dünyalarını halkla ilişkiler kategorilerinde gördüklerini ortaya koyar. Ürün etiketi olarak çöküşte ürünlerin toplumsal varlığı onların estetik bilincini belirlemektedir. Onlar çöküş gerçeğini görüyorlar ve onu hemen biyografik katalog tanıtımları ve basın notları terminolojisine aktarmaktan geri kalmıyorlar. Ancak böyle toplumsal ve ekonomik şartlara bağlı kalarak gerçekleştirilen aktarım olanaklı olabilmesi adına, ön koşul olarak tüm sosyal faktörlerden bağımsız bir çöküş estetiği sessizce varlığını korumalıdır. (s. 319-320)

Sonuç olarak yapıtta vurgulanan Glanz-Verfall, günümüzde makinalar tarafından üretilen eşyalarla yabancılaşan bireyin durumunu tasvir eder. "Parlak çöküş" kültürün ticarileştirilmesi ve modanın hızla birbirini takip etmesi sembolize etmektedir. Bu şekilde devam etmesi durumunda nesnelerin Glanz-Verfall süreci bireylere ve diğer bireylerle ilişkisine geçerse, insanlığın yani konu edilen haysiyet, değersizliğin içine geçecek.[352]

Glanz-Verfall semantik bir nükte olarak adlandırılmaktadır. "*Glanz-Verfall sadece bir şifredir, semantik bir şakadır. Ardında şüphesiz toplumsal değerler yer*

[352] Wode, 210.

almaktadır."(s. 331-332.) Görkemin sona ermesi anlamına da gelmektedir. Burvuja medeniyetinin çöküşüne örnek olarak yemek kültürünün çöküşünü vermektedir. Bir ressamın Mouffertard caddesindeki şık kasapların pencerelerinde gördüğü ve daha sonra zihnine resmettiği her bir narin pembeli ve alacalı et parçalarının yerine süpermarketlerde kiremit kırmızısı ve sarı yağlı bir şekilde plastiğe sarılı sözde etler Pop-sergilenen ürün gibi sunulmaktadır. (s.333) "büyük kentlerde yüksek düzeyde yaşanan toplumsal dönüşümler burada yaşayan aktörlerin toplumsal tabakalaşma içerisindeki konumlarında ani değişimlere, gündelik hayatlarında yaşanan dönüşümleri anlamlandırma işlevi gören kültürel değer noktalarının hızla dönüşmesine ve kırsal yardımlaşma ve dayanışma bağlılıklarının zayıflamasına yol açmaktadır. Büyük ölçüde kent merkezli toplumsal dönüşümlerin aktörlerde yarattığı, "izole edilme", "dışlanma", "statü kaybı", "bireyselleşme" eğilimleri aktörlerin intihar eylemlerinin yüksek düzeylerde artış eğilimi içerisinde olmasının da toplumsal göstergelerini oluşturmaktadır."[353]

Villa sakinlerinin uzun süreli kaçamayacağı demokratik ikametten ayrılan Feodal ve soylu konut medeniyetinin çökmesine de vurgu yapar. Buna göre birkaç zengin, adeta çok eski parklardaki dikenli telin arkasına gizlenmektedir. (s.334) "Vertikal" olarak adlandırılan tinsel medeniyetin çöküşünde ise düşünen kişi kendisine yönelip kulak verir. Düşünce kendisine yansır ve aynalı dolabın derinliklerinden güne idealar kuramı, transandantal sezginin formu, nesnel tin ve kendi işine yabancılaşan birey gibi bir takım şey doğar. Dikey düşünme bitmiş, geçmişte kalmış ve çökmektedir. Artık gündemde olan bilginin depolanmasına ve koordinasyonuna dağılan yatay düşünmedir[354]. Yatay düşünmenin uygulandığı cam ve beton cepheler, Pop- Biftek, temizlik öncesinde laboratuar, donatım tablası, klimalı büro gibi alanların parlamasından yola çıkarak Glanz-Verfall kavramının oldukça tehlikeli politik etkileri

[353]Türkiye'nin Büyük Kentlerinde 1999-2009 Yılları Arasındaki İntihar Eğilimleri, Mehmet Meder* - Mustafa Gültekin, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı:11, 2012 Ocak, 140.http://www.journalagent.com/pausbed/pdfs/PAUSBED_11_139_151.pdf [Erişim Tarihi : 24.01.2016]

[354] Dikey ve yatay düşünme: Bu iki kavram Edward de Bono tarafından geliştirilmiştir. Mantıksal düşünme biçimi olan dikey düşünme doğruyu bulmak adına yapılan her aşama, doğru şekilde cereyan edip doğru sonuçlanması gerekmektedir. Aynı zamanda derinlemesine bir bakış açısına sahip olması nedeniyle aynı kuyuyu derinleştirmek olarak da algılanabilir. Yatay düşünmede ise önemli olan, doğru düşüncelerden ziyade, farklı ve yeni düşünceleri bulmaktır. Dolayısıyla her aşamanın doğru bir şekilde sonuçlanması beklenmez. [Ed. Prof. Dr. Yavuz Odabaşı, *Girişimcilik*, Anadolu Üniversitesi Yayın No:1567, Açıköğretim Yayınları No:824, Eskişehir 2005, 35]

olma ihtimali çok fazladır. Öte yandan Lefeu artık ne sağlıklı vücuda ve saglıklı zihne sahip ne de betondan yapılmış sağlam bir eve sahiptir. Söz konusu bu durumlar yapıtta yer alan çöküş örnekleri olarak gösterilebilmektedir. Lefeu'nın bakış açısına göre

> Yaşam kapitalist toplumda ve onun tarafından yapıta dâhil edilen bilim, teknoloji ve sanayi dış olanaklarına çoktan ulaşmıştır ve artık kendi olumsuzluğuna dönüşmeye başlamıştır. (s. 297)

Bu nedenle hastalık, ölüm düşüncesi ve düşünsel gelişim ile birlikte çöküş kaçınılmaz olabilmektedir. Lefeu, çöküşün alt yapısını şu şekilde özetlemektedir:

> Çöküşe olan meyli – düşen her şeye olan meyli – medeniyetin yaşama hizmeti olarak kendisini ortadan kaldıracağı noktayı işaret ediyor ve yaşamın yok edilişine dönüşüyor. (s. 304)

Glanz verfalle sebep olan bir diğer durum ise geniş alana ulaşan kapitalizm varlığıdır. Çünkü Düseldorf Galeri çalışanlarının amacı, Lefeu'dan "metafizik Realizm" başlığı altıda yapıtlarının karşılığında ticari bir değer sağlamaktır. Lefeu'a göre Glanz-Verfall saf bir kapitalist fenomen değildir, aksine tamemen kültürel bir fenomendir. (s.495)

Toplumun dışında yaşayan Lefeu, ressam olmasının yanı sıra kendisini kitaplara kaptıran bir Gargantua'dır. Sanatın ticari dünyaya sokulmasıyla elde edilen her türlü başarıya karşı çıkmış ve ticaret dünyasının yolsuzluğuna karşı kendisini savunmak zorunda kalmaktadır. Piromani[355] hastalığına sahip Lefeu, ahlaki Dorian Gray olarak romanesk imajı, vicdanındaki çatlamalar, ruhundaki kırışıklıklar okuyucuyu etkileyebilecek güçtedir. Sonunda Paris şehrini yakma hayalini gerçekleştiremedi ancak yapmış olduğu tabloları ateşe vermektedir. Üretilen şeylerin ölümü, üreten bireyin ölümü demektir. Kalp ölümü öz yanmanın bir varyasyonudur. […] Ölüm yaşamın bir son noktası değildir. Bazı şeyleri yaşayamama olmanın sonucundan daha fazlasını ifade eder. Ölüm, aslında yaşanmamış olanın bir sonucudur.[356]

> Tabii ki tüm bu örüntüler ki bunların örülmesi bir beceriyi ve sayısız paragrafları sarmaktadır, sadece direnişe olan arzudur, bu da doğal olarak yine sadece öylesine hafif bir

[355] Yangın çıkarma hastalığı. Yapıtta yer alan "Mein Unglück wartet, dass Flammen es auslöschen." İfadesi Lefeu'nun kundaçı olma düşüncesini ispatlar niteliktedir.
[356] Fritz J. Raddatz, "Hauchbilder Zu Jean Amérys Roman-Essay 'Lefeu oder der Abbruch', Merkur: deutsche Zeitschrift für europäischen Denken, (Editör: Joachim Moras, Hans Paesche), 28/1974 Dezember, Heft 319, (1183-1184), Ernst Klett Verlag, Stuttgart, 1183. (Erişim Yeri: DLA)

> söylemdir. Salt hayır […] şehir kenarında bir apartman sitesine göç ettirilmeye, hayır, hatta oldukça yüksek maddi bir tazminata, hayır […] Hayır bir direniş şekli değildir." (s. 293)

Bu bağlamda Lefeu'nun somut resim ve art izlenimci çalışmalarında karanlık Paris caddelerini ve yoksul yaşamı resmetmesi nedeniyle kir hâkimdi. Kir ise ölümün ifadesidir. Kir rengi felsefik ifade ve estetik olguda çöküş estetğine göndermede bulunur. Günümüz tinselliğin yaşam düşüncesi, işlevselliğe angaje olmuş genişlemenin kapitalist düşüncesi tarafından derinden etkilenmektedir. İşlevselliğe dayalı her bir estetik yükümlülük getirmez.

Lefeu yaşamındaki yeniliklere karşı kendisini kapattığını inkâr etmesine rağmen arkadaşı Jacques'ın ifadesine göre bu karşı çıkmanın arka planında asıl güç olarak hınç yer almakta ve Lefeu Nietzsche'nin intikam düşüncesindeki gibi gizleyerek intikam ve hıncını açıkça ortaya koymaz. Freud'un intiharla ilgili saptadığı önemli klinik özellikler şunlardır:

> "Başkasının ölümünden duyulan suçluluk duygusu, başkalarından bu yolla öç alma arzusu […] libidinal tatminin kaybı ve kişinin bunu kabullenememesi, aşağılanma duygusundan kaçış."[357]

Ancak Lefeu içerisinde olduğu hastalıklı ruh halinin farkında olmasına rağmen bunu tam olarak tanımlamaktan acizdir. Améry içerisinde bulunduğu psikolojik durumun Lefeu figüründe doğrudan etkili olduğunu şu şekilde itiraf eder:

> Yazarlıkta "manik-depresif hal" olarak adlandırdığım, gittikçe beni daha fazla işgal etmeye başlamıştı […] O zamanlar beş veya altı tane farklı Alman toplama kampının soğuktan ve dayaktan yaralı bir gün geçirmelerini beklerken ki bu gün hiç gelmedi, o nam salan "nitel sıçrama" ortaya çıkmış olmalı. O günden sonra bir daha hiç, evet denmedi: Ölümün imparatorluğu dünyaya kapılarını açmıştı. Hayatta kalınmıyordu. O geceden sadece memeliler doğmuştu. Veya Lefeu'yun dediği gibi: *Atlatmayı atlatmaya hakkı yoktu.* Varoluşumun mantığa aykırılığı içimde bana karşı duruyordu." (s. 498)

Çağdaş topluma karşı isyan etmek için kendisine ihanet ettiğini düşünen Paris'i kundaklama hayali aslında Lefeu'nun kendisi içinde planladığı bir intihar girişimidir. Bu şekilde 'arta kalanın' yaşadığı suçlulukla Nazilerin planlamış olduğu kendi infazını yerine getirecekti. Améry'nin intihar tutumunu ve bireyin kendi yaşamına son verme özgürlüğü ideolojisinin oluşmasındaki asıl etken Breendonk toplama kampında

---

[357] *Türk Dünya Araştırmaları*, 61.

kendisine yapılmış olan işkenceler ve ardından Auschwitz toplama kampında yaşamak zorunda bırakılmasıdır. Sebald, Améry'nin bu deneyimlerinin sonucu tüm ruhsal kaynaklarının zarar gördüğünü, ancak yine de bu kaynakların bireye diğer şartlar altında, zor olan ruhsal krizlerin üstesinden gelmesine müsaade ettiğini ifade etmektedir. Kamptan ayrılmasının ardından yıllar içerisinde yaşamının gittikçe kötüleşmesinin altında yatan sebep ise arta kalmanın verdiği suçluluk duygusudur, toplama kaplarında yaşamış olan diğer aydın kişiler gibi.[358] Améry şu şekilde özetlemektedir:

> Lefeu Andersen masal kızlarından kibrit alırken ve garajına bir bidon benzin isterken, akıl almaz şekilde dar ilmikleri arasından geçtiğim ayrıştırmayı düşünüyordum. Beni o zamanlar muayene eden ve kesime hazır olup olmadığıma bakan SS-doktoruna güven yoktu. O herif ellerini üzerimden çekmişti, nedenini bilmiyorum. Onun bu görev bilinçsizliğini 1945'ten beri çok kez düzeltmek istedim. (s. 505)

Yahudi olmak en başından çöküşü yaşamak demektir. Çünkü bu bağlamda Améry'nin şu ifadesi Yahudilik ile ölümü beraberinde getirmektedir: "*Bizler sevilmeye ve dolayısıyla da yaşamaya layık değildir. Bizim biricik hakkımız, biricik vazifemiz, bu dünyadan yok olup gitmekti."*[359] Bu yüzden bireyin kendi varlığını söndürmesinde başlı başına Yahudi oluşunun etkisi çok büyüktür. Améry gibi tüm acı çekmiş olan Yahudilerin bireyselliğin ve hayatta kalmayı başarabilen bireylerin kolektif hayallerinin çöküşüdür bu aynı zamanda. Améry bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

> "Yahudi olmak, dün yaşanmış ve yarın yaşanmayacağını kesin bir biçimde söyleyemeyeceğimiz Felaketi içimde taşıma görevinin ötesinde, bir *korkudur* aynı zamanda. Her sabah uyandığımda, önkolumdaki Auschwitz numarasını okuyabiliyorum; bu, varoluşumun en derindeki kılcal köklerine dokunuyor; hatta bütün varoluşumun bundan ibaret olmadığından bile emin değilim.[…] Her gün dünyaya güvenimi yeniden kaybediyorum."[360]

Kader ve Yahudilik bağlamında şöyle bir diyalektik ortaya çıkar:

> "… Yahudi kaderi evrenselliğe ve varoluşa ulaşmaya çalışan eğitim olmadan olanaklı değildir, aynı şekilde tam tersine varoluşçu ve evrensel eğitim kadersiz olamaz, her ne kadar kader eski adını artık kullanmasa da."[361]

---

[358]Petra S Fiero, *Schreiben gegen Schweigen: Grenzerfahrungen in Jean Amérys autobiographischem Werk*, Olms, Georg Verlag, Hidesheim, Zürich, New York 1997, 141.
[359] Améry, 2015, 116.
[360] Améry, 2015, 126.
[361] Joachim Günther, "Jean Améry, Lefeu oder der Abbruch. Roman-Essay", *Neue Deutsche Hefte: Beiträge zur europäischen Gegenwart* (Editör: Paul Fechter),21/ Stuttgart 1974, (S.598-602), 601.

Améry 27 Nisan 1978 tarihinde Emanuel bin Gorion'a yazdığı bir mektubunda Yahudi olmayı Auschwitz'de öğrendiğini ve orada iyi bir öğrenci olduğunu dile getirir. Ancak Améry'nin Yahudi geçmişi ve Yahudi dünyasına ait düşünce tarihi hakkındaki utanç verici bilgisizliğinin yerine gündelik yaşamın taleplerinin oldukça önemli ve zorunlu olması nedeniyle edindiği bilgileri koyma imkânı olmamaktadır.[362]Benzer bir şekilde Lefeu da Yahudiliği aslında Yahudi oluşunu Gaz de Lacq'ta öğrenmektedir. Ancak tek bir farkla Lefeu Améry ve ailesi gibi kampta işkence edilmemektedir. Ayrıca sonradan edindiği bu bilgiyi yeni gündelik yaşantısına taşımayı başarmaktadır. Lefeu da aynı şekilde kader ve Yahudilik bağlamında diyalektik bir kadere sahiptir. Améry burada bir yandan kendisinde arkadaşı Erich Schmid'in başarısızlığına karşı bir sorumluluk yüklenmekte, öte yandan ona mistik bir ızdırap eklemektedir. Aksi takdirde Rollin caddesindeki evi satıp, Lefeu'nun evsiz olabilirdi.[363]

İntihar bir tercihin sonucudur. Eylem ne kadar dürtüsel ve güdüler ne kadar güçlü olursa olsun, birey yaşamına sonlandırmaya karar verdiği anda, geçici bir netlik kazanır. İntihar bir yaşam ve çok sayıda başarısızlığı barındıran uzun bir geçmiş, bu başarısızlıklar hakkında bir karar varan bir geçmiş hakkında karar veren iflas ilanı olabilir.[364]

> Hayatın kendisi süreli ölüme karşı zaman kazanmak çabasıdır. Çökmek ve yapıları yıkmak için zaman sahip olmak ki bu hayatın kendisidir, aynı yapılar inşa etmek için zamana sahip olmak isteği kadar geçerli insani bir talep olarak görülmelidir. (s.306)

Sarte ölümün yaşama anlam vermesinden ziyade yaşamdan tüm anlamını çıkaran bir eylem olduğunu vurgulamaktadır. Sartre intiharı beyhude bir eylem olarak görmesinin nedeni yaşamının sonuncu edimi olması nedeniyle tüm geleceği ortadan kaldırması açısından var olan her şey belirsiz olarak kalmaktadır. Ona göre intihar bireyin yaşamını saçmalığın içine gömen bir saçmalıktır.[365]

> "Hayat – burada anlaşıldığı gibi "varoluş" ve aynı şekilde varlık – bir yüktür. Yaşanması gereken gün, insanı aşağı çeken bir ağırlıktır. Ağırlık kendi vücudundur, bu vücut bizi bir şekilde taşır ama bizde onu taşımak zorundayızdır – ve hiçbir zaman şişman insanlar buna nasıl tahammül edebildiklerini anlamamışımdır. Yük işimizdir, ilham ise can sıkıcı. Daire

[362] Heidelberger-Leonard, *Band 8,* 583.
[363] Heidelberger-Leonard, *Band 8,* 474.
[364] Alvarez, 99.
[365] Jean Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik Fenomenolojik Ontoloji Denemesi*, İthaki Yayınları, İstanbul 2010, 672.

> ve içindeki mobilyalar ağırdır. Sokakların gürültüsü ve insanların seslerine tahammül edilmesi gerekir, taşınması gerekir – güncel dil ne kadar akıllı.” [366]

Améry, ölüm korkusunu yani bir insanın ölüm karşısında korktuğu şeyi ölümdeki yalnızlığı olarak tanımlamaktadır. Sadece ölümün ve yalnızlığın karşısında var olmanın mantığı artık geçerliliğini koruyamaz. Her şartta ve sıkıntının her kademesinde birey zaten her zaman yalnızdır. Sadece ölmeden önce her zamankinden daha fazla yalnızlaşır. Kendi içerisinde yok olan günlük yaşamındaki metafizik yalnızlığın duygusu bireye daha fazla hak tanımaz.[367]

> “Geçmiş değersiz, şimdiki zaman acı verici ve geleceğin var olmadığı depresif veya melankolik insanlar” ki ustalar bu hali böyle tanımlarlar, eşcinseller gibi hasta değillerdir. Sadece *farklıdırlar.*”[368]
>
> “Melankolik olarak işini tüm içindeki direnişe karşı ve bu nedenle yetersiz yapan ve nihayetinde hiç yapmamaya başlayan, sadece yatağında yatan ve olayları akışına bırakan, toplum için faydalı değildir, artık bozulmuştur.[369]

Eros ve thanatosun birbirine sıkı sıkıya bağlandığı noktada bir daha geriye dönüş söz konusu olamaz. Ölümün öpücüğü tatlı ve bulaşıcıdır; kime dokunursa, bundan kurtulması olanaklı değildir. Ölüm erotizmine istenildiği gibi girip yeniden çıkılamaz. Kişi bir kez ölüm erotizminin içine dahil olmuşsa muhakkak İki sevgilinin en son ve kesin birleşmesi olarak anlaşılan arzulanan ölüme ulaşır. Ölümün büyüsünü ortaya çıkaran sevgi, aynı zamanda eski teolojik arka planını gizleyen bir ölüm erotizmidir:

> Alman-romantik çöküş-geleneği vardır, bu gelenek kendisini yanlış yere ölüm erotiği olarak tanımlamıştır ve böyle de sürdürülmeye devam edilmiştir ve Fransızların çöküş geleneği vardır. (s. 321)

“Sanat yaşamı yaratır” (s.566) düşünesini benimseyen Lefeu için kanlı bir kuşun kanadı olarak tanımlanan Lefeu’nun evi Unglücksvogel (L’oiseau de malheur) motifi önemli role sahiptir. Çünkü çürüme ve çökme süreci boyunca nesneler daha farklı, daha çeşitli” (s. 301) haline gelir, böylece bu durum daha fazla estetik düşünmeye teşvik etmektedir. Bu bağlamda “çöküş yaşamının varlığıdır.” (s.321) Bu nedenle Lefeu güzellik konusunda basmakalıp bir düşünceyi kabul etmemekteydi. Bu yüzden sadece estetik bir seçim aksine belirli bir inanç sistemini kabul etmemesinin yansıması savaş

---

[366] Améry, *Hand an sich Legen,* 193.
[367] Jean Améry, Alleinsein vor dem Tode, Rundfunkmanuskript DLA,
[368] Améry, *Hand an sich Legen,* 206
[369] Améry, *Hand an sich Legen,* 265

sonrası Alman toplumunda açıkça belirtilmektedir. Sanatın yaşamı yaratma gücünün yanı sıra yaşamı sonlandırma işlevi de bulunmaktadır. Lefeu sanat yapıtlarını ateşe vererek dolaylı olarak kendi yaşamına da son vermektedir. Ayrıca alıştığı dünyası tamamen bozulan bireyde anomik intihar görülmektedir:

> "Tarihi suç her daim mevcut: bilinç içerisinde zaten mevcut, aynı şekilde bilinmeyenden daha derinde gizlenen metaforik bir iç alanda da mevcuttur. Eğer benliğin kendisini içerisine attığı ve tasarladığı dünya ve uzay olduğu doğru ise zaman olduğu da daha az doğru değildir: Zaman fiil ile aynı anda ben ve dünya olmak için içerisinde ilerlediği uzaydan daha sıkı bağlantıdadır. Vücut bunu hisseder, bu vücut zamanı her zaman izafi ve aynı zamanda tamamı ile geri dönüştürülemezdir. İzafi: kalp atışı yorulmadan tekrarlıyordu, bir nefes diğer ardından alınıyordu, uyku ve uyanma birbirini takip ediyordu, sürekli tekrarlayarak – bu ebediyen böyle devam edeceği düşünülebilir idi. […] her kalp atışı ki hiç biri önceki ile aynı değildir. Kalp her pompalama hareketi ile kendisini aşındırır, damarlar, böbrekler, gözler kendilerini tüketirler."[370]

[370]Améry, *Hand an sich Legen*, 273.

SONUÇ

Jean Améry özellikle İkinci Dünya Savaşı döneminin ve günümüz Avrupası'nın en bilinen ve en önemli deneme yazarlarından birisidir. Aynı zamanda sürgün hayatı yaşamı ve toplama kamplarında işkencelere maruz bırakılmış bir aydındır. Filozof kimliğinin etkisiyle tanığı olduğu çağın politik ve felsefi arka planını analiz etmede ve bunları okurlarına aktarmada usta olan Améry'nin yapıtlarında onun bu acı deneyimlerinin yansımasının bulunması doğal bir durumdur. Bu çalışmada ele alınan yapıtlarındaki bu atmosferin izdüşümü görebilmek adına sağlıklı veriler elde etmek için öncelikle yazarın yaşamı incelenmektedir. Jean Améry'nin çocuk yaşta babasını yitirmesi ve Yahudi oluşu nedeniyle sürekli ölüm tehdidi altında yaşamak zorunda olması, sonrasında genç yaşında eşini kaybetmesi ve her şeyden en önemlisi toplama kampı sistemi içerisindeki günlük yaşamdaki ölümle sürekli yüz yüze olması ölüm olgusunun yapıtlarında kaçınılmaz bir öğe haline gelmesini sağlamaktadır.

1930'lu yıllardan başlayarak İkinci Dünya Savaşı döneminde Nasyonal Sosyalizmin ürünü olan toplama kampları yoğun bir biçimde kötümserliğin ve umutsuzlukların yaşandığı, özellikle aydın bireylerin hayatın kendisine ait olan anlamını sorgulamalarına neden olduğu mekânlardır. Gerek toplama kamplarında olağandışı koşullarda yaşayan bireylerin, gerekse toplama kampı deneyimini atlatmış bireylerin gerçek dünyalarında nasıl bir yaşama biçimi bulabilecekleri tartışmaya açık bir durumdur. Hayatta kalmayı başaran bireyler her iki dünyada varoluşlarını ispatlama konusunda bir takım güçlükler yaşamak zorunda kalmışlardır. Çünkü yaşadıkları zorlukların ardında bireyin hayatında bir dengenin olması gerekmektedir. Oysa bir zamanlar bizzat yaşadığı ve hala içinde barındırdığı bu deneyimler, toplumdaki sorunları çözmeye yetmez. Her şeyi anlamsız gören, bireyin topluma ve kendisine yabancılaşması kaçınılmaz bir sonuçtur. Anlamsız ve saçma olanın hüküm sürdüğü bir dünyada bireyin zamanla zihninde oluşan intihar düşüncesi olağandışı bir hadise değildir. Améry'nin maruz kaldığı toplumsal psikolojik baskının benliği ve varlığı üzerinde gerçekleşen etkileri yazma sürecinde merkezi bir noktayı oluşturmaktadır. Yayımlanmış ve yayımlanmamış çoğu yapıtında otobiyografik özellikler mevcuttur.

Bu çalışmada Améry örneğinde öncelikle bireyi intihara sürükleyebilecek nedenler kuramlar çerçevesinde incelenmiştir.

İntihar hakkında detaylı ve derin bir çalışması bulanan Améry'ye göre intihar sadece insanlara özgü olup insanlığın anlamının bir imkânıdır ve bir erdem göstergesidir. İntihar ve intiharı denemede insanlık özgürlüğünün en yüksek biçimi gerçekleşmektedir. Bu nedenle başarısızlıklar yaşayan, kaybedilen insanlık ve haysiyet ve kısıtlanan özgürlük karşısında yaşamak zorunda olmayan birey doğa kuralını çiğneyerek intihar çözüm yoludur. Améry'nin önem verdiği bir başka husus ölüme olan eğilimdir. Eğer birey ölmek için durmadan kararlar alıyorsa, bu düşünceyi kendi içerisinde gerçekleştirebildiği bir deneyimden ibarettir. Artık bir işe yaramama duygusu ile kendi iç dünyasına yönelen bireyde zamanla oluşan ölüm eğilimi bir anlamda vazgeçme ve boyun eğmenin bir sonucudur. Çünkü yaşamından vazgeçmiş olan birey, istekli bir şekilde ölüme giden yolu seçmektedir. Dolayısıyla sonradan kazanılmış bir edim olmayıp, aksine birey doğuştan gelen bir eğilime yönelir.

Suizidant ve Suizidär olarak adlandırdığı intihar ve intiharı deneyen bireyler, tamamen bilinçli bir şekilde kendi özgür kararları doğrultusunda bu eylemi gerçekleştirmektedir. Bu yüzden onun için Freitod demektir. Améry bireyin yaşamına son verme hakkına sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bu yüzden Holokost döneminde öncelikle ölüme mahkûm edilen Améry başkaları tarafından olum hükmünün giydirilmesini reddeder. Ona göre intihar eden kişi delirmiş ya da akıl sağlığı yerinde olmayan kişi değildir. Sadece bazı olumsuzlukların üstesinden gelememiş kişilerdir. Améry'yi yok eden de Auschwitz ya da Holokost değildi, aksine savaş sonrası dönemdir. Toplama kampı sendromunu üzerinden atamayan Améry de bu özgür ölüm yolunu seçmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde yazarın "Die Schiffbrüchigen", "Die Festung Derloven" ve "Lefeu oder der Abbruch" adlı yapıtlarında İkinci Dünya Savaşı ve toplama kampı yaşantı sonrası oluşan travma ve örselenme olgusunun, bireyin yaşantısı ve kişiliği üzerindeki etkisi ve kişinin zihninde uyandırdığı ölüm düşüncesi incelenmektedir. Yazarın bu yapıtlarında genel olarak işkence, hınç, nefret, Yahudi olma, vatansızlık, Nazi kurbanlarının ruh hali ve iç dünyası, dil sorunu, yaşamın ve ölümün anlamının sorgulanması, ötekileşme ve yabancılaşma ile bağlantılı olarak okurun karşısına sıkça intihar ve ölüm çıkmaktadır. Bu iki olgu filozof ve kuramcıların intihar hakkında dile getirdikleri görüşlerden tespit edilen noktalar aracılığıyla figürlerinin intihar ve ölüme karşı tutumları değerlendirilmektedir.

Bu yapıtların ortak özelliği, figürlerin yalnızlığı ve bir arayış içinde olmalarıdır. Oldukça melankolik bir atmosferde cereyan eden olay ve olay örgüleri Améry'nin yapıtlarında yer alan dominant öğe ölüm düşüncesi ve intihar vakasıyla sonlanır. Figürler genellikle ölüm içgüdüsünü bastıramamış tiplerdir. Ancak asıl değinilmesi gereken nokta şudur ki söz konusu bu yapıtların arka planında yazarın iç dünyası, onun bilinçaltında gizledikleri ve bunları gizlemesine neden olan toplumsal yapı vardır. Politik bir amaç gütmeksizin, sadece kurban figürlerin ruhsal dünyaları ile bir toplumun kültürel belleğini yansıttığı yapıtlarında bireyler aynı zamanda topluma ve kolektif belleğe ışık tutan bir ayna işlevi görür. Améry savaş döneminde hem fiziksel olarak hem de ruhsal açıdan kapanması ve unutulması çok zor yaralar almıştır. Bu yaraların olay örgüsünde figürlerin şekillenmesine olan etkileri hemen fark edilebilecek boyuttadır.

Okurun karşısında hem intiharı düşünen hem de intihar eden figürler vardır. Jean Améry de aynı şekilde yıllardır intihar düşünen ve deneyen bir birey olarak aynı tutum ve davranışları da farklı içeriklerde ve farklı dönemlerde figürlerine yansımıştır. Schiffbrüchigen'de Eugen Althager, Lefeu ve Festung Derloven'de Eugen Althager'in intihara denemelerindeki paralellikleri bakımından sahip oldukları yas ve melankoli ortak noktadır. Özellikle "Die Schiffbrüchigen" ve "Lefeu oder der Abbruch"nun taslağı özelliğindedir. Bunun nedeni iki yapıtın de ortak temasının çöküş olması ve her iki yapıtın ana figürlerinin hayatlarında bu çöküşü yaşamasıdır.

Bu romanların yazıldığı dönemler ve şartlar göz önünde bulundurulduğunda zamanla Améry'de intihar hakkındaki düşüncelerinde meydana gelen değişikliklere paralel olarak yapıtlarında intihar imajına farklı anlamlar yüklenmiş ve gerçekleşen intiharların kaynakları değişmektedir. Başka bir deyişle, hem intiharların nedenlerinin hem de intihara deneme biçimleri değişmeye başlamıştır. Bu çeşitliliği bireyin içinde bulunduğu ruhsal ve fiziksel etmenler belirlemektedir. Örneğin "Die Festung Derloven"deki kahramanın ilk intihar denemesi, ölüm düşüncesi hakkında uzun uzun düşünmeden toplama kampı hücresinin müsaade ettiği ölçüde Eugen tarafından o an ilk fark edilen bir demir parçasıyla gerçekleşmişken, daha sonra ölümü sorgulamasının ardından hap alarak intihar etmek daha baskın bir düşünce haline gelmiştir. Améry'e göre intiharın önceden tasarlanmış ve özgürce ve isteyerek yerine getirilen bir eylem olması önemlidir. Bu nedenle "Festung Derloven"de yazar, Eugen'in anın gerektiği

durumu karşılamak için düşünmeden yerine getirdiği eylemi ölümle sonuçlandırmamış görünmektedir. Eugen bileklerini kesmeden önce o tarz bir intiharı planlamamış, ölüm üzerinde sorgulamalar yapmamıştır.

İntihar olgusunun temellerinin atıldığı "Die Schifffbrüchigen" adlı yapıtında yer alan Eugen Althager adlı figür duygu ve düşünce dünyasında başarısızlık, yalnızlık ve intihara meyilli olma gibi özellikler bağlamında tipik bir örnektir. İntihar düşüncesi her zaman bir gölge misali Eugen'in peşindedir ve bırakmamaktadır. Ondaki bu intihara bağlılığın tedavisi imkânsızdır. Améry'nin bu yapıtında Sartre'nin yaşamın saçmalığı hakkındaki düşüncelerinden etkilenerek, "Eugen Althager"in tüm gelişimsel geçiş üzerindeki gölge gibi intihar düşüncesi yer almaktadır. Bu yüzden çocukluğundan beri sürekli intiharı düşünmüş ve Hitler döneminin Yahudi baskısına karşı daha pasifleşerek toplumda etkisizleşmektedir. Çok küçük yaşta babasını savaşta kaybeden ve Eugen annesi tarafından maddi ihtiyaçlarının karşılanması sona erince kendi ayakta durmaya çalışmaktadır ancak bu konuda başarısız olmaktadır. Toplumda yalnızlaşan Eugen bir Alman ile tartışması sonucunda Alman'ın teklif ettiği düelloyu kaybetmiş ve seçtiği dolaylı intiharda yaşamını yitirmiştir. Amèry'nin bu noktada Yahudilerin Almanlar karşısındaki yenilgisini önceden sezdiği söylenebilir. Eugen soylu bir erdem olan düelloyu seçerek sıradan yaşamına onur kaymakta, bu yolla varoluşunu ispatlama amacı gütmektedir.

Metinlerinin arasında Amèry tarafından hiç yayınlanmamış ve "Die Schiffbrüchigen" adlı yapıtına ait olan romanın devamı niteliğinde bir fragmanı bulunmaktadır. Bu fragmanda da Eugen Althager okuyucunun karşısına bu kez Anvers ve Mecheln arasında bulunan toplama kampı tutuklusu olarak çıkmaktadır. İşkence deneyimleri olduğu gibi tüm gerçekliğiyle ve detaylı bir şekilde aktarılmaktadır. Eugen Althager Amèry'nin yaşadığı işkencelere maruz kalmaktadır. Detaylı bir şekilde aktarılan işkence anıları ve detayları onun yaşadığı acının şiddetine gönderme yapmaktadır. Eugen de sadece bu kayıp ihtimalini düşünmesi sonucu oluşan korku ile bileklerini keserek intiharı denemiştir. Améry'nin toplama kampından kurtulmasından çok kısa bir zaman sonra henüz Auschwitz sendromunu ve havasını üzerinden atmamış bir ruh haliyle kaleme aldığı bu çalışmada yer alan intihar vakası korku kökenli bir intihar olarak okurun karşısına çıkmaktadır. Kendi yaşamına son vermek için çaba gösterirken, aslında kendi geleceğine sırt çevirmesine rağmen

sevdiklerinin geleceklerini kurtarma peşindedir. Eugen'in omuzlarına ağır sorumluluklar yükleyen hayat karşısında onun için çıkış kapısına ulaşmak intihardan geçmektedir. Savaş öncesi "Die Schiffbrüchigen"de Eugen'in sürekli dile getirdiği ölüm ve kaçış kökenli intihar düşüncesi "Die Festung Derloven"de savaş esnasında korku kökenli olarak kendisine yer bulur.

Améry'ye göre intihar özellikle bir azınlık grubuna ait olmalıdır. Bireyin yaşamdaki her şeye karşı kendisi uğruna kendisini yok etmek ve bu sayede kendisini gerçekleştirmek durumundadır. Bu durumu da İkinci Dünya Savaşı esnasında toplama kamplarında aç bırakılan mahkûmlarının ümitsiz durumları göz önünde tutularak, ölme eğilimini gerçeğe dönüştürme gücünü kendilerinde bulamamalarının yanı sıra intihar bu durumda bu mahkûmlara baskı yapan endişelerini bertaraf etmek için kullanacakları bir araç ya da amaç değildir. Azınlık grubunun üyesi olarak Eugen'in intiharı dışlanmış kesimin intiharını simgeler.

Jean Amèry ruhunun ölümüne tanık olmuş bir bireydir ve toplama kamplarından kurtulmasına rağmen, eskisi gibi olamayacağını öngörerek gönüllü ölümü tercih etmektedir. Yapıtlarında ölüm ya da intiharı araç ve amaç olarak kullanan Amèry, özellikle "Die Schiffbrüchigen" ve "Die Festung Derloven" yapıtlarında yaşadıklarını ve iç dünyasını okuyucuya aktarmaktadır. Roman figürünün nezdinde aslında yazar kendisini ve kendi yaşamını ele almaktadır. Bu nedenle yapıtların figürleri ortak özelliklere sahip olup yazarın alter egosu olarak tanımlanabilir.

Améry'nin savaştan yaklaşık kırk yıl sonra yazdığı "Lefeu oder der Abbruch" adlı romanında dolaylı intiharın kaynağı Auschwitz'e göndermenin arkasında bir suçluluk vurgusu vardır. Savaş sonrasında Lefeu adlı figürün toplama kampında vefat eden ailesi hakkındaki gerçeklere ulaşması ile oluşan suçluluk ve bir gruba aitlik hissini içinde barındırmaması özgür ölüme yönlendirmektedir. Çünkü bir bireyin sahip olduğu sosyal yapı olan aileden ve bununla bağlantısı olabilecek vatandan yoksun büyümesi ya da bir şekilde sonradan bu yapıyı kaybetmesi bireyin kendisini güvende hissetmemesini sağlamaktadır. Bu durumda bireyde oluşan boşluk hissini doldurmak için intiharın riski çok yüksektir. Bu romanda figür hissettiği bu eksikliği eviyle doldurmuş, bu yüzden yıkılmasına kesinlikle müsaade etmemektedir. Lefeu'nun kız arkadaşı şair Irene'nin zihinsel açıdan yaşadığı karışıklıkların artmasıyla yapıtta açıkça belirtilmemesine

rağmen intihar etmiş olabileceğine dair bir atmosfer hâkimdir. Bu yaklaşım Améry'nin intihar/ölüm olgusunun bir başka boyutu olarak görülebilir.

Améry intiharın özellikle toplumun gücü aracılığıyla kaybedilmiş bir insanlık ve haysiyetin tek bir cevabı olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre haysiyet yaşam anlamına gelmesi nedeniyle birey haysiyetsizleştirme durumda yaşamına son vermesi gerekmektedir. Nasyonal Sosyalizmin öncelikle bireyi izole etme ve ötekileştirme çabası ve daha ileri bir boyut olan insanlıktan çıkarma ve imha politikasının izleri yazarın hafızasında kazınmış bir vaziyettedir. Bu bağlamda yazar yapıtlarında 'kötünün sıradanlığını' ortadan kaldırarak olaylara eleştirel bir bakış açısıyla bakılması gerektiğini vurgulamaktadır. "Lefeu oder der Abbruch"da Lefeu'nun ailesinin ve yakınlarının aynı şekilde "Die Festung Derloven"de Eugen'in bizzat kendisinin maruz kaldığı insanlık dışı muameleler bu Nazi kurbanlarının insanlığını ve haysiyetini zedelemektedir. İşkence bireyin kimliğini yok etmekle tehdit eder, ancak beden ve akıl bir kitlenin kaderi olan bu durumu kısmen aşabilecek güce sahiptir. Bu durumun tersi de mevuttur. Kendi kimliğini bulma yetersizliği içinde birey acı çekmektedir. Améry'nin bu üç yapıtında kahramanlar benlik parçalanması sonucu özgür ölümü tercih etmektedir.

Améry'nin dünyasında büyük bir yaşam paradoksu söz konusudur. Çünkü etnik olarak Yahudi olmasına rağmen inanç olarak Yahudi olamaması ayrıca Yahudi Tanrısına inancı olmayan bir bireyin tam bir Yahudi gibi yaşayamaması ancak Yahudilerle akıbetinin aynı olması onun kimliğini bulamamasında etkilidir. Yazar bu paradoksu bu yapıtlarındaki figürlerine de bahşetmektedir. Savaş öncesi 1930'lu yıllarındaki Eugen'in kimlik arayışı içinde olması, Lefeu'nun yıllar sonra fark ettiği benlik durumu ya da Eugen'in Derloven toplama kampında ölümle burun buruna geldiği vakit kendisinden istenilen dua konusunda yaşadığı kararsızlık ve tereddüt bu diyalektiğin sonucudur.

Améry'nin intihar kuramında merkezi noktayı savaş sonrasındaki geçmişle hesaplaşma oluşturmaktadır. Onun yok olma isteğini alevlendiren savaş sonrası dönemdir. "Die Festung Derloven"de savaştan bitimiyle toplama kampından kurtulan Eugen'in Derloven toplama kampında bulunduğu süre zarfında şu an içinde bulunduğu durumdan daha mutlu olduğunu hissetmesi ve "Lefeu oder der Abbruch"da Lefeu'nun

Gaz de Lacq'ta İkinci Dünya Savaşı'na dair anıların zihninde hayat bulduğu anda suçluluk duyması bu bağlamda iyi bir örnektir.

Özyaşam öyküsünün baskın olduğu yapıtlarında ana figürler ve anlatıcılar Améry ile ortak özelliklere sahiptir. Genelde yapıtlarında yer alan yazar-anlatıcı olarak da adlandırılan o-anlatıcının ifadeleri Améry'nin duygu ve düşünce dünyasını yansıtır. "Die Schiffbrüchigen" ve "Die Festung Derloven"de Eugen Althager yazarın alter egosudur. "Lefeu oder der Abbruch"da Lefeu gerçek gerçeklikte ressam Erich Schmid'i yansıtmasına rağmen, kurmaca dünyasında savunduğu ve karşı çıktığı konular açısından yazarla benzerlik göstermektedir. Yazarın yaşadığı dönemleri yansıtan bu yapıtlar bu üç ana figürün Nasyonal Sosyalizmin kurbanları olmaları ortak bir paydada buluşturur. Bu yüzden figürler birbirleriyle de aynı özelliklere sahiptir. Améry'nin yapıtlarında kullanılan bakış açısı genel olarak içten bakış/iç odaklayımdır. Sınırlı bir perspektife sahip olan bu bakış açısında okuyucu sadece anlatıcının gözünden her şeyi görür. Kullanılan ifadeler anlatıcı ile sınırlıdır.. Örneğin üçüncü tekil kişi söylemi ile oluşturulan "Die Schiffbrüchigen"de Eugen Althager Viyana'da yaşanan ayaklanmaları ve Yahudilerin Almanlara, Almanların da Yahudilere olan tepkilerini, "Lefeu oder der Abbruch"ta Lefeu'nun geçmişe giderek halüsinasyon halinde iken toplama kampında Yahudilerin gazla öldürülmelerini ve özellikle "Die Festung Derloven"de Eugen Althager Anvers'teki kampında yaşanan işkence ve anılarını tüm gerçekliği ile duyumsadığı şekilde yansıtmaktadır. Ancak "Lefeu oder der Abbruch"ta anlatıcı devreye girerek ona geçmişini hatırlatır. "Die Festung Derloven"de de yine aynı şekilde savaş sonrasında Eugen'in geçmişe giderek hatıraları aktarılması kısmen egemen bakış açısının varlığını da ortaya koymaktadır.

Zaman olarak yapıtlarda olayların kronolojik anlatıma sadık kalınmamaktadır. Yalnızca "Die Schiffbrüchigen" de olayların kronolojik sıralamasına bağlı kalarak Eugen'de zamanla oluşan politik ve felsefi görüş ve duyarlılık romanı Bildungsroman olma özelliği sağlar. "Lefeu oder der Abbruch" ve "Die Festung Derloven"de geçmişin izlerine ve toplama kampı anılarına bugünden bakılmaktadır.

Améry'nin yapıtlarında mekân olarak ev kavramı önemli bir yere sahiptir. Çünkü incelenen üç yapıtında figürler, beli bir yurtları olmayan sürgün tiplerdir ve içinde yaşayacakları bir ev arayışı içerisindedir. Örneğin "Die Schiffbrüchigen"de Eugen

Althager evi olmayan sürekli arkadaşlarının yanında kalan birisidir. “Lefeu oder der Abbruch”un kahramanı sahip olduğu yıkık dökük evi yitirmemek adına çok mücadele etmektedir. “Die Festung Derloven”deki Eugen ise toplama kampında zaten evinin özlemi içindedir. Buradaki ev metaforu aslında Améry’nin ayrı kaldığı vatanı olarak değerlendirilebilir.

Améry toplumsal gerçekliğin içinde suskun kalmayan ve baş kaldıran bir Yahudi kimliğine sahiptir. “Die Schiffbrüchigen”de anlatıcı bu bağlamda sürekli başkasının yardımıyla geçinen ve içinde bulunduğu çağda yaşanılan gerçeklere sadece kendi penceresinin ardından bakarak hiçbir mücadeleye girmeyen ve umutsuzluğa kapılan Eugen’i olumsuzlamaktadır. “Die Festung Derloven”de yapılan işkencelerin karşısında bedensel acılar içindeyken yakınlarının adreslerini verme korkusu Eugen’in intihar etmesi büyük bir erdem olarak gösterilmektedir. Dolayısıyla buradaki anlatıcının tutumu ona karşı olumludur. Aynı şekilde “Lefeu oder der Abbruch”ta baş figürün kapitalizme verdiği mücadele ve ailesinin toplama kampında vefat ettiğini hatırlaması üzerine yaşadığı suçluluk duygusu nedeniyle anlatıcının Lefeu’ya karşı takındığı tutum da olumludur.

Sonuç olarak Améry’nin kuramsal yapıtlarında çeşitli yönleriyle irdelediği ölüm ve intihar olgusunun yazınsal yapıtlarına neredeyse olduğu gibi uyguladığı söylenebilir. İntihar eden figürlere yaklaşım biçimi oldukça olumludur. Ne var ki onun bu olumlu yaklaşımını yalnızca Yahudi olmaktan kaynaklanan bir zorunluluk olarak görmek bir yanılgı olur. Améry’nin yapıtları aynı zamanda kendi yaşamına özgürce ve kendi eliyle son vermye duyduğu büyük saygı ve sempatiyi de hissetmek mümkündür.

KAYNAKÇA

Akçam, Alper, "Edebiyat ve İntihar", *Lacivert Öykü ve Şiir Dergisi*, Yıl:2 Sayı: 8 2006.

Alptekin, Kamil – Duyan, Veli, *İntihar ve İntihar Girişimi, Kavramlar, Yaygınlık, Müdahale, Önleme ve Öyküler,* Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul 2014.

Altwegg, Jürg, "Eugen Erwacht", *Frankfurt Allgemeine Zeitung*, Nr.70, 23.03.2007.

Alvarez, Alfred, *Der Grausame Gott Eine Studie über den Selbstmord,* Hoffmann und Campe Verlag, Hamburg 1974.

Alvarez, Alfred*, İntihar Kan Dökücü Tanrı*, (Çev.: Zuhal Çil Sarıkaya), Öteki Yayınevi, Ankara 1992.

Améry, Jean, *Alleinsein vor dem Tode,* Rundfunkmanuskript DLA.

Améry, Jean, *Die Selbstmörder* [DLA Erişim Nr: 81.1222]

Améry, Jean, *Freiheit und Verantwortung des Schriftstellers,* [DLA Erişim Nr. 81.1252]

Améry, Jean, An den Grenzen von Sprache und Wirklichkeit Zum 25. Todestag Ludwig Wittgensteins [DLA Erişim Nr..81.1227]

Améry, Jean, *Geburt der Gegenwart,* Walter Verlag, Freiburg 1961.

Améry, Jean, *Kleinstadtkristall,* (19.09.1972) [DLA Erişim Nr. 81.1269]

Améry, Jean, *Positivmus,* (1974) [DLA Erişim Nr. 81.130]

Améry, Jean, *Einsam – Wie Einst in Auschwitz,* (03.02.1974) [DLA Erişim Nr. 84.755.]

Améry, Jean, "Vom immerwährenden Schriftsteller-Exil," *Schweizer Rundschau* 77, no. 10 (1975).

Améry, Jean, "Aufsatz über das Problem des Selbstmordes", (Editör: Joachim Monas, Hans Paesche), *Merkur: Deutsche Zeitschrift für europäischen Denken*, 30, 1976 (638-653).

Améry, Jean, Faschismus – Wort Ohne Begriff Versuch Einer Zitgemæssen Definition 1977 [DLA Erişim Nr 81.1248]

Améry, Jean / Dr. Franke, *Hitler – Eine Erweckungsbewegung,* Rundfunksgespräch, Band Nr. 310/4487 Köln, 20.04.78, [DLA Erişim Nr. 93.58.5].

Améry, Jean, “Hand an sich Legen: Expose/Jean Améry” (İçinde Helmut Heißenbüttel ve Bernd Jentzsch) Halbjahrsschrift für Literatur Sonderheft Jean Améry, Klett-Cotta Verlag, Stuttgart 1978.

Améry, Jean, *Hubert Arbogast'a Yazılmış Mektup*, June 26, 1978 [DLA Erişim Nr..86.730/1].

Améry, Jean, “Mein Tod soll meine Sache sein”, *Der Spiegel 44*, 30.10.1978.

Améry, Jean, *At The Mind's Limits Contemplatıons By A Survıvor On Auschwıtz And Its Realıtıes,* Indiana University Press, Bloomington 1980

Améry, Jean, *Widersprüche,* Dtv/Klett-Cotta, Stuttgart 1990.

Améry, Jean, *Hand an sich Legen, Über das Altern* (Editör: Heidelberger-Leonard Irene), Werke Bd.3, Klett-Cotta Verlag, Stuttgart 2005.

Améry, Jean, *Die Schiffbrüchigen. Lefeu oder Der Abbruch* (Editör: Heidelberger-Leonard Irene), Werke Bd.1, Klett-Cotta Verlag, Stuttgart 2007.

Améry, Jean, *Jenseits von Schuld und Sühne. Unmeisterliche Wanderjahre* (Editör: Heidelberger-Leonard Irene), Werke Bd.2, Klett-Cotta Verlag, Stuttgart 2007.

Améry, Jean, “Die Schiffbrüchigen (1935)”, Peter Bettelheim (Ed.), *Janusköpfige Metropole: Zur Geistesgegenwart Wiener Wissenskultur*, Sonderzahl Verlag, Wien 2011.

Améry, Jean, *Suç ve Kefaretin Ötesinde Alt Edilmişliğin Üstesinden Gelme Denemeleri*, (Çev. Cemal Ener), Metis Yayınları, İstanbul 2015.

Ariés, Philippe, *Batılının Ölüm Karşısında Tavırları,* Gece Yayınları, Ankara 1991.

Arnold, Heinz Ludwig, *Text+Kritik Zeitschrift für Literatur Jean Améry*, 99, München 1988.

Arkun, Nezahat, *İntiharın Psikodinamikleri*, Baha Matbaası, İstanbul 1963.

Assmann, Aleida, “Two Forms of Resentment: Jean Améry, Martin Walser and German Memorial Culture”, *New German Critique*, No.90, Taboo, Trauma, Holocaust (Autumn,2003), pp.123-133, [Erişim: http://www.jstor.org/stable/32111224/12/2012],

Aytaç, Gürsel, *Edebiyat Yazıları 1,* Gündoğan 1999, Ankara.

Bachelard, Gaston, *Ateşin Psikanalizi,* (Çev.: Aytaç Yiğit), Bağlam Yayıncılık, İstanbul 1995.

Baier, Lothar, "*Échec und Dignität: Jean Amérys Nachdenken über den Freitod*" Jean Améry, Der Schriftsteller, (Ed.Irene Heidelberger-Leonard, Hans Höller), Verlag Hans-Dieter Heinz, Akademischer Verlag, Stuttgart 2000.

Bakhtin, Mikhail, *Karnavaldan Romana Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2014.

Bauman, Zygmunt, *Modernite ve Holocaust*, (Çev. Süha Sertabiboğlu), Versus Sarmal Yay., İstanbul, 2007.

Baureithel, Ulrike, *"Wer gefoltert wurde, bleibt gefoltert*", Wochen Zeitung, s.17, (30.09.2004)

Baus, Karl-Markus, "*Die große Kränkung des J.A.*", Die Presse, 17.03.2007.

Bier, Jean Paul "Zum Begriff der Stilrelevanz Mehrsprachige Stellen in 'Lefeu oder der Abbruch' von Jean Améry", In: Jahrbuch für Internationale Germanistik, Jahrgang XI/Heft 1, Verlag Peter Lang, Bern 1979.

Bormuth, Matthias – Nurmi-Schomers, Susan, *Kritik aus Passion Studien zu Jean Améry*, Wallstein Verlag, Göttingen 2005.

Bormuth, Matthias, *Ambivalenz der Freiheit Suizidales Denken im 20. Jahrhundert*, Wallsteimn Verlag, Göttingen 2008.

Böthling, Holger, Dem Abgrund entgegen taumeln „Die Schiffbrüchigen" bei Jean Améry Jean Amérys Roman „Die Schiffbrüchigen", *Die Berliner Literaturkritik, 15.11.0.*

Brühl, Fritz, "Mit dem Tod habe ich intimen Umgang…", *Westermanns Monatshefte*, September 9/1978.

Budak, Selçuk, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2000.

Büke, Asuman Kafaoğlu, *Yazın Sanatı*, Can Yayınları, İstanbul 2011.

Camus, Albert, *Sisifos Söyleni,* Can Yayınları, İstanbul 2013.

Caplan, Jane, *Hitler Almanyası1933-1945,* İnkılap Yayınları, İstanbul 2013.

Celan, Paul, *Bütün Şiirlerinden Seçmeler*, (Çev. Ahmet Cemal), Kavram Yayınevi, İstanbul 1995.

Cemal, Ahmet, "Ölümün Estetiği ya da Jean Améry", *Varlık Aylık Edebiyat ve Sanat Dergisi*, 1027, Nisan 1993.

Cemal, Ahmet, *Paul Celan Bütün Şiirlerinden Seçmeler*, Kavram Yayınları, İstanbul 1995.

Cevizci, Ahmet, *Felsefe Ansiklopedisi*, Babil Yayıncılık, Ankara 2005.

Cioran, Emil Michel, *Çürümenin Kitabı*, (Çev. Haldun Bayrı), Metis Yayıncılık, İstanbul 2013.

Collins, Jeff, *Heidegger ve Naziler*, (Çev. Kaan H. Ökten), Everest Yayınları, İstanbul 2001.

Dallinger, Petra-Maria, *Stichwörter zu O.Ö. Literaturgeschichte Eine Auswahl A-D*, Linz 2012.

Dilbaz, Nesrin, Seber Gülten, "Umutsuzluk Kavramı: Depresyon ve İntiharda Önemi", *Kriz Dergisi*, 1(3), Yıl:1993.

Durkheim, Emile, *İntihar (Bir Toplumbilim İncelemesi)*, Çev. Zühre İlkgelen, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2013.

Eskin, Mehmet, *İntihar Açıklama, Değerlendirme, Tedavi ve Önleme*, Hyb Yayıncılık, Ankara 2012.

Fiero, Petra S., *Schreiben Gegen Schweigen: Grenzerfahrungen in Jean Amérys autobiografischem Werk*, Georg Olms Verlag, Hidesheim/Zürich 1997.

Foucault, Michel, "*Güzel Tehlike" Söyleşi:* Claude Bonnefoy, Metis Yayınları, İstanbul 2014.

Freud, Sigmund, *Metapsikoloji 3 Yas ve Melankoli Haz İlkesinin Ötesinde*, İdea Yayınevi, İstanbul 2011.

Gençtan, Engin, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normaldışı Davranışlar*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000.

Göğebakan, Turgut, *Tarihsel Roman Üzerine*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

Gunn, F. John, Lester, David, *Theories of Suicide Past, Present and Future,* Charles C. Thomas Publisher, Springfield 2014.

Güçlü, Faruk, *İntihar*, Karşı Yayınlar, Ankara 1992.

Güler, Zuhal, Altın, Neslihan Şen, "*İntiharın Gazetelerdeki Yansımaları*", Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, Cilt: 16 Sayı: 2 - Güz 2013. file:///C:/Users/elif/Downloads/5000093007-5000132273-1-PB%20(1).pdf [Erişim Tarihi: 10.01.2016]

Günther, Joachim, "Jean Améry, Lefeu oder der Abbruch. Roman-Essay", Neue Deutsche Hefte: Beiträge zur europäischen Gegenwart (Editör: Paul Fechter),21/ Stuttgart 1974, (S.598-602).

Gürbilek, Nurdan, *Sessizin Payı*, Metis Yayıncılık, İstanbul 2015.

Habermas, Jürgen, *"Öteki" Olmak, "Öteki"yle Yaşamak- Siyaset Kuramı Yazıları,* Çeviren: İlknur Aka, YapıKredi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, Şubat 2005.

Hançerlioğlu, Orhan, *Felsefe Ansiklopesi Kavramlar ve Akımlar, Cilt 1 (A-D*), Remzi Kitabevi, 1976.

Hazan, Yoram, "Anpassung an Terror – Ein Widerspruch in sich", *Forum der Psychoanalyse September* 2004, Volume 20, Issue 3, pp 259-265. [Erişim:http://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs00451-004-0205-624/12/2012]

Heißenbüttel, Helmut /Bernd Jentzsch, Hermannstraße 14, Sonderheft Jean Améry, Stuttgart 1979, (S.15-21). (Erişim Yeri DLA)

Hermann, Ingo, *Jean Améry Der Grenzgänger*, Lamuv Verlag GmbH Göttingen 1999.

Hermans, Theo, *A Literary History of the Low Countries,* Camden House, Rochester 2009.

Hewera, Birte; Mettler, Miriam, *An den Grenzen des Geister. Zum 100. Geburtstag von Jean Améry*, Tectum Verlag, Marburg 2013.

Holokost, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., İstanbul 1997.

Horney, Karen, *İçsel Çatışmalarımız*, Sel Yayıncılık, İstanbul 2014.

Horstmann,Ulrich, *Mit Todesengelszungen Freisprüche für Selbstmörder von Seneca bis Cioran nebst einem Plädoyer gegen die neue Zwangsjacke,* Königshausen & Neumann, Würzburg 2015.

Höfer, Werner, Leben Müssen Sterben Dürfen: Die letzten Dinge, die Letzte Stunde, (Jean Améry "Die Unbekannten Größen) Gustav Lübbe Verlag, Bergisch Gladbach 1977, s. 114 (Erişim Yeri DLA)

Ilich, İ ve ark; New Perspectives Quarterly: Hayat, Ölüm ve İnsanın Sınırları, Cilt:2, Sayı:8,1994.

İnceoğlu, Sibel, *Ölme Hakkı*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999.

Kalyoncu, Hamdi, *Ölümsüzlük İhtiyacı İntihar, Ötenazi ve Reenkarnasyon,* Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2011.

Kappel, Ivonn, *In Fremden Spiegeln Sehen Wir das Eigene Bild Jean Amérys Lefeu oder der Abbruch*, Verlag Königshausen & Neumann GmbH, Würzburg 2009.

Kaya, Nihat, *Neden İntihar Ediyorlar?,* Nesil Basım Yayın, İstanbul 1999.

Kellehear, Allan, *Ölme Üzerine Bir İnceleme Bireysel Bütünlük, Bedensel Çöküş ve Ruhsal Dönüşüm*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2015.

Kertész, Imre, *Dosya K.*, (Çev.Gün Benderli), Can Yayınları, İstanbul 2010.

Kierkegaard, Soren, *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*, (Çev. M. Mukadder Yakupoğlu), Doğu Batı Yayınları, Ankara 2004.

Klaghofer-Treitler, Wolfgang, Die Fragen der Toten Elias Canetti-Jean Améry-Elie Wiesel, Matthias-Grünewald-Verlag, Mainz 2004.

Kleinert, Markus, *Suiziddiskurs bei Jean Améry und Hermann Burger Zu Jean Amérys "Hand an sich Legen" und Hermann Burgers "Tractatus logico-suicidalis",* Ibidem Verlag, Stuttgart 2000.

Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil), Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul 2001.

Kuyaş, Nilüfer, *Başka Hayatlar,* Can Yayınları, İstanbul 2012.

Langbein, Hermann, *People in Auschwitz,* The University of North Carolina Press, 2004.

Lassmann, Maria, *Vom Gedächtnis des Körpers Überlegung zur Gestaltung von Jean Amérys Lefeu oder der Abbruch*, (Ed.Ceuppens, Jan Ruthner, Clemens), Germanistische Mitteilungen Zeitschrift für Deutsche Sprache, Literatur und Kultur Körper Stadt Identität Heft 63 (2006).

Lear, Jonathan, *Mutluluk, Ölüm ve Yaşamın Artakalanı*, (Çev. Banu Büyükkal), Metis Yayıncılık, İstanbul 2006.

Leonard, Irene Heidelberger-, *Über Jean Améry*, Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg 1990.

Leonard, Irene Heidelberger- Höller, Hans, "*Jean Améry Der Schriftsteller",* Verlag Hans-Dieter Heinz, Akademischer Verlag, Stuttgart 2000.

Leonard, Irene Heidelberger-, "Text als Gedächtnis: Jean Améry (1912-1978)" , Vittoria Borsö / Gertrude Cepl-Kaufmann /. Tanja Reinlein / Sibylle Schönborn / Vera Viehöver (Ed.), *Schriftgedächtnis-Schriftkulturen, (ss. 59-72),* Verlag J. B. Metzler, Stuttgart/Weimar 2002.

Leonard, Irene Heidelberger, *Jean Améry Revolte in der Resignation Biographie*, Klett Cotta Verlag, Stuttgart 2005.

Leonard, Irene Heidelberger, *Werke Bd.7: Aufsätze zur Politik und Zeitgeschichte*, Klett-Cotta Verlag, Stuttgart 2005.

Leonard, Irene Heidelberger, *Werke Bd.8: Ausgewählte Briefe 1945-1978*,Klett-Cotta Verlag, Stuttgart 2007.

Leonard, Irene Heidelberger, *Werke Bd.9: Materialien*,Klett-Cotta Verlag, Stuttgart 2008.

Leonard, Irene Heidelberger *W.G.Sebald Intertextualität und Topographie",* Lit Verlag, Berlin 2008.

Leonard, Irene Heidelberger- Lühe, Irmela von der, *Seiner Zeit voraus: Jean Améry ein Klassiker der Zukunft*, Wallstein Verlag, Göttingen 2009.

Levi, Primo, *Boğulanlar Kurtulanlar,* (Çev. Kemal Atakay), Can Yayınları, İstanbul 1996.

Lindemann, Gisela, Des Häftlings letzte Pflicht war der Tod : Versuch über Jean Améry (Jean Améry, Gisela Lindemann, Bücher aus der Jugend unseres Jahrhunderts, Klett-Cotta Stuttgart, 1981 (S.7-23), (Erişim yeri DLA)

Mayer, Hanns, "Die Schiffbrüchigen.(Inhalts-Umriß)", Heinz Ludwig Arnold (Ed.), *Text+Kritik, Heft 99,* (ss. 30-32), Text+Kritik GmbH, München 1988.

Meder, Mehmet; Gültekin, Mustafa, Türkiye'nin Büyük Kentlerinde 1999-2009 Yılları Arasındaki İntihar Eğilimleri, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı:11, 2012 Ocak, s. 140.http://www.journalagent.com/pausbed/pdfs/PAUSBED_11_139_151.pdf [Erişim Tarihi : 24.01.2016]

Menninger, Karl, *Selbstzersstörung Psychoanalyse des Selbstmords*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 1974.

Minois, Georges, *İntiharın Tarihi İstemli Ölüm Karşısında Batı Toplumu*, Dost Kitabevi, Ankara 2008.

Mittelweg 36 Zeitschrift des Hamburg Instituts für Sozialforschung, Hamburg 2/2012.

Morgner, Ulrike, *Das Wort aber ist Fleisch Geworden*, Königshausen & Neumann Verlag, Wğrzburg 2002.

Mörike, Eduard, *MalerNolten/ Der Letze Könif von Orpid*, Tredition Verlag, Hamburg 2011.

Müller, Phlilipp, *Freitod Die beste Lösung,*Books on Demand GmbH, Norderstedt 2004.

Neiman, Susan, *Modern Düşüncede Kötülük*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2002.

Nietzche, Fridrich, *Tragedyanın Doğuşu*, (Çev. Mustafa Tüzel), İthaki Yayınları, İstanbul 2005.

Nietzsche, Friedrich, *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, (Çev. Gülperi Sert), İlya Yayınevi, İzmir 2011.

Nietzsche, Friedrich, *Tan Kızıllığı,*(Çev. Özden Saatçi) Say Yayınları, İstanbul 2013.

Novalis, *Geceye Övgüler,*(Çev. Ahmet Cemal), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013.

Odağ, Celal, *İntihar (Özkıyım) Tanımı-Kuram-Sağaltım,* Meta Basım, İzmir 2002.

Ökten, Kaan H., *Ölüm Kitabı Ölüm Düşüncesinin Temel Metinleri*, Agora Kitaplığı, İstanbul 2010.

Özen, İrfan, *İntihar*, Ozan Yayıncılık, İstanbul 1997.

Patterson, David, Berger, Alan L. Sarita Cargas, *Encyclopedia of Holocaust Literature*, Oryx Press, Londra 2002.

Editör: Ayça Gürdal Küey, *Psikanaliz Buluşmaları 8, Sürgün ve Psikanaliz*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 2014.

Poetini, Christian, *Weiterüberleben Jean Améry und Imre Kertész,* Aisthesis Verlag, Bielefeld 2014.

Raddatz, Fritz J., "Hauchbilder Zu Jean Amérys Roman-Essay 'Lefeu oder der Abbruch', Merkur: deutsche Zeitschrift für europäischen Denken, (Editör: Joachim Moras, Hans Paesche), 28/1974 Dezember, Heft 319, (1183-1184), Ernst Klett Verlag, Stuttgart, s.1184. (Erişim Yeri: DLA)

Rycroft, Charles, *Psikanaliz Sözlüğü,*(Çev. M.Sağman Kayatekin), Ara Yayıncılık, İstanbul 1989.

Sağır, Adem, *Ölüm Sosyolojisi*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2014.

Sarı, Ahmet, *Kurmacanın O Kadim Unsurları*, Çizgi Kitabevi, Konya 2015.

Sarlo, Beatriz, *Geçmiş Zaman Bellek Kültürü ve Özneye Dönüş Üzerine Bir Tartışma*, Metis Yayıncılık, İstanbul 2012.

Sartre, Jean Paul, *Edebiyat Nedir*? Can Yayınları, İstanbul 2008.

Sartre, Jean Paul, *Yahudi Sorunu*, İleri Yayınları, İstanbul 2005.

Sartre, Jean Paul, *Varlık ve Hiçlik Fenomenolojik Ontoloji Denemesi*, İthaki Yayınları, İstanbul 2010.

Shneidman, Edwin S., *The Suicidal Mind,* Oxford University Press, New York Oxford 1998.

Schneider, Ulrike, *Jean Améry und Fred Wander Erinnerung und Poetologie in der Deutsch-Deutschen Nachkriegszeit*, Walter De Gruyter, Berlin/Boston 2012.

Schwaiger, Brigitte, *Koyver Gitsin*, (Çev. Cemile Akyıldız Ercan-Dursun Balkaya), Çizgi Yayınevi, Konya 2014.

Sebald, W.G. *Unheimliche Heimat, Essays zur österreichischen Literatur, "Verlorenes Land – Jean Améry und Österreich"* Residenz Verlag, Salzburg 1991.

Siguan, Maria, *Schreiben an den Grenzen der Sprache: Studien zu Améry, Kertész, Semprún, Schalamow, Herta Müller und Aub,* Walter De Gruyter GmbH, Verlin/Boston 2014

Steiner, Stephan, *Jean Améry [Hans Maier],* Stroemfeld Verlag, Frankfurt am Main 1996.

Sümer, Necati, *Dinlerde İntihar Şehitlik ve Ötenazi,* Ankara Okulu Basım Yayın, Ankara 2015.

Sümeyra, Cemile, *Kendi Kalemini Kıranlar Türk Edebiyatında İntihar,* Şule Yayınları, İstanbul 2007.

Teber, Serol, *İşkence Sonrası Yaşam*, Sorun Yayınları, İstanbul 1993.

Teber, Serol, *Toplama Kampı Sendromu Ruhun Ölümü,* Sorun Yayınları, İstanbul 1993.

Traverso, Enzo, *Auschwitz Denken Die Intellektuellen und die Shoah*, Hamburg Edition, Hamburg 2000.

Ulrike Baureithel, "Wer Gefoltert Wurde, Bleibt Gefoltert", *WochenZeitung*, s.17, (30.09.2004).

Ulutaş, Nurullah, *İntihar ve Roman İntihar Olgusunun Türk Romanına Yansıması (1872-1960)*, Akçağ Yayınları, Ankara 2011.

Volant, Eric, *İntiharlar Sözlüğü*, (Çev. Turhan Ilgaz), Sel Yayıncılık, İstanbul 2005.

Wahrig Deutsches Wörterbuch.

Weidermann, Volker, "Sein Leben davor", *Frankfurt Allgemeine Zeitung*, Nr.8, 25.02.2007.

Wode, Kai, *Sich selbst das Leben nehmen": Versuch einer Typologie des Suizidanten anhand deutschsprachiger Literatur des 20. Jahrhunderts*, Wehhahn Verlag, Hannover 2007.

Wolf, Siegbert, *Jean Améry: Von der Verwundbarkeit des Humanismus*, Dipa-Verlag, Frankfurt am Main 1995.

Wolf, Siegbert, "Ich fühle mich so fremd allerorten Zum 100. Geburtstag des Schriftstellers Jean Améry (1912-1978)", 173. [Erişim: http://www.tribuene-verlag.de/T203_Wolf.pdf 23.12.2012]

Yağcı, Öner, *Nazi Kampları, İnsanlık Vicdanını Kaybederken Edebiyat Nazi Kamplarını Unutmadı*, Papirüs Yayınevi, İstanbul 2004.

Yücel, Müslüm, *Edebiyatta Ölüm ve İntihar*, Agora Kitaplığı, İstanbul 2007.

Zeller, Bernhard, *Jean Améry,* (Marbacher Magazin 24), Stuttgart 1982.

Zipes, Jack,"Schreiben gegen Schweigen: Grenzerfahrungen in Jean Améry's autobiographischem Werk by Petra S. Fiero", Wiley American Association of Teachers of German, *The German Quarterly*, Vol.73, No.4 (Autumn, 2000) [Erişim: http://www.jstor.org/stable/3072780 24/12/2012]

Zweig, Stefan, *Satranç,* (Çev.: Ahmet Cemal), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016.

İnternet Kaynakları:

http://www.adaavusturya.at/?p=1696 [Erişim Tarihi: 02.04.2014]

http://www.intihar.de/nedir.htm [Erişim Tarihi: 02.11.2014]

Anti-Semitismus Stachel Der Deutschen", Der Spiegel, Nr. 32/1966 [Erişim:http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-46408343.html 30.12.2013]

http://www.deutschlandfunk.de/wahrheitennachauschwitz.700.de.html?dram:article_id=83713

http://www.diginarrate.net/narrative/digital-autofiction-2/

http://www.feuerwehrseelsorge.de/Lieder/Feuerreiter_brede.pdf [Erişim Tarihi 12.10.216]

EKLER

EK 1. Alıntıların Aslı

Giriş

"unser Heimhweh war Selbstentfremdung. Die Vergangenheit war urplötzlich verschüttet, und man wußte nicht mehr, wer man war."

„Wer der Folter erlag, kann nicht mehr heimisch werden in der Welt. Die Schmach der Vernichtung läßt sich nicht austilgen. Das zum Teil schon mit dem ersten Schlag, in vollem Umfang aber schließlich in der Tortur eingestrzte Weltvertrauen wird nicht wiedergewonnen. Daß der Mitmensch als Gegenmensch erfahren wurde, bleibt als gestauter Schrecken im Gefolterten liegen: Darber blickt keiner hinaus in eine Welt, in der das Prinzip Hoffnung herrscht"

„Positivismus ist in meinen Augen wesentlich eine anti-metaphysische, anti-irrationalistische Weltschau, die auf zwei Pfeilern ruht: empirischer Wahrheitsprüfung (oder Falsifikation) und logischer Analyse. Sie ist und war immer schon, ob dies ausgesprochen wurde oder nicht – die Philosophie der wissenschaftlichen Weltauffassung. Selbst dort, wo die Vorstellung von „Einheitswissenschaft" hat aufgegeben werden müssen, ist der Positivismus in diesem Sinne präsent. Wenn also durch neuere Erkenntnisse der Naturwissenschaften […] positivistische Positionen unhaltbar wurden, so ist sogar dies noch ein positivistischer Triumph: die positiv-positivistischer Einsicht in Naturvorgänge erzwang die Revision."

Schiffbrüchigen

Aber kurz und überschauend muß gesprochen werden von einer geistigen Wandlung, die ein Weltbild zitternder und leuchtender Jugendlichkeit, ein sehnsüchtiges Lebensgefühls der Illusion, zur tiefsten Glaubenslosigkeit, zur äußersten Skepsis gemacht hatte. (s.47)

Aber es wird dennoch der erwähnte Weg in einer neuen Wertgebung vielleicht einmal das empirisch überprüfte auberhaft und metaphysisch genug sein und es wird dann nicht mehr nötig sein, den Glaubenersatz im Unerkennbaren zu suchen. (s.51)

Aber es ist eine solche Entwicklung nicht abzusehen und was bleibt, ist ein heroischer Nihilismus, ein Durchhalten trotz der Erkenntnis aller Sinnlosigkeit. Ein hartes und illusionsloses Leben, das dennoch nicht der Anarchie verfallen darf. (s. 51)

Heinrichs ruhig rhythmisches Leben sorglosen Gleichmaßes arbeitete in all seiner Passivität gut und sicher an seiner Seele.[…] Eugens Weltanschauung ist soziologisch bedingt… (s.58)

Da ihm später auch diese Bemühungen kläglich gescheitert waren und alles Irrationale für immer verloren schien, hatte er völlig mit dem Freunde den Weg angetreten, der ihn führte in die kalten Regionen skeptischer Untersuchung, relativistischer und utilitaristischer Ethik, hinein in den heroischen und glaubensfreien Zynismus. (s.156)

Ohne freilich vor diesem Bauernglauben halt zu machen, hatte er auch ihn seines ästhetischen Beiwerks entkleidet, bis er in elender Nacktheit dagestanden war, als die traurige Frucht der Weltangst und Unwissenheit. (s.140)

An jenem heißen und abscheulich stickigen Sommernachmittag, da du mir von Herrn Höllmer und Hildes Vorschlag erzähltest, legte sich unsere Liebe schwerkrank hin und an dem anderen Nachmittag (heiß auch er und städtisch-sommerlich), der dich in der Wohnung des fremden Mannes sah, verstarb sie. Du wirst sagen Agathe, dass ich das hätte wissen müssen und ich sage dir, dass ich es gewusst habe. Ich habe es gewusst und habe aber noch tiefer gewusst, dass wir kein Kind haben dürfen. (s. 132)

“Seit drei Jahren nun schon verkehrte Heinrich mit den Männern der katholischen Geistigkeit, ohne jedoch ihren Glauben je wirklich geteilt zu haben. Der Ursprung seiner Hinneigung zu Dingen des Christentums war ästhetischer Natur gewesen.” (S.138)

“Er war erzogen worden in der dünnflüssigen und substanzlosen Atmosphäre seines schwunglosen und unjugendlichen Ratioanlismus. Diese wenig begeisternde Geistigkeit hatte den Jungen herausgefordert zu einer Gegnerschaft, die im unbändigen Ansturm ihrer kindlichen Bedenkenlosigkeit antitechnisch und antizivilisatorisch, mystisch-unklar und emotional gewesen war. Die junge Seele des zarten und vom wilden Freund Eugen allzusehr beeinflussten Jungen war fliehend hineingestürmt in die dunkel und kirchenhaft erdämmernden, rauschenden Welten metaphysischen und irrationalen Geistes.” (s.155)

Rätselhaft sind die auseineandergleitenden und immer wieder stückweise gemeinsam laufenden Wege des Körpers und Geistes: Einsichten und Erkenntnisse, ursprünglich kalt und geistig erfaßt, werden zu Instikten, die sich fest in den Leib verwachsen. (s.233)

Es weckte ihn ein unerträglicher Schmerz in der rechten Schulter. Sein Arm lag, als gehörte er nicht zu ihm, am Boden. (s.238)

Er hatte des körperlichen Schmerzes, des warmdicken Blutfließens bedurft, um wiederum hineingestellt zu werden in die Mitte seines Elends. Es war nun vorbei mit der wachsenden Blödigkeit seines taglangen Dahindämmerns.(s.240)

Er kämpfte einen erbitterten Kampf gegen diese Freiheit. Stunde um Stunde rang er ihr ab. Stunden, die trotz ihrer Sinnlosigkeit nicht würdelos versackten. Hell und hart waren seine Tage. (s.15)

Sie macht es ebenso gut wie eine Hausfrau, dachte Eugen, aber sie ächzt nicht dabei und spricht auch nicht mit sich selber. Und er gedachte seiner Mutter, die bei jedem Mal bücken gestöhnt hatte. Doris ist noch jünger, dachte er, dann nimmt sie ja den ganzen Krempel nicht ernst und möglicherweise macht sie doch nicht ganz so sauber, wie Mutter es getan hätte. (s.191)

Nach dem Revolutionsgeschehen hatte er im Augenblicke einer plötzlichen Scham über seine politische Ahnungslosigkeit, mit dem systematischen, aber im Grunde lustlosen und gezwungenen Studium volkswirtschaftlicher

und politischer Schriften begonnen. Immer mehr in eine ökonomistisch-phantasielose Weltanschauung – richtig und nützlich vielleicht für Männer der Tat, zerstörend aber und gefährlich für ihn – hineingleitend, hatte er […] auch diese Beschäftigung wieder aufgegeben. (s.209)

“Eugen war sehr elend geworden. Fast täglich war er Zeuge solcher Szenen, seit er das Zimmer nächst der Hochschule bezogen hatte.” (S.21)

Ein Trupp berittener Wachleute im drohend schwarzen Stahlhelm, die Karabiner geschultert, sprengte eingehüllt in den hellen Hufschlag der Pferde vorbei. Die Straßenbahnen standen in zuchtloser Verlassenheit auf der Strecke. Die Straße war fast leer. […] Generalstreik und Revolution. […] Schwach tropfte das Leben weiter. Automobile sausten rascher und ohne Signal. Dunkel durchdonnerte das Herabfallen der Rolläden die Stille. […]Generalstreik und Revolution. Sekundenlang nur peitschte sein Herzschlag in der wilden Freude dessen, der nichts zu verlieren hatte. […] der Blick auf diese Straße tötete die wundervolle Erreugung und Barbarei der Gedanken. Generalstreik und Revolution! In diesen Straßen werden keine Maschinengewehre stehen, dachte er. In diesen Straßen sitzen Dämmerung und Halbdunkel des Gleichmuts.” (s.195-196)

In dieser Nacht ging eine alte Welt in Flammen auf […] die Stadt bleibt kalt (s.202)

“Der österreichische Faschismus war entschieden “gemildert durch Schlamperei”; der deutsche war gründlich bis zum Wahnwitz.“

“Faschismus war es nicht in seiner Gestalt als deutscher Nationalsozialismus. Dies darf nicht unterschlagen werden, darf es so wenig wie die auf der Hand liegende Wahrheit, dass der Nationalsozialismus wohl auch Faschismus war, aber in seiner rational durchorganisierten Bestialität, seinen paranoiden Hintergründen, seinem magischem Weltbild, auf das aber das Volk der Dichter und Denker mit suizidären, sado-masochistischen Lustgefühlen positiv reagierte, eine geschichtlich singuläre irreduktible Erscheinung. Er war faschistisch, er war bestialisch […] Noch erinnere ich mich, wie Adolf Hitler nach vollzogenem „Anschluss“ ins Österreich als

Triumphator einzog und in einer seiner Reden ausrief: „Wo wurde je so viel für einen Arbeiter getan wie im nationalsozialistischen Deutschland?“ und in der Tat, es dauerte nicht lange bis die Lage der österreichischen Arbeiterschaft sich erheblich besserte, und dies keineswegs nur aus Gründen der nun auch in diesem Lande blühenden Rüstungskonjunktur. „Deutsche Arbeitsfront“, „Kraft durch Freude“, „NS-Volkswahlfahrt“ – das waren alles nicht nur proparagandistische Schlagworte, sondern durchaus und von jedem einzelnen nachprüfbare positive Realitäten. Der faschistische Nationalsozialismus war welt- und menschenfeindlich: er war nicht volksfeindlich, soferne unter „Volk“ hier da deutsche verstanden wird.“ (S.14)[371]

„Alle Faschismen verbindet der radikale Anti-Humanismus und Anti-Individualismus, wie er sich am deutlichsten aussprach in dem nationalsozialistischen Slogan „Du bist nichts,dein Volk ist alles.“ (s.19)[372]

Eugen hatte aber längst eingesehen, daß seine Beziehung zum Verlorenen nur noch eine sentimentale war. Waren doch alle Gedanken daran verknüpft mit Erinnerungen an Mutter, die Kindheit, das Land und die heiteren, tennisspielenden großen Cousinen, […] Aber auch Erinnerungen an Zeiten, die er noch nicht erlebt hatte, hingen daran. An jene von ihm hoffnungslos und lächerlicher Weise geliebte Zeit der Jahrhundertwende, die er aus den Büchern Hofmannsthals, aus den Bildern der Impressionisten zu kennen glaubte. […] Sein Verstand aber wußte ehrlich und kalt, daß von dort nichts mehr zu hoffen war, daß jener Rechenfehler unkorrigiert bleiben mußte.(s.17)

Der April 1933 hatte begonnen. Das freie, noch selbständige Ostland, das vom großen Reich gewollt wurde und selbst ins große Reich hineinstrebte, erschütterte der Märzsturm des Nachbarlandes. An die fensten und zitterndsten Seelen, an die Abseitigsten und Zartesten griffen das politische Leben, die staatliche Hand, griffen alle die Kollektiv-Ideen, die Eugen nicht

[371] Jean Améry, Faschismus – Wort Ohne Begriff Versuch Einer Zitgemæssen Definition 1977 (A:Améry 81.1248) DLA (19 Sayfa) s.14.
[372] Jean Améry, Faschismus – Wort Ohne Begriff Versuch Einer Zitgemæssen Definition 1977 (A:Améry 81.1248) DLA (19 Sayfa) s.19.

verstand, die aus Millionen ahnungslos-dummer, ängstlich-gequälter Menschenseelen “Bewegungen” schufen, aus armen genarrten, sinnlos erregten Menschenherzen Abstrakta machten und sie mit gemeinsamen Namen bedachten. (s.22)

Erst langsam und schwierig brach das Wissen in ihm auf, dass ihn die Zeit mit allen anderen seiner Rasse verfremt hatte. Seine Schuld war es wohl, dass er nicht wusste, worin seine Zugehörigkeit zu dieser Rasse bestand. Nichts galten ihm ihre Werke, Riten, unwesentlich erschien ihm die Urkunde seiner Geburt, bedeutungslos der verstorbene gütig-dumme Handlungsreisende, der ihn gezeugt hatte, unwichtig die bürgerliche Halbjüdin, die zum heiligen Antonius gebetet hatte, aus deren Leib er stammte. Nichts band ihn an das Volk, zu dem er nun gehören musste, oder: nichts wusste er von Bindungen an es. (s. 21)

… hatte Eugen Althager das Leben, das unterbürgerliche und ungekannte Leben der großen Städte erfahren müssen, um zu erkennen, daß diese Zeite barbarisch und instinkthaft genug war. […] Kampf und Hunger hatte der Knabe erfahren müssen, sinnlose Intrigie, Versoffenheit und Päderastie, um zu wissen, daß diese Zeit, von dn Kräften des Verstandes nur notdürftig gestützt, blutheiß und unerklärlich genug war, daß man es nicht nötig hatte, den mühsam sich durchsetzenden Methoden des Geistes, den Begriff einer ‘Seele’ entgegenzuhalten, der nichts war als Konzentration des Triebhaften, nichts als bösartiges Rudiment finsterer Tierheit. (s.47-48)

… ist ein heroischer Nihilismus, ein Durchhalten trotz der Erkenntnis aller Sinnlosigkeit. Ein hartes und illusionsloses Leben, das dennoch nicht der Anarchie verfallen darf. (s.51)

Der Halbjude Eugen Althager durfte sich nicht narkotisieren lassen vom Geschrei der deutschen Menge, denn diese Menge war es, die ihn ausstieß.(s.52)

Der Schlag saß fest auf Eugens Schädel. Scharf und elegant hatte er geschnitten, wuchtig und gründlich die Schädeldecke zerschmettert. (s.275-276)

Unmittelbar nach dem Revolutionsgeschehen hatte er im Augenblicke einer plötzlichen Scham über seine politische Ahnungslosigkeit, mit dem systematischen, aber im Grunde lustlosen und gezwugen Studium volkswirtschaftlicher und politischen Schriften begonnen. (s.209)

… war in den letzten Wochen beinahe zu Tode lädiert worden. (s.215)

In allen Ländern saß am Steuer die Macht. Hier war man aufgestanden wider sie und zu Boden geschlagen worden. Aufgestanden wider sie waren mit tausend zufälligen Armen und Rechtlosen die alten zerschabten Ideen: Freiheit, Menschlichkeit, Demokratie. Am Boden lagen sie hier und vorbereitet wurden unparierbare Schläge gegen sie in aller Welt. Kolonnenweise marschierte die uniformierte Macht über die Erde, die Einzelnen in ihre Reihen verschluckend, schweigsam und kriegerisch. Ähnlich dem Selbstmord, sicherer nur und gedeckter, war für Eugen der kommende Krieg eine zeitliche Denkgrenze. Kein Zweifel, dass er ehrlich litt unter dem unaufhaltsamen Anmarsch kriegbringender Mächte…" (s. 215-216)

"Nichts wußte der Ruf von den edelkühlen Worten: sterben, Grab; nicht trug sein Schall die wildhallenden: töten, erschlagen." (s.19)

Ich spüre deinen Haß, uckermärkischer Stierschädel, Deinen polternden Zorn gegen uns alle. Ihr haßt uns, Ideen sind wir Euch, Abstrakte, ihr haßt uns Hoffnungslose Heroische – ja Heroische. Aber auch wir hassen, auch uns gibt dieser Haß noch eine letzte Kraft. (s.274)

Störender ideologischer Schutt war weggeräumt worden, mit ihm aber auch wirkende und gewaltige Wertmassen. Leuchttürme und letzte Ankerpunkte.(s.216)

"… mit der Kenntnis des Freitod…. erfährt man vom échec…. Es bedeutet soviel wie Scheitern, Mißerfolg. […] So stehen Humanität und Dignität des Menschen ….dem échec entgegen. Sie ertragen ihn nicht.[373]

[373] Améry, *Hand an sich Legen,* 212.

Aus heutiger Sicht liest sich Althagers Sozialisationsgeschichte wie ein Kapitel philosophischer und politischer Zeitgeschichte, in dem sein intellektueller Aufstieg und physischer Abstieg nachgezeichnet werden. Intellektueller Aufstieg, weil der Protagonist in einer Geste der großen Weigerung die Ästhetik der Irrationalität eintauscht für die Ästhetik der Logik; physischer Abstieg, weil er der Unentrinnbarkeit der österreichischen Apokalypse zuvorkommt, indem er in einem Zusammenstoß mit einem deutschnationalen Couleurstudenten durch einen mittelbaren Selbstmord den Weg ins Freie sucht.[374]

indirekt und in freundlicher Form legten ihm diese Briefe den Selbstmord nahe. (s.209)

Um nun nicht mehr an die Möglichkeit geordneter Arbeit und regelmäßigen Verdienstes zu Denken und dieses Nichtdenken ertragen zu können, war ihm wiederum der seit der frühen Kindheit geläufige, grenzsetzende Gedanke an den Selbstmord Halt und Rechtfertigung. (s. 212)

Es hatte in seinem Leben der mangelnden äußeren Kontinuität hundert Situationen gegeben, die scheinbar ausweglos waren und in denen er den fernen Schutzwall des möglichen Selbstmordes immer wieder errichtet hatte. Dieser mögliche Selbstmord allein hatte ihm das Gefühl provisorischer Unverbindlichkeit verschafft in den Tagen des äußersten blicklosesten Dunkels […] in diesen Tagen dachte Eugen nicht ernstlich an die Ausführung, aber immer noch erschien ihm der freigewählte Tod als die einzige Sterbensmöglichkeit. Denn willenlos und ins Müssen gebannt einmal dazuliegen und das große Vergehen zu erwarten, war eine Vorstellung, die er nicht ertrug […] (s. 212-213)

Dann sagte er: Du wirst es wohl tun müssen – ich werde es wohl leiden müssen. Ich werde es leiden müssen, schrie sie, ich!
Ach Du, sagte er sehr ernst. Es wird nicht das Schlimmste sein. (s. 94)

[374] Leonard, Irene Heidelberger- Lühe, Irmela von der, *Seiner Zeit voraus: Jean Améry ein Klassiker der Zukunft,* Wallstein Verlag Göttingen, 2009, 13.

Auch ich bin nicht allein, auch ich sage “wir”. Wir hassen blutig, wir: Ideen, Abstrakta. Und darum gehts jetzt, darum allein. Nicht mehr um mich gehts, nicht mehr um Eugen Althager, um mehr, um viel mehr, es geht um mehr. (s.274)

Eugen hatte ihn gefühlt, messerig und heiß – oder sehr kalt, ganz grausam kalt. Aber eigentlich nicht schmerzhaft. […] und hatte auch gedacht: Nun werde ich ohnmächtig, bevor ich noch eine ernstliche Verletzung habe. Diese Nervosität! (s.276)

Die Festung Derloven

“Drauf und dran, ihn zu Tode zu bringen, war einst der Mann mit dem schiefsitzende Unterkiefer und drauf und dran ihn zu vernichten, war heute das blonde Mädchen […] im Grunde lag nichts an seinem Tode, sie wünschte ohne Zweifel nur ungestört von ihm, dem wildlockigen und feueräugigen Idyll nachzugehen.” (F.D. s.596)

“sekundenlang war es ihm, als verwischten sich der beiden Züge, sodaß Odettes Puppenantlitz plötzlich mit gemein verschobenem Unterkiefer, ihm den Faustschlag in die Herzgrube anzudrohen schien.” (F.D. s.597)

Derloven war eine Walstatt des Todes. Des langsamen und des schnellreitenden; des Hunger- und Kältetodes, der plötzlichen Angst-Apoplexie, des Rückenmark - und Genickbruch - Sterbens, des Folter-Zerräderns, des Revolverschusses, des Stiefeltritt-Todes und des vergleichsweise humanen Todes der regelrecht durchgeführten Füsilierung.” (F.D. s585-586)

Althager aber, in der Einzelzelle von Derloven, hatte wirklich dem Tod in die schwarzen Augenhöhlen gesehen, hatte seinen eignen Blick tief und mit der Gelassenheit der Verurteilten hineingetaucht, so daß noch heute in seinen Augen eine schwarze Erinnerung an das Spiegelbild der Höhlenaugen Freund Heins wohnte. (F.D. s.586)

“an diese akustische Welt gewöhnte sich der Gefangene schließlich und als dann, nach zwei Monaten, jene Zeit anbrach, da die Verhöre einschliefen

und man ihn vergessen zu haben schien, beschäftigte er sich unter Aufbietung seiner gesamten Intelligenz bei gewaltsam-gewolltem Vergessen alles hierüber theoretisch-philosophisch Erfahrenen mit dem Problem seines Todes – denn er war sicher, füsiliert zu werden." (F.D. s.600)

"er wußte zu diesem Moment noch nicht, ob er den Hinrichtungstod fürchte oder nicht. Er glaubte nur, daß es würdiger und sozusagen komfortabler sei, ihm durch den eigenhändigen Tod zuvorzukommen." (F.D. s.600).

Damals hatte E.A. zum ersten Male mit dem von außen auf ihn zuschreitenden Tod ein langes und beinahe trauliches Gespräch geführt. (F.D. s.586)

in eine […] Ordnung zu bringen, konnte Spekulationen über den Verlauf seiner Untersuchung anstellen, über das Wesen des Glücks nachsinnen, sich mit dem Tode befreunden. (F.D. s.595)

Mit offenem Mündern hörten die Beamten A. spannenden Reportagen zu. Es war ein absoluter Trumpf des Geistes über die Materie: Der Häftling wurde zum Märchenerzähler, zum Kriminalroman-Autor – und der Beamten bemächtigte sich eine gewisse Sympathie für diesen Mann, der ihnen die langweiligen Amtsstunden verkürzte. (F.D. s.595)

A., nach seinem Beruf befragt, nichts von Journalismus hören lassen wollte, sondern antwortete, er sei Germanist.[…] Der Beamte starrte ihn daraufhin mit maßloser Irritation an, ganz so als hätte A. erklärt, er sei Gott Vater oder gar Großadmiral der deutschen Marine – und gab ihm dann ganz einfach mit der flachen Hande eine verächtliche Ohrfeige. (F.D. s.598)

Die Felder sind, braun, blau und goldgelb, haarscharf abgegrenzt […] Über all dem aber spannt sich der flandrische Himmel, liegt das flandriche Licht, das dieser etwas eintönigen und gar nicht pittoresken Landschaft ihr einzigartiges und unverwechselbares Gepräge gibt: Es ist ein grauer [in] ungewissen Facetten bläulich, golden und bronzefarben, schwach durchzittierter Himmel, aus dem das flandrische Licht mattsilbern, feucht und gedämpft zur Erde niedersickert, die in ihm sich rätselhaft verwandelt. (F.D. s.583)

Die Festung Derloven […] ist ein kleines und etwas verfallenes Außenfort des um Annwerpen gelegten Wehrgürtels, hat ihre Feuerprobe im Kriege vierzehn-achtzehn bestanden, von der Geschützeinschläge ein stolzes melancholisches Zeugnis ablegen […] Aus der 'Vesting Derloven' oder dem 'Fort [Delauvine]' wie die französischen Belgier sie nannten, war das 'Auffanglager Derloven' geworden. (F.D. s.583-585)

Er war dort an jenem 23. Juli 43, von dem hier schon die Rede war, der Folterung unterworfen worden. […] Man hatte Eugen Althager die klassische Marter appliziert: Er [war] gefesselt, und in die Stahlspange, welche hinterm Rücken seine Hände verband, griff ein zehn Zoll langer eiserner Haken, der seinerseits an einer vom Plafond in einer Zugrolle herabhängenden Kette befestigt war. Diese Kette wurde nun angezogen, und hinterm Rücken erhoben sich seine gefesselten Hände, bis der Delinquent, um das Auskugeln der Armgelenke zu vermeiden, unter Aufbeitung seiner gesamten Muskelkraft, sein eigenes Gewicht, die 63 Kilogramm, die der ziemlich Magere wog mit nach hinten gestreckten Armen, während er etwa einen Meter überm Boden hing, halten und tragen mußte. […] Der Schmerz, den das auf derart vertrackte Weise zu tragende Eigengewicht ihm in den Schultergelenken zufügte, begann unerträglich zu werden. Schweiß trat auf seine Stirn sein Atem ging pfeifend, und er fühlte deutlich, daß es nun genug sei, daß es nun enden müsse. […] Dies war gleichzeitig ein Akt äußerster Marter, - mußte er doch entschlossen den Schmerz der langsamen Armverrenkung auf sich nehmen. […] Die Arme sprangen oder vielmehr rollten aus den Gelenkkugeln mit dem Geräusch. (F.D. s.586-588)

Es rasselte und krachte – und es gab in den Schultern einen außerordentlichen, mörderischen, gänzlich unbeschreiblichen und eigentlich auch kaum noch fühlbaren Schmerz. Kaum noch fühlbar […] denn E.A. hatte später vergebens den Versuch gemacht, diesen Schmera zu erinnern. (F.D. s588)

Er wußte aber, daß er das nächste Mal wahrscheinlich alles aussagen würde, aus einfachem Mangel an physischer Widerstandskraft, besser gesagt aus

Schwäche der psychischen Widerstandskraft vor der physischen Qual. Er dachte vor allem an Agathe, deren Adresse verheimlicht werden mußte, und er fand natürlich keinen Ausweg als den Tod. (F.D. s.589-590)

Von dem Erinnern dieses Blechstreifen-Abenteuers erfuhr er natürlich so gut wie garnichts über das Sterben. Es war ja nicht der Tod gewesen, den er sich damals hatte geben wollen. […] Nicht nur, daß er damals körperlich nicht gestorben war, da das rostige Werkzeug versagte und sein Magen sich in Ekel vor dem weißlich sickernden Sekret umdrehte, - er hatte auch vom Tode nichts gewußt in jenen ersten Stunden von Derloven. (F.D. s.593)

Es war weniger eine romantische Todessehnsucht als eine Notwehraktion gegen eine von außen kommende Bedrohung: Selbstmord als der einzige Ausweg aus einer verfahrenen Lage; ein Versuch, der aber zu jenem Zeitpunkt misslang.[375]

In der Einzelhaft und nach der ersten Tortur habe ich meinen ersten Suizidversuch begangen. Nicht aus Angst, sondern weil ich die konkrete Befürchtung hegte, ich würde unter der Folter Adressen preisgeben. Ich kannte sehr wenig Adressen, aber zum Beispiel kannte ich die Adresse meiner damaligen Frau. Bei der Tortur gibt es Widerstandsgrade verschiedener Ordnung. Ich habe gewußt, wenn das jetzt lange weitergeht, dann würde ich das wahrscheinlich preisgeben. Und da habe ich einen Suizidversuch begangen, der natürlich lächerlich gescheitert ist. Vom Eimer ein rostiges Stück abgerissen und versucht, die Pulsadern zu öffnen. Das hat so wahnsinnig wehgetan, daß ich zunächst einmal ohnmächtig geworden bin in der Zelle. Und dann ist aus dem Suizid nichts geworden.[376]

Freihet war Grausamkeit, Leben war Grausamkeit. Heute, in der friedlichen Hauptstadt des friedfertigen kleinen Landes, nicht anders als damals, im krigerischen Derloven. Und heute wie damals hieß die Frage, von der man

[375] Monique Boussart, "Zu einem Themenkomplex und dessen Variationen: Verfall-Tod-Freitod von Die Schiffbrüchigen zu Améry, *Hand an sich Legen*, Legen, (Editör: Irene Heidelberger-Leonard, Irmela von der Lühe), Seiner Zeit voraus: Jean Améry ein Klssiker der Zukunft, Wallstein Verlag Göttingen, 2009, 67.

[376] Jean Améry, *Mein Tod soll meine Sache sein,* Der Spiegel 44, 30.10.1978.

stand: Bin ich stark genug, es mit der Freiheit der anderen, mit der Grausamkeit des Seins aufzunehmen? (F.D.s.597-598)

ich war unglücklicher oder weniger unglücklich, als ich es heute bin. Dennoch besaß Eugen Althager jetzt ein sehr deutliches Wissen darum, daß es ihm nunmehr, da es all dies nicht mehr gab, dessen Untergang durch Jahre hindurch sein ganzes Lebensziel war. (F.D.s.598)

Er, E.A. , der geglaubt hatte, den Schwarzen Reiter[377] so gut zu kennen wie einen Saufkumpanen – was wußte er vom Tode? (F.D. s.601)

Damals versuchte er, sich den Rosenfäulnisduft dieses Todes einzuatmen. Aber der [Char]kalkgeruch, der säuerliche Gestank des Häftlingsrocks, den er auf dem Leibe trug, hinderten ihn daran. Hatte die Todes- Lustbarkeit jenes Buches, die Tonnewonne vieler anderer literarischer, musikalischer, bildnerischer Erzeugnisse, die er kannte, hatten sie denn in Wahrheit etwas mit dem Tode zu tun? Oder war nicht vielleicht der musikalische Tod, von dem sie erzählten, war nicht der Tristan-Tod, der Novalis-Tod, der Eros-Thanatos[378]. (F.D. s.601)

“Was Visum”, waren H.H.s Worte, “ein Mann wie Sie. Wieviele Zollstationen haben Sie nicht schon wegen der albernen Gestapo umgangen? Sie haben zwei kaum bewachte grüne Grenzen zu passieren. Frankreich-Belgien in den Ardennen, Frankreich-Italien in der Haute-Savoie. – Haben Sie eine Karte? (F.D. s.608)

LEFEU ODER DER ABBRUCH

der Wunsch zu erzählen sich vereinigte mit dem Verlangen, eine höhere Reflexionsebene zu erklimmen. (s.484)

Und schließlich kann man sich eine Dialektik vorsellen, welche hier die Begriffe Ursache und Wirkung aufhebt, einen Verlauf, innerhalb deşsen

[377] İncil’deki Vahiy bölümünde bulunan “Yedi Mühür”deki siyah at açlığı ve kıtlığı simgelemektedir. Binicisi, elindeki terazi ile savaşların sonucunda insanların yaşadıkları ekonomik sıkıntılar sonucunda adil olunması *gerektiği* ifade edilmektedir. (Bknz. Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil) Kitabı Mukaddes, İstanbul 2001, 1558)

[378] Thanatos Yunan Mitolojisinde ölümün vücut bulmuş hali olup aynı zamanda bireyin doğuştan sahip olduğu yıkıcı, tok edici içgüdüdür. Eros Thanatos’un karşıt anlamıdır.

ständiger der Sprachunsinn zurückschlägt auf die Welterfahrung und sie ver-rückt, und daß diese zerrüttete Welterfahrung ihrerseits wiederum eindringt in die Sprache und sie in Stücke schlägt. Es ist all diese wahrscheinlich Sache der Neurologie eher als Psychiatrie oder gar der Antipsychiatrie, die nichts ist als der verzerrte Schatten einer nicht zuendegedachten revolutionären Ideologie. Es könnte antipsychiatrische Unweisheit in einem Falle wie dem vorliegenden etwa die Behautung aufstellen, es sei Irenens Sprachprotest […] die einzige und darum auch sinnvolle Antwort auf eine Welt der sozialen Alienation, die ihre entfremdete Sprache ausgeformt hat. (Lefeu s.365-366)

Ich stelle keine blutige Tierhaut aus unter dem Titel "Illumination métaphysique", dergleichen tun jene, die *kein* fließendes Menschenblut gesehen haben. Ich aber habe. […] Und wer das Fließen angeschaut mit Augen, ist der Schönheit schon anheimgegeben, wird für keinen Dienst am Markte taugen, so male ich denn sublimierten Dreck, der durch mein Temperament geleitet und von ihm verarbeitet wurde, so daß nichts bleibt als eben altmodische Düsternis. (s. 407-408)

Sie kommen schon, sie rücken näher: Die Staffelei und das halbfertige Bild mit der Häuserfassade, das Lavbo, darin milimeterdick Ölfarben kleben, das schmutzige Geschirr, das sich anhäuft, die rissigen, abbläternden Wände, schmutzfarben wie das Bild, dem sie Obdach geben, wie das Bild, dem sie Obdach geben, wie das graue unrasierte Atnlitz, das aus dem Spiegel blickt, der von einer Zigarette angekohlte Brief des Antwalts auf dem durch queren Sprung ornamentalisierten Tisch." (Lefeu s.7)

Das Ja zu diesem Niedergang ist ein das zweideutige Thema der Todes-Erotik anschlagender Lebendienst. Das tiefe Behagen an der Destrukturation ist eine vertrackte Form der Lebensfreude. Mit solcher Erkenntnis wird auch jede auf Funktionalität beruhende Ästhetik unverbindlich. […] Das Schöne war für ihn das Nützliche…" (Lefeu s. 298)

Es waren tatsächlich auch die Imagines, die autonom wurden und aus dem Unterbewusstsein neue und wieder neue, in Wahrheit uralte, aber

weggesperrte, hervorholten und in das Werk einschoben. Die Gestalt der Irene etwa, zu der ein vages Vorbild mir Modell gestanden hatte […] (s.496).

Die Eigenart der Werke Schmids besteht für mich darin, daß sie mit der verstreichenden Zeit an Leben - oder vielleicht sage ich besser: an Realität – nicht verlieren, sondern gewinnen. Sie wurden zu Teilen meiner äußeren und inneren Existenz: meine Zimmer kann ich mir ohne sie so wenig denken wie mein Gemüt. Aber das ist nicht so einfach Gewöhnung. Das ist Intimität, ist Heimischwerden in einer Welt, in der die Gegenstände sich zugleich bekräftigen und überschreiten. (Lefeu s.663)

Der Mann, aus der später Lefeu wurde, führte eben die Existenz (so schien es mir), die durchzustehen ich selber die Courage nicht hatte. So drängte denn alsogleich wieder und entgegen meinen Absichten doch wiederum das autobiographische Element sich in ein Projekt, das auch noch ein rechtes war.[379]

Denken das, von dem ich hier spreche, ging in einer verschleierten Region halben Denkens vor sich. Beim Einschlafen, morgens während der Rasur, im gelegentlichen Spazierengehen durch benzinverdampfte Straßen in Brüssel umschlagen einander die Figur des späteren Lefeu, die sehr alten Erzählerwünsche, die hartnäckig selbstgrübelnde (um nicht gestelzt zu sagen: ichsuchende, ichfindende) autobiographische Intention. (Lefeu s.482)

"Dies […] ist ein Verzweiflungsakt, ein Notschrei ohne Hoffnung. Da bietet sich kein Tändelraum fürs Konjunktivische. Dies ist Indikativ. Krebs kann man nicht 'verzieren'. Die Bedrohung, der Jean Améry mit diesem Buch Sprache verleiht, lässt letztlich keine Varianten, Möglichkeitsformen zu. […] Der Versuch zum Formalisieren ist nicht mißzuverstehen als 'mißlungener Romanansatz', sondern zu begreifen als ein Sich-Erwerben. Amérys Versuch eine epische Kunstfigur zu entwerfen, lehnt sich auf gegen die Härte, die gemeint ist. Figurenritual als Vorführen eines Prozesses: der

[379] Jean Améry, *Lefeu oder Der Abbruch*, in *Jean Améry Werke. Bd. 1, Die Schiffbrüchigen, Lefeu oder Der Abbruch*, ed. Irene Heidelberger-Leonard (Stuttgart: Klett-Cotta, 2007), 287-507, 482.

Bitterkeit und Weisheit. So Bitterkeit und Weisheit Prozesse sind. […] Zustand, dann heißt der: Tod."[380]

"Natur, gesehen durch ein Temperament man hat noch immer nichts Klügeres über Kunst gesagt." (Lefeu s. 301)

"der betreffende Maler läßt ja sein Temperament durch den Gegenstand laufen" (Lefeu s.343)

Es ist ja am Ende kein Zufall, daß die Landschaft malerei verkommt, sondern ein soziologisch so gut wie kunstgeschichtlich wohlbegründetes Faktum. Die Landschaft deckt nicht mehr die Wirklichkeit unserer Zeit: das Entscheidende ereignet sich nicht mehr unter sturmgebeugten Pappeln, sondern in Gassen, mögen sie auch verlassen sein und ihre Häuser des Abbruchs harren. Darum ist schon im sozialen Sinne das Landschaftsmalen ein gestriges Vergnügen, dem man sich aber gleichwohl hingeben kann, wenn man auf soziale Wirkung seiner Kunst verzichtet. (Lefeu s.344)

Die neuen Philosophen lehnen im wesentlichen die französische Aufklärung ab, an der ich hänge. (...) [D]ie Ablehnung, die dort erfolgt, ist eine vollständig irrationalistische, sie läuft auf Nihilismus und totalen Kulturpessimismus heraus. Diese jungen Menschen, die das wirkliche Elend selber gar nicht erlebt haben, sondern nur vom Hörensagen kennen, die reden uns nun ein, wir lebten im Osten und im Westen in der Hölle. An dieser Hölle sei der Rationalismus schuld, das Denken, das Wissen, das den Menschen unterdrücke. Ich glaube nach wie vor, dass Denken und Wissen den Menschen befreuen. Ich lehne sie vor allem als Irrationalisten ab, die sie sind, zumal sie keine Alternative bringen. Sie sind gegen die Ratio, sie sind gegen jegliche Ordnung, sie sind Anarchisten. Ich weiß nicht, wohin das führen soll. Und ich kann sie nur als Symptom sehen, als Symptom einer Auflösung nicht nur aller Werte, sondern auch aller Chancen, die wir haben."[381]

---

[380] Fritz J. Raddatz, "Hauchbilder Zu Jean Amérys Roman-Essay 'Lefeu oder der Abbruch', Merkur: deutsche Zeitschrift für europäischen Denken, (Editör: Joachim Moras, Hans Paesche), 28/1974 Dezember, Heft 319, (1183-1184), Ernst Klett Verlag, Stuttgart, 1184. (Erişim Yeri: DLA)

[381] Améry and Hermann, "Jean Améry im Gespräch," 116f.

“Ich habe den Strukturalismus immer für abwegig gehalten. Ich habe mich mit dem Strukturalismus beschäftigt, aber immer polemisch. Ich habe den Strukturalismus immer abgelehnt.“ [382]

“Man setzt einen Akt, das ist alles. Einen Akt der freien Imagination. (Lefeu s.292)

“Ich gehe verlorenen Nebenklängen nach, zitiere so vor mich hin, sinne, unsinne, versinne, es hat gar keine Bedeutung.(Lefeu s.422)” “hol’ mich der Teufel, es schwellt und schwillt der Patriotismus in mir.” (Lefeu s.426) “Paris brûle. Ich brülle et je brûlerai. Es wird nicht ganz leicht sein, das heulende Gebrüll ins Optische zu übertragen.”(Lefeu s.475) “Es ist zu malen mit großen Pinselstrichen, so als schritte einer weit aus mit der Hand, als spränge oder sprengte er voran….”(Lefeu s.475) “Hier ist Trank und Trunk und Trunkenheit…” (Lefeu s.469)”

Einen Akt der freien Imagination, die freilich in ihrer Freiheit sich verirren kann in den wuchernden Gefilden der Närrischkeit, so dass man am Ende in gewaltsam zerhämmerten Sprachtrümmern blind herumtastet, wie Irene. Sie dichtet Pappelallee, Pappelallee, alle Pappeln, Pappelnalle, Plapperpappel, Gepalpper, Geplapper. Es kann nichts gedeihen auf diese Weise. (Lefeu s.292)

Der Wahnsinn scheint ansteckend zu sein, entgegen allen diesbezüglichen Erkenntnissen der Psychiatrie. Es ist kein Zweifel darüber möglich, daß die Preisgabe jeglichen Sinnes von Wort und Satz den Preisgebenden in den Irrsinn führen kann: damit würde er den höchsten denkbaren Preis erlegen. (s.360)

Die Sprache gibt wieder, was in der Welt, die alles, was der Fall ist, der Fall ist: nicht weniger und nicht mehr. (Lefeu s.367).

… verdringlichende Objektivität konnte von der Banalität des bösen Sprechen. Das Böse ist nur für den, der es erleidet. […] soferne man nur ganz elementare Logik walten läßt, daß es als Böse nicht banal sein kann,

[382] Améry and Hermann, "Jean Améry im Gespräch," 115.

vielmehr das niemals Erhörte ist, das ganz Unbegreifliche. […] Glanz-Verfall zu tun haben solle mit den Mordveranstaltungen, denen Lefeus Eltern zum Opfer gefallen waren. […] Lefeu war sich bewußt, daß er, die gegenwärtige Misere zurückführend auf das erfahrene Böse und den Unsinn seines eignen Überstehens, jene Vernunft verriet, die keine hegelsch-metaphysischen Bocksprünge macht, sondern gesittet trabt in den Bahnen des common-sense. (Lefeu s.500-501)

Der verliebte Einfaltspinsel oder ein nicht ästhetisch verderbter Lefeu würde demnach in unerschütterlicher Legitimität und im Zustand totaler Erlebnisdichte sagen: Vater zeigte das EK I und Mutter weinte leise vor sich hin, aber die Männer kannten keine Erbarmen. Doch wie die Dinge nun einmal liegen (denn es ist unmöglich, abzusehen von der Bedingtheit durch Bildungsfakten), müssen die Wörter verstoßen werden und anstatt ihrer entringt sich noch einmal ein unterdrückter Lachwehlaut dem gequälten Thorax. (s.426)

Die Sprache kann Wirklichkeit vermitteln, ohne daß diese in jener aufginge; ja, die Sprache ist als Kommunikator auch komplizierter Sachverhalte brauchbar. Es kommt auf das an, was gesagt wird: nicht auf das, was unausgesprochen bleibt. (s.649)

Bei einer Reise nach dem Béarn fährt er [=Lefeu] an dem Komplex „Gaz de Lacq“ vorbei, sieht die Flammen in den nächtlichen Himmel stechen. Wurden nicht seine Eltern in Deutschland vergast und verbrannt? Es scheint so. Jedenfalls bringt der Eindruck des Flammens und Flackerns und die Beziehung seines Namens zum Feuer ihn auf den Gedanken, jene in seinem Pariser Stadtviertel neu errichteten Gebäudekomplexe, denen nicht nur seine äußere Wohnung, sondern auch seine innere—seine optische Welt—zum Opfer fallen soll, in Brand zu stecken. Ein mystischer Gefährte gestellt sich ihm bisweilen: Mörikes Feuerreiter. [383]

[383] Lefeu oder der Abbruch Konzept s.651.

"Sinn und Widersinn der aus luzider Neinsage und (gleichfalls luzidem) Ressentiment resultierenden Violenz (in diesem Falle: Brandstiftung) […]letzte Ausweg des ver-gewaltigten Menschen… "[384]

Es ist gar keine Rede davon, dass sie den Feuerreiter sahen im Augenblick, da ihre Hände sich verkrallten und sie sich reckten bis zum Verrecken, das ihnen vordem schon anempfohlen ward und wovor, ohe Partisan, niemand sie retten wollte. Und wenn ich ihn jetzt sehe, am Fensterlein der DS, den Feind İm Höllenschein, dann ist dies nichts als Wort-Vision, genauso wie das Grab in den Lüften.[…] Er, der mystische Gefährte oder der durch literarische Mystifikation herbeigerufene Kamerad, hinterm Berg, hinterm Berg brennt's." (Lefeu s.430)

Sehen Sie den Himmel? So habe ich ihn hundertmal gemalt: rot. Und so sehe ich ihn zum erstenmal. Wo sind wir hingeraten? Das ist nicht Pau, da findet keine Vernissage statt […] da ist der schwarzrote, aber mit jedem Kilometer, den Ihre Schaltbrett klickend aufzeigt, röter werdende Himmel. Jacques, wo sind wir? […] C'est lou Gaz de Lacq. Lacq: Gemeinde im Département Basses-Pyrénées, am Ufer des Gave de Pau, 700 Hektar, bedeutende Naturgasvorkommen, Pipelines nach zahlreichen Regionen, Schwefelproduktion. Aus Schwarz ward Rot, aus Rot wird Blau: da stechen Flammen in den winterlichen Nachthimmel, Jacques. C'est lou Gaz de Lacq. Da erleuchten sie jählings die Hügel und Wiesen und wehenden Pappeln, Jacques, halten Sie an! C'est lou Gaz de Lacq. Blitze aus der Erdentiefe. Feuer aus den Eingeweiden des Bodens. Der ganze Himmel flackert jetzt bläulich. Lacq: Gemeinde im Département Basses-Pyrénées, bedeutende Naturgasvorkommen. Es ist ein ziemlich weitläufiger Industriekomplex, wir haben ihn bald hinter uns, dann sind es nach Pau, Centre, Hotel Henri IV, vielleicht zwanzig Minuten. Halten Sie an: *ich erinnere mich*. (Lefeu s.423)

Plötzlich war Lefeu, dieser Komplex aus Bildern, Intentionen, Sehnsüchten, Erinnerungen, eine Geschichte – und eine kritische Realität." (Lefeu s.488)

[384] Lefeu oder der Abbruch Konzept s.657.

Die Rote Mütze. Heimsuchung, Heimholung. Es ging ja irgendwo im Schwäbischen vor sich, man sah ihn grinsen vom Dachgestühl, freventlich die Glut besprechen und erblickte in der gleichen Region viel später die Männer, die anhielten vor den Häusern und die dem Verrecken Versprochenen heraus- und davon schleppten. (...) Ich erinnere mich. (Lefeu s.430)

Husch, da fiel's in Asche ab. Ich hätte dort und damals—es begann im Schwäbischen und endete im Osten—mich recken müssen und nicht mich räkeln zwischen den Schenkeln Irenes. Husch, ich aber überstand, das ist der niederträchtigste Zufall ohne Notwendigkeit; Zufall entgegen der Notwendigkeit. Ich sagte nein, ins Allgemeinste hin, ohne zu wissen, dass dies die uneinholbar verspätete Jasage zum Husch war: ich fiel nicht in Asche ab, damit waren alle Türen zugefallen. […] die Dinge nicht mehr an sich herankommen lassen, […] Es ist ein Sprachspiel. Der Feuerreiter, den ich aus der Nacht hervorzauberte, ist bis zu einem gewissen Grade der Ersatz für Ohmancht der Sprache, das heißt: das ganz andere Wort, das mit dem Vorgang der Deportation der Eltern und ihrer Vernichtung kaum irgend etwas zu tun hat, stellte sich ein und redete mir eindribglicher ins Ohr als es die sachlichen oder auch poetisch transformierten Sätze vermocht hätten. So kam ich auch meinem Nein auf seine erste, verwehte Spur." (s. 431-432)

Hier habe ich den ganzen Komplex, den ich vergub in die letzten mir noch erreichbaren Tiefen meiner Existenz. Dort waren wohl die Flammen nicht sichtbar: nur schwärzlicher Rauch drang aus den Kaminen und grub die Gräber in den Himmel, ich komme nicht los von den Wortstauungen, die mir die Wirklichkeit verstellen. Nicht nur an der Ruhr wuchsen die Feuer in den Nachthimmel, es flammte und rauchte der Himmel im Osten und der Riese roch Menschenfleisch. (Lefeu s.427)

Feuermann, Stuttgart. Stiefelfüße, schwer aufgesetzt. Gepolter und Gelächter im Korridor. Raus mit euch—oder so. So oder anders muss das gewesen sein. Eilige Hände in Schränken und Laden, das Nötigste wird mitgenommen, aber was ist das Nötigste? So oder anders. Vielleicht auch

Schluchzen einer alten Frau und bebende Finger, die nach einem EK I suchen. Züge: Räder müssen rollen für den Sieg, unnötiges Reisen verlängert den Krieg. Nötige Reisen ostwärts, unerlässliche Fahrten durch Tage und Nächte, deren Ziel die Flammen sind. C'est lou Gaz de Lacq. (Lefeu s.423)

Feuermann gibt es nicht mehr, darum sollte es Lefeu nicht geben. Die Logik ist unangreifbar" (Lefeu s. 435).

Die Psychologie spricht von Ressentiments, das sagt nicht viel, wiewohl das Wort als solches von der Sprache gut erfunden wurde. In Tat und Wahrheit wird das unterdrückte Ressentiment, nicht anders als das vorgeblich durch Bewußtmachtung und höhere Einsichten gleichsam von sich selbst gereinigte zum Triebverzicht, der nicht weniger grausam die menschliche Gestalt amputiert als das Ausbrennen eines beliebigen sexullen Wunsches, dessen Erfüllung der Mensch auf Geheiß der Gesellschaft oder des den gesellschaftlichen Forderungen entsprechenden Gewissens sich versagt." (Lefeu s.439)

in diesen späten Nacht- oder frühen Morgenstunden ist es winters so kalt, daß die Wagenheizung dagegen nicht mehr ankommt. Man nahm aus den Pyrenäen die eisige Luft mit nach unten ins Flachland, der Wind kommt weit aus der Zeit her, aus dem Lager Gurs, wo es auch schon Schläge gab, die in der Leibesseele schwären, die nicht vernarben, weil der Körper zum Gegenschlag nicht ausholte. Das war 1940 – und nichts ist verheilt. […] mein mystischer Gefährte, Spielkamerad und Landsmann, wir haben gemeinsam vieles vor" (Lefeu s.440)

wiederum ist nichts anderes zur Hand als das Mittel der Reflexion, darum bin ich wohl letzten Endes auch kein rechter Maler, weil ich der Einbildungskraft nicht vertraue, so das mein Realismus günstigenfalls ein reflexiver ist und kein phantastischer oder ganz metaphysischer." (Lefeu s.441)

Ridikül ist die ganze Idee, belachens- und beklagenswert ist der Feuerreiter, der aus den Wörtern entstand […] in ein hohles Nichts zurücktrabte, mit traurig hängendem Kopf, auf rippendürrer Schmindmähre. (Lefeu s.440)

Bedenken Sie bitte, daß dieser Mann, der vor Ihnen auf der Anklagebank sitzt, ein aus seinem Lande Vertriebener ist, dem sein Mansarden-Atelier alles geben mußte, was wir als Selbstverständliches durch die bloße Tatsache der Geburt in Frankreich besitzen. […] Mein Mandant ist […] kein Pyromane. Er ist ein Unglücklicher […] der notwendigerweise in den Zustand der Panik geraten mußte, als er von einer Reise nach Béarn heimkehrte und den von ihm bewohnten Seitenflügel seines Hauses abgerissen vorfand.[…] Und schließlich wollen wir nicht vergessen, dass der Angeklagte erfahren musste, seine gesamte Familie, namentlich aber die greisen Eltern, seien der teutonischen Barbarei zum Opfer gefallen: sie wurden, wie manche französische Bürger auch, im Osten des damaligen deutschen Reiches durch Zufuhr von Gas erstickt und danach in den berüchtigten Krematorien verbrannt. (Lefeu s445-446)

Ich habe so oft rote Himmel gemalt, dass ich nun endlich einmal Flammen [sic]. Es hängt dies zusammen, Jacques, mit meinem Unglück, gegen das ich endlich aufstehe… Nach so vielen Wahrheiten endlich einmal die letzte Wahrheit: ihr Name sei Tat" (468).

Ich komme von dorther, da haben Sie die Wahrheit, die ich verschwieg, weil ich mich doppelt schämte: wollte nicht Vertreiber, Vernichter, nicht Vertriebener, Vernichteter sein in unserem Kreise, machte Lefeu aus Feuermann, Feiermann, Feyermann. Ja, die Stunden der großen Feyern und großen Feuer sind da. Eine neue Arbeit: Paris brûle. Il brûle et ich brülle. (...) Es wird nicht ganz leicht sein, das heulende Gebrüll ins Optische zu übertragen, doch traue ich mir mehr zu als je zuvor, da ich ja den schwarzen Kern entdeckte: mein Unglück. Und bin besonnen, es zurückzunehmen. Weiß nicht wie. Habe so meine Pläne, die freilich, kaum dass sie gefasst sind, mir entgleiten. Denn es kommt nach so vielen Wahrheiten die letzte Wahrheit: ihr Name sei Tat. Der Unglücksvogel ist beendet, das neue Werk

Paris brûle wird begonnen. Es ist zu malen mit großen Pinselstricken, so als schritte einer weit aus mit der Hand, als spränge oder sprengte er voran, gleich dem Feuerreiter, die Bewegungen kommen direkt aus dem Schultergelenk. Aber den Gegenstand als Widerstand festhaltend erst, dann überwindend: also, realistische Malerei, Natur gesehen und durchsprungen oder durchsprengt von einem Temperament, einem, das sich nun nicht mehr zügeln will, sondern, im Gegenteil, in wilder Zügellosigeit hinwegsetzt über alle gegenständlichen Widerstände." (Lefeu s.475)

Das Bild ist hin, Paris brûle. Und die Hose nur leicht angekohlt, es ist so gut wie nichtss. Nur übel ist mir. Jetzt pfeift und heult der Wind durch die Abbruch-Ruine, der Wind oder die Ambulanz, sie kommt sehr schnell angeflogen …. Das Herz. Ich ahnte es.Es war zu schwer …. C'est ca, Docteur? Qui, restez tranquile. (Lefeu S.168)

Der Verfall geht langsam vor sich und ist in seiner Langsamkeit so recht das dem Tode entgegenschreitende, sich selbst zerstörende, aber in eben der Zerstörung sich entdeckende und realisierende Leben. (Lefeu s.138)

Glanz-Verfall ist nur eine Chiffre, ein semantischer Witz. Dahinter steht freilich eine Wertvorstellung. (s. 331-332.)

Leben, das in der kapitalistischen Gesellschaft und der von ihr ins Werk gesetzten Wissenschaft, Technik und Industrie seine äußersten Möglichkeiten schon errichtet hat, so dass es also jetzt umschlägt in die Negation seiner selbst.(Lefeu s.297)

Die Neigung zum Verfall – Hinneigung zu allem, was fällt – aignalisiert den Punkt, wo die Zivilisation als Lebensdienst sich selbst aufhebt und in Zerstörung des Lebens umschlägt. (Lefeu s.304)

Gewiß ist all der Verflechtung, deren Flechten ein Geschick und eine Unzahl von Paragraphen umschlingen, nur der Wille zum Widerstand, was freilich auch nur wieder so ein lässiger Ausdruck ist. Das bloße Nein […] nein zur Einweisung in einen Wohnblock am Stadtrand, nein sogar zu einer nicht unerheblichen finanziellen Kompensation, […] Nein ist kein Art der Résistance." (Lefeu s. 293)

> das Leben selbst ist ein ständiger Versuch des Zeitgewinns gegen den Tod. Zeit zum Verfall zu haben, zur Destrukturation, die Leben ist, muss denn als eine ebenso legitime humane Forderung angesehen werden wie der Wunsch nach Zeitgewinn, um Strukturen aufzurichten. (Lefeu s.306)

> als Negation der Moderne, des sich lärmend und glänzend in neuer Malerei, Dichtung, Architektur, Soziologie […] bekräftigenden, dem Wettkampf und der Selektion verschworenen Lebens. Er ist nicht der Tod. (Lefeu s.308)

> Das, was ich den 'manisch-depressiven Zustand' beim Schreiben genannt habe, ergriff mehr und mehr Besitz von mir. […] Damals, als ich in so fünf bis sechs verschiedenen deutschen KZ-Lagern von Kälte und Prügeln versehrt einen Tag erwartet hatte, dem anzubrechen nie beschieden war, musste der berühmt-berüchtigte „qualitative Sprung" sich ereignet haben. Es gab seither keine Jasage mehr: das Reich des Todes hatte sich aufgetan in der Welt. Man überlebte nicht. Nur Lemuren waren aus dieser Nacht aufgestiegen. Oder, wie es im Lefeu heisst: *man hatte kein Recht, das Überstehen zu überstehen*. Die Widersinnigkeit meiner Existenz stand in mir selbst vor mir. (Lefeu s.498)

> Während Lefeu bei Andersens Märchenmädchen Schwefelhölzer kaufte und in einer Garage einen Kanister Benzin forderte, dachte ich an die Selektionen, durch deren enge Maschen ich unbegreiflicherweise geschlüpft war. Kein Verlass war gewesen auf den SS-Arzt, der anno mich abtastete, ob ich schon schlachtreif sei. Der Kerl hatte abgelassen von mir, weiß nicht warum. Seine Nachlässigkeit hatte ich seit 1945 schon so oftmals korrigieren wollen. (Lefeu s.505)

> "… jüdisches Schicksal ist nicht ohne ins Universelle und Existenzielle trachtende Bildung möglich, umgekehrt existentielle und universelle Bildung nicht ohne Schicksal, auch wenn es den altertümlichen Namen abgelegt hat."[385]

[385] Joachim Günther, "Jean Améry, Lefeu oder der Abbruch. Roman-Essay", Neue Deutsche Hefte: Beiträge zur europäischen Gegenwart (Editör: Paul Fechter),21/ Stuttgart 1974, (S.598-602), 601.

Der Verfall ist die Essenz des Lebens: das entfunktionelisierte Leben [...] Der Rausch des sich destrukturierenden […] Lebens, Anschauen des reinen Schopenhaurschen Willens, der noch nicht pervertiert ist durch die Lust am Aufbau." (Lefeu s.321)

„Das Leben – verstanden hier als ‚Sein' sowohl wie auch ex-sistere – ist Bürde. Der anzutretende Tag ist niederdrückendes Gewicht. Gewicht ist der eigene Körper, der uns zwar trägt, den aber auch wir tragen müssen – und niemals habe ich verstanden, wie fette Menschen es aushalten können mit sich. Last ist die Arbeit, lästig die Muße. Die Wohnung mit ihren Möbeln ist gewichtig. Der Lärm der Straßen und der Menschenstimmen muss ertragen, *ge*tragen werden – wie gescheit ist doch die Alltagssprache."

„Der Depressive oder der Melancholiker, für welchen ‚die Vergangenheit unwürdig, die Gegenwart schmerzhaft, die Zukunft nichtexistent' sind, wie der Fachmann seinen Zustand beschreibt, ist so wenig krank wie der Homoerotiker. Er ist nur *anders*."[386]

Wer als Melancholiker seiner Berufstätigkeit nur mit Widerwillen und darum unzulänglich, schließlich gar nicht mehr nachgeht, nur am Bette kauert und die Dinge an sich herankommen lässt, ist für die Gesellschaft nicht brauchbar, funktioniert nicht. [387]

Es gibt die deutsche-romantische Verfalls-Tradition, die sich fälschlich als Todeserotik verstand und als solche weiter tradiert wurde, und es besteht die Tradition der französischen Décadenz. (Lefeu s. 321)

"Das Zeitvergehen ist immer präsent: im Bewußtsein ohnedies, in einem metaphorischen Innenraum, der tiefer gelagert ist als alles Unbewußte, tickt sie gleichfalls. Denn wenn es wahr ist, daß das Ich Welt ist und Raum, in die es sich wirft und entwirft, so ist nicht weniger wahr, daß es auch Zeit ist: diese ist unablöslicher verklammert mit dem Subjekt als der Raum, in den es schreitet, um zugleich Ich und Welt zu werden. Es ist der Körper, der sie verspürt. Sie war, diese Körper-Zeit, stets zugleich relativ und absolut

[386] Améry, *Hand an sich Legen,* 206
[387] Améry, *Hand an sich Legen,* 265

irreversibel. Relativ: der Herzschlag wiederholte sich unermüdlich, ein Atemzug folgte auf den anderen, Schlaf und Erwachen lösten einander ab, immer wieder – da konnte man meinen, es würde in alle Ewigkeit so weitergehen.[…] jeden Herzschlag, keiner ist identisch mit dem voraufgegangenen. Das Herz nützt mit jedem Pumpenzug sich ab, die Adern, Nieren, Augen verbrauchen sich.” [388]

[388] Améry, *Hand an sich Legen,* 273.

EK 2. RESİMLER

*Jean Améry'nin bu fotoğrafı, izin alınarak Deutsche Literaturarchiv'den temin edilmiştir.

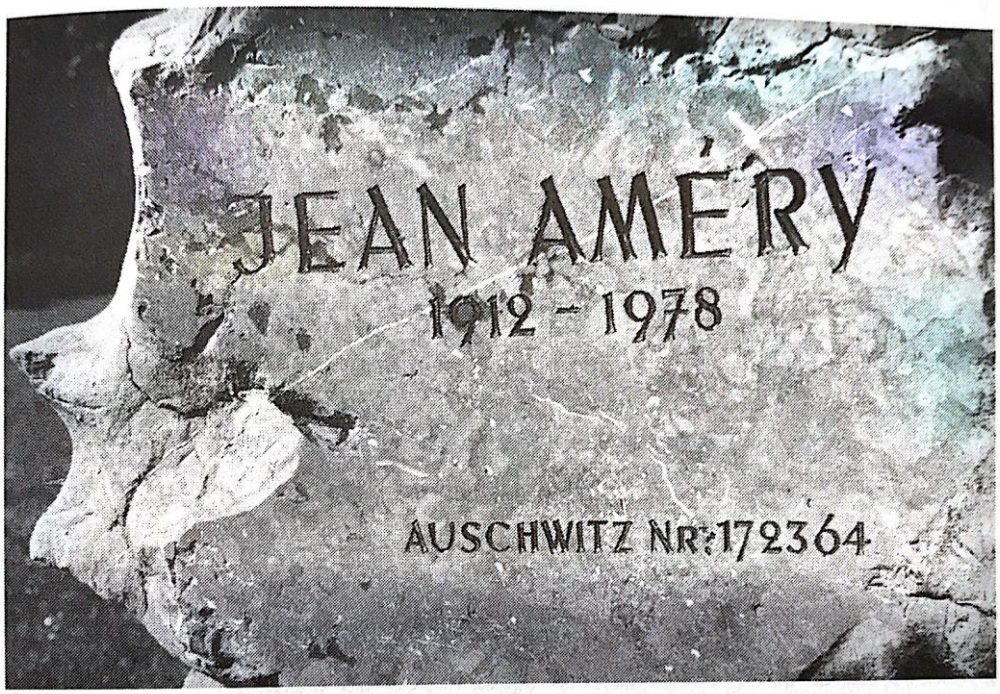

Grabstein, Zentralfriedhof Wien

*Bu ve bundan sonra yer alan üç resim, kaynak olarak kullanılan Irene Heidelberger-Leonard'ın "Jean Améry Revolte in der Resignation" adlı yapıttan alınmıştır.

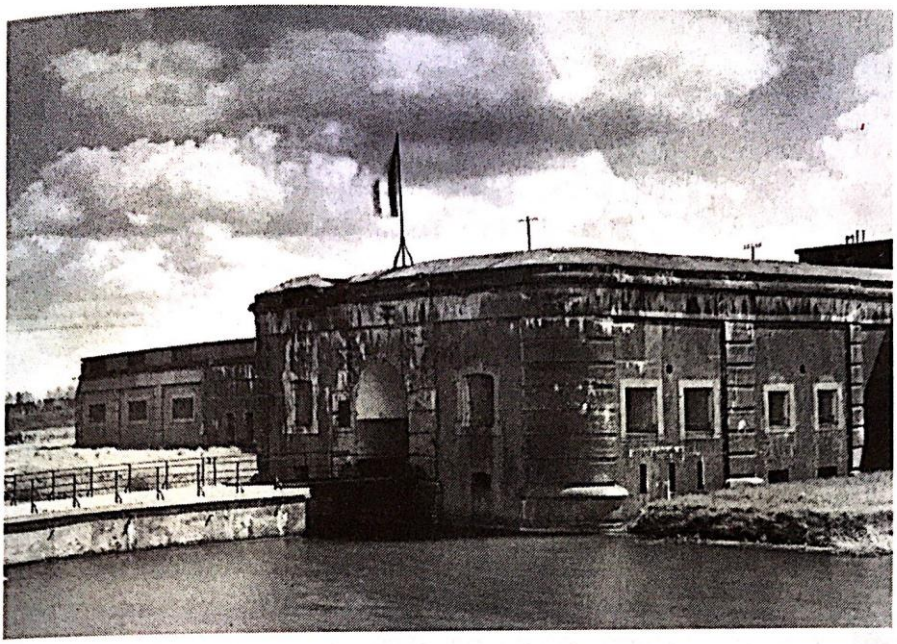

Eingang von Breendonck

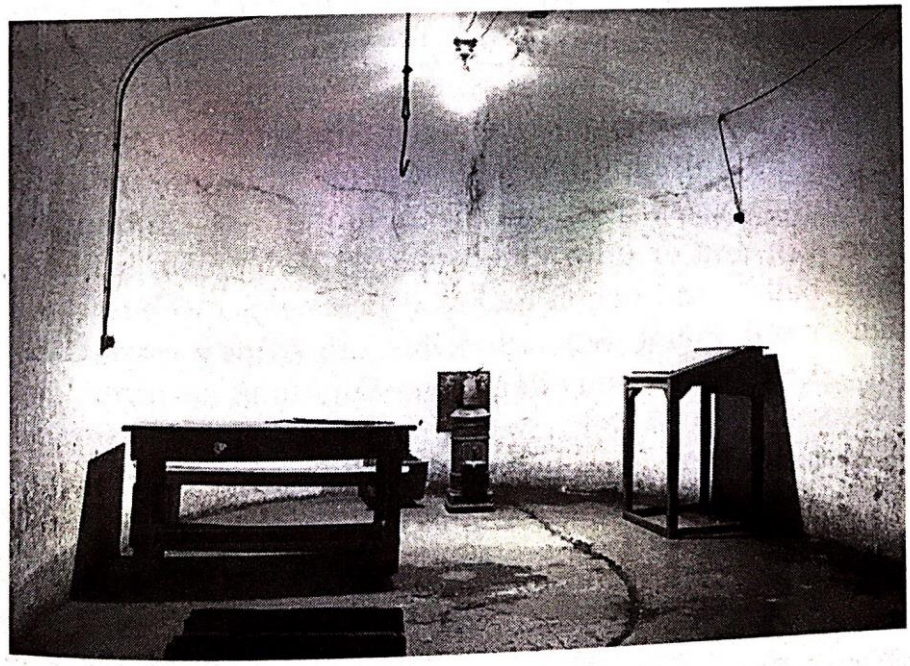

Folterkammer von Breendonck

Erich Schmid: ›L'Oiseau de malheur‹

Erich Schmid'in "Paris brûle" adlı yapıtı
http://www.kunsthandelwidder.com/public/uploads/publication/Schmid_Buch_Fehler.pdf adlı siteden alınmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Ad Soyad	Hatice GENÇ
Doğum Yeri ve Tarihi	Edirne /09.11.1985
Eğitim Durumu	
Lisans	Cumhuriyet Üniversitesi -Edebiyat Fakültesi – Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü- Sivas (2004-2009)
Yüksek Lisans	Atatürk Üniversitesi -Edebiyat Fakültesi – Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü- Erzurum (2010-2012)
Doktora	Doktora Atatürk Üniversitesi -Edebiyat Fakültesi – Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü Erzurum (2012-2017)
Bildiği Yabancı Diller	Almanca, İngilizce
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurum	Cumhuriyet Üniversitesi -Edebiyat Fakültesi – Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi (Ocak 2011'den itibaren)